

IX/3,7a

GOSPODARSKO GEOGRAFSKI ELEMENTI
IN PROCESI SOCIALISTIČNE PREOBRAZBE POKRAJINE
NA OBMOČJU KOMUN ŠKOFJA LOKA IN CELJE

INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO
UNIVERZE V LJUBLJANI

Inštitut za geografijo univerze v Ljubljani

GOSPODARSKO GEOGRAFSKI ELEMENTI IN PROCESI SOCIALISTIČNE
PREOBRAZBE POKRAJINE NA OBMOČJU KOMUN ŠKOFJA LOKA IN CELJE

Ljubljana, 1966

Nosilci teme:

prof.dr.Svetozar ILEŠIČ, doc.dr.Vladimir KLEMENČIČ,
Borut INGOLIČ, dr.Jože LOJK

Sodelavci:

- dr. Aljoša FURLAN (Klimatski oris porečja Sore in Spodnje-
ga dela Celjske kotline)
- Borut INGOLIČ (Družbenogeografski razvoj območja občine
Celje)
- Jelka KUNAVER (Bibliografija občine Škofja Loka)
- Jurij KUNAVER (Poizkus funkcionalne analize reliefa na
ozemlju občine Škofja Loka)
- Mira LOJK (Bibliografija občine Celje, Geološke in reli-
efne osnove na območju občine Celje)
- dr. Jože LOJK (Geografija Škofje Loke s posebnim ozirom
na funkcionalnost mesta kot regionalnega
središča občine. Družbena geografija občine
Škofja Loka v povojnem obdobju)
- Franci ŠTRUS (Razvoj upravne razdelitve občin Škofja Lo-
ka in Celje)
- Marjan AVSENAK, Julijana BAR, Maja BREZNIK, Božena ANTO-
NIČ, Ciril VOJVODA (tehnični sodelavci)
- ŠTUDENTJE Oddelka za geografijo fil.fak. univerze v Ljublja-
ni (zbiranje statističnega gradiva)
I. Demogeografska struktura	224
II. Agrarno gospodarstvo	237
III. neagrarno gospodarstvo in negospodarske panoge	268
IV. Naselja	282
V. razvoj občine Škofja Loka v prihodnosti	296
VI. POUČILJE: družbenogeografska analiza območja	
Ključne besede	
I. Demogeografski razvoj	309
II. razvoj agrarnega gospodarstva	321

V S E B I N A

	stran
PRVO POGLAVJE: <u>Splošni uvod</u>	8-112
I. Namen in metode raziskave	1
II. Bibliografija občine Škofja Loka	8
III. Bibliografija občine Celje	19
IV. Razvoj upravne razdelitve občin Škofja Loka in Celje	34
DRUGO POGLAVJE: <u>Nekateri prirodnogeografski elementi</u> <u>pomembni za družbenogeografski razvoj</u> . . .	113-221
I. Poizkus funkcionalne analize reliefa na ozemlju občine Škofja Loka	113
II. Geološke in reliefne osnove na območju občine Celje	166
III. Klimatski oris porečja Sore in spodnjega dela Celjske kotline	182
TRETJE POGLAVJE: <u>Geografija Škofje Loke s posebnim</u> <u>ozirom na funkcionalnost mesta kot</u> 222-223 <u>regionalnega središča občine</u> (1-301)	
I. Položaj mesta	(9)
II. Prirodnogeografske značilnosti	(12)
III. Historično geografski razvoj mesta	(24)
IV. Povojno obdobje socialistične izgradnje. . .	(118)
V. Mesto in vplivno območje	(267)
ČETRTO POGLAVJE: <u>Družbena geografija občine Škofja</u> <u>Loka v povojnem obdobju</u>	224-308
I. Demogeografska struktura	224
II. Agrarno gospodarstvo	237
III. Neagrarne gospodarske in negospodarske panoge	268
IV. Naselja	282
V. Razvoj občine Škofja Loka v prihodnosti . .	298
PETO POGLAVJE: <u>Družbenogeografska analiza celjske</u> <u>komune</u>	309-364
I. Demogeografski razvoj	309
II. Razvoj agrarnega gospodarstva	321

III. Neagrarne dejavnosti	347
IV. Naselja in njihova vplivna območja	354
V. Glavne ugotovitve raziskave	359
ŠESTO POGlavJE: <u>Zaključne misli</u>	365-369

PRILOGE:⁺

Drugo poglavje	9 kart	28 fotografij
Tretje poglavje	144 tabel	26 kart
		86 fotografij
Četrto poglavje	11 kart	9, 10.
Peto poglavje	6 tabel	28 kart

* Pri navedenih številih niso upoštevane tabele in karte, ki se nahajajo med tekstom. Naslovi tabel in kart so navedeni na koncu posameznih poglavij oz. krajših odstavkov. Tabele tretjega poglavja so bile priložene kot posebna priloga k tekstu, ki je bil že oddan predhodno. Diagrami so med tekstom.

I. NAMEN IN NAČRTEK RAZISKAVE

1. Splošni uvod

PRVO POGlavJE

geografski elementi in procesi so-
cial. preseljevanja pokrajine na območje komun Škofja Loka in
Celje" je bila prva raziskava Inštituta za geografijo univer-
ze Ljubljana. Ta, ki jo je financiral sklad borisa Kidri-
ča, je bila odprta in sklenjena pogodba leta 1962. Inštitut,
ki je bil ustanovljen istega leta, je zela s to temo postati
viti osnovno svoji znanstveni raziskovalni dejavnosti, ki naj
bi zajela vse širše geografske vidike, vendar s pod-
prekco na družbeni geografiji, kar izstopa tudi naslov prve
teme.

SPLOŠNI UVOD

Z raziskovalnim delom, ki naj bi trajalo tri leta, do
leta 1965, je inštitut vzel pravo pot. Šele v leto 1963 je
takoj na začetku se je pokazalo, da bo treba za izpolnjevanje
posameznih faz programa organizirati temeljno delo in zagoto-
viti tudi ustrezna tehnična sredstva (računalni stroji, stro-
je za razpisovanje, oprema viselnice idr.). Samostojna je
bila skupina mlajših raziskovalcev, ki so se pod vodstvom vo-
dij teme prof. Ilieviča in doc. J. Klavžiča najprej spoznali s
modernimi raziskovalnimi metodami, ki se doslej v geografiji
še niso uporabljale, kar prvič pa ni bilo moč organizirati
skupnega raziskovalnega dela na širši osnovi. Veliko izkušenj
in nadejnih zmernih se svoje delo inštitut pridobil pri prv-
vinski inštitutski vodilni inštitut tujih geografskih inšti-
tucijami, predvsem pa s sodelovanjem z Geografskim inštitutom
Poljske akademije znanosti, s katerim vidno inštitut že od
svoje ustanovitve stalno stika. Prvič so bile pri nas prak-
tične nekatere tuje metode, ki smo jih delno modificirali, da
bi ustrezale našim razmeram.

Ka so bile v leto 1962 izvršene vse organizacijske pri-
prave, predvsem pa zaključena prva faza uspešnejše mladoge
strokovno-znanstvenega in tehničnega kadra inštituta, se je
lahko začelo konkretno delo na temi.

I. NAMEN IN METODE RAZISKAVE

1. Splošni uvod

Tema "Gospodarsko geografski elementi in procesi social. preobrazbe pokrajine na območju komun Škofja Loka in Celje" je bila prva raziskava Inštituta za geografijo univerze v Ljubljani. Tema, ki jo je financiral Sklad Borisa Kidriča, je bila odobrena in sklenjena pogodba leta 1962. Inštitut, ki je bil ustanovljen istega leta, je želel s to temo postaviti osnovo svoji znanstveno raziskovalni dejavnosti, ki naj bi zajela čim širšo geografsko problematiko, vendar s poudarkom na družbeni geografski, kar izpričuje tudi naslov prve teme.

Z raziskovalnim delom, ki naj bi trajalo tri leta, do leta 1965, je inštitut začel pravzaprav šele v letu 1963. Že takoj na začetku se je pokazalo, da bo treba za izpolnjevanje posameznih faz programa organizirati teamsko delo in zagotoviti tudi ustrezna tehnična sredstva (računske stroje, stroje za razmnoževanje, opremo risalnice idr.). Sestavljena je bila skupina mlajših raziskovalcev, ki so se pod vodstvom vodij teme prof. Ilešiča in doc. V. Klemenčiča najprej spoznali z modernimi raziskovalnimi metodami, ki se doslej v geografiji še niso uporabljale, ker prej pač ni bilo mogoče organizirati ekipnega raziskovalnega dela na širši osnovi. Veliko izkušenj in nadaljnjih smernic za svoje delo je inštitut pridobil pri prvih stikih z nekaterimi vodilnimi tujimi geografskimi institucijami, predvsem pa z izmenjavo z Geografskim inštitutom Poljske akademije znanosti, s katerim vzdržuje inštitut že od svoje ustanovitve stalne stike. Prvič so bile pri nas preizkušene nekatere tuje metode, ki smo jih delno modificirali, da bi ustrezale našim razmeram.

Ko so bile v letu 1962 izvršene vse organizacijske priprave, predvsem pa zaključena prva faza usposabljanja mladega strokovno-znanstvenega in tehničnega kadra inštituta, se je lahko začelo konkretno delo na temi.

2. Namen raziskave

Raziskava občin Škofja Loka in Celje je imela predvsem dva namena. Prvi je bil odkrivanje in študij geografske dokumentacije ter iskanje metodoloških izhodišč za spremljanje posameznih geografskih pojavov in procesov, kar naj bi služilo tudi kot osnova za raziskovalno delo pri drugih temah. Drugi pa je bil proučitev gospodarsko geografskih elementov komun Škofje Loke in Celja na način, ki naj bi dal v celoti vendarle kolikor mogoče popoln geografski prikaz obeh občin. Poleg teh dveh glavnih ciljev smo hoteli z raziskavo izpolniti še vrsto vzporednih nalog, ki so se postavljale pred inštitut kot osrednje slovensko geografsko raziskovalno inštitucijo. Ena takih je bilo nadaljnje usposabljanje raziskovalnega kadra. V ta namen je bil zaradi bolj racionalne uporabe sredstev in čim večjega angažiranja sodelavcev del raziskovalnega programa teme izdelan deloma kot doktorska disertacija in oddan Skladu Borisa Kidriča že pred zaključkom teme, deloma v okviru priprav magistrske naloge. V tehnično (analitsko, kartografsko) in deloma terensko delo pa je bilo vključenih v teku raziskave tudi več deset študentov geografskega oddelka filozofske fakultete. Tako so se študenti praktično spoznali z nekaterimi fazami raziskovalnega dela, s čemer je inštitut za geografijo kot univerzitetni inštitut posredno vršil tudi pedagoško funkcijo. Z območja občine Škofja Loka je bila opravljena tudi ena diplomatska naloga, nekaj študentov pa se je po diplomski vključilo kot honorarni ali stalni sodelavci v raziskovalni program na tej ali drugih temah.

Dalje je inštitut ves čas poteka raziskave skušal sproti informirati javnost in vse zainteresirane inštitucije s tekočimi rezultati raziskave. Tako je v okviru Zemljepisnega muzeja, oddelka inštituta prirejal občasne razstave, na katerih je razstavljal kartografsko gradivo teme in prirejal krajša predavanja. Delni rezultati raziskave so bili posredovani na Jugoslovanskem agrarnem simpoziju v Mariboru leta 1964. Sodelovali smo s Sociološkim inštitutom in mu posredovali nekatere rezultate in gradivo, potrebno pri socioloških raziskavah na območju škofjeloške občine. Številni mednarodni stiki inštituta so se koristili za terensko delo pri kartiranju izrabe tal na območju obeh občin in istočasno za popula-

rizacijo našega dela v številnih vzhodno in zapadnoevropskih dežalah. Končno so rezultati raziskav služili tudi praksi. Za občino Celje je bil izdelan poseben elaborat za potrebe regionalnega in urbanističnega planiranja. Inštitut je sodeloval s Projektivnim ateljejem pri urbanističnem načrtu Škofje Loke in Železnikov-Češnjice ter z Uradom za zaposlovanje delavcev v Škofji Loki pri problematiki zaposlovanja, dnevne migracije delovne sile in problemih gospodarskogeografske rajonizacije škofjeloške občine. Ves čas raziskave je bil inštitut tudi v tesnih zvezah z upravnimi organi in še s posameznimi oddelki občine.

3. Metode in shema raziskovalnega dela

Že uvodoma smo omenili, da je bila raziskava občin Škofja Loka in Celje prva tovrstna geografska proučitev, kate-re se je lotil inštitut s svojimi sodelavci. Jasno je, da je bilo zato potrebno poleg že preizkušenih in deloma izpopolnje-nih starih raziskovalnih metod uporabiti tudi nove, bodisi ta-ke, ki so bile uporabljene že v tuji geografski literaturi in jih je bilo treba le preizkusiti v naših razmerah, bodisi povsem nove. Prav zaradi tega je bilo nemogoče že takoj na začetku postaviti dokončno shemo raziskovalnega dela na tej temi. Izhodišče je bil vsekakor predloženi vsebinski program med potekom raziskave se je shema raziskovalnega dela spremi-njala in dopolnjevala, s tem pa tudi v nekaterih podrobnostih menjal prvotno zastavljeni program. Take spremembe so poleg navedenega tudi narekovali deloma čisto tehnični razlogi, ki so izhajali iz možnosti in načina pridobivanja statističnega in dokumentacijskega gradiva ter njegove obdelave, deloma stro-kovnoznanstveni, izhajajoči iz dobljenih rezultatov in iz ob-likovanja določene specifičnosti v usmeritvi raziskovalnega del-inštituta in njegovih sodelavcev. Končno so vplivala na zaste-ljeni program in njegovo izpolnitev tudi razpoložljiva materi-alna sredstva, ki niso omogočala, da bi bila vsa poglavja ozi-roma faze raziskave opravljene v željenem obsegu. Zato se je bilo potrebno pnekod omejiti le na najbolj bistvene elemente

V prvi fazi raziskav je prevladovala težnja po nekate-rih skupnih izhodiščih raziskovanja na teritoriju obeh občin.

Zato je bilo ne glede na specifičnosti in razlike obeh zbrano isto osnovno statistično gradivo za področje demogeografije in gospodarstva, kar naj bi kasneje tudi omogočalo primerjavo med občinama Škofja Loka in Celje. Pri zbiranju statističnega gradiva je bil postavljen princip, da se to zbira in obdeluje po najmanjših statističnih enotah, to je naseljih, in pri demogeografskih podatkih tudi po gospodinjstvih in posameznih prebivalcih. Le tako je bilo namreč mogoče izvesti nekatere podrobne sonde raziskave ter odkrivati drobne razlike v pojavih in procesih med posameznimi manjšimi območji.

V drugi fazi raziskav, ko je bilo statistično gradivo kartotečno urejeno in deloma obdelano ter izdelana uvodna poglavja in poglavje o prirodnogeografskih elementih, pomembnih za družbenogeografski razvoj, se je pristopilo k sondnim raziskavam. Te sondne raziskave manjših območij obeh občin, oziroma posameznih naselij s pripadajočim zemljiščem, so v končni fazi raziskav sicer služile kompleksni predstavi družbenogeografskih elementov obeh občin, vendar so bile v bistvu temeljne metodološke narave. Pri tem so bile namreč uporabljene mnoge nove metode, med drugim predvsem kartiranje agrarne in neagrarne izrabe zemljišč z vsemi elementi, ki jih v pokrajini opazimo že na zunaj, pa tudi z nekaterimi elementi njene "notranje" strukture. Metoda terenskega kartiranja se je namreč pri geografskem delu v številnih drugih deželah že zelo uveljavila. Namen kartiranja ni le zgolj registracija, nekako fotografiranje dejanskega stanja vidne pokrajine, ampak tudi postavitev enega izmed temeljnih izhodišč, na katerega je moč opreti vrsto elementarnih pa tudi kompleksnih geografskih raziskav v prostoru. Zato je bilo tem sondnim raziskavam posvečeno precej poudarka. Njihov pomen presega okvir naše teme, saj jih lahko uvrščamo med tiste fundamentalne raziskave, ki pomenijo zelo pomemben vezni člen v razvoju znanstvenoraziskovalnega dela inštituta za geografijo. Seveda pa so bila za sondno obdelavo izbrana taka območja, na katerih je bilo mogoče dobro predstaviti vse značilne tipe pokrajin ter izluščiti kar največ karakterističnih pojavov in procesov družbenogeografskega značaja.

V tretji fazi je bila raziskava osredotočena na geografijo Škofje Loke, ki je bila najbolj primerna za proučevanje mestnih funkcij in s tem za predstavlo vloge in pomena, ki ju ima mesto kot regionalno središče ožje ali širše okolice ter

za prikaz medsebojnih odnošajev med mestom in njegovo regijo. Izbor Škofje Loke pred Celjem je prvič narekovalo dejstvo, da je bilo za podrobnejšo proučitev mestne aglomeracije primernejše malo mesto, ki je tudi sicer karakteristično za Slovenijo, in drugič, ker je Škofja Loka tipičen primer socialistične preobrazbe kulturne pokrajine in gospodarskega aktiviranja v času po drugi svetovni vojni.

V zadnji, to je četrti fazi raziskav, so bili gospodarsko-geografski elementi in procesi predstavljeni na celotnem območju škofjeloške in celjske občine in sicer za vsako občino posebej, vendar tako, da je mogoča med njima primerjava v največji možni meri. V tej fazi dela se je tudi pokazalo, da je smotrnejše bolj poglobljeno in intenzivno obdelati določeno problematiko, pa čeprav na škodo nekaterih drugih poglavij, ki so ostala zato bolj ekstenzivno obdelana in še čakajo bolj podrobnih proučitev.

Razen prvih dveh poglavij, v katerih je škofjeloška občina obravnavana skupaj s celjsko, je bilo proučevanju občine namenjeno še četrto in peto večje poglavje. Iz tega je razvidno, da je bila občina Škofja Loka obravnavana nekoliko bolj obsežno in sicer v dveh ozirih. V drugem poglavju je bil dan poseben pomen obravnavanju reliefa škofjeloške občine in sicer na način, ki vnaša povsem nova metodološka izhodišča v tovrstna fizičnogeografska proučevanja. Za potrebe družbenogeografskih raziskav namreč niso zadostna le zgolj morfološka, genetska in petrografska proučevanja brez povezave s človekom in njegovo dejavnostjo. Treba je ugotavljati način, trajnost in intenzivnost človekovega izkoriščanja različnih vrst površja glede na nagnjenost, osvetljenost, petrografsko sestavo i.p.d. Skratka, obravnave reliefa se treba lotevati tudi z njegove funkcijske strani, kar je bilo doslej v geografski literaturi zelo redek pojav. Zato poizkus funkcionalne proučitve reliefa na območju škofjeloške občine lahko uvrščamo med temeljne proučitve s tega področja.

V tretjem poglavju teme je bila obravnavana samo geografija Škofje Loke. Poudarek je bil na povojnem obdobju socialistične izgradnje mesta, kateremu je bila odmerjena skoraj četrtnina tekstnega dela teme. Poleg navedenih razlogov v zvezi

s proučevanjem Škofje Loke je treba še dodati, da je bilo za območje sondnih raziskav na teritoriju občine izbrano prav to mesto in del njegovega obmestja, kar je seveda samo po sebi omogočilo in tudi zahtevalo obsežnejše obravnavanje družbenogeografske problematike povojne preobrazbe Škofje Loke, dela njenega gravitacijskega zaledja, kakor tudi povezano obravnavanje mesta in vplivnega območja. Predvsem pa naj bi to poglavje osvetlilo dosedanje funkcije mesta, deloma tudi z genetske strani. Mestne funkcije so namreč eno glavnih gibal sprememb v kulturni pokrajini. Tudi v tej smeri imamo doslej še vedno premalo proučitev, ki bi res vsestransko obravnavale ta tako pomemben element kulturne pokrajine, zaradi česar je bil poudarek na raziskavi funkcionalnosti Škofje Loke tem bolj osnovan in nujen.

V raziskavi občine kot celote je bilo težišče na razvoju agrarnega gospodarstva ter naselij. Kmetijstvo je namreč na ozemlju občine Škofja Loka še vedno zelo pomemben gospodarskogeografski element, ne sicer toliko po svojem ekonomskem učinku, ki sicer tudi ni prav majhen, pač pa po obsegu površin, ki so kmetijsko izrabljene in po številu prebivalstva, ki se še vedno ukvarja s to panogo gospodarske dejavnosti. Poglobljeno proučevanje naselij, zlasti s strani njihove centralnosti in tvorbe centralnih območij, pa je narekovala težnja po gospodarskogeografskem rajoniranju ter s tem pridobivanju osnov za kar najbolj uspešno regionalno in urbanistično planiranje v skladu s povojno preobrazbo naše pokrajine in njenim nadaljnjim razvojem, kar je postalo aktualno zlasti v zadnjih letih, ko je potekala raziskava na tej temi.

Skupno z občino Škofja Loka je bil v prvem poglavju obdelan za komuno Celje njen politični in teritorialni razvoj, družbenogeografske razmere, obenem pa je bila tudi izdelana bibliografija za ozemlje, ki ga omejujejo meje komune.

Pri fizičnogeografskem delu obravnave je poudarek na opisu in razvojni dobi sedanje površine. Klima teritorija komune Celja je obdelana v posebnem odstavku, kjer so obenem prikazane tudi klimatske razmere za območje škofjeloške občine. Težišče raziskave pa smo posvetili družbenogeografski analizi celjske komune. V tem poglavju je prikazan demogeografski razvoj (rast prebivalstva, gostota in zaposlenost prebivalstva v

raznih gospodarskih panogah). Posebno poglavje tvori razvoj agrarnega gospodarstva (zemljiške kategorije in njihova razporeditev, izraba kmetijskih površin, izraba tal v družbenem sektorju, struktura živine, gozdarstvo, posestna struktura gospodinjestev). V družbenogeografskem delu smo orisali še neagrarne dejavnosti, naselja in njihova vplivna območja, v posebnem poglavju pa tudi vplivna območja manjših centralnih krajev.

Namen družbenogeografske analize je bil, prikazati sedanje stanje in obenem orisati dosedanjo razvojno pot. Zato smo se v toku raziskave poslužili nekaterih starejših podatkov, ki so nam služili le kot pripomoček za boljše razumevanje sedanjega stanja. Kot osnovo in izhodišče pri samem delu so nam v prvem obdobju raziskave služili že objavljeni statistični podatki Zavoda za statistiko SRS. A že kmalu se je pokazalo, da ti podatki ne zadostujejo za podrobnejšo raziskavo. Zato smo bili primorani, zbrati veliko podatkov na samem terenu. Tako je bila poleg zbiranja statističnih podatkov po raznih družbenih ustanovah izvedena še posebna anketa v nekaterih naseljih, v petih katastrskih občinah pa je bilo opravljeno detajlno terensko kartiranje. S slednjim smo hoteli prikazati predvsem tri tipe pokrajine, ki jih v grobem omejujejo upravne meje občine: prvi ravninski, drugi hriboviti in tretji -staro naselitveno jedro, kjer je nagel povojni razvoj, predvsem pa razvoj zadnjih let, sprožil spremembe, ki se tudi odražajo v sami pokrajini. V toku raziskave teritorija občine Celje, predvsem pri obravnavi agrarnega gospodarstva, se je pokazala potreba po jasnejši in predvsem detajlnejši obravnavi dveh pokrajinskih tipov, to je hribovitega in nižinskega, ki se nekako ujemata z dvema področjema: tistim, ki je močnejše podvržen vplivom urbanizacije in vplivom samega mesta Celja, in področjem, ki je dokaj odmaknjeno od Celja, in kjer je vpliv urbanizacije šibkejši.

Pri samem elaboratu je izpuščena podrobnejša analiza mesta Celja, kakor tudi podrobnejša analiza nekaterih manjših centralnih naselij na teritoriju občine. Omejili smo se namreč predvsem na odkrivanje in obrazložitev tistih procesov in

pojavov, ki se kažejo izven same mestne aglomeracije, a katerih gibalno in nosilec je v veliki meri prav mesto samo. Ker je pretežni del ozemlja celjske komune še močno agraren, je bilo tudi težišče raziskave usmerjeno v obravnavo agrarnega gospodarstva same občine in to predvsem iz dveh vidikov: načina in izrabe tal ter strukture prebivalstva, ki razpolaga z zemljiščem. V ta namen so bili zbrani posebni statistični podatki, ki jih zbira naša statistična služba, a jih ne obdeluje in objavlja, obenem pa so bile izvršene raziskave na samem terenu.

Pri obravnavi neagrarnih dejavnosti na ozemlju občine smo poleg njihove razmestitve posvetili precejšnjo pozornost dnevnomu potovanju delovne sile in rasti naselij ter oblikovanju njihovih vplivnih območij.

1. ALBANOVIČ, VERA: Kolonizacijski razvoj Loka (Slovenska geografska revija, Ljubljana, 1964, str. 37-84).

2. ANDREJA FLAKIČ: Razvoj Loka in njen razvoj v luči gospodarskega razvoja. Loka, 1936.

DRUGO POGlavJE

3. ANDREJA RUDOLF: Polje in pridelava ob razvoju Plemenke v Istri. (Istrijski vestnik, 1935, str. 79-81).

4. ANDREJA RUDOLF: V razvoju Plemenke. Plemenški vestnik XXVIII/1932, str. 44-45, 77, 116-118, 151-152.

5. ANDREJA RUDOLF: Pomen polja v razvoju Loka. (Istrijski vestnik, 1935/7, str. 145-147).

NEKATERI PRIRODNOGEOGRAFSKI ELEMENTI POMEMBNI ZA DRUŽBENOGEOGRAFSKI RAZVOJ

6. ANDREJA RUDOLF: Razvoj polja v dolini Loka. (Istrijski vestnik, 1932, str. 44-45).

7. ANDREJA RUDOLF: Razvoj in postopno razvijanje polja in njen razvoj v dolini Loka. (Istrijski vestnik, 1939, str. 311-312).

8. AVUSTIN ČENER: Nekaj starejših kulturnih spomenikov na Goranjskem. Plemenški vestnik 1936/3, str. 356-360.

9. BERČIČ BRANKO: Sveti oče obseja. Slovenski tovaršiški list (X) 1954, str. 12-13, Priloga 51, Ljubljana.

10. BRZDAR FRANCE: Slovenske vodne izjeme (A-E). Dela SAZU, Ljubljana 1956, urednik za filološko in literarno vedo.

11. BRZDAR FRANCE: Slovenske vodne izjeme (F-I). Ljubljana 1962, Dela SAZU, urednik za filološko in literarno vedo.

12. BIAZNIK PAVLE: Kolonizacijski razvoj doline Loka. Ljubljana 1928, str. 118.

13. BIAZNIK PAVLE: Kolonizacijski razvoj doline Loka. Slovenski tovaršiški list (X) 1954, str. 12-13, Priloga 51, Ljubljana.

14. BIAZNIK PAVLE: Kolonizacijski razvoj doline Loka. Slovenski tovaršiški list (X) 1954, str. 12-13, Priloga 51, Ljubljana.

II. BIBLIOGRAFIJA OBČINE ŠKOFJA LOKA

1. ALEŠOVEC: Von Bischoflack nach Idria (Eine Reiseskizze). Blätter aus Krain VIII, Ljubljana 1964, str. 82-84.
2. ANDREJKA-PLANINA: Škofja Loka in njen okraj v luči gospodarskih in kulturnih prizadevanj. Škofja Loka 1936.
3. ANDREJKA RUDOLF: Polje in prebivalci ob Ratitovcu. Planinski vestnik (XXXII) 1935, str. 75-81.
4. ANDREJKA RUDOLF: V kraljestvu Ratitovca. Planinski vestnik XXVIII/1928, str. 64-68, 75-77, 102-107, 126-128, 151-152.
5. ANDREJKA RUDOLF: Ratitovec. Planinski vestnik XXV, Ljubljana 1925/7, str. 145-152.
6. ANDREJKA RUDOLF: Zemljiške razmere v Selški dolini v začetku 18. stol. Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo L XIII. Ljubljana 1932, str. 44-53.
7. ANDREJKA RUDOLF: Doneski k postanku in razvitku rodbinskih imen v Selški dolini. Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo L XX Ljubljana 1939, str. 310-332.
8. AVGUŠTIN CENE: Nekaj starejših kulturnih spomenikov na Gorenjskem. Planinski vestnik 1960/8, str. 356-360.
9. BERČIČ BRANKO: Svet med obema Sorama. Tovariš (X) 1954, str. 12-13, Priloga 51. Ljubljana.
10. BEZLAJ FRANCE: Slovenska vodna imena (A-L). Dela SAZU. Ljubljana 1956. Razred za filološke in literarne vede.
11. BEZLAJ FRANCE: Slovenska vodna imena (M-Z) II. Ljubljana 1962. Dela SAZU. Razred za filološke in literarne vede.
12. BLAZNIK PAVLE: Kolonizacija Selške doline. Ljubljana 1928, str. 118.
13. BLAZNIK PAVLE: Kolonizacija in kmetско podložništvo na Sorškem polju. SAZU, razprave II. Razred za zgodovino in družbene vede. Ljubljana 1953.
14. BLAZNIK PAVLE: Kolonizacija Poljske doline. Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo. Letnik XIX, Ljubljana, 1938, str. 1-62.

15. BLAZNIK PAVLE: Gradovi na loškem ozemlju. Kronika I/2, Ljubljana 1953, str.97-102.
16. BLAZNIK PAVLE: Posestne razmere v Selški dolini. Geografski vestnik 1934 (X), str.4-66.
17. BRAČKO ing. JANEZ: Gospodarska in komunalna vprašanja Škofje Loke. Tovariš (IX) 1953, str.345, Ljubljana.
18. DOLENC JANEZ: O ljudskih umetnikih v Selški in Poljanski dolini. Slov.etnograf (III-IV). Ljubljana 1951, str.184-187.
19. DOLENC JANEZ: Oseminpetdeset let prijateljstva z Lubnikom. Planinski vestnik 1957/7. Ljubljana, str.374-375.
20. DOLENC JANEZ. Zadnja pot na Blegaš. Planinski vestnik 1952/11, str. 462-469.
21. DOLENC JANEZ: Rokovnjači v Loškem pogorju. Planinski vestnik 1952/3. Ljubljana, str.129-131.
22. EHAR MILAN: Kratek opis gospodarskega potenciala okraja Kranj. Gospodarski koledar 1961.Ljubljana, str.117-120.
23. GAMS IVAN: O višinski meji naseljenosti, ozimine, gozda in snega v slovenskih gorah. Geografski vestnik XXXII. Ljubljana 1960, str.59-69.
24. GAŠPERŠIČ JOZE: O nekdanjem žebjarstvu na bivšem Kranjskem. Kronika VIII (1960); 1, str.9-20.
25. GAŠPERŠIČ JOZE: Gorenjsko železarstvo v XIV. in XV.stol. Kronika L.VII (1959); 1, str.5-10.
26. GAŠPERŠIČ JOZE: Vigenje. Vodnik. Tehniški muzej Slovenije. Ljubljana 1956.
27. GERMOVŠEK CVETO: Razvoj mezozoika v Sloveniji. Prvi jugosl. geološki kongres Bled 23.-27.5.1954.Ljubljana 1956, str.35-43.
28. GRADIVO ZA RAZPRAVO o ukrepih v kmetijstvu in gozdarstvu v okraju Kranj. Kranj 1953.
29. GREGORIČ JOZE: Slovenska mesta in trgi.Kronika slov.mest. Ljubljana 1940 (VII)/4, str.193-205.
30. GR.FR.: Škofjeloški turistični vodnik.Turistični vestnik. Ljubljana 1956/12, str.422.

31. GRUDEN JOSIP: Cerkevne razmere med Slovenci v 15.stol. Ustanovitev Ljubljanske škofije. Ljubljana 1908, str.145.
32. HINTERLECHNER KARL: Iz geologije. Slovan VII. Ljubljana 1909, str.22, 57, 73, 110, 138, 212, 233, 284, 317, 331, 378.
33. HORVAT RUDOLF: Z mladino po hribih in dolinah. Planinski vestnik 1957/7, str.404-405.
34. ILEŠIČ SVETOZAR: K študiju depopulacije v Škofjeloškem hribovju. Geografski vestnik XVI, Ljubljana 1940, str.127-128.
35. ILEŠIČ SVETOZAR: Terasa na Gorenjski ravnini. Geografski vestnik 1935, str.132-167.
36. ILEŠIČ SVETOZAR: Sistemi poljske razdelitve na Slovenskem. SAZU - dela II. Ljubljana 1950.
37. ILEŠIČ SVETOZAR: Škofjeloško hribovje in geografski opis Poljansko-Selške doline. Geografski vestnik XIV. Ljubljana 1938, str.48-96.
38. ILEŠIČ SVETOZAR: Problemi geografske rajonizacije ob primeru Slovenije. Geografski vestnik XXIX-XXX. Ljubljana 1957-58, str.83-133.
39. ILEŠIČ SVETOZAR: Rečni režimi v Jugoslaviji. Geografski vestnik XIX. Ljubljana 1947, str.71-109.
40. Iz Loke do Zalega Loga (Selška dolina). Tovariš (VIII) 1953, str.431, Ljubljana.
41. Iz Selške doline (Razgovori sadjarjev in vrtnarjev). Sadjar in vrtnar (XXXIV). Ljubljana 1948, str.197.
42. JENKO JOŽE: 90-letni jubilej gorenjske proge. Kronika VIII/3. Ljubljana 1960, str.193-199; IX/1 (1961), str.20-30 in IX/2(1961), str.113-119.
43. JENKO JOŽE: Iz Celovca v Ljubljano ali v Maribor (Peresni boj za železniško zvezo l.1841-47). Kronika slov.mest 1936/3, str.49-55 in l.1936/4, str.57-58.
44. KERMAUNER ROBERT: Po pogorju Polhograjskem in okoli Krima. Enodnevni izleti. Ljubljana 1924, str.67 (karta).
45. KOBLAR ANTON: Drobtinice iz Furlanskih arhivov. Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko I. Ljubljana 1891, str.1-38.

46. KOBLAR ANTON: Loško gospostvo Freisinških škofov. Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko I.Ljubljana 1891, str.56-86.
47. KOBLAR ANTON: Pasijonske igre na Kranjskem. Izvestja Muzejskega društva II.Ljubljana 1892, str.110-125.
48. KOBLAR ANTON: Škofja Loka. Dom in Svet IV/3.Ljubljana 1891, str.121-125.
49. KOBLAR ANTON: Zelezniki. Slovenska domovina. Dom in svet V/6.Ljubljana 1892, str.271-273.
50. KORBAN: Kratek ozir na Poljane. Kmetske in rokodelske novice. Ljubljana 1849 (VII) št.32, str.139-140.
51. KOS FRANC: Zgodovinski pobirki iz loškega okraja. Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko II.Ljubljana 1892, str.1-29.
52. KOS FRANC: Škofja Loka.Gorenjec V.1904 št.28,29,30,35.
53. KOS FRANC: Doneski k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja. Ljubljana 1894, str.368.
54. KOS FRANC: Denar in njegova vrednost okoli Škofje Loke v minulih dveh stoletjih. Ljubljanski zvon.Ljubljana 181 (XI), str.361.
55. KOS MILKO: Zgodovina Slovencev od naselitve do XV.stol. Ljubljana 1955.
56. KOS MILKO: Zemljiške razmere po Selški dolini l.1630.Carniola. Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko II.Ljubljana 1911, str.46-51 in 260-286.
57. KOS MILKO: Stari trg in sorodna krajevna imena. Geografski vestnik V-VI; 1929-30, str.161.
58. KOSMAČ JANEZ: Termalni vrelec v Srednjem brdu (v Poljanski dolini). Turistični vestnik 1156/11, str.367-368.
59. KOSSMAT FRANZ: Die paläozoischen Schichten der Umgebung von Eisern und Polland (Krain).Verhandlungen der K.k.geologischen Reichsanstalt. Wien 1904/3, str.87-97.
60. KOSSMAT FRANZ: Das tektonische Verhältnis zwischen Alpen und Karst.Poročilo na sestanku 22.maja 1909. Wien 1909, str. 245-249.

61. KOSSMAT FRANZ: Die morphologische Entwicklung der Gebirge in Isonco und oberen Savagebiet. Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin. Berlin 1916, str. 573-602 in 645-675.
62. KOSSMAT FRANZ: Das Gebiet zwischen dem Karst und dem Ziege der Julischen Alpen. Mit einigen Bemerkungen zu Termiers Synthese der Alpen Jahrbuch der K.k. geologischen R.A. Bd. LVI, Wien 1906, str. 259-276.
63. KOSSMAT FRANZ: Erläuterungen zur geologischen Karte der Reichsräte vertretenen Königreiche und Länder der Österr.-Ung. Monarchie SW Gruppe, Nr. 9 Bischoflack u Idria. Wien 1910, str. 101.
64. KOSSMAT FRANZ: Die Adriatische Umrandung in der Alpenen Faltenregion (s stratigrafsko tabelo, skicami in geol. kartami). Mittl. der geologischen Gesellschaft Bd. VI. Wien 1913, str. 61-165.
65. KRAJEVNI LEKSIKON DRAVSKE BANOVINE, Ljubljana 1939.
66. KRAKAR LOJZE: Po Poljanski dolini. Tovariš (IX) 1953, str. 343, Ljubljana.
67. KREK JANKO: 60 let Turističnega društva v Škofji Loki. Turistični vestnik 1957/10-11, str. 296-297.
68. KUKOVA KOČA NA RATITOVCI. Planinski vestnik (XXI). Ljubljana, str. 190-191.
69. KUŠČER DUŠAN: Geologija Lubniškega kevderca (z načrtom in geološko skico). Poročila Acta carsologica II. Ljubljana 1959, str. 69-75.
70. KUŠČER DUŠAN: Lubniška jama - nekdanji požiralnik. Proteus VIII 1941-1945/46, str. 39-40.
71. KYOVSKY RUDI: Socialne razmere našega celavstva v Kropi, Kamni gorici in Zeleznikih proti koncu XIX. stol. Kronika I/2, Ljubljana 1953, str. 81-89.
72. LAIBACHER ZEITUNG: Bahnbauprojekt Bischoflack - Eisern 1904/št. 113, str. 1003.
73. LAPAJNE FRAN: Na Osojnik. Planinski vestnik XXII. Ljubljana 1922, str. 56-57.
74. L.D.: Zwei Tage am Hachen im Pöllander Tahl. Laibacher Zeitung 1898 št. 129, str. 1049; št. 130 str. 1057; št. 131, str. 1069; št. 132, str. 1075.

75. LEBEN FRANCE: Prazgodovinske najdbe v jamah na Lubniku. Naše jame 1959/2. Ljubljana 1959.
76. LEVIČNIK: Krajinopisje - Zelezniki na Kranjskem. Kmetijske in rokodelske novice. Ljubljana 1855, list 9, str. 35; list 10, str. 38-39; list 11, str. 42-43; list 12, str. 47.
77. LIPOLD M.V.: Kupfererz - Vorkommen im Bezirke Laak in Oberkrain. Poročilo na sestanku dne 20. dec. 1853. Jahrbuch der K.k. geologischen R.A. (IV). Wien 1853, str. 863-864.
78. LIPOLD M.V.: Bericht über die geologischen Aufnahmen in Oberkrain in Jahre 1856. Jahrbuch der K.k. geologischen R.A. VIII/2. Wien 1957, str. 205-234.
79. LOŠKI MUZEJ - Turizem. Turistični vestnik 1960/1, str. 18-20.
80. LOŠKI RAZGLEDI I-XII, 1954, 1955, 1956, 1957, 1958, 1959, 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1965. Muzejsko društvo v Škofji Loki.
81. LUNIČIČ EVGEN: Lubnik, Blegaš, Porezen. Naše planine (VIII). Zagreb 1956/3, str. 201-206.
82. MAZI VILKO: Blegaš od zapadne strani. Planinski vestnik XXVI. Ljubljana 1926, str. 8-12.
83. MELIK ANTON: O mestih in trgih na Slovenskem. Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo. L. XX, Ljubljana 1939, str. 333-344.
84. MELIK ANTON: Izvenalpske planine na Slovenskem. Geografski zbornik IV. Ljubljana 1956, str. 275-307.
85. MELIK ANTON: Slovenija I. Ljubljana 1935. Slovenija II. 1936.
86. MELIK ANTON: Nova glaciološka dognanja v Julijskih Alpah. Geografski zbornik II. Ljubljana 1954, str. 5-49.
87. MELIK ANTON: Posavska Slovenija, II. knjiga, 3. zv. Ljubljana 1959.
88. MELIK ANTON: Kozolec na Slovenskem. Razprave Znan. društva v Ljubljani 10. Ljubljana 1931.
89. MESEČNI STATISTIČNI PREGLED LR SLOVENIJE (III) 1954/11: Razvoj naselij na območju mest Kranj in Škofja Loka ter njune okolice v letih 1869-1953. Str. 659-665.

90. MIHAJLOVIĆ IVANKA: Nizki gradnovi gozdovi v Škofjeloškem hribovju in njihova premena. Gozdarski vestnik XIV.Ljubljana 1956, str.271-276.
91. MOHORIČ IVAN: Zgodovina plavža v Železnikih. Kronika II (1954), 2, str.95-100.
92. MURKO VLADIMIR: Več zanimanja za gorenjske kraške pojave. Turistični vestnik 1960, VIII/9, str.267-269.
93. MULLNER ALFONS: Geschichte der Eisens in Krain, Görz und Istrien von der Urzeit bis zum Anfange des XIX Jahrhunderts. Wien u. Leipzig 1909, str.763.
94. NOVAK MIRKO: Razmestitev industrije v Sloveniji. Geografski vestnik XV, Ljubljana 1939, str.69-99.
95. OBLAK POLDE: Morfogeneza dna Ljubljanske kotline. Geografski vestnik XXIV. Ljubljana 1952, str.121-166.
96. OGRIN FRAN: Po Selški dolini in obrobni gorah. Planinski vestnik XXVIII, str.176.
97. OROZEN FRANC: Slovenska zemlja. Ljubljana 1902.
98. PAVLOVEC RAJKO: Kranj - Sv. Jošt - Škofja Loka. Geološki izleti po Sloveniji. Mladi geolog II. Ljubljana 1958, str.61-71.
99. PETTAUER LEOPOLD: Imena važnejših starejših gradov na Slovenskem nekdanj in sedaj. Kronika slovenskih mest. 1938 (V), št. 1, str.7-17.
100. PIRC TONE: Škofja Loka v turizmu. Turistični vestnik. Lj. 1955/9-10, str.476-477.
101. PLANINA FRANC: Dve prečnici čez Loško pogorje. Planinski vestnik 1961 XVII 3, str.114-123.
102. PLANINA FRANC: Češnjica - skromno a prijetno letovišče. Turistični vestnik. Ljubljana 1956/12, str.419-420.
103. PLANINA FRANC: Škofja Loka. Turistični vestnik 1961/5, str.142.
104. PLANINA LOVRO: Zlati jubilej FD Škofja Loka. Planinski vestnik 1957/8, str.456-460.

105. PLANINSKI VESTNIK XXIV: Poročilo o delovanju selške podružnice SPD v letu 1923, Ljubljana 1924, str. 44-45.
106. PLANINSKI VESTNIK: Delovanje selške podružnice SAD. (XXI) Ljubljana 1921, str. 191.
107. PLANINSKI VESTNIK XXII: Nove markacije selške podružnice (v Dražgošah). Ljubljana 1922, str. 95.
108. PLANINSKI VESTNIK XXV: Otvoritev Krèkove kočè na Ratitovcu. Ljubljana 1925, str. 212-213.
109. POKORN FR.: Loka. Dom in Svet VII. Ljubljana 1894, str. 145-149, 180-186, 212-219, 244-249, 280-282, 341-344, 372-374, 436-438, 503-506, 532-536, 567-571, 599-603, 625-639, 657-660, 691-694, 731-732.
109. FOTOČNIK JANEZ: Nekaj o gradnji Lubniške kočè. Planinski vestnik 1957/7. Ljubljana, str. 376-380.
110. PRESERN J.: Iz Podbrda v Škofjo Loko. Planinski vestnik 1953/5, str. 193-195.
111. RAKOVEC IVAN: Geološka zgodovina ljubljanskih tal. Ljubljana 1955, str. 11-172.
112. RAKOVEC IVAN: Doneski h geomorfologiji Ljubljanske kotline. Ljubljana 1927, str. 16.
113. RAKOVEC IVAN: Prispevki k tektoniki in morfogenezi loških hribov in Polhograjskih dolomitov. Geografski vestnik XV. Ljubljana 1939, str. 99-120.
114. RAKOVEC IVAN: H geologiji Kranjsko-Sorškega polja. Geografski vestnik XVI, Ljubljana 1940, str. 111-118.
115. RAKOVEC IVAN: Razvoj terciarja pri medvodah. Vestnik geološkega inštituta kraljevine Jugoslavije. Knjiga V, Beograd 1937 str. 27-43.
116. RAKOVEC IVAN: Nosorog s Kamnitnika pri Škofji Loki. Razprave Akadem. znanosti in umetnosti 1942, str. 241-261.
117. RAKOVEC IVAN: Pregled tektonske zgradbe Slovenije, Prvi jugosl. geološki kongres Bled 23.-27.5.1954. Ljubljana 1956, str. 73-83.

118. RAKOVEC IVAN: O nastanku in pomenu psevdoziljskih skladov. Geografski vestnik XXII.Ljubljana 1950, str.191-214.
119. RAKOVEC IVAN: K paleogeografiji Julijskih Alp.Geografski vestnik XXIII.Ljubljana 1951, str.109-135.
120. RAKOVEC IVAN: Razvoj porečja v Polhograjskih dolomitih. Zbornik Prirodoslovnega društva 4.zv.Ljubljana 1946, str.58-68.
121. RAMOVŠ ANTON: Lubnik. Mladi geolog 2.Ljubljana 1958, str. 72-84.
122. RAMOVŠ ANTON: Strešni skrilavci v Selški dolini.Proteus XV.1952-53/7, str.174-178.
123. RAMOVŠ ANTON: Geološki razvoj slovenskega ozemlja. Mladi geolog I.Ljubljana 1958.
124. RAMOVŠ ANTON: O živem srebru pri Sv.Tomažu nad Škofjo Loko. Proteus XXIII 1.1960-61/8.
125. RAMOVŠ ANTON: Razvoj mlajšega paleozoika pri Selcih.Razprave in poročila 1961/7.Ljubljana 1962, str.75-77.
126. RAMOVŠ ANTON: Razvoj zgornjega perma v Loških - Polhograjskih dolomitih.Razprave IV, SAZU. Ljubljana 1958, str. 451-608.
127. RAMOVŠ ANTON: Lubnik. Geološki izleti. Ljubljana 1961, str.176-190.
128. RAMOVŠ ANTON: Razvoj paleozoika na Slovenskem. Prvi jugoslovanski geološki kongres Bled 23.-27.5.1954.Ljubljana 1956, str.27-34.
129. SCHREY J: Petelini in prvi petelinarji v Poljanski dolini. Lovec XXX.Ljubljana 1933, str.118-127.
130. SEIDL F: Geologische Spezialkarte der Österr.-Ung.Monarchie Blatt Bischoflack - Idria. Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko.Aufgekommen von Dr.Fr.Kossmat. Wien 1909, str.273-274.
131. SEIFRIED ALATA: Gozdovi na Kranjsko - Sorški ravnini. Geografski vestnik XXXIII. Ljubljana 1961, str.25-60.
132. SICHERL JANKO: Stare in nove smučine po Škofjeloškem hribovju. Planinski vestnik 1957/7, str.397-403.
133. SLOVENSKI NAROD št.25 1903: Nova železnica. Ljubljana 1903.

134. SLOVENSKI NAROD 1931: Škofja Loka se budi in napreduje. Št.291,1931.Ljubljana.
135. SLOVENSKI NAROD ŠT.276,1902: Škofjeloška mlekarina pred propadom.Ljubljana 1902.
136. SRŠEN VEKOSLAV: Nova cesta Podbrdo-Sorica-Boh.Bistrica pomembna pridobitev za naš turizem.Turistični vestnik.Ljubljana 1957/1, str.21-22.
137. STOPAR IVAN: Od Škofje Loke do Tolmina.wladina 1953. Letnik XI,št.15,str.8-9.
138. ŠOŠTARIČ V..Na Ratitovec.Turistični vestnik.Ljubljana 1955/12,str.561-562.
139. TOVARIŠ (IX): Loško gospostvo. 1953,str.340,Ljubljana.
140. TOVARIŠ (IX): Skozi Selško dolino v železnike.Ljubljana 1953, str.344.
141. TOVARIŠ (IX) 1953: Škofja Loka v umetnostni kulturi. Str.34 Ljubljana.
142. TOVARNIŠKI VESTNIK KID II: železarstvo v železnikih. Jesenice-Fužine 1938,št.8,str.1.
143. TURISTIČNI VESTNIK. Ali bo Škofja Loka spet turistično mesto? II/2 Ljubljana 1954,str.51-54.
144. TURISTIČNI VODNIK: Škofja Loka, Selška in Poljanska dolina. Škofja Loka 1956.
145. URŠIČ FRANJO: Prilog geološkemu spoznavanju zapadnog oboda savske terciarne zone u Sloveniji. Geološki anali Balkanskoga poluostrva knj.II.del 2. Beograd 1933,str.78-98.
146. WESTER J: Davča - Porezen - Sorica. Planinski vestnik 1956/1,str.4-8.
147. VIRMAŠAN: Pašne razmere v škofjeloškem okolišu. Slov.čebelar (XXXIV). Ljubljana 1931,str.151-153.
148. VREČA ŽELJKA: Preskrba Ljubljane z mlekom.Geografski vestnik XXV.Ljubljana 1953,str.93-116.
149. V.Š.: Še ena modernizirana cesta v Sloveniji. Turistični vestnik 1958/6.Ljubljana,str.172-173.

150. V.Š.:Prometna pomembnost Selške doline za turizem Slovenije. Turistični vestnik 1954/1, str.14-15.

151. VURNIK STANKO: Kmečka hiša Slovencev na južnovzhodnem pobočju Alp. Etnolog IV. Ljubljana 1930/31, str.30-71.

152. ZWITTER FRAN: Starejša kranjska mesta in meščanstvo. Ljubljana 1929.

153. ZONTAR JOSIF: Vloga Kranja v blagovnem prometu. 900 let Kranja. Kranj 1960.

III. BIBLIOGRAFIJA OBČINE CELJE

1. BAEBLER B: Elektrifikacija Celjske doline. Narodnogospodarski vestnik. Ljubljana 1921, str.17-18.
2. BARTH J. IN SIN: O hmelju 1931/32, 1932/33, 1934/35, 1935/36, 1936/37, 1937/38, 1938/39. Slovenski hmeljar. Celje III/1932-1939.
3. BAŠ FRANJO: Celjski grofi in njihova doba. Celjski zbornik 1951, str.7-22.
4. BAŠ FRANJO: Gospodarsko poslopje v Savinjski dolini. ČZN 1929, str.71-90.
5. BAŠ FRANJO: Hmeljarstvo v Savinjski dolini. Geografski vestnik I/1925, str.40-52.
6. BAŠ OTOKAR: "Hudi graben" pri Celju. Planinski vestnik XX/1914 str.36-38.
7. BEG DUŠAN. Geološki pregled celjskega okraja z zalednjem. Turistični vestnik 1955 št.5, str.235-237.
8. BEG DUŠAN: Postanek in zgradba Celjske kotline. Celjski zbornik 1951, str.84-88.
9. BILTEN - GLASILO MLO CELJE: Celje 1953
10. B. in V.: Celje in turistovski šport. Planinski vestnik XIX/1913, str.216-218.
11. BOBOVNIK KRISTIJAN: Hmezad - svetovno trgovsko vozlišče. Hmeljar žalec 1958 št.9 str.19,22-24.
12. BOLTA ALOJZ: Najstarejša zgodovina Spodnje Savinjske doline. Savinjski zbornik 1959 str.103-113.
13. BOZIČ MILAN: Vodič po Celju in okolici. 1960, 62 str.
14. CELJE. Turistični vestnik 1959 št.1, str.13-14.
15. CELJE - ADRESAR 1935. Maribor 1935. 572 str.
16. CELJSKI ADRESAR 1939. Celje 1939. 112 str.
17. CELJE - AVTONOMNO MESTO DRAVSKE BANOVINE. Edition "Progres". Novo mesto 1932 70 str.
18. CELJE DANES, JUTRI. Celjski tednik. 14.okt.1960 št.41 str.3.
19. CELJE IN OKOLICA-KRAJEVNA IMENA-ETIMOLOŠKA RAZLAGA. Celje 1925. 22 str.

20. CELJE IN OKOLICA. TURISTIČNI VODNIK. Die alte Römerstadt "Claudia Celea". Celje 1928. 84 str.
21. CELJE IN OKOLICA - VODNIK. Führer durch Cilli und Umgebung. Cilli 1901. 43 str.
22. CELJE IN OKOLICA - VODNIK. Cilli und Umgebung. Handbuch für Fremde. Cilli 1887. 31. str.
23. CELJE IN OKOLICA - VODNIK. Führer durch Cilli und Umgebung. Cilli 1912. 82 str.
24. CELJE IN OKOLICA - VODNIK. Führer in Cilli und Umgebung. Celje 1894. 80 str.
25. CELJE IN SLOVENIEN. Ljubljana. 15 str.
26. CELJE-IZHODIŠČE TURIZMA V POSAVINJE. - Turistični vestnik 1961 št. 8 str. 218-
27. CELJE-JAVNI URADI, USTANOVE IN OBRATNIKI. ADRESAR. Celje 1936.
28. CELJE-OLO. Dokumentacija k družbenemu planu gospodarskega razvoja okraja Celje od 1957 do 1961 z dokumentacijskimi elaborati. Celje 1958.
29. CELJSKO MESTNO OBZIDJE. Celjski tednik 14. nov. 1958 št. 45 str. 4.
30. CELJE-TURIZEM-POMEN MESTA CELJA IN INVESTICIJSKI NAČRT 1953/63 za MESTO CELJE. Celje 1953. 23 str.
31. CELJE-VELIKONEMŠKE TEZINJE 1896. Cilli 1896. 64 str.
32. CELJE-VODNIK. Ausflüge und Wegmarkung in den Umgebung Cilli nebst kurzem Führer durch die Stadt. In Cilli 1891. 22 str.
33. CINKARNA PRED RAZŠIRITVIJO IN REKONSTRUKCIJO. Celjski tednik 4. sept. 1959 št. 35 str. 6.
34. CIZEL V.: Sto let slovenskega hmeljarstva. Tovariš 1953 št. 36 str. 1019.
35. CURK JOZE: Grad Gornje Celje. Celjski zbornik 1957 str. 103-151.
36. CURK JOZE: Grad Gornje Celje - Njegov opis in zgodovina. Celjski zbornik 1957 str. 103-152.

37. CURK JOZE; Gradovi in graščine v Spodnji Savinjski dolini. Savinjski zbornik 1959 str.140-160.
38. CURK JOZE: Razvoj celjske mestne vedute. Celjski zbornik 1957 str.251-269.
39. CVAHTE SREČKO: Ob zaključku regulacijskih del na Savinji. Celjski zbornik 1961 str.351-355.
40. CVENK MIRAN: Nadalnja perspektiva je zelo ugodna. Hmeljar Žalec 1956 št.1 str.4.
41. ČETINA LOJZE: Gospodarske zgradbe v Savinjski dolini. Hmeljar Žalec 1958 št.9 str.30-31.
42. ČUK FRANC: Tehnično poročilo o sedanjem stanju kanalizacijskega omrežja mesta Celja. Bilten-glasilo MLO Celje 1957 št.1 str.7-8.
43. DELOVNI KOLEKTIV KOVINOTEHNE DOSEGA VIDNE USPEHE. Celjski tednik 17.julija 1959 šte.28.
44. DELOVNI KOLEKTIV TOVARNE ORGANSKIH BARVIL V CELJU JE POZABIL NA SLAVOSPEVE SAMEMU SEBI. Celjski tednik 1959 št.25 str.6.
45. DIE DEUTSCHE SPRACHINSEL CILLI. Klagenfurt 1890. 105 str.
46. DROBNE FRAN: Celje-Celjska koča-Laško-Celje. Geološki izleti po Sloveniji. Mladi geolog II/1958 str.181-188.
47. ERLÄUTERUNGEN ZUR GEOLOGISCHEN KARTE (Celje-Radeče) CILLI-RATSCHACH.
48. ERLÄUTERUNGEN ZUR GEOLOGISCHEN KARTE (Rogatec-Kozje) ROHITSCH-DRAHENBURG.
49. FEKONJA ANDREJ: Celje in okolica. Dom in svet VIII/1895 str 336, 371, 410, 438, 470, 495, 533, 560, 596, 630, 663, 695, 718, 746. X/1897, str.146, 174, 210, 244, 283, 310, 340. XII/1899 str.660, 692, 721, 750.
50. FELICIJAN JUSTIN: Ekonomska utemeljenost celjske cinkarne in njen pomen za Celje in državo. Celjski zbornik 1957 str.73-91.
51. FELICIJAN JUSTIN: Lokacija cinkovega metalurškega podjetja. Celjski zbornik 1960 str.109-191.
52. GERHARD: Cilli-Stadt. Landschaft, Geschichte. Cilli 1943.

53. GERMOVŠEK CVETO: Kremenov keratofir pri Veliki Pirešici. Geologija-Razprave in poročila knj.1/1953 str.135-167.
54. GERMOVŠEK CVETO: Obvestilo o preiskavah prodornin v Sloveniji. Geologija - razprave in poročila. knj.2/1954 str.261-264.
55. GORNJE CELJE. Celjski tednik 3.okt.1958 šte.39 str.4.
56. GOSPODARSKI ADRESAR LRS 1956. Ljubljana. "Nova proizvodnja" 1956.
57. GOSPODARSTVO MESTA CELJA. Tovariš 1952 št.23 str 378.
58. GROBELNIK IVAN: Nastanek in razvoj zdravilišča Dobrna. Celjski zbornik 1959 str.107-118.
59. GUBO ANDREAS: Geschichte der Stadt Cilli vom Ursprung bis auf die Gegenwart. Graz 1909 476 str.
60. HMELJ LEPO USPEVA. Delo 20.julija 1960 šte.197 str 3.
61. HMELJARSTVO V SAVINJSKI DOLINI. Tovariš 1952 št.23 str.382.
62. ILEŠIČ SVETOZAR: Problemi geografske rajonizacije ob primeru Slovenije. Geografski vestnik XXIX-XXX Ljubljana 1958 str 87-140.
63. ILEŠIČ SVETOZAR: rečni režimi v Jugoslaviji. Geografski vestnik XIX/1948 str.71-109.
64. ILEŠIČ SVETOZAR: Sistemi poljske razdelitve na slovenskem. Ljubljana 1950 119 str.
65. ILEŠIČ SVETOZAR: Slovenske pokrajine. Geografski obzornik Ljubljana 1956 št.2 str.25-38.
66. IZ NAŠE STATISTIKE 1938-1939. Slovenski hmeljar 1939 str.77.
67. IZ NAŠE STATISTIKE 1939-1940. Slovenski hmeljar XI/1940 str.42-43.
68. IZVOZ HMELJA IZ JUGOSLAVIJE. Geografski obzornik 1960 št.4 str.115.
69. JAKOP IVAN: Cinkarna in njeno mesto v mednarodni trgovini s cinkom. Celjski zbornik 1957 str.209-218.
70. JELENC DANILO: O raziskovanju mineralnih surovin v LRS. Geologija - razprave in poročila knj.1/1953 str.11-32.

71. JENKO JOZE: Ko nam je stekla prva železnica.- Kronika slovenskih mest 1/1934 št.3 in 4.
72. JERMAN RIKO: Nekaj o gospodarstvu celjskega okraja. Gospodarski koledar 1961 str.110-111.
73. JOŠT MARTIN. Razvoj in stanje našega hmeljarstva. Hmeljar 1946 št.4 str 4.
74. KAČ KAREL: 10 let hmeljarstva v svobodni domovini. Hmeljar 1956 št.1 str 7-10.
75. KAČ LOJZE: Hmeljarstvo v Savinjski dolini. Celjski zbornik 1951 str.67-84.
76. KAČ LOJZE: Savinjski golding. Savinjski zbornik 1959 str 244-267.
77. KAČ LOJZE: Zakaj krčenje hmeljskih površin. Hmeljar Žalec 1954 št.5 str.3-4.
78. KAKO NAJ UREDIMO IN POSPELUJEMO POLJEDELSTVO V OKRAJU CELJE. Hmeljar Žalec 1955 št.6-7 str.4-8.
79. KAKO SO GRADILI SAVINJSKO PROGO. Savinjski vestnik 1953 št.26 str.5.
80. KAKŠNO BO NOVO SREDIŠČE CELJA. Celjski tednik 20.julija 1960 št.29 str.2.
81. KLEMENC JOSIP: Celeia v antiki. Celjski zbornik 1961 str. 427-456.
82. KLEMENC JOSIP: Rimsko grobišče v Šempetru v Savinjski dolini. Celjski zbornik 1958 str.155-164.
83. "KLIMA" V CELJU JE VELIKO PRIPOMOGLA K DRUŽBENEMU STANDARDU. Celjski tednik 5.febr.1960 št.5, str.6.
84. KNEZ ANTON: O pogojih za razvoj lesne industrije v celjskem okraju. Celjski zbornik 1960 str.95-108.
85. KNEZ ANTON: Značilnosti gozdnega gospodarstva v celjskem okraju. Celjski zbornik 1959 str.7-19.
86. KNITTL MICHEL: Cilli 1890.
87. KOLLEK VERA: Nekaj prispevkov k topografiji rimske Celeie. Celjski zbornik 1959 str.230-257.

88. KOLŠEK VERA: Savinjska dolina v rimski dobi. Savinjski zbornik 1959 str.119-131.
89. KOVAČIČ FRAN: Štajerska in Prekmurje. Zgodovinski opis. Ljubljana 1926 410 str.(Slovenska zemlja VII.del).
90. KRAJEVNI LEKSIKON DRAVSKE BANOVINE. Ljubljana 1937.
91. KREBS NORBERT: Die Ostalpen und das heutige Österreich. (2 dela). Stuttgart 1928 496 str.
92. LAH FRAN: O preskrbi s pitno vodo v celjskem okraju. Celjski zbornik 1959 str.56-63.
93. LAH FRAN: Ureditev vodnega režima v Spodnji Savinjski dolini. Savinjski zbornik 1959 str.289-293.
94. LAH FRAN: Vodnogospodarska problematika Celjske kotline. Celjski zbornik 1958 str.256-262.
95. LAKATOŠ JOVO: Industrija Slovenije. Zagreb 1922 št.1 (Ind. biblioteka "Jug.Lloyda").
96. LEKSIKON OBČIN ZA ŠTAJERSKO. Dunaj 1904.34 str.
97. LESKOVAR RUDOLF: Slovenska naravna zdravilišča in njihova razvojna perspektiva. Celjski zbornik. 1961 str.177-216.
98. LJUDSKO ŠTETJE (IZ CELJA): Slovenski narod 1901 št.72.
99. LUBEJ FRANC: Za napredek kmetijstva v celjskem okraju. Celjski tednik 29.12.1956 (kmetijska priloga).
- 100.LUNDER FRAN: Razvoj prebivalstva na mestnih območjih Ljubljane, Maribora, Celja, Kranja Jesenic in Trbovelj. Prikazi in študije. Zavod za statistiko LRS v 1959 št.1 str.1-19.
- 101.LUZNER BOJAN: Lov in ribolov v celjskem bazenu. Turistični vestnik 1955 št.5 str.242.
- 102.LUZEK: Iz zgodovine hmeljarstva. Hmeljar 1957 št.11-12 str 38. 1958 št.3 str.11-12, št.5 str.12.
- 103.MANUT STANE: Govedoreja - ključno vprašanje povečanja živilske proizvodnje.Hmeljar 1958 št.3 str.20-22.
- 104.MAROLT MARIJAN: Dekanija Celje I.del.Cerkvene umetnine v celjski župniji.Maribor 1931(Umetnostni spomeniki Slovenije III)

105. MASTNAK TINE: Slovensko hmeljarstvo ima dobre pogoje za nadaljnji razvoj. Celjski tednik. 31. jan 1958 št. 4 str. 3.
106. MELIK ANTON: Kmetiska naselja na Slovenskem. Geografski vestnik IX Ljubljana 1933 str. 129-165.
107. MELIK ANTON: Kozolec na Slovenskem. Ljubljana 1931 str. 1-107. (Razprave znanstvenega društva v Ljubljani, 10).
108. MELIK ANTON: O mestih in trgih na Slovenskem. Glasnik muzejskega društva za Slovenijo XX/1939 str. 333-344.
109. MELIK ANTON in sodelavci: Povodenj okrog Celja junija 1954. Geografski vestnik XXVI/1954 str. 3-58.
110. MELIK ANTON: Slovenija I. Geografski opis. Ljubljana 1935
111. MELIK ANTON: Slovenija II. Geografski opis. Ljubljana 1936.
112. MELIK ANTON: Štajerska s Prekmurjem in Mežiško dolino. Ljubljana 1957. 2 zv.
113. MEZE DRAGO: Posavinje. Turistični vestnik 1961 št. 8 str. 206-212.
114. MESTNI GRAD. Celjski tednik 30. okt. 1958 št. 43 str. 4.
115. MIKUŠ VLADIMIR: Regulacija Savinje v celjskem ovinku in še kaj. Savinjski vestnik 1953 31. dec. 1953 str. 20.
116. MODERNIZACIJA IN DELNA PRELOZITEV ČESJE CELJE-ŠT. PETER. Mladina 1947 št. 45 str. 3.
117. NARODNO GOSPODARSKÉ STVARI. Slovenski narod 1881 št. 202.
118. NAŠI OBIRALCI. Slovenski hmeljar XI/1940 str. 30-31.
119. NAVINJSKI: K skrčitvi nasadov. Slovenski hmeljar II/1931 str. 17-18.
120. NEVARNOST VEČJIH POPLAV MINILA. Slovenski narod 1940 št. 192.
121. NIČ PRETIRANEGA UPANJA. Slovenski hmeljar Celje IV/1933 str. 55-56.
122. NOSAN ANTON: Razvoj oligocena in miocena v Sloveniji. I. jug. kongres na Bledu 1954. Ljubljana 1956. str. 47-53.
123. NOV KAMNOLOM V PEČOVNIKU. Celjski tednik 20. junija 1958 št. 24, str. 6.

124. NOVAK MIRKO: Razmestitev industrije v Sloveniji. Geografski vestnik XV/1939 str.69-98.
125. O BOGINJI CELEI.Kmetijske in rokodelske novice XVII/1859 št.12 str.90-92.
126. OB DESETLETNICI DELAVSKEGA SAMOUPRAVLJANJA V ZELEZARNI ŠTORE. Celjski tednik 23.sept.1960 št.38 str.3.
127. ODSTRANIMO POMANJKLJIVOSTI, KI KVARIJO ZUNANJOST CELJA. Celjski tednik 10.aprila 1959 št.14 str.6.
128. OLO - CELJE - OKOLICA. priročnik.Celje 1953.
129. OROZEN FELICIJAN: Kratka gospodarska zgodovina Celja in okolice.Celje 1952 str.72.
130. OROZEN FELICIJAN: Vodnik po Celju in okolici.Celje 1940 80 str.
131. OROZEN JANKO: Celje med svetovno vojno. Kronika slovenskih mest III/1936 št.1 str.65-69.
132. OROŽEN JANKO: Celje včeraj, danes in jutri.Tovariš 1952 št.23 str.377.
133. OROZEN JANKO: Celje z zaledjem. Celje 1948, str.291.(Zadružna knjižna izdaja).
134. OROZEN JANKO: Celjska pokrajina. Turistični vestnik 1955 št.5 str.239-240.
135. OROZEN JANKO: Fevdalno omrežje v srednjem in spodnjem Posavju. Celjski zbornik 1951 str.22-39.
136. OROZEN JANKO: Gmajne na področju srednje Savinje in njenih pritokov.Celjski zbornik 1957 str.153-190.
137. OROZEN JANKO: Gospodarsko življenje bivše občine Celje-okolica.Kronika slovenskih mest VI/1939 št.4 str.214-222.
138. OROZEN JANKO: Kratka zgodovina rudarstva in industrije v Spodnji Savinjski dolini. Savinjski zbornik 1959 str.213-230.
139. OROŽEN JANKO: Nekaj pregleda o preteklosti Savinjske doline. Turistični vestnik 1961 št.8 str.212-214.

140. OROZEN JANKO: O nastanku rudarstva in industrije v Celju in njegovem zaledju. Celjski zbornik 1951 str. 53-66.
141. OROZEN JANKO: Ostanke rimske Celeie v okolici sedanjega mesta. Kronika slovenskih mest III/1936 št. 4 str. 211-212.
142. OROZEN JANKO: O zdraviliščih v celjskem turističnem področju. Turistični vestnik 1955 št. 5 str. 218-220.
143. OROZEN JANKO: Posestna in gradbena zgodovina Celja. Bilten - glasilo MLO Celje 1957 št. 10-12.
144. OROZEN JANKO: Propadle panoge celjskih obrti. Kronika slovenskih mest II/1935 št. 2 str. 161-163.
145. OROZEN JANKO: Rast celjskega mesta in zgodovina olepševalnega in turističnega društva. Str. 7-34.
146. OROZEN JANKO: Smotrna izgradnja celjskega mesta. Bilten MLO Celje 1956 št. 1 str. 4-6.
- ¹47. OROZEN JANKO: Teritorij in uprava mesta od davnih dni do danes. Bilten-glasilo MLO Celje, Celje 1957 št. 7-9 str. 81-83.
148. OROZEN JANKO: Teritorij in uprava mesta Celja od davnih dni do danes. Kronika 1956 št. 3 str. 149-156.
149. OROZEN JANKO: Veliko Celje in nova občinska uprava. Kronika slovenskih mest II/1935 št. 3 str. 241-245.
150. OROZEN JANKO: Zgodovina Celja I in II del. Celje 1927. 162 str.
151. OROZEN JANKO: Zgodovina Celja III. del. Celje 1930 155 str.
152. OROZEN JANKO: Zgodovinski pregled gospodarjenja celjske občine do l. 1941. Celjski zbornik 1958 str. 310-321.
153. OROZEN JANKO: Zgodovinski pregled regulacije Savinje in njenih pritokov. Bilten-glasilo MLO Celje 1956, št. 12 str. 124-126.
154. OROZEN JANKO: Zgodovinski pregled regulacije Savinje in njenih pritokov. Kronika IV/1956 št. 1 str. 15-20.
155. PETSTO LET MESTA CELJA. Savinjski vestnik 1951 št. 15 str. 2-3.

156. FLANINŠEK KAREL: O projektiranju celjskega vozlišča. Bilten - glasilo MLO Celje 1954 št.9 str.77-79.
157. FLAVI HIDROTEHNIČNI DEL NA POREČJU SAVINJE. Hmeljar 1957 št.8 str.24.
158. POMENEK O HMELJARSTVU. Delo 1. julija 1959 šte.61 str.6.
159. POPIS ZGRADB, stanovanj in poslovnih prostorov v Celju dne 3. dec. 1949. Ljubljana, Zavod za statistiko in evidenco LRS 1952. Str.111.
160. POROČILO O GEOLOŠKEM RAZISKOVALNEM DELU V CELJSKEM OKRAJU za obdobje od 1.10.1954 do 31.12.1957. Celjski zbornik 1958 str.249-255.
161. POSTANEK SAVINJSKEGA HMELJARSTVA. Slovenski hmeljar Celje V/1934 str.90,94.
162. PREDAN DRAGO: Prispevek k savinjski kmečki hiši. Šavinjski zbornik 1959 str.151-167.
163. PRESKREDA MESTNEGA FREDIVALSTVA - poglavitna naloga kmetijskega gospodarstva "LAVA". Celjski tednik 27. marca 1959 št. 12 str.3.
164. PRIPOMBE K URBANISTIČNEMU NAČRTU MESTA CELJA. Celjski tednik 30. okt. 1958 šte.43 str.4.
165. PRIRODNO ZDRAVILIŠČE. Tovariš 29. maja 1960 št.21 str.35.
166. PRISTOVŠEK BLAZ: Regulacijski problem Savinje. Kronika slovenskih mest I/1934 št.3 str.217-221.
167. PUPPIL KAREL: Poplavna katastrofa 4.-5. junija 1954. Gospodarski koledar 1955 str.113-116.
168. RAKOVEC IVAN: Morfološki razvoj v območju posavskih gub. Geografski vestnik VII/1931 str.3-66.
169. RAKOVEC IVAN: Naši kraji v miocenski dobi I. Proteus XV/1952 53 št.1 str.1-5.
170. RAKOVEC IVAN: Naši kraji v miocenski dobi II. Proteus XV/1952-53 št.2 str.38-41.
171. RAKOVEC IVAN: Naši kraji v oligocenski dobi. Proteus 1947/48 str.243-252.

172. RAKOVEC IVAN: Pregled tektonske zgradbe Slovenije. I. jug. kongres na Bledu 1 1954, Ljubljana 1956 str. 73-83.
173. RAKOVEC IVAN: Prispevki k tektoniki in morfogenezi Savinjskih Alp. Geografski vestnik X/1934 str. 116-143.
174. RAKOVEC IVAN: Terciarni vulkani na slovenskem ozemlju. Proteus 1947/48 str. 103-110.
175. RAZVOJ NA OBMOČJU MESTA CELJA IN SOSEDNJIH OBČIN V 1. 1869-1953. Mesečni statistični pregled LRS III/št. 7 str. 383-388.
176. RAZVOJ ŽIVINOREJE V PRVEM PLANU. Celjski tednik 19. junija 1959 št. 24 str. 1.
177. REBENŠEK LUDVIK: O pomenu in problematiki prirodnih zdravilišč celjskega področja. Celjski zbornik 1957 str. 34-72.
178. REBENŠEK LUDVIK: Zdraviliški kraji ob novih pogojih. Celjski zbornik 1961 str. 233-255.
179. REGULACIJA SAVINJE. Delo 8. junija 1959 št. 36 str. 7.
180. REGULACIJA SAVINJE JE NUJNO POTREBNA. Slovenski narod 1932 št. 34.
181. REKORDNA PROIZVODNJA ŽIČNE V CELJU. Celjski tednik 13. junija 1958 št. 23 str. 3.
182. RIHTERŠIČ JANEZ: Bentoniti v Celjski kotlini. Geologija - razprave in poročila .Knj. 4/1958 str. 193-196.
183. RIHTERŠIČ JANEZ: Bentonitna nahajališča severno od Celja. Celjski zbornik 1957 str. 204-208.
184. RIHTERŠIČ JANEZ: Geološki obris spodnje Savinjske doline. Celjski zbornik 1959 str. 46-55.
185. RIHTERŠIČ JANEZ: Zgradba tal na širšem ozemlju mesta Celja in njegova uporabnost za gradbene namene. Celjski zbornik 1958 str. 233-248.
186. RUEH FRANC: Regulacija Savinje. Bilten - glasilo MLO Celje št. 10/11 str. 115.
187. RUTAR S.: Claudia Celeia. Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko 1895 str. 169-175.

188. ŠADJARSTVO V CELJSKEM OKRAJU. Delo 24. dec. 1959 šte. 233 str. 6.
189. SAVINJSKI HMELJ EDEN NAJBOLJŠIH. Slovenski narod 1936 št. 204.
190. SIDARITSCH MARIJAN: Geographie des Cærlichen Sidlungswesen in ehemaligen Herzogtum Steiermark. Graz 1925.
191. SKORAJ NAVPIČLO SE DVIGA GRAFIKON PROIZVODNJE V LETIH SAMOUPRAVLJANJA. Delavska enotnost 10. sept. 1960 šte. 36 str. 15.
192. SKRČENJE HMELJSKIH NASADOV. Slovenski hmeljar III/1931 str. 124.
193. SLOVENSKI ŠTAJERSKI HMELJ - ZLATO SAVINJSKE DOLINE. Tovariš 1947 št. 36 str. 869.
194. SORE ANTON IN ZVEZDANA: Preskrba Celja z mlekom. Geografski vestnik XXVII-XXVIII/1957 str. 326-335.
195. SPECIALIZIRANI OBRATI INGRADA V CELJU obetajo mnogo koristnega. Delo 30. maja 1959 šte. 29 str. 8.
196. SPLOŠNI PREGLED DRAVSKE BANOVINE. Ljubljana 1939 str. 96.
197. SPREHOD PO DOBRNI. Celjski tednik 22. maja 1959 št. 20 str. 3.
198. S. R.: Celjska kronika. Vestnik - znanstvena priloga Zore 1875 3. tečaj str. 56-59.
199. STANJE MOSTOV V CELJU - PORAZNO. Celjski tednik 20. jun. 1958 šte. 24 str. 6.
200. STARA GROFIJA. Celjski tednik 17. okt. 1958 str. 4.
201. STAVKE V TOVARNI EMAJLIRANE POSODE. Celjski tednik 17. aprila 1959 št. 15 str. 7.
202. STRMECKI VILJEM: Poročilo k osnutku generalnega načrta za mesto Celje. Bilten MLO Celje 1956 št. 9 str. 99-106.
203. "ŠKODLJIVKA" SAVINJA IN NJE REGULACIJA. Savinjski vestnik 1952 šte. 5 str. 3.
204. ŠKOF MILAN: Turistične perspektive Spodnje Savinjske doline. Savinjski zbornik 1959 str. 317-321.
205. ŠLEBINGER CIRIL: Toplice in slatine na Slovenskem Štajerskem. Izvestje Muzejskega društva v Mariboru 1932 str. 10-58.

206. 40-LETNICO SO PROSLAVILI Z DELOVNO AKCIJO. Delo 5. okt. 1959 št.155 str.2.
207. ŠTRUKELJ JANKO: Razvoj tekstilne industrije v Celju in okolici. Celjski zbornik 1951 str.256-265.
208. TELLER FRIEDRICH: Zur Kenntnis der Tertiärablagerungen des Gebites von Neuhaus bei Cilli in Untersteiermark. Verhandlungen der KK Geolog R.A. Wien 1889 Nr.12 str.234.
209. TERZAN J : Analiza zemlje savinjskih hmeljišč. Slovenski hmeljar III/1932 str.42-43.
210. TOMINŠEK JOSIP: Muzejsko Celje. Savinjski vestnik 1958 št.19 str.3.
211. TOMINŠEK JOSIP: K urbanizmu mesta Celja. Savinjski vestnik 1952, št.30 str.2.
212. TOPOGRAPHISCH-STATISTISCHES LEXICON VON STEIERMARK MIT historischen Notizen und Anmerkungen . Graz 1878 in 1885.
213. TOVARNA EMAJLIRANE POSODE. Savinjski vestnik 1952 št.6 str.1.
214. TUDI PESEK BI BIL LAHKO IZVOR DEVIZ (Sv. Ana pri Štorah). Tovariš 1954 str.XVIII.
215. TUDI V TURIZMU VELIK KORAK NAPREJ. Celjski tednik 12. junija 1959 št.23 str.6.
216. TURISTIČNO GOSPODARSKI ADRESAR CELJA. Celje 1954. 96 str.
217. TURNŠEK PONGRAC: Pogled v bodočnost savinjskega hmeljarstva. Hmeljar Žalec 1954, št.2 str.12-13.
218. URBANISTIČNI NAČRT CELJA. Celjski tednik 12. junija 1959 št.23 str.6.
219. URBANISTIČNO - ESTETSKA PROBLEMATIKA CELJA. Celjski tednik. 30. dec. 1958 št.51-52 str.3.
219. V ČEM SO NAJVEČJE TEZAVE V HMELJARSTVU. Hmeljar Žalec 1954 št.6, str.5-6.
220. VEDNO BOLJ UKLENJENA SAVINJA. Celjski tednik 27. junija 1958 št.25 str.3.

221. VODE ZOPET NARAŠČAJO. Slovenski narod 1940 št.264.
222. V POREČJU SAVINJE IN SOTLE. Turistični vestnik I/1953 št.10 str.79-80.
223. VREČER RAJKO: Savinjska dolina. Žalec 1930 .267 str.
224. VUDLER ZORAN: Celjsko turistično področje. Celjski zbornik 1959 str.92-106.
225. VUDLER ZORAN: Celjsko turistično področje. Turistični vestnik 1955 št.5 str.211-213.
226. VUDLER ZORAN: Gospodarska podjetja na območju mestnega ljudskega odbora Celje. Bilten - glasilo MLO Celje 1954, št. 1-2 str.19.
227. VUDLER ZORAN: Sezona 1958 na celjskem turističnem področju. Turistični vestnik 1958 št.12 str.342-344.
228. ZA LEPO, ŠE LEPŠE IN MODERNEJŠE CELJE. Celjski tednik 21.-29.maja 1959 št.21 str.4.
229. ZA LEPŠI IZGLEDE ŠTOR. Delo 4.maja 1959 št.3 str.3.
230. ZAMUDA V INDUSTRIJI GRADBENEGA MATERIALA. DELO, 3.sept. 1959 št.123 str.3.
231. ZA RAZŠIRITEV OBRTNE DEJAVNOSTI V CELJU. Celjski tednik 29.avg.1958 št.34 str.2.
232. ZA ŠTIRI LETA PREHITETI ČAS: DA ALI NE. Delo 2.junija 1960 št.150 str.3.
232. ZA ZGODOVINSKO RESNICO. Slovenski hmeljar V/1934 str.107-108.
233. ZGODOVINSKI PABERKI O CELJU, MARIBORU IN PTUJU: Ilustracija III/1931 št.5 str.146.
234. ZIMSKI TURIZEM V CELJSKEM PODROČJU. Turistični vestnik 1954 št.12 str.391-392.
235. ZOLLIKOFER THEOBALD: Die geologische Verhältnisse des südöstliche Teilen von Untersteiermark. Posebni odtis iz Jahrbuch der K.K.geolog.Reichsanstalt 1861-1862.
236. ZWITTER FRAN: Prebivalstvo na Slovenskem od VIII.stol.do današnjih dni. Razprave Znanstv.društva v Ljubljani. Ljubljana 1936 str.8-108.

237. ZAGAR MARJAN: Problemi delovne sile železarne v Štorah. Celjski zbornik 1959 str. 64-76.

238. ZAGAR MARJAN: Savinjska dolina in hmelj. Celjski zbornik 1957 str. 9-33.

239. ZELEZARNA ŠTORE PO 10 LETIH DELAVSKEGA SAMOUPRAVLJANJA. Delavska enotnost 22. oktobra 1960 str. 19.

RAZVOJ UPRAVNE RAZDELITVE OBČINE ŠKOFJA LOKA
IN CELJE

V znanosti postaja statistika vsak dan bolj pomembna veda. Tudi geografijo kot eno najpomembnejših pomožnih ved v zadnjem času vedno bolj uporabljamo. Statistične podatke niso pričeli zbirati šele v zadnjem času, pač pa so jih po različnih kriterijih zbirali že v pretekli dobi. Pri statistikah so zelo važne primerjave. Te pa so zaradi različnih kriterijev pri zbiranju podatkov včasih nemogoče. To se posebno lepo vidi, če hočemo primerjati podatke, ki jih imamo po občinah. Kakšne so bile meje občine nekdanje in kakšne so meje danes? Primerjava podatkov je zato mogoča le v primeru, če imamo podatke po najmanjših enotah t.j. naseljih, (event. tudi zaselkih). Kjer teh podatkov nimamo, je primerjava težko izvedljiva ali pa sploh ni mogoča. Slovenija je bila v pretekli dobi zelo močno razkosana. V avstroogrski monarhiji je bila razdeljena na dežele, politične okraje, sodne okraje in občine. V okviru občin so bila naselja in zaselki. Površino občin so tvorile katastrske občine. Ker so katastrske občine zelo stabilne in so se od franciscejskega katastra dalje zelo malo spremenile, sem vzel za osnovo pri študiji razvoja upravne razdelitve katastrske občine. Vzeti za osnovo naselja, bi bilo precej tvegano, kajti naselja so se tekom let spreminjala, rasla odnosno propadala. Posamezni zaselki so bili pri enem popisu priključeni k enemu večjemu, drugič k drugemu večjemu naselju. Zaradi tega lahko nastanejo pri primerjavah večje ali manjše nepravilnosti.

Analiza sama bo osnova za primerjavo statističnih podatkov posameznih popisov od l. 1869 dalje, osnova za študij centralnih naselij itd. Predno bi prešel k samemu analiziranju sprememb, bi še omenil vir, po katerem sem delal. Edini vir so mi bili uradni listi in to: od l. 1849 do 1918 - Deželni zakonik in vladni list za Kranjsko kronovino in Občni deželni zakonik in vladni list Štajerske kronovine, od l. 1919 do 1941 - Uradni list kraljevine SHS, obdobje od l. 1941 do 1945 t.j. čas okupacije, nisem upošteval, ker mi list Verordnungs und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung im Kärnten und Oberkrain ter Verordnungs und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung in der Untersteiermark ni bil na razpolago. Od l. 1945 do 1961 pa sem uporabljal Uradni list LRS.

Š K O F J A L O K A

Osnova pri analizi razvoja upravne razdelitve mi je bilo ozemlje in naselja, ki tvorijo danes občino Škofja Loka. Prvič se omenja razdelitev področja Škofje Loke na k.o. in naselja v Uradnem listu Avstroogrške monarhije za Kranjsko deželo v Deželnem zakoniku in vladnem listu za Kranjsko kronovino l. 1850 št.4. Ozemlje je tedaj tvorilo 51 k.o., ki so pripadale sodnemu okraju Škofja Loka. Sodni okraj Škofja Loka je bil priključen k okrajnemu glavarstvu v Kranju. Ker pa so v tem seznamu navedeni samo sodni okraji, k.o.in naselja, ni pa razdelitve po občinah, zato to prvo stanje nisem mogel upoštevati in zanj nisem mogel izdelati karte. Možnost za izdelavo karte je bila šele po podatkih, ki sem jih dobil v Deželnem zakoniku in vladnem listu za Kranjsko kronovino l.1854 št.3. Vendar pa sem moral pri tem seznamu upoštevati naselja iz l.1850, kajti tudi tu je bil seznam nepopolen, ker so navedene samo občine in njim pripadajoče k.o. Pogled na karto nam da naslednjo sliko: sodni okraj Škofja Loka je prikazan v celoti. Obsega 16 občin z 52 k.o. Občine so naslednje: Češnjice, Dolenja vas, **Dorferje**, Fara, Godešič, Loka, Nove poljane, Oselica, Selce, Sorica, Stare poljane, Trata, Zali log, Zminec, Železniki. Razdrobljenost je torej precej velika zlasti pri občinah na vzhodnem delu pokrajine, medtem ko so k.o. na zahodu znatno večje.

Deželni zakonik in vladni list za Kranjsko kronovino l. 1867 št.9: Iz okraja Ljubljana-okolica sta priključeni v sodni okraj Škofja Loka, občini Zminec k.o. Draga in Sora.

Deželni in vladni list za Kranjsko kronovino l.1897 št.3: Iz občine Škofja Loka se izloči k.o. Puštal in priključi občini Zminec.

Deželni zakonik in vladni list za Kranjsko kronovino l.1910 št.7: K.o. Podobeno se izloči iz občine Javorje in priključi k občini Poljane.

Deželni zakonik in vladni list za Kranjsko kronovino l.1914 št.16: Iz politične občine Oselica se izloči k.o. Leskovica, iz katere se ustanovi nova občina z imenom Leskovica.

V celem obdobju Avstroogrške vidimo, da je bilo zelo malo upravnih sprememb in še te so predvsem spremembe posameznih k.o. in ustanovitev ene nove občine.

V Uradnem listu kraljevine SHS 1.1927 št.67 je odločba o ustanovitvi srezke ekspoziture v Škofji Loki. V njen sestav spadajo vse občine škofjeloškega sodnega okraja.

V času med obema vojnama imamo prvo spremembo upravne razdelitve v Uradnem listu kraljevine SHS 1.1933 št.73 z uredbo o spojitvi občin v Dravski banovini. Iz 16 občin, kot smo jih imeli po stanju iz 1.1914, jih imamo sedaj samo devet s 54 k.o. Občine so naslednje: Oselica, Poljane, Selce, Sorica, Stara Loka, Škofja Loka, Trata, Zminec, Železniki.

Uradni list kraljevine SHS 1.1934 št.29:
Iz občine Poljane se izloči bivša občina Javorje, ki jo sestavljajo k.o. Podvrh, Dolenčice in Zg. Ravan in se iz njih ustanovi samostojna občina Javorje.

Uradni list kraljevine SHS 1.1936 št.21:
Srezki izpostavi v Škofji Loki se priključi novoustanovljena občina Črni vrh iz ljubljanskega sreza, ki jo sestavljata k.o. Črni vrh in Selo.

Prvo stanje po vojni imamo v Uradnem listu LRS 1.1946 št. 26: Okraj Škofja Loka obsega 11 KLO (brez KLO Žiri, ki ni več na ozemlju današnje občine Škofja Loka in ga zato nisem obravnaval). KLO so sledeči: Gorenja vas, Javorje, Lučine, Poljane, Selca, Sovodenj, Sorica, Škofja Loka, Zali log, Žabnica in Železniki.

Uradni list LRS 1.1946 št.62:
Število KLO se poveča na 26: Bukovica, Češnjica, Davča, Gorenja vas, Hotavlje, Javorje, Leskoviča, Log, Lučine, Martinj vrh, Poljane, Puštal, Reteče, Selca, Sovodenj, Sora, Stara Loka, Sorica, Škofja Loka, Trata-kolodvor, Trebija, Zali log, Zminec, Zg. Luša, Žabnica in Železniki. Imamo tudi precej k.o., ki so že razdeljene med posamezne KLO.

Uradni list LRS 1.1948 št.9:

Ukine se okraj Škofja Loka in se priključi k okraju Kranj. Razen tega imamo še nekaj manjših sprememb med posameznimi KLO: delitve k.o.še na manjše delce in nova razvrstitev le teh med posamezne KLO.

Uradni list LRS 1.1949 št.33:

Ukine se vrsta KLO: KLO Log se priključi deloma h KLO Poljane, deloma h KLO Zminec. KLO Martinj vrh se priključi deloma h KLO Zali log, deloma h KLO Železniki. KLO Puštal se ukine in priključi h KLO Škofja Loka, prav tako se ukine tudi KLO Stara Loka in priključi h KLO Škofja Loka. Tako imamo sedaj še 22 KLO na ozemlju današnje občine Škofja Loka.

Ponovno združevanje upravnih enot opazimo l.1952, ko vidimo v Uradnem listu LRS 1.1952 št.11, da je na ozemlju današnje občine Škofja Loka samo še 9 občin in to: Gorenja vas, Poljane, Selca, Sovodenj, Škofja Loka, Zali log, Zminec, Žabnica in Železniki.

Uradni list LRS 1.1955 št.24:

Ustanavljanje še večjih upravnih enot in sicer imamo namesto 9 občin sedaj samo še 3 in to: Gorenja vas, Škofja Loka in Železniki.

Uradni list LRS 1.1958 št.44:

Ukine se občina Gorenja vas in priključi k občini Škofja Loka.

Uradni list LRS 1.1961 št.14:

Tu imamo odlok o spojitvi občin Železniki in Škofja Loka v enotno občino z nazivom Škofja Loka.

Kratek pregled upravne razdelitve nam pove, da imamo v času od 1850 do 1961 najprej precejšnjo razdrobljenost v upravni razdelitvi, pri tem mislim na občine. Ta razdrobljenost je značilna za čas avstroogrške monarhije in obdobje od 1.1945 do približno 1.1952. V času med obema vojnama imamo težnje po ustanavljanju večjih upravnih enot. Prav tako tudi po 1.1952, ko so se pričele pri nas ustanavljati nove in večje občine.

C E L J E

Današnja politična občina Celje mi je bila osnova pri analizi razvoja upravne razdelitve občine Celje. Prve podatke upravne razdelitve najdemo v Občnem deželnem zakoniku in vladnem listu Štajerske kronovine l.1850 št.21. Tedaj je bilo na ozemlju današnje politične občine Celje 16 občin in 45 katastrskih občin v okviru teh. Občine so sledeče:

Breg, Celje, Dobrna, Frankolovo, Lemberg, Nova cerkev, Svetina, Sv.Lovrenc, Sv.Primož (del), Šmartno v Rožni dolini, Teharje, Velika Pirešica (del), Višnja vas, Vojnik, Bezovica, Sv.Krištof (del)

Medtem ko spada prvih 14 občin v sodni okraj Celje, spada občina Bezovica v sodni okraj Konjice, občina Sv.Krištof (del) pa v sodni okraj Laško. Pri občini Bezovica sem ugotovil, da je sestavljena iz dveh delov: k.o. Bezovica in k.o. Podgorje, med katerima ni nobene zveze. Mislil sem, da je tu vmes kakšna napaka, pa sem odkril v katastrski mapi na arhivu, da res ni povezava med tema dvema katastrskima občinama, ki tvorita eno politično občino.

Občni deželni zakonik in vladni list Štajerske kronovine l.1865 št.14: Občina Lemberg in Občina Nova cerkev se združita v eno občino z imenom Nova cerkev.

Občni deželni zakonik in vladni list Štajerske kronovine l.1875 št. 19: Občina Vojnik se razdeli v dve občini in sicer v občino Vojnik, ki jo tvori katastrska občina Vojnik-trg, vse ostale katastrske občine, ki so preje tvorile občino Vojnik, pa so združene v občino Škofja vas. Z drugimi besedami naziv občine Vojnik se preimenuje v Škofja vas z izjemo k.o. Vojnik-trg, iz katere se ustanovi nova občina Vojnik.

To so vse spremembe, ki so se izvršile na ozemlju današnje politične občine Celje v času avstroogrške monarhije od l.1850 do 1918.

V obdobju med obema vojnama se začnejo občine združevati. Prve spremembe upravne razdelitve so navedene v Uradnem listu kraljevine SHS l.1933 št.73. Tu je uredba o spojitvi občin v Dravski banovini. Na ozemlju današnje politične občine Celje imamo tedaj 13 občin in sicer:

Celje-mesto, Celje-okolica, Dobrna, Dramlje (del), Sv. Jurij, Šmartno v Rožni dolini, Škofja vas, Teharje, Velika Pirešica (del), Višnja vas, Vojnik-trg, Konjice (del), Sv. Krištof (del).

Izven sreza Celja je k.o. Podgorje v konjiškem srezu in k.o. Tremerje v občini Sv. Krištof sreza Laško. Nekdanja občina Bezovica se je razdelila v dva dela: en del tvori k.o. Podgorje, ki spada v občino Konjice, srez Konjice, k.o. Bezovica pa preide v sestav politične občine Dramlje.

V Uradnem listu kraljevine SHS l. 1935 št. 69 vidimo, da je ukinjena občina Celje-mesto in Celje-okolica in da se iz obeh ustanovi nova občina z imenom Celje.

Uradni list kraljevine SHS l. 1936 št. 46:
k.o. Vojnik-okolica v srezu celjskem se izloči iz občine Škofja vas in priključi k občini Vojnik-trg.

Uradni list kraljevine SHS l. 1936 št. 79:
občina Višnja vas se razdeli v občino Nova cerkev, ki jo tvorijo k.o. Čreškova, Socka, Novake, Homec, Lemberg, Nova cerkev in občino Vojnik-okolico s sedežem v Frankolovem. Občino Vojnik-okolico tvorijo sledeče k.o.:
Lipa, Dol, Verpete, Loka, Višnja vas, Male Dole in k.o. Bezovica, ki se izloči iz občine Dramlje.

Obdobje med drugo svetovno vojno pri analizi nisem upošteval. Po drugi svetovni vojni so vse upravne spremembe objavljene v Uradnem listu LRS. V Uradnem listu LRS št. 26 l. 1946 vidimo, da je bila današnja občina Celje razdeljena v okraj Celje-mesto, ki je ves na ozemlju današnje občine Celje in okraj Celje-okolica. Izven okraja Celje - okolica je le k.o. Podgorje in sicer v občini Konjice, okraj Konjice. Okraj Celje - mesto tvori sedem KLO in sicer: Celje-mesto, Gabrje, Lisce, Medlog, Ostrožno, Zagrad, Zavodna. V okraju Celje-okolica pa imamo tega leta 10 KLO in sicer: Blagovna (del), Dobrna, Frankolovo, Nova cerkev, Škofja vas, Šmartno v Rožni dolini, Štore, Teharje, Trnovlje in Vojnik.

Še isto leto je v Uradnem listu LRS št. 62 nova razdelitev. Okraj Celje-mesto se nekoliko skrči. Ukinejo se vse politične občine tako, da okraj Celje-mesto tvori samo ena občina. V okraju Celje-okolica pa je po tem stanju 19 KLO in to: Blagovna (del), Debro (del), Dobrna, Frankolovo, Galicija, Ljubečno, Nova cerkev, Pristava, Socka, Svetina, Sv. Lovrenc pri Prožinu, Škofja vas,

Šmartno v Rožni dolini, Štore, Teharje, Trnovlje, Višnja vas, Vojnik in Vrbno (del). K.o. Podgorje se nahaja v KLO Črešnjice, okraj Slovenske Konjice. Opazimo tudi, da so posamezne k.o. razdeljene in da posamezni deli k.o. pripadajo večim KLO.

Uradni list LRS 1.1948 št.9:

KLO Črešnjice se priključi okraju Celje okolica iz okraja Slov. Konjice, ki je ukinjen. Drugih sprememb ni, če izvzamemo nekaj novih delcev posameznih k.o., ki so na novo narejeni zaradi malenkostne spremembe v razmejitvi med KLO.

Uradni list LRS 1.1949 št.33:

Pojavijo se samo spremembe v okraju Celje-mesto in sicer se priključita k.o. Levec (del) in k.o. Tremerje (del).

Uradni list LRS 1.1949 št.35:

KLO Črešnjice se ukine in priključi del k KLO Frankolovo in sicer je to k.o. Podgorje, drugi del pa se priključi k KLO Špitalič, okraj Poljčane. Ukine se tudi KLO Št. Lovrenc pri Prožinu in priključi k KLO Štore.

Uradni list LRS 1.1952 št.11:

Iz majhnih KLO dobimo zopet večje občine in sicer: Dobrna, Dramlje (del), Frankolovo, Laško (del), Rečica (del), Strmec, Škofja vas, Šmartno v Rožni dolini, Štore in Vojnik. Okraj Celje-mesto je ukinjen. Tako kot mesti Ljubljana in Maribor ima samostojno upravno obliko.

Uradni list LRS 1.1952 št.19:

K mestu Celje se priključi iz okraja Celje-okolica od občine Rečica del k.o. Tremerje z naseljem Tremerje, tako je sedaj celo naselje Tremerje priključeno mestu Celje.

Uradni list LRS 1.1953 št.31:

Mesto Celje obsega ožje mestno območje in občine: Škofja vas, Šmartno v Rožni dolini in Štore.

Uradni list LRS 1.1954 št.13:

Občine Škofja vas, Šmartno v Rožni dolini in Štore, ki so bile v sestavu občine Celje, se osamosvojijo. Mesto Celje kot samostojna enota izven okrajev pa se ukine. Ozemlje današnje politične občine Celje tvori tega leta 9 občin in to: Celje, Dobrna, Dramlje (del), Frankolovo, Strmec, Škofja vas, Šmartno v Rožni dolini, Štore in Vojnik.

Z odlokom o združitvi občin v LR Sloveniji v Uradnem listu LRS 1.1955 št.24 se ukinejo vse občine na ozemlju in se ustanovita dve občini in sicer: Celje in Vojnik.

Uradni list LRS 1.1958 št.34:

Ukine se občina Vojnik in priključi občini Celje, ki obsega 45 k.o.(mestno občino Celje tvorijo 3 k.o.).

Kratek pregled kart nam pove sledeče: v času Avstroogrške je bilo na ozemlju današnje občine Celje večje število manjših občin. V času stare Jugoslavije se občine združujejo, po vojni pa imamo v obdobju 1945-1952 drobitev na manjše upravne enote. Po letu 1952 pa pričnejo manjše enote ukinjati in jih združevati v večje upravne enote do današnjih velikosti.

POIZKUS FUNKCIONALNE ANALIZE RELIEFA NA OZEMLJU OBČINE
ŠKOFJA LOKA

U V O D

V naslovu označena tema tega elaborata zajema v nadaljnjem nekatere fizično geografske elemente pokrajine na področju škofjeloške občine, ki naj osvetljeni in analizirani s funkcionalne plasti, pokažejo, v kakšnih pogojih se je v obravnavani pokrajini naselil človek, zgradil naselja, razvijal svojo materialno kulturo do danes in s kakšnimi prirodnimi osnovami mora računati v nadaljnjem razvoju zasebnega in planskega gospodarstva.

Prvi del obravnava predvsem relief in sicer njegove geološko petrografske značilnosti, morfološke posebnosti kot tudi morfološki razvoj. V drugem delu pa je relief analiziran s pomočjo različnih pokazateljev za različno nagnjene površine in s pomočjo relacij med posameznimi pokazatelji. Kot sinteza je na kraju še pokrajinska fiziognomična rajonizacija pokrajine.

Na tem mestu je treba ugotoviti, da so podobne funkcionalne analize reliefa precej redke v geografski literaturi in se zato ni bilo mogoče v celoti nasloniti na noben vir. Pravzaprav gre večinoma za funkcionalne analize, ki naj bi služile različnim ciljem in potrebam n.pr. urbanističnim planom, ekonomskim analizam in planom, regionalno planerskim potrebam itd. V domači literaturi so upoštevanja vredni precej številni prispevki Malovrha, ki povsod obravnava gorato pokrajino enkrat s perspektive "geomorfološke analize", drugič s perspektive "določevanja razvoja goratega gospodarskega prostora". Druga, posebno tuja literatura pri izdelovanju metodologije za funkcionalno analizo reliefa zaenkrat ni bila uporabljena. Predvsem je treba ob tem pripomniti, da naj velja pričujoči elaborat z metodološke plati bolj kot poizkus za podobne geografske analize, kot pa dokončen primer takšne funkcionalne analize.

Na splošno velja za pokrajino v obsegu porečij obeh Sor, Poljanske in Selške, da je glede na nalogo, ki smo si jo zadali, izredno interesantna zaradi silne p̄strosti kameninske zgradbe in nič manj zaradi velike razgibanosti ter razrezanosti terena, kakor tudi zaradi velike reliefne energije, ki jo izkazujejo

posamezna področja. Zato pa je s tem močno povečana zahtevnost zadane naloge, ki verjetno ne bo v celoti izpolnjena. Prav vse ozemlje se odmaka v eno smer, t.j. proti vzhodu v Soro oziroma v Savo. Skoraj v skladu s hidrografskim omrežjem in njegovimi mejami poteka tudi administrativna meja škofjeloške občine. Tako lahko opazimo in obenem poudarimo, kako zelo je to ozemlje v prirodnem in družbenem oziru gravitacijsko homogeno področje. Iz obravnavanja in občinskih meja izpade le ozemlje ob zgornjem toku Poljanščice, okoli Zirov, ki administrativno spada že v območje občine Logatec.

Po površini zavzema obravnavano ozemlje skupno 488 km². Od tega odpade na porečje Poljanske Sore nekaj manj kot 248 km², na porečje Selške Sore pa nekaj manj kot 220 km². V teh številkah se sicer ne odraža tako izrazita prevlada porečja Poljanščice, vendar bi ta stopila v ospredje ob upoštevanju njenega zgornjega toka.

K splošnim podatkom spada še najnižja točka na tem ozemlju, ki je 315 m in sicer ob Sori tik pred izlivom Ločnice. Najbolj pa se vzpne v Gladkem vrhu Ratitovca 1665 m. Srednja višina ozemlja, ki je izračunana s pomočjo višinskih pasov oziroma njihovih površin znaša 736 m.

Poleg hribovitega in sredogorskega reliefja sega obravnavano področje še na del zapadnega roba Ljubljanske kotline, ki je več ali manj raven svet, razgiban le s terasami neposredno ob strugi Sore in pritokov.

Geološka in tektonska zgradba

Uvodoma naj poudarimo osnovno geološko karakteristiko terena, ki jo označujejo:

1. v stratigrafsko historičnem smislu velik del skoraj vseh v Sloveniji nastopajočih kamenin, od karbona do pleistocena.
2. tudi v petrografskem smislu vlada prav takšna pestrost z navzočnostjo številnih vrst sedimentov od apnencev, dolomitov, peščenjakov, skriljavcev, laporjev, do terciarnih pleistocenskih sipkih kamenin. Prisotne niso le metamorfne kamenine, medtem ko pa se vulkanske javljajo na obrobju obravnavanega področja. Tako imamo v celoti opraviti z različnimi tipi sedimentnih kamenin, večinoma naloženih plastovito, ki pa so zaradi živahnega tektonskega dogajanja na južnem obrobju Alp krepko spremenile svoj prvotni položaj, pa tudi medsebojni odnos.

Tektonska zgradba

Osnovna razdelitev na posamezne tektonske enote na našem področju izvira že od Kossmata /5 str.75-98/ in Winklerja /15, str.101/. Zato lahko le ponovimo glavna dejstva, ki sta jih oba avtorja že ugotovila. V glavnem gre za štiri tektonske enote, ki so rezultat alpske orogeneze v zaplednem alpskem predgorju. Med seboj jih ločijo večje narivne dislokacije pa tudi manjši prelomi, ki so razkosali škofjeloško polhograjsko ozemlje v številne grude. Na nekatere takšne prelome so se navezale vode in izoblikovale premočrtne doline kot n.pr. ob zgornji Sori in predvsem ob Brebovnici. Na splošno pa je razmeroma malo pojavov reliefne navezanosti na tektonsko zgradbo.

Na naše področje segajo tele tektonske enote:

1. vzhodno obrobje spada v tako imenovano škofjeloško-polhograjsko področje, ki obsega ves vzhodni del Loškega pogorja. Zanj so posebno značilni obsežni kompleksi karbona, medtem ko je triada ohranjena le na nekaterih mestih. Ta predel je dejansko zapadno nadaljevanje litijske antiklinale, ki se je pod pritiskom Alp in Dinaridov komplicirano nagubala in razkosala ter se deloma v izraziti dinarski smeri narinila čez zahodno ležeče t.i. poljansko-vrhniško nize. Na severu in severovzhodu pa je bila deloma narinjena na drobniško

cono zgornje Selške doline (3,15 str.102).

Škofjeloško-polhograjsko tektonsko enoto so razkosali na manjša področja še drugi prelomi, ob katerih so se ta narinila druga na drugo. Eden od takih prelomov poteka od severnega roba Barja mimo Loškega hriba, nato severno od Horjula do Loga v Poljanski dolini pa nato čez Gorenjo vas mimo Hotavelj, Javorja in Dolenje vasi pri Selcih proti severovzhodu. Ob tem prelomu je bil narinjen zahodni del posavskih gub na poljansko-vrhniške nize. Obsežne karbonske krpe sredi teh nizov /pri Vinharjih, pri Bozovicah oziroma na Ovčjem hribu/ pričajo, kako daleč je segal nariv proti jugozahodu.

Omenjena zahodna enota se je bila narinila ob prelomu Velika Strana, Zminec, Praprotno, Pševo tudi na vzhodno ležeči del podaljška litijske antiklinale, ki se je ob tem prelomu pogreznil. Ta nariv pa ne sega daleč na sosednje ozemlje kot kažejo izdanki belerofonskih in werfenskih skladov (17, str. 75). Poleg teh večjih narivnih dislokacij je še več manjših prelomov.

2. Severni in severozahodni predel škofjeloškega ozemlja zavzema t.i. drobniška cona zg. Selške doline. Zanj je značilna močno stisnjena in večkrat nagubana sinklinala, ki je celo prevržena, v kateri nastopajo predvsem triadni psevdoziljski skladi, nato jurski zaliloški strešni skriljavci in triadni, verjetno kasijski apnenci, ki tvorijo jedro sinklinale. Še najbolj je sinklinala ohranjena v zg. Selški dolini.

S severa je nanjo narinjen masiv Jelovice in Ratitovca, t.j. skladi dachsteinskega apnenca in dolomita.

Na južnem in jugovzhodnem obrobju to področje izginja pod plasti zapadnega dela posavskih gub, medtem ko je samo sinklinalno tektonsko področje s svojimi plastmi narinjeno na jugozahodu na sklade idrijsko-žirovskega in blegaškega področja. Na jugovzhodni strani pa je potisnjena nad poljansko-vrhniške nize.

3. Na drobniško cono in idrijsko žirovsko tektonsko enoto je na severozahodu narinjen še porezenski pas kot posebna tektonska enota (15 str.102).

4. Zahodno od škofjeloško-polhograjske tektonske enote sega iz Podlipske in Horjulske doline ob Brebovnici proti severozahodu v Poljansko dolino poljansko-vrhniški tektonski pas v obliki ozke in plitve sinklinale. Sestavljena iz številnih ozkih gub, ki se proti severu precej razširijo, se nadaljuje v širokem masivu glavnega dolomita ob Kopačnici in v Blegašu. Tam se v obliki klina zajeda v karbon na zahodu, na severovzhodu pa je kot izbočen lok proti vzhodu dvignjen v višine Blegaša (15, str. 102). Na jugozahodu spremlja ta pas antiklinala, na severovzhodu pa strmo padajoči, večinoma prevrženi skladi spodnje triade in perma.

5. Še zapadneje in sosedno se prične idrijsko-žirovska tektonska cona, ki pa sega na obravnavano ozemlje le s svojim vzhodnim robom. Ta rob ima zopet značaj nariva in sicer nariva na poljansko-vrhniške nize ob prelomu, ki se vleče od Logaškega polja proti severu mimo Smrečja ter ob vzhodnem vzhodju Žirovskega vrha mimo Trate, Stare Oslice in Novakov proti Cerknemu in Grahovem. Osnovna usmeritev tega področja je že dinarska (17, str. 76). Značilna za to cono je razporeditev skladov po starosti in sicer so najstarejši v severovzhodnem delu, v smeri jugovzhoda pa postajajo vedno mlajši. V našem področju je severovzhodno obrobje pretežno iz permskih skladov.

Tako lahko ugotovimo poleg drugih značilnosti tudi veliko tektonsko raznolikost ozemlja, saj se na njem uveljavlja skupno šest tektonskih enot, če pa upoštevamo še Sorško polje kot del Ljubljanske kotline, celo sedem.

Še nekaj besed o stratografiji skladov tega področja. Najstarejše plasti so karbonski ali hochwipfelski glinasti skriljavci, peščenjaki in konglomerati. Nato pa slede permske plasti, ki so zastopane v precejšnji meri, ne pa v tolikšni kot karbonske. Sledijo triadne plasti s pestro menjavo karbonatnih kamenin z nekarbonatnimi, vendar s prevlado prvih. Mnogo redkejša so kamenine iz poznejših dob, n. pr. iz srednjega in zgornjega mezozoika le liadni zaliloški skriljavci. Podrobnejša stratografska razčlenitev je razvidna na karti št. 2.

Petrografske značilnosti področja /karta 3/

Splošnega pomena petrografske osnove za razvoj in stanje različnih geografskih elementov v pokrajini ne gre še posebej utemeljevati. Vendar moramo ravno v primeru Škofje-loške pokrajine ta faktor postaviti zelo v ospredje zaradi izredne petrografske raznolikosti, ki se odraža že na majhnih razdaljah. V izredno razgibanem in močno razrezanem reliefu, ki je na prvi pogled povsod enako oblikovan, nastopajo številne drobne pa tudi očitnejše razlike kot rezultat petrografske razlik.

V dolgotrajnem procesu morfološkega razvoja pokrajine so iste kamenine bile podvržene različnim zunanjim činiteljem, ki so se^zvrstili od pliocena mimo pleistocena do danes. Pri tem lahko ugotovimo, da je bilo v obravnavanem predelu daleč majmočnejše fluvialno preoblikovanje, katerega rezultat so po dosedanjem prepričanju ostanki teras in nivojev v različnih višinah. Kakšne so bile posamezne faze v morfološkem razvoju glede na sodobne principe in ugotovitve klimatske geomorfologije, tu še ni bilo proučeno. Vsekakor pa bi največje spremembe lahko povzročila pleistocenska hladna klima, če bi bili osrednji gorski predeli nekoliko višji.

Ugotovljeno je, da je bilo površje nekoliko znatneje preoblikovano od ledu le v področju Jelovice in pa v Bohinjskem grebenu. V slednjem področju je dejansko prišlo le do tvorbe lokalnih ledeniških jezikov, ki so nastajali neposredno pod vrhovi in se spuščali po pobočjih proti jugu. Le v dveh primerih in sicer predvsem na Jelovici je bila dokazana zveza z "bohinjskim ledenikom", kjer je ta prodrl čez Rovtarico in pustil tam okoli precej morenske nasutine (8 str.8,16).

Glede na podatek, da je bila spodnja meja večnega snega v bohinjskih gorah v višinah okrog 1300 m, je mogoče sklepati, da v sredogorskih področjih med obema Sorama ni moglo priti do obsežnejših poledenitvenih pojavov (Blegaš 1502 m/. Pač pa so bili zagotovo na delu v vsem področju močni periglacialni procesi, ki so po svoje preoblikovali površje in dovajali

v nižje lege povečane količine materiala.

Tako imamo danes pred seboj pokrajino, ki je oblikovana izrazito fluvialno, povečini v nepropustni osnovi in le izjema se tu in tam pojavljajo otoki drugačnih tipov reliefa n. pr. kraškega. Na eni strani so torej očitni učinki petrografske osnove, na drugi pa učinki morfološkega razvoja. Vendar je prvi faktor v tej pokrajini odločilnejši.

Med kameninami, ki nastopajo najpogosteje na škofjeloškem ozemlju, sodijo tele: karbonski glinasti skrilavci in peščenjaki, mendolski dolomit, razne druge vrste dolomitov, razne vrste apnencev, grödenski peščenjak, psevdofiljski skrilavci in drobniki, zaliloški skrilavci in dr. Iz petrografske karte je razvidno, da je daleč največji sklenjeni petrografski kompleks iz karbonskih skrilavcev in peščenjakov. Poleg teh pa se še pojavljajo iste kamenine v nemajhnih površinah v obrobni predelih ozemlja. Nekoliko manjši, a izredno homogen je kompleks Žirovskega vrha in spodnjega toka Hobovščice, kjer nastopajo grödenski peščenjaki. Tu pa n. pr. precej obsežno sklenjeno področje psevdofiljskih skladov severno od Selc v srednjem delu Selške doline in pa petrografsko isti teren zahodno od Blegaša okrog Črnega vrha. Prav isto velja tudi za dokaj obsežen kompleks mendolskega dolomita ob Kopačnici, ki se nadaljuje v blegaševe višine. Precej manjši sta področji školjkovitih apnencev in dolomitov v Lubniškem in Križnogorskem sektorju ali pa sosednji pas grödenskega peščenjaka, ki tako lepo prikazuje upogib zapadnega dela posavskih gub iz alpske v severno, oziroma v severovzhodno smer. Posebna enota so zaliloški skrilavci, ki jih po dolgem prekinjajo kakovostno kaj malo različne vrste karbonskih skrilavcev in psevdofiljskih skladov.

1. Planimetriranje je pokazalo, da na obravnavanem ozemlju zavzemajo največje sklenjene površine tele kamenine: a) karbonski glinasti skrilavci, peščenjaki in konglomerati, b) wengenski petrografski mešani skladi, c) grödenski peščenjaki, č) kasijanski apnenci, d) dachsteinski apnenec, e) glavni dolomit itd.

2. Posamezni tipi kamenin zavzemajo procentualno tele površine:

a) skrilavci	147,52 km ²	32,0%
b) petrografsko mešani skladi	92,95 km ²	20,1%
c) dolomiti	69,31 km ²	15,1%
d) mlajši fino in grobo klasični sedimenti	54,13 km ²	11,8%
e) apnenci	50,20 km ²	10,8%
f) peščenjaki	46,14 km ²	10,2%
	460,25 km ²	100,0%

Iz slednje razpredelnice je najlepše razvidno, v kako močni prevladi so na našem ozemlju nepropustne kamenine, ki so omogočile normalen fluvio denudacijski razvoj reliefa.

Podroben vpogled v petrografsko pestrost področja nudi predvsem petrografska karta št.3.

* Planimetrirana fotokopija topografske karte 1:50.000.

M o r f o g e n e t s k i r a z v o j r e l j e f a

Podobno kot druge slovenske pokrajine je tudi predel med obema Sorama doživiljal sličen morfološki razvoj z vsemi značilnimi stopnjami in skoki med posameznimi časovnimi obdobji v terciarju in kvartarju. Razumljivo je, da ima tudi to morfološko in tektonsko več ali manj zaključeno področje v morfološkem razvoju neka, specifičnih potez, posebej zaradi specifičnih lokalnih tektonskih premikov. Na drugi strani pa v razvoju teras zasledimo, vsaj v grobem, podobne poteze kot v drugih predalpskih področjih. Predvsem drži, da se je pokrajina zahodnega dela predalpskega hribovja med Ljubljansko kotlino in porečjem Idrijce razvila v mlajšem terciarju in kvartarju do danes v enega najbolj intenzivnih, najpestrejših in najbolj razčlenjenih tipov sredogorskega in hribovitega reliefa pri nas. To dejstvo so poudarjali vsi dosedanja proučevalci tega ozemlja in na tem mestu moramo to nujno ponoviti. Ta trditev morda ne velja prav za vse predele. Vsekakor pa za razvodni sredogorski svet med obema Sorama, še posebej ob njunih pritokih, ki so si vrezali globoke doline severno in južno od vrhov med Čenim vrhom (1288m) in Lubnikom/1024m/.

V jurskem in krednem geološkem obdobju na tem ozemlju vsaj v ožjem smislu niso bili odloženi nobeni sedimenti. Pa tudi kasneje v terciarju je bil ta predel kopno in že dvignjeno podobno kot severno ležeče Julijske Alpe, v višine, ki jih ni doseglo morje. Rečno omrežje se je zato izoblikovalo razmeroma zelo zgodaj in še več, sodijo, da se je že v najstarejšem terciarju izoblikovalo razvodno področje na zahodnem robu našega predela, ki se je v malo spremenjenem položaju ohranilo do danes. Sledovi kopnega segajo celo v zgornjo triado, ko naj bi v tem področju potekal nekakšen prag. Zato Ilešič meni, da je glavna zasnova današnjega reliefa predoligocenska, čeprav resnično lahko govorimo o ostankih starega reliefa šele nekako od starega oziroma srednjega pliocena dalje. Za tisto dobo je brez zadržka mogoče trditi, da je razvodnica potekala od Porezna čez Blegoš, nato vzhodno od Cerknega, čez Jelenk na najvišje dele Trnovskega gozda (3, str. 53; 17, str. 93).

Današnje reliefne oblike so tako rezultat razmeroma zelo dolgotrajnega razvoja, v katerem pa, kot bomo videli, ni prišlo do kakšnih radikalnih sprememb. Ker je bilo razvodno ozemlje med savskimi in soškimi pritoki ustvarjeno že tako zgodaj in se je ohranilo približno na istem mestu do danes, istočasno pa se tudi niso izvršile bistvene spremembe v položaju lokalne erozijske baze na obeh straneh, je več ali manj logično, da se je ta svet odmakal v smeri proti vzhodu, proti Ljubljanski kotlini. Ta je v svojem razvoju glede na menjajoče se pojave transgresije in regresije terciarnih morskih zatokov in kasnejšega kontinuiranega razvoja savskega porečja predstavljala za vodne tokove iz obravnavanega področja enkrat primarno, drugič pa sekundarno erozijsko bazo. Prvotno smer vodnega odtoka in izoblikovanje reliefa v dobi panonske uravnave kaže višji gorski svet med obema glavnima dolinama. Ta je že takrat povsem ločil področje Selške doline od Poljanske tako, da so vode južno od njega po dolinah najprej tekle proti jugu in šele v postpanonu se je, kot kažejo terase v "brdih", izoblikoval odtok v smeri proti vzhodu.

Postpanonska smer rečnega odtoka je ohranjena predvsem v jedru področja, medtem ko so se manjše spremembe izvršile le na obrobju in sicer v izvirnih področjih, posebno na ozemlju zg. toka Sore Poljanščice ter ob pritokih Račevi in Brebovnici. Ta del porečja je Poljanščica pridobila na novo v srednjem pliocenu s tem, da je pretočila nekaj voda, ki so tekle proti Ljubljanskemu barju in se iztekale v Ljubljano. Kaže, da se je povečalo porečje te Sore tudi okoli Leskovice in zahodno od nje, kjer je bil svet v panonu odprt na zahod. Na drugi strani t. j. na skrajnem vzhodu pa je bil iztočni del obeh Sor na Ljubljansko polje nekoliko premaknjen proti jugovzhodu.

Zanimivo je, kako odločilen je bil pri izoblikovanju današnjega reliefa omenjeni odnos med kopnim in obema področjema erozijskih baz, posebno v tem predelu. Hidrografska gravitacija usmerjena najprej proti jugu, nato pa v smeri vjv, je bila takorekoč do danes tako močna, da so se glavne rečne doline, pa tudi stranske pritočne doline izoblikovale povečini povsem neodvisno od tektonske zgradbe. Pri tem pa nikakor ne moremo

trditi, da ta ne bi bila dovolj izrazita in jo narobe kvečjemu še poudarjajo spremembe v petrografskih pasovih. Pri podrobnejšem razmotrivanju se sicer res pokažejo nekateri faktorji, ki so deloma sodelovali pri takšni usmeritvi dolin, kakršna je danes pred nami in ki so tektonsko petrografskega značaja. Vendar gre le za razmeroma osamljene primere kot n. pr. v zg. Selški dolini, kjer poteka dolina nekaj časa skladno z usmeritvijo drobniške sinklinalne cone. Podobno je v zg. in sr. teku Poljanščice, kjer so že omenjene tri doline nastale več ali manj v skladu s tektonsko zgradbo področja, konkretno v prelomniških conah na obeh straneh dinarsko usmerjenega Žirovskega vrha. Tektonsko predisponiran je še strmi rob Jelovice. Onstran Češnjice in Dašnjice je nadaljevanje tega morfološkega elementa v nevisokih stenah, ki se v njih dvignejo vsi najvišji vrhovi na obravnavanem področju od Kosmatega vrha (1641 m) čez Gladki vrh (1666 m), do Travha (1556 m) in Lajnarja (1549 m). Tektonsko je vsekakor predisponiran tudi rob Ljubljanske kotline med Kranjem in Škofjo Loko, oziroma od Škofje Loke proti jv. v smeri Ljubljanskega polja. Ta predel je bil tekom terciarja in kvartarja pod vplivom postopnega grezanja in v tej zvezi več sedimentacij od cligomiocenskih morskih do rečnih, ki so pričele odlagati bolj grob material verjetno že v zg. pliocenu, ter najbolj obilno zasule kranjsko Sorško polje v pleistocenu.

V morfološkem in morfogenetskem pogledu je bilo obravnavano področje že precej dobro proučeno najprej s strani geologa Kosmata, nato pa Ilešiča in Rakovca. Zato v glavnih potezah povzemam rezultate teh raziskovanj, ki so bila usmerjena predvsem v ugotavljanje nivojev in teras, njihovo medsebojno primerjavo in grupiranje. Tu ni namen podrobno razložiti ves sistem teras in nivojev, zato bo omenjeno le njihovo zaporedje in pomen ter najpogostejši kraji, kjer nastopajo. Poleg tega pa jih nazorno prikazuje posebna karta, predvsem njihovo razmestitev, ki je tako pomembna za proučevanje razvoja kulturne pokrajine, posebej naselbin, potov, izrabe tal itd.

Vsi dosedanji proučevalci poudarjajo, kako razmeroma slabo so ohranjeni nivoji oziroma terase v tem področju. Med drugim to pomeni, da je zelo malo pravega planotastega sveta ali pa

ga sploh ni. Nivoji so ohranjeni le zelo fragmentarno v kopastih ali tudi koničastih vrhovih, stopnjevutih slemenih in pregibih v pobočjih. Na delu so bili torej površinski procesi preoblikovanja, predvsem denudacija in erozija. Komaj omembe vrednih je nekaj otokov s kraško konzerviranim površjem. Vzhodni predeli bohinjskih gora okrog Ratitovca in posebej v Jelovici so v bistvu že izven našega okvira in predstavljajo svet za sebe. Čeprav bomo o tem še spregovorili, pa naj že tu poudarim pomen selektivne erozije, ki je dejansko posledica menjav v petrografski podlagi in se je prav na našem teritoriju mnogokrat zelo močno uveljavljala. (9, str. 99) Najbolj je očitna v vrhovih, posebno med obema glavnima dolinama, ki so se obdržali v precejšnji višini zaradi apnenčaste, oziroma dolomitne petrografske sestave. Selektivna erozija pa je očitna tudi v dolinah, kjer te potekajo čez različno odporen material. Nekaj teh dejstev je že ugotovljenih, vendar so zanimivi pojavi te vrste pogosti zlasti v stranskih dolinah in v številnih grapah (13).

Glede redkosti najstarejših nivojev v vmesnem loškem hribovju prevladuje mnenje, da se relief v sp. pliocenu oziroma v pontiku v tem razvodnem področju ni imel niti časa niti prilike dovolj uravnati v uravnjeno penneplenizirano pokrajino, temveč se je ojačana erozija zajedla v podlogo, ne puščajoč za seboj sledov komaj zaznamovane uravnave (3, str. 56). Drugače je bilo n. pr. v tektonsko sorodnem hribovju litijske antiklinalne oziroma v vzhodnem posavskem hribovju, ki pa je bil že v mladem terciarju oddaljen od razvodja (3, str. 56).

Zahodno-vzhodna smer najvišjih vrhov med obema Sorama že tudi nakazuje smer morfološkega oblikovanja pokrajine v mladoterciarnem obdobju, kar se v bistvu ni spremenilo vse do danes. Podobno se vrstijo tudi najvišje vzpetine južno od Poljanske Sore, čeprav je bil ta predel nekoliko bolj pod vplivom tektonske zgradbe oziroma so se v tem razvodnem področju med Soro in Ljubljano izvršili tekom razvoja določeni premiki v smereh odtekanja vode in s tem v zvezi določeno zamotanje reliefne izoblikovanosti.

Vrhovi med Blegašem in Lubnikom bi bili torej ostanki

staropliocenskega, če ne celo miocenskega reliefja v teh krajih. Severno in južno od tega niza vrhov pa so se ohranili v stopnjah mlajši pliocenski nivoji, od katerih najvišji izvirajo iz dobe srednje pliocenske panonske uravnave. Ta je še mnogo bolj ohranjena zahodno in južno od tod v idrijsko logaško rovtarskem predelu. Seveda pa tudi severno, oziroma severovzhodno v planotah Jelovice (15, str. 108). V Jelovici je srednje pliocenska planota v višini okrog 1200 m, od tod pa se proti jugu in jugovzhodu znižuje tako, da imamo ostanke tega površja na levi strani Selške Sore v zg. delu doline med 1000 in 1200 m visoko, v spodnjem pa dosežejo le 800 do 890 m višine. Med obema Sorama so davške planote kot ostanek tega površja v višinah 1080 do 1120 m. Vzhodno od tod se polagoma znižajo na 890 m. Med tem ko znaša relativna višinska razlika med panonskimi nivoji in višjimi starejšimi ostanki na davški strani 250 m, je ta južno in zahodno od niza vrhov mnogo manjša n. pr. v Jelenski planoti le 100 m, v vzhodnih loških hribih pa še toliko ne. Navedene razlike so posledica neenakomernega vertikalnega dviganja terena v dobi morfološkega razvoja, ki je bilo na delu v večji ali manjši intenzivnosti na vsem tem ozemlju. Tudi odnosi med vsemi nadaljnimi nižjimi nivoji in terasami kažejo na neenakomerno dviganje v nekaterih področjih.

Na levem bregu Poljanske Sore se panonski nivo zniža proti vzhodu od 950 m na 820 m. Na desni strani te Sore je ohranjeno površje v Žirovskem vrhu 800 do 900 m visoko. Proti severu in severovzhodu ohranja ta nivo še enako višino tja do v. Jakoba in Roga nad Sv. Katarino. Le ponekod se dvigne na 950 m, ali celo na 1030 m kot n. pr. v Pasji ravni. Vzhodno od Žirovskega vrha se znižajo ostanki srednjepliocenskega površja od 800 m polagoma na 680 m do 700 m (17, str. 93).

Pod vzhodnim robom Jelovice je značilna stopnja med zgornjim planotastim nivojskim površjem in spodaj ležečo, že precej razrezano pokrajino med Selško Soro in Savo. Kot je bilo ugotovljeno je prišlo v tem delu do zaostajanja vzhodno ležečega predela, ki je prav tako ostanek panonskega površja, vendar za 250 do 300 m nižji od Jelovške planote. K znižanju in razčlenjenju reliefja v postpanonu pa so po svoje pripomogli

tudi manj odporni psevdoziljski skrilaenci in peščenjaki, ki so v podlagi velikega dela tega področja (15, str. 116).

Po srednje pliocenski izravnavi se je ozemlje pričelo najprej močno dvigati, nato pa je dviganje polagoma pojenjalo. Vendar obstoja razlika med obema dolinama, kajti v Poljanski se je do pleistocena zvrstilo še precej faz mirovanja, v katerih je nastalo v celem devet oziroma deset terasnih nivojev. V območju Selške doline pa so se ohranili le starejši ostanki nivojev, konkretno od I. do V., medtem ko je mlajše zelo težko zaslediti ali pa jih sploh ni. Očitno lahko sklepamo, da se je ta predel dvigal skoraj zdržema, če pa je bilo dviganje prekinjeno v vmesnih fazah, so bile te razmeroma kratke (15, str. 117). Tako se ne moremo čuditi neprekinjenim pobočjem v Selški dolini med Železniki in sotočjem obeh izvirnih krakov. Podoben položaj je v dolinah Kopačnice, Sovodnice in pritokih Poljanske Sore, ki so z zaledjem vred po besedah Ilešiča od srednjega pliocena dalje predel najizrazitejše globinske in najneznatnejše bočne erozije. V tem področju sta se po panonski uravnavi razvili le dve terasi.

Sistem teras in nivojev ter nasploh uravnav je v konkretnem primeru izredno pomemben, ker opozarja na predele naselitve in poljedelske izrabe tal. Takšnega kot je prikazan na karti razprostranjenosti nivojev in teras in v nadaljnjem tekstu, sta ugotovila Ilešič in Rakovec. Ni bil namen njune rezultate preverjati, temveč le prikazati v eni celoti. Pogled na natančno karto pa odkriva še precej več ravnega sveta v sicer hriboviti okolici, ki v omenjenem terasnem sistemu ni bil upoštevan, a je bil za človeka prav tako pomemben. Kolikor je bilo to mogoče storiti s pomočjo topografske karte, so bile takšne površine vnešene na karto in posebej označene. Na terenu pa bi bilo treba vse to preveriti in bi bilo mogoče na ta način dobiti prav interesantno objektivno podobo o razmerju med ravnim in nagnjenim površjem v hribovju. Vsekakor bi bila zelo interesantna nadaljnja naloga, ugotoviti trajnost in intenzivnost človekovega izkoriščanja različnih vrst površja glede na nagnjenost, osvetljenost in petrografsko osnovo.

Sistem teras in nivojev v Poljanski in Selški dolini v prilogi.

Razvoj rečnega in dolinskega omrežja

Nekatera dejstva so bila v tej zvezi že povedana. Kompleksno v prostoru in času pa se je proces odvijal nekako takole: Če izhajamo iz dobe panonske uravnave, ko sta na obravnavanem področju že obstajali dve razvodni področji, eno na zapadnem obrobju, drugo pa nekako v sredini /ločilo je hidrografska področje Selške doline od Poljanske/, so se vode raztekale najprej bolj raznosmerno kakor danes. Iz področja Selške doline je nekdanja Selščica tekla sprva proti v. ali celo v smeri vsv., ter se izlivala v Savo precej nad Kranjem, kar dokazujejo ohranjeni nivoji v križnogorskem hribovju in v okolici Jošta. J. in jv. od Blegoša pa so sodeč po ohranjenih ostankih srednje pliocenske uravnave, kot že omenjeno, vode tekle proti J. Medtem se je predel ob današnjem spodnjem toku Selščice in Poljanščice verjetno najprej odmakal povsem za sebe na rob Ljubljanske kotline. V istem obdobju je obstajala nekoliko višja pregraja tudi v smeri Polhograjskih dolin tako, da je bil ves odtok iz srednje in zgornje Poljanske doline usmerjen proti j. Vsi mlajši terasni nivoji od I. naprej pa so že usmerjeni skladno z današnjim potekom Poljanske doline do stika z robom Kranjsko-sorškega polja (3, str. 58 in 59).

V območju Selške doline je, kot rečeno, mogoče ugotoviti in zasledovati le starejše terasne nivoje, s pomočjo katerih je mogoče rekonstruirati prvotni potek doline. Ta je, kot vse kaže, bila v dobi panonske uravnave najprej usmerjena proti sv., nato pa se je, izgleda, vedno bolj predstavljala proti jv. tako, da so v Križnogorskem hribovju proti jugu vedno nižje terase in sicer med Joštom in Križno goro. V še mlajšem oddelku srednjega pliocena pa je bila Selščica pretočena v današnjo smer verjetno po nekem savskem pritoku. V tem je pričela urezovati današnji ozki odsek spodnje Selške doline med Pračprotnim in Škofjo Loko, ki je v celoti na pobočjih brez terasnih ostankov (3, str. 63, 15, str. 118).

Na z. razvodnih področjih obeh rek so se po domnevah Ilešiča izvršile nekatere manjše spremembe v odtoku vode in sicer v prid obema vodama. To se je zgodilo v dobah najstarejšega

razvoja oziroma nekako v fazi 1.terase. Takšen primer imamo v okolici Leskovice j.od Blegaša, kjer kažejo lokalne razmere in nagnjenost terasnih nivojev, da je bil v panonski dobi ta svet odprt proti zahodu v dolino Cerknice (3, str.57).

Tudi v zg.Selški dolini se z.od Sorice v polici pod panonskim nivojem izraža nekdanja odprtost tega predela na baško stran čez Petrovo brdo, kar bi bilo podobno kot pri Leskovici prav verjetno (3, str.63).

Drugih podobnih primerov na tem z.obrobju nimamo, pač pa so se v mlajšem pliocenu izvršile precej večje spremembe z desnimi pritoki Poljanske Sore. To je v razvodnem področju med pritoki Ljublanice in Poljanščice. Dognane so bile nekatere starejše hidrografske zveze, ki pa so bile pozneje z raznimi pretočitvami prekinjene in sicer nekaj v prid povečanja porečja Poljanske Sore in obratno, in sicer v času, ko se je preoblikovalo oziroma formiralo porečje današnje Gradaščice. Tako je n.pr.levi pritok Velika Božna, ki izvira pod Kuzovcem, najprej pripadal porečju Poljanske Sore, Mala Božna pa je bila del Hrastnice. S pretočitvami sta bili obe vodi pozneje priključeni Gradaščici, ki je bila erozivno aktivnejša od Hrastnice in drugih vod v s.delu Polhograjskega hribovja (17, str.142).

Bolj zahodno od tod pa je šel razvoj v nasprotni smeri. Zaradi dviganja Žirovskega vrha je dobila Poljanska Sora premoč in je zato potegnila nase Brebovnico, ki je še v mlajšem pliocenu tvorila zgornji del sinklinalno zasnovane Šujice. Podoben proces je zajel tudi Račevo, ki ima svoje dolino izoblikovano v južno krilo žirovske antiklinale in je v mlajšem pliocenu pripadala porečju Tunjice. Dokaz za slednjo predpostavko je okrog 740 m visoko sedlo z vasjo Smrečje in pa preval s.od vrha Sv.Treh kraljev z višino 710 m.Zanimivo je pri tem dejstvo, da sta se tako precej skrajšala dva tokova, katerih nastanek sega še v oligocensko dobo (17, str.143,16, str.60) kot je bilo ugotovljeno zaradi skladnosti reliefja s tektonsko zgradbo v predelu poljansko vrhniških nizov.Pliocenska zveza med današnjim tokom Šujice in dolino Brebovnice je obstajala po Suhem dolu (cca 680 m) pri Lučnah. Vmes je

še zgornji del doline Male vode, ki je v tem delu prav tako vezana na smer skladov in ga upravičeno smatramo za kot del nekdanje mnogo daljše Šujice (16, str. 60). Hidrografsko stanje dolinskega omrežja v Polhograjskih dolomitih je potemtakem razmeroma zelo mlado. Vse te spremembe, ki so se dogajale v mlajšem pliocenu, so brez dvoma odsev tektonike na področju Ljubljanske kotline, kjer so nastajali udori Ljubljanskega polja in barja ter se je oblikovalo porečje Ljubljanice.

Zaradi hidrografske situacije, ki je vladala v Ljubljanski kotlini v zg. oligocenu in sp. miocenu, kjer je dvakrat za dolgo dobo prekrila površje morska voda, je ta vodna gladina predstavljala najnižjo erozijsko bazo. K njej so se morale usmeriti številne vode in sicer v smereh severozahod, sever in severovzhod. Rakovec sklepa, da je bilo z ozemlja Polhograjskih dolomitov in okolice več voda pritegnjenih direktno v Ljubljansko kotlinino kot pa v Ljubljanico in da je zato tudi razvodje med Ljubljanico, Doro in Savo bilo ob koncu miocena nedvomno južneje, kakor pa je danes. Ker pa so se nam ohranili ostanki površja le od srednjega pliocena dalje, je mogoče trdne dokaze za omenjeno prvotno usmeritev dolin iskati le v nekaterih suhih dolinah na Toškem čelu in pa v prevalih ter sedlih; na Kuzovcu 858 m, vzhodno od Pasje ravni, sedlo med Ostrežem in Kopačevim vrhom v višini okoli 780 m, približno 690 m visoki preval med Kopačevim vrhom in Toščem ter 710 m visoko sedlo med Grmado in vrhom Goljeka, cca 620 m visoki preval na Grapcih in končno širok preval v višini okrog 380 m pod Toškim čelom.

Ni izključeno, da se je prvotna smer ohranila tudi v marsikaterem severnem teku vodovja, ki je sicer usmerjeno pretežno proti v. ali jv. (16, 61).

Proti severu je nekoč tekla tudi Ločnica, kar dokazuje še ohranjeni preval med Osolnikom in Homom v višini cca 640 m. Pozneje jo je pritegnil potok, ki je ob prelomni črti hitreje vrezoval svojo strugo (16, 65).

Iz absolutnih in relativnih višin nivojev in prevalov, ki govorijo za pretočitve na obravnavanem področju, sklepajo, da so se izvršile v glavnem v treh obdobjih. Nekako v srednjem

pliocenu se je že verjetno povečini formiralo današnje razvodje med Soro in Ljubljano, medtem ko so se ostale spremembe in pretočitve v drugih predelih Dolomitov morale izvršiti šele v zg. pliocenu zaradi ugrezanja, ki je pritegnilo več voda v Ljubljano šele na meji med pliocenom oziroma sredi pleistocena (16, str. 66).

O morfološkem razvoju Sorškega polja oziroma njegovega južnega in zahodnega obrobja, ki pripadata ozemlju škofjeloške občine, je treba spregovoriti posebej. Kot del Ljubljanske kotline je Sorško polje in njegovo okolje terciarna udorina na vzhodni strani velikega loka zahodnega nadaljevanja posavskih gub. Združeni litijska in trojanska antiklinala imata od Medvod do Lubnika sz. smer, nato pa se v pravem kotu obrneta proti ssv. S tem je dan trokotni okvir Sorškemu polju, ki se na severovzhodu končuje ob savski strugi. V ožjem smislu pa smatrajo dno Sorškega polja za rezultat predpleistocenske rečne erozije (10, str. 123).

Pri obravnavanju tega področja moramo predvsem ločiti jedro Sorškega polja, ki je nekako med Savo, Soro in Žabnico oziroma Suho, od dveh robnih pasov. Eden je v podnožju Križnogorskega hribovja in se vleče od Stražišča do Stare Loke. To je pokrajina, ki jo odmakata omenjeni vodi, znana po menja-joči se zgradbi tal, ki je v višjih legah deloma iz oligocenskega konglomerata, nekoliko nižji svet pa je iz ilovnato glinenih sedimentov. Drugo področje pa zavzema desni breg Sore, ki je v celoti sestavljen iz Sorinih prodatih nanosov in izoblikovan v rečne terase.

Ostanke najstarejšega površja v tem ravninskem področju zasledujemo predvsem na obrobni področjih, predvsem v Kamnitniku in severno od njega do vasi Pevno. To je terasa nivoja VII, ki ji sledimo že iz pobočij Jošta (420-440 m) in z vzhodnega vznožja Križne gore in ki prehaja v nivo Kamnitnika, kjer je visoka še cca 410 m. (15, str. 115). Ista terasa je ohranjena še zahodno od Škofje Loke, nato ob pobočjih med Gostečami in Drago ter vasjo Soro v višinah med 400 in 380 m. Vsi nižji nivoji in terase so kvartarne starosti oziroma rezultat pleistocenske fluvialne akumulacije in erozija.

Največji del površja Sorškega polja zavzema t.i.terasa I. To je dejensko prava površina Sorškega polja, ki jo je nasula Sava kot velik vršaj jugojugovzhodno od Kranja. Imenujejo jo tudi visoka terasa za razliko od nizkih teras z oznakami od II do VIII. Upoštevajoč še dva starejša in najvišja terasna ostanka z oznako Ia in Iib, je v Ljubljanski kotlini razvitih skupno 12 terasnik nivojev. Od tega so jih na Sorškem polju ob Sori ugotovili osem. Pripomniti je treba, da so v prvem številu upoštevani tudi štirje sekundarni terasni nivoji, v drugem pa eden.

Najstarejšo pleistocensko nasipino Sorškega polja predstavljata na našem ozemlju rahli vzpetini z ravno površino na levem bregu Sore med Trato in Gorenjo vasjo in sicer Velika Dobrava in Smrekova Dobrava. Obe imata konglomeratno osnovo, ki je precej na debelo prekrita s preperelino. Površina obeh vzpetin obenem predstavlja tudi ostanek najstarejšega pleistocenskega nivoja t.i. starejšega zasipa. Ves je iz konglomerata, ki so mu podlega že marinski sedimenti, deloma sivica, ali pa oligocenski konglomerat. Ugotovljeno je, da so osamelce vzpetine te vrste na Sorškem in Kranjskem polju /Plana gmejna/ erozijski ostanki nekdanj vse ravninsko področje obsegajočega starejšega zasipa iz starejših oddelkov pleistocena. Tej prvotni akumulaciji sta sledili dve erozijski fazi, ki sta zapustili erozijske osamelce, in ena akumulacijska, katere rezultat sta že omenjeni savski in pa kokrški vršaj oziroma nivo I ali visoka terasa. V našem predelu predstavlja to površje ne preveč veliko, ravno površino, ki z vseh strani obdaja erozijsko osamelce. (lo, str. 143).

Sledila je tretja erozijska faza, s katero sta nastali terasna nivoja II-III, vezana v konglomerat visoke terase. Obe terasi sta vmesna stopnja med visoko teraso in mlajšim würmskim nivojem in sta razviti na obeh straneh spodnjega toka Sore. Posebno izrazit je nivo III med Godešičem in Retečami ter še naprej do Vigredi v Gorenji vasi (lo, str. 145). Zadnja terasa, za katero je ugotovljeno, da sodi še v pleistocen, je terasa nivoja IV. Imenujejo jo tudi würmska, ker je nastala v zadnjem oddelku pleistocena ali pa enostavno mlajši zasip. Na levem bregu Sore je ta nivo ohranjen fragmentarno v Stari

Loki in dalje proti vzhodu. Onstran potoka Suhe, kjer teče po njem cesta, je na široko razvit tja do Godešiča (2, str. 157). Na desnem bregu Sore se je ta terasa ohranila v zgornjem delu Pungerta med Gostečami in Drago in v trapezu Draga-Dolvas Sora. (2, str. 157) Vse naslednje terase so postglacialne t. j. od nivoja V do XI. Vendar sta zadnji dve le lokalni pojav, ki ne nastopata kot enoten nivo v Ljubljanski kotlini, pa tudi ob Sori se ne pojavita. Razviti so torej še trije terasni sistemi, katerih terase obsegajo razmeroma precejšnje površine na obeh bregovih Sore. Podrobnejši položaj in obseg teh teras je razviden iz karte nivojev in teras ter iz tabele procentualne površinske udeležbe posameznih višinskih pasov.

...terase, ki so nastale v različnih obdobjih, so razporejene po različnih nivojih in so razporejene po različnih nivojih in so razporejene po različnih nivojih...

...to se postavlja vprašanje, katere je vrsta obdelave, ki se uporablja v kmetijski praksi, ali se dovoljuje trajnejša obdelava...

Značaj teras in uravnava sveta za naselja in gospodarsko izrabo tal

V vsakem hribovitem svetu imajo kakršnekoli uravnave, večje in manjše, velik pomen za človeka in so največkrat odločale o nastanku in legi naselij ter o obliki in načinu gospodarjenja s tlemi. In ne samo prave uravnave, temveč tudi vse druge reliefne oblike, ki rušijo enotnost enakomerno strmih pobočij, so prišle prav človeku, da jih je pričel kakorkoli izkoriščati. Torej niso izrabljive samo povsem ravne police, terase, slemena, planote, prevali, da ne omenjamo posebej še ravnega ali s terasami in drugače razgibanega sveta na dnu dolin in na ravninah. Različni motivi, fizično geografski pogoji in družbeni procesi so silili človeka, da je izkoristil ali pa še izkorišča tudi manj ugodne površine, ki so različno nagnjene, včasih celo zelo močno. Človeka je ustavila šele prevelika strmina, ko je postal žrtev premočnega odnašanja prsti po denudaciji in eroziji in s tem njenega prehitrega osiromašenja.

Tu se postavlja vprašanje, katera je tista največja strmina v hribovitem svetu, ki še dovoljuje trajnejše obdelovanje oziroma intenzivnejšo eksploatacijo? In še naprej, na kakšni petrografski podlagi in v kakšni legi so takšne najstrmejše obdelovalne površine? Na vsa ta vprašanja še ni mogoče dovolj precizno odgovoriti, ker je mogoče dobiti jasno sliko le s sistematičnimi terenskimi meritvami, ki za to priliko niso bile izvršene. Pač pa iz literature lahko povzamemo rezultate drugih avtorjev, ki so se ukvarjali z istimi problemi. Tako trdijo, da so poreberna selišča redkokje velika; edinole tam, kjer so postavljena na razsežnejših vesinah, katerih naklonina ne preseže 20 stopinj. Ta naklonina bi bila nekako maksimalna za obstoj nepretrganega obdelovalnega zemljišča. (6, str. 18, Morgen H., Zur Frage der Bevölkerung ländlicher Räume. Zeitschrift f. Agrarpolitik u. Landwirtschaft, 1942). Zato pa manjši, a številni kompleksi obdelovalnih površin dostikrat presežejo

to naklonino, kar ugotavlja tudi Malovrh. Navaja primer kulturnega zemljišča zaselka Breberno v zahodnem pobočju Kuma, ki je nagnjeno za 25 do 27° proti dnu grape potoka Medved. (6, str. 21) Do 30° nagnjene njivske površine so bile ugotovljene n. pr. na Svetini nad Celjem, kar pa je že prav ekstremen primer. Iz obravnavanega področja nimamo ustreznih podatkov, toda z mirno vestjo lahko trdimo, da veljajo omenjene ugotovitve tudi zanj. Iz avtopsije pa imamo vtis, da so v tej pokrajini kljub močni hribovitosti in veliki reliefni energiji redkejšje zelo strme njivske površine, kakor pa morda na bregovih nad Baško grapo pa tudi v posavskem hribovju. Vzrok za to bi lahko poiskali predvsem v dejstvu, da si je večina naselij izbrala nekoliko uravnjen svet in ga našla v ostankih pliocenskih nivojev ter v drugih reliefnih pregibih in uravnjavah. Zato bi postavili domnevo, da se v sedanjem času v Škofjeloškem hribovju in v Polhograjskih dolomitih v glavnem izkorišča v poljedelske namene le do 25° nagnjen svet. To bi bil seveda le začasen orientacijski podatek, ki bi ga bilo treba še preveriti na mestu samem.

Po Malovrhu bi lahko rekli, da ima pod 25° nagnjen svet položno naklonino, nad 25° pa da ima strmo naklonino. Kakšna je situacija v tem pogledu v Škofjeloškem hribovju, prikazuje ustrezna karta, kjer so posebej označena področja nad in pod 25° nagnjenega sveta.

Na podlagi ljudskega poimenovanja različno strmega sveta je Badjura razdelil nagnjene površine v pet skupin. In jim določil najčešče rabljene termine. Prvi je svet, nagnjen do 10°, ki mu ljudstvo pravi p o l o g, ker je položen oziroma zložen. Sledi strmina med 10 in 20 stopinjami imenovana b r e g. Potem nagib naraste na 20 do 40°, ko se takšnemu pobočju največkrat reče strmina. Četrto skupino predstavlja od 60 do 90° nagnjen svet, ki je v ljudskem poimenovanju poznan kot s k r o t j e. Nazadnje pa so navpične stene. Takšen način razvrstitve različno nagnjenega sveta je nastal predvsem zaradi različne vloge in uporabnosti terena v človekovi dejavnosti, čeprav Badjurova lestvica bazira bolj na terminoloških razlikah. S strogo funkcijske strani pa smo videli, da je vsaj v obsegu položne naklonine nekoliko drugačna situacija. To je, da je

večji del tako nagnjenih površin lahko uporaben tako za naselitev kot za obdelovanje. Zanimivo pa bi bilo najprej ugotavljati podrobno, kakšno vlogo je imel ali pa še ima različno nagnjen in gospodarsko izkoriščen svet. (1,58-59)

Med reljefnimi oblikami, ki jih^{je} v obravnavanem področju izbral človek za naselja in za obdelovalne površine, izstopajo predvsem naslednje: to so različno oblikovane terase kot ostanke nivojev v različnih višinah s povsem ravno površino. Nato različno nagnjene terase, viseče terase ali sistemi stopnjema razvrščenih manjših terasnih ostankov kot n.pr. pod Starim vrhom na ozemlju naselij od Četene ravni in Podvrha mimo Javorij do Podobnega v dolini Ločivnice. Posebno visečih teras je precej v našem področju, ki so jih mogla izrabiti predvsem manjša naselja, zaselki in samotne kmetije. Posebno značilna navezanost naselij in njivskega sveta na morfološke oblike, ki so ostanki pliocenskih uravnav, kar najbolje vidimo v osrednjem predelu Škofjeloškega hribovja med Lubnikom in Blegošem. Zaselki so razporejeni po širokih "brdih in ravnih". Med gozdnimi kompleksi Gabrške gore in Zirovskega vrha pa se belijo samotne jase in kmetije na malih policah in zloznih pomolih (3, str.96).

Za naselitev in obdelovanje so bili v hribovju obravnavanega tipa uporabljene še različne druge reljefne oblike poleg teras. V vršnih predelih so to podolgovata in uravnjena slemena, nižji kopasti vrhovi, nato različno oblikovani in usmerjeni prevali, pretržja, pomoli, hrbti, itd. V ta namen so interesantna tudi drobno terasasta pobočja in pregibi med bolj ali manj strmim svetom. Nato lahko opazujemo, da so rade poseljene kratke stranske doline in sicer v zatrepnem zgornjem oziroma izvirnem delu. Posebej pa je karakteristično za obravnavano področje, kjer je precejšnje število kopastih, terasastih vrhov, da je človek postavil svoje domove vedno nekoliko pod samo reljefno kulminacijo v manj eksponirane in bolj prisojne lege pa, četudi bi na vrhu samem bili prav tako dobri pogoji. Med razlogi za takšno razmestitev je tudi izbira najprimernejšega položaja za čim lažje spravilo pridelkov.

O primernosti dolinskega dna za poselitev in obdelovanje je odveč posebej govoriti. Treba pa je poudariti, da so funkcije

dolin mnogo kompleksnejše v primerjavi z vzpetim svetom in mikroreljefne oblike bolj sekundarnega pomena. Ponekod je bila vloga dolin omejena samo na eno ali dve dejavnosti oziroma funkciji n.pr. na izkoriščanje vodne energije za mline in žage ter za promet. Za drugačno vlogo ni bilo razlogov. Pomembnejšo vlogo so igrali morfološki faktorji oziroma sploh prirodni faktorji v dolinah, kjer so prirodna stikališča dolin, voda, kjer so doline razširjene ali pa jih obdaja položnejši svet pa tudi, kjer je dolinsko dno dovolj suho ali v terasah dvignjeno.

Vloga naštetih in še drugih faktorjev v kulturni pokrajini Poljanske in Selške doline s pritoki je lepo razvidna na topografski in na priloženih kartah. Lega v razširjenih in v prometno pomembnejših delih dolin je bila za razvoj in za nastanek nekaterih večjih naselij odločilna. V potrditev tega naj zadostujejo primeri Poljan, Gorenje vasi, Žirov, Železnikov, itd.

Čeprav dolinska dna niso kdovekako razgibana s terasami in je število le-teh razmeroma skromno, so marsikje odločale o položaju naselij in izpeljavi komunikacij. Terasa nastopajo v Poljanski in Selški dolini le v določenih odsekih, medtem ko ponekod izostanejo zaradi ožin v dolinskem dnu ali pa jih sploh ni, ker je dno po vsej širini le nizka aluvialna terasa. Predhodni proučevalci terasnih sistemov razmeroma zelo skromno omenjajo pleistocenske terase v obeh dolinah. Ilešič piše o mladopliocenskih in diluvialnih terasah pri Podgori, nato pri Hotavljah, v dolinskem kotlu pri Gorenji vasi, kjer na terasi VIII ležita Gorenja Dobrava in Zabja vas, na spodnji terasi IX pa Trata in Dol Dobrava. Nato omenja še 2 - 3 terase, ki so razvite pod Poljanami pri Gabrku ter pri sotočju Hrastnice nad Škofjo Loko. Vse mladopleistocenske terase Sorškega polja bi naj v Poljanski in Selški dolini našle odmeva le v eni terasi. Ob Selški Sori bi naj bila ohranjena mladopleistocenska terasa le do Stare Loke (3, str. 61-62). Rakovec pozneje ugotavlja na podlagi Kossmatovih poročil, da sežejo ostanki pleistocenskih teras v Selški dolini do Dolenje vasi (15, str. 110).

Podroben vpogled v obravnavane razmere je pokazal, da so terase v nekaterih predelih Poljanske doline precej pogost sestavni del dolinskega dna in sicer bolj kot pa imamo vtis iz literature. Izgleda namreč, da niso bile opisane tudi najmlajše terase pod nivojem VIII in IX, ki so neposredno v sklopu dolinskega dna. Na njih so nastala nekatera naselja, izrablja pa jih tudi cesta, ki poteka po Poljanski dolini večji del dvignjena nad aluvialno ravnico. Ni bil naš namen podrobno ugotavljati najmlajši terasni sistem v tej dolini, vendar lahko dodatno k dosedanjim podatkom ugotovimo, da se v predelu od Hotavelj do Poljan in sicer na levem bregu Sore vlečejo pleistocenske terase skoraj sklenjeno ali v fragmentih ter so podlaga za njive in travnike, za naselja ter ceste. Izgleda, da lahko v skladu s položajem drugod, štejemo fragmente omenjene nižje terase v nivo IX, ki je v približno isti relativni višini ugotovljen tudi na drugih krajih v dolini.

Značilno je, da so pleistocenske terase najlepše in najbolj izrazito ohranjene na območju naselij Trebija, Podgora, Hotavlje in na desnem bregu na vznožju Žirovskega vrha nad Trato na območju vasi Dolenja in Gorenja Dobrava. Ob teku navzdol pa pogostnost terasnih oblik počasi pojenja.

Ob Selščici je najprej značilna razsežna terasa, ki na njej leži Stara Loka ter seže kot pomol vse do današnje struge. Ob toku navzgor se najprej pokažejo malo obsežni ostanki starejših erozijskih teras v soteski pod Lubnikom. Večjega obsega je šele terasa, na kateri je naselje Praprotno s svojim obdelovalnim svetom. Tudi naslednje naselje Bukovica je nastalo na precej visoko ležečih terasnih ostankih; nad aluvialno teraso sta na tem mestu še dve višji terasi. Po prvi poteka cesta, medtem ko najvišja, kmalu za vasjo izgine. Večji del dna Selške doline do Selc sestavlja holocensko dno, ki pa je precej visoko nad strugo. Pleistocenski terasni ostanki so pomaknjeni na skrajni rob ravnice, ali pa so povsem erodirani. Terasni ostanki so se ohranili še na levem bregu Selščice med Selcami in dolino potoka Bukovščice.

Ko skušamo analizirati z morfološke in funkcijske plati različne reliefne oblike v hribovitem svetu, lahko za

klasifikacijo le-teh uporabimo nekatere elemente Malovrhove sheme, ki jo je izdelal za podobne namene. Ta avtor je izdvojil iz reliefu gorate pokrajine, v z p e t o s t i i n d o l i n e. Pri prvih razlikuje vršine ali vršne reliefne oblike, ki jih predstavljajo različno oblikovani vrhovi in pa depresije med njimi, ki so z drugimi besedami sedla, prevali in druge podobne reliefne oblike. Drugi element vzpetosti so pobočja, ki so za naselitev in gospodarsko izrabo v hriboviti pokrajini brez dvoma bistvenega pomena. Pobočja zavzemajo od vseh reliefnih elementov največjo površino in jim moramo zato v tem okviru posvetiti največ pozornosti.

Kot poseben reliefni element so še doline, ki naj bi bile poleg vzpetosti druga vodilna oblika goratega reliefu. (6, str. 42). Tako naj bi se vršine, pobočja in doline imenovala geomorfni makroelementi.

Tretja vodilna reliefna oblika bi bila po Malovrhovi shemi geomorfna formacija kot sklop vzpetosti oziroma povezava vzpetosti z vmesnimi globelmi na geografsko zaključenem ozemlju v kompleksno reliefno enoto, ki bi jo označili s pojmom reliefna formacija.

Poseben pomen pripisuje posameznim t.i. geomorfnim mikroelementom reliefu, kot Malovrh imenuje najčešče nastopajoče reliefne oblike v hribovitem svetu glede na usmerjenost površja. V vseh treh geomorfnih ali reliefnih makroelementih razlikuje avtor po tri mikroelemente, ki jih imenuje paramorfne, anamorfne in katamorfne. Z njihovo pomočjo razčleni posamezne tipe vrhov in ostalih vršin, pri čemer so ostri vrhovi anamorfne površine, ker so izbočene reliefne oblike. Kopaste, ploščate ali planotaste vzpetine so paramorfne površine, ker so v glavnem vzporedne s horizontalo, medtem ko so vdolbljeni prevali in druge vršne vrzeli primeri katamornih površin.

Ta kriterij t.j. odnos osnovnih reliefnih oblik oziroma njihove površine do prevladujoče usmeritve vsega površja, je uporabljen tudi pri določevanju značaj^a reliefnih oblik na pobočjih kot tudi v dolinah. Medtem ko služi za izhodišče pri določevanju značaja reliefnih oblik in tipov oblik v dolinah horizontalno površje, pa je v pobočjih odločilen odnos do

prevladujoče smeri oziroma nagiba iztegnjenega pobočja. Če je del pobočja v glavnem vzporeden s prevladujočim nagibom, gre za paramorfne mikroelemente površja. V primerih odstopanja od smeri izbočenja kot n.pr. uravnave ali stopnje v pobočjih, gre za anamorfne mikroelemente in končno govorimo o katamorfnosti, kjer so v pobočju globeli, grape, skratka vrste reliefne oblike. In podobno je v dolinah, le da Malovrh tu razlikuje le dva tipa značilnih površin in sicer paramorfne in anamorfne. Vendar se zdi, da bi tudi z ozirom na značaj različnih dolin lahko govorili o katamorfni področjih, kjer je prevladujoča dolinska površina poglobljena s kanjoni, soteskami, globokimi strugami, i. p. o.

Pričujoča klasifikacija reliefnih oblik gorate pokrajine bi bila odličen pripomoček za kartiranje takšnega reliefa z vidika njegove funkcionalnosti. Vendar bi bilo za takšno delo potrebno drobno terensko proučevanje ter bi tudi rezultati prišli prav analitičnim proučitvam manjših področij. Na tem mestu smo uporabili priliko bolj za predstavitev Malovrhove metode, kot pa za konkreten prikaz uporabnosti. Zato pa bi bilo Škofjeloško polhograjsko hribovito področje kot nalašč za takšen poizkus, kot je sicer čudovit primer za razne fizično in družbeno geografske pojave v hribovitem svetu.

Vpliv petrografske zgradbe na izoblikovanje reliefa in na njega funkcionalnost

Najpopolnejše podatke o tem lahko nudi le podrobno terensko proučevanje, zato naj v naslednjem le s pomočjo površne avtopsije, literaturnih podatkov in geološke karte dopolnim vsebino poglavja št. 3. Bistvene razlike med procesi, ki se odvijajo na kakovostno različnih tleh, na splošno dobro znani. Res pa je, da ti procesi nikjer niso povsem isti, ker se menjavajo nekateri osnovni pogoji kot ekspozicija, klima in drugi. Za Škofjeloško polhograjsko hribovje pa je že od prej poznanih nekaj dejstev, ki ilustrirajo vplive različnih petrografskih osnov na razvoj reliefa. Predvsem prihajajo do izraza tu razlike med bolj ali manj odpornimi kameninami. Za vodo propustnimi in nepropustnimi, kislimi in bazičnimi, razlike v osnovni mehanični zgradbi kamenin, ki so izraz različnega nastanka in materiala ter načina združevanja posameznih delcev v trdna agregatna stanja. Nič novega ne bomo povedali, če ugotovimo, da je površje tudi v tem predelu v bistvu diferencirano na relativno in absolutno strmejši svet, ki ga sestavljajo specifično odpornejše kamenine, ter na relativno nižja in položnejša področja.

V literaturi zasledimo predvsem te ugotovitve glede odražanja petrografske sestave tal in razlik v današnjem reliefu. Ilešič, kot doslej najtemeljitejši raziskovalec tega področja, ne vaja, da s petrografskimi razlikami ne moremo zadovoljivo tolmačiti izoblikovanje Poljanske doline z vsemi njenimi karakterističnimi odseki pa tudi razlike v strmcu. V tem primeru je bila očitno odločilnejša tektonika, ki je povzročila, da se je Sora najhitreje vrezovala v dvigajoče se antiklinalne svode, kjer pa nastopajo razmeroma malo odporni škriljavci in peščenjaki, oziroma psevdoziljski skladi s pestrim menjavanjem bolj ali manj odpornih plasti. Tako je n. pr. v Fužinski soteski oziroma med Poljanami in Zmincem. Upravičeno se zdi, da je dolina Poljanščice kot celota v tlorisu, strmcu in poteku nemirnejša in manj enotna kot posledica ne samo recentnih tektonskih gibanj, temveč tudi zaradi

pogostega menjavanja različnih petrografskih pasov od izvira do izliva. Ilešič meni, da pa ima nasprotno Selščica mnogo bolj pravilen in izenačen strmec, čeprav je ta v povprečju večji. Pač pa ugotavlja, da so tesna mesta v dolini Selščice navezana na odpornejšo osnovo in sicer predvsem v področju apnencev med Železniki in v soteski med proprotnim in Staro Loko, kjer prevladujeta anizični mendolski dolomit oziroma apnenec školjkovitega faciesa.

Na splošno imamo vtis, da se v reliefu bolj odražajo razlike v petrografski osnovi t.j. v učinkih selektivne erozije, kot pa vplivi prvotne tektonske strukture. Melik celo pravi, da je v Sloveniji redkokje relief tako malo odvisen od zgradbe kot prav v tem predelu. Stara struktura pa je odločilna v toliko, kolikor določa razporeditev posameznih kameninskih pasov po celotnem ozemlju (9, str. 99).

Ilešič nadalje ugotavlja, da so razlike v reliefni izoblikovanosti kot posledici menjavanja petrografskega substrata dovolj očitne. Področja najmirnejših reliefnih oblik bi bila slemena Žirovskega vrha in hribovja ob Hobovščici, ki so iz permskega peščenjaka.

Razmeroma malo odporen material predstavljajo tudi karbonski skrilavci, ki dajejo širokim predelom na vzhodu zaobljene in enolične poteze vsaj v višjih nadstropjih. Nižje na pobočjih in v dolinah ali pa v ozkih grapah je relief tudi v karbonskih skrilavcih lahko zelo intenzivno razčlenjen. Podobno sliko kažejo tudi ostala področja z mehkejšimi kameninami kot pri Selcah in pri Davči, kjer so v podlagi drobniki ali pa še posebno v področju zaliloških strešnih skrilavcev v povirju Selške Sore. Zato pa so karbonatne kamenine nasprotno povzročile nastanek bolj ali manj ostrih in strmih reliefnih oblik kot n.pr. v triadnem glavnem dolomitu, v katerega je vrezana tesna dolina Kopačnice. Še strmejša, da celo prepadna pobočja in vrhovi so nastali tam, kjer prihaja na dan dachsteinski apnenec n.pr. v Ratitovcu. Podobno je na dolomitu školjkovite formacije. V njem so izoblikovani vsi pomembnejši vrhovi od Lubnika do Blegaša. Vrh Blegaša se od sosednjih razlikuje z mirnejšo obliko, kar bi lahko bila posledica petro-

grafske menjave v glavni dolomit. Vpliv mendolskega dolomita je posebno značilen južno od doline Poljanščice, kjer ta ustvarja v ostrem nasprotju z reljefom v mehkejših kameninah priostrene vrhove Tošča, Smolnika, Pasje ravni in drugih. (3, str. 55)

Rakovec v svojih "Brispevkih" predvsem poudarja, kako so panonski nivoji predvsem zaradi manj odpornih kamenin ohranjen precej slabše kot v sosednjih področjih. V tako močno razrezani pokrajini kot so Loški in Polhograjski hribi, lahko te terasne ostanke iščemo edinole v bolj ali manj planotastih slemenih in vrhovih, ki naj predstavljajo ostanke nekdanje razsežne planote. Res pa je, da so planotasti vrhovi in slemena pri manj odpornih kameninah bolj pogostni kot sicer in da zato nimajo take veljave kakor drugod (15, str. 107). Za ohranitev starih površij je izgleda tudi krušljivi mendolski dolomit precej neprimeren, kar je razvidno posebno v jv. delu Polhograjskega hribovja. (15, str. 10). Drastičen primer za razlike v oblikovanju površja zaradi petrografskih razlik se zdi Rakovcu področje vzhodno od Jelovice, ki je sicer ob dislokaciji zaostajalo pri dviganju za sosednjo Jelovško planoto, toda je zato bilo v postpanonu razmeroma hitro razrezano po dolinah (15, str. 116).

Melik na splošno pravi, da so se ohranile bolj zaobljene valovite ploskve v površju povsod, kjer prevladujejo vododržne kamenine. Za to navaja primere Žirovskega vrha, Pasje ravni. V nižjih legah pa je reljef zelo živahno razrezan z gosto vodno mrežo in so pobočja bolj strma kot v višjih. Že na prvi pogled je jasno, da so na vsem področju v prevladi vododržne kamenine nad propustnimi, karbonatnimi, oziroma, da so slednje razporejene nekako v zaplatah. Do ohranitve velikih planotastih ostankov pliocenskih ravnin je prišlo le v predelih sklenjene karbonatne zgradbe. (9, str. 102-103). Menjavanje petrografske sestave se odraža v menjavanju v strminah, v širših ali ožjih delih dolin, v debrskih ali ploskih danjih delih dolin. Zaradi vsega tega se tudi ni čuditi, da imajo potoki tako nemiren tek, da so tesna korita tako številna. (9, str. 106).

Iz razpredelnice posameznih skupin petrografskih substratov na strani 7 razberemo, da so na vsej površini škofje-loške občine, ki meri 468 km^2 , najbolj zastopani skrilavci. V največjem obsegu so to karbonski glinasti skrilavci, medtem ko so druge vrste manj pogoste. Poleg tega je značilno in za oblikovanje reliefja pomembno dejstvo, da je ozemlje s karbonskimi skrilavci zelo sklenjeno. Ostale vrste skrilavcev tvorijo dosti manjše predele in otoke sredi drugačnih kamenin. Posebno obsežno področje karbonskih skrilavcev je med srednjima tokovoma obeh Sor. Odraz tega dejstva je značilno hribovita, ne preveč visoka, a živahno razčlenjena pokrajina jugovzhodno od vrste vrhov med Blegašem in Ljubnikom, pa še čez na severno stran v porečju Luše. Če zanemarimo nekatere lastnosti, ki jih imajo skrilavcem bližnje kamenine kot peščenjaki ali pa v našem primeru petrografsko mešani skladi /s pomembnim procentom različnih skrilavcev/, se ozemlje sklenjenega nepropustnega in razmeroma razpadljivega geološkega substrata še krepko poveča. Sem namreč lahko prištejemo v tem primeru še 20,1% vsega površja. Nato sledijo dolomiti s 15,1%, nato mlajši drobno in grobozrnati klastični sedimenti 7 11,8%; predzadnji so arenenci z 10,8% in končno peščenjaki, ki zavzemajo 10,2% površja. Površja, kjer so v podlagi pretežno skrilavci, je tako v tem področju več kot polovico - 52,1%. Če k temu dodamo še peščenjake, izgleda razmerje med neprepustnimi in propustnimi kameninami 62,3:25,9, s tem, da mlajše sedimente iz te primerjave izločimo kot posebno kategorijo.

Iz navedenega je razvidna še enkrat velika prevlada nepropustnega petrografskega substrata, ki ob lahki razpadljivosti ustvarja karakterističen relief. Toda posebne učinke v oblikovitosti reliefja lahko pričakujemo tudi v primeru pestre in hitre menjave geološko različnih tal v manjših področjih, kjer lahko računamo z neenakomernim potekom nagnjenosti pobočij in pojavi v morfološkem izgledu, ki jih lahko razložimo le s tem.

Področja kameninske enotnosti so še na levem bregu srednjega toka Selščice, kjer prevladujejo wengenski skladi zg. Selške doline z menjavo apnencev, dolomitov, skrilavcev,

sericitnih skrilavcev in grohov. Vse južno obrobje Jelovice in Ratitovca, ki sega še na ozemlje škofjeloške občine, predstavlja del morda največjega enotnega kameninskega kompleksa v teh krajih s triadnimi apnenci v prevladi. Razmeroma še precej obsežno enotno površino tvorijo tudi zaliloški strešri skrilavci ob zg.Selščici, nato vzporedniško potekajoči pas kasijanskih apnencev na obeh straneh zg.Selšćice. Večje enotne površine predstavljajo še glavni dolomit okrog vrha Blegaša, ob srednjem toku Kopačnice in še posebej pas grödenskega peščenjaka, ki se vleče od Zirovskega vrha, sestavljenega skoraj v celoti iz te kamenine, čez Soro v porečje Sovodnjice. Desni breg Poljanske Sore do južne in jugovzhodne meje občine je v znamenju precej pestre menjave različnih kamenin, vendar z znaki dveh vrst triadnih dolomitov ter obsežnih zaplat karbonskih skrilavcev. Slednji so posebno močno razširjeni v povirju Bukovskega potoka in okoli Staniš ter na levem bregu Hrasteniške grape. Na v. robu geološke karte opazimo obsežnejše ploskve, kjer so v podlagi grödenski peščenjaki nato psevdofiljski, petrografsko mešani skladi in pa anizični mendolski dolomit z apnencem školjkovitega faciesa.

Med mlajšimi terciarnimi in pleistocenskimi sedimenti, ki so si med seboj sorodni zaradi šibkejše sprijetosti, sta izjemi le trdni oligocenski konglomerat in nekoliko manj kompaktni pleistocenski konglomerat, Razen ilovnato glinenih sedimentov med Škofjo Loko in Kranjem, smatramo vse ostale za propustne.

Naj omenim še dve nahajališči porfirja in sicer na j.in jv. obrobju Jelovice, ki pa sta tako neznatni, da večjih vplivov na izoblikovanje površja nista mogli imeti.

To poglavje bi bilo mogoče z drobnim terenskim proučevanjem še temeljito izpopolniti ter povezati petrografski substrat še z drugimi pojavi na površju n.pr.kvantiteto in kvaliteto prsti, prevladujočimi vegetacijskimi tipi, klimo, i.dr.

M a k r o r e l j e f n a k l a s i f i k a c i j a p o - d r o č j a

Zdi se, da je škofjeloška občina med tistimi slovenski-
mi upravno teritorijalnimi enotami, ki so najbolj naravno in
zgodovinsko predisponirane, kar ima za posledico stabilnost
obsega in oblike njenega ozemlja oziroma meja. Ta uvod naj bi
služil kot opravičilo za nekatere kvantitativne primerjave
fizično geografskih elementov znotraj občinskih meja, ki so
vključene v oznako funkcionalnosti reliefja. Brez večje traj-
nosti občinskih meja bi namreč bile takšne vrste primerjave
in klasificiranje površja brez posebnega smisla.

Planimetriranje na karti višinskih pasov je dalo tudi
podatke o procentualni udeležbi različno visokega sveta. Hipo-
grafska karta je sestavljena tako, da je izbranih skupno 6
višinskih pasov, ki zajemajo celotno površje. Višinske razlike
med njimi niso enake, pač pa se povečujejo z višino. Prva sku-
pina obsega del ravnega dna Ljubljanske kotline in pa dolini
obeh Sor ob njenem srednjem oziroma spodnjem toku. To je vi-
šinski pas do 400 m n.m. Od 400 m do 600 m so visoki zgornji
deli glavnih dolin, nato stranske doline ter spodnji deli po-
bočij. Nad temi se dviga pas nižjih vrhov in slemen od 600 do
800 m, ki njegov največji del tvorijo pobočja srednjih višin.
Navzgor sledi s tristo metrsko višinsko razliko pas od 800 m
do 1100 m, ki v precejšnjem delu obravnavanega področja že
predstavlja dominantne višine v najvišjem svetu med obema So-
rama. Na desnem bregu zg.toka Selščice so v teh višinah še
vedno pobočja.

Predzadnji višinski pas od 1100 do 1400 m zavzema le še
najvišji sredogorski svet z dvema izjemoma: še višji je Blegaš
in pa Ratitovec z nekaj sosednjimi vrhovi proti z.Le v malo
obsežnem, a strmem pasu na južni strani Ratitovca so te višine
udeležene v pobočjih, toda tik pod vrhovi. Končno naj bi vi-
šinski pas nad 1400 m označeval najvišje predele tega področ-
ja, ki se ne dvignejo nad 1665 m, kolikor meri Gladki vrh
Ratitovca.

Označeni višinski pasovi so določeni predvsem na osnovi

reljefnih karakteristik, vendar se do neke mere ozirajo tudi na značilne poteze naselitve Škofjeloško cerkljanskega in Polhograjskega hribovja. Zato bodo morda ti podatki neposredno uporabni pri ugotavljanju gostote naselitve v horizontalnem in vertikalnem smislu pa tudi pri proučevanju drugih družbeno geografskih elementov. Posebej se je bilo treba ozirati na zgornjo mejo poselitve, ker ta sega nekako do srednje višine 1100 m. Pod to višino gre najprej za pas redkejših visokih naselij in zaselkov ter samotnih kmetij, ki je med drugim predisponirana tudi z višino pliocenskih ostankov uravnjav. Nadaljna proučevanja naj se poglobijo v značaj naselitve med višinama 400 in 800 m, vendar se nam že zdijo, da gre v tem razponu za več značilnih geografskih kategorij, ki jih vsaj dve označujeta višinska pasova od 400 do 600 in od 600 do 800 m. Nižinsko dolinski pas ne potrebuje posebnega utemeljevanja, saj je lep in jasno ločen od višjega in strmejšega sveta. Glede udeležbe posameznih višinskih pasov smo dobili te absolutne oziroma procentualne podatke:

1. pas	do 400 m obsega	39,38 km ²	ali 8,7%
2. pas	od 400 do 600 m obsega	120,96 km ²	ali 26,5%
3. pas	od 600 do 800 m obsega	142,05 km ²	ali 30,9%
4. pas	od 800 do 1100 m obsega	112,58 km ²	ali 24,1%
5. pas	od 1100 do 1400 m obsega	38,85 km ²	ali 8,4%
6. pas	nad 1400 m obsega	6,43 km ²	ali 1,4%
		<hr/>	
Skupaj		460,25 km ²	ali 100,0%

Iz teh podatkov je mogoče obenem ugotoviti, daje srednja višina ozemlja škofjeloške občine 736 m.

Očitno pa te številke opozarjajo, kako v celoti prevladuje svet visok med 400 in 1100 m, s čemer je še na en način poudarjen hribovit značaj pokrajine, obenem pa tudi, kakšna je intenzivnost reljefne energije. Posebej je značilno, kako je na tem ozemlju trikrat več razmeroma visoko ležečega in močno razgibanega reljefa v višini od 600 do 800 m, kot nižjih dolin in ravnega Sorškega polja. In še višje, do 1100 m, kjer

* planimetrirano

se očitno kaže vpliv pliocenskih uravnav, ne pade bistveno velikost površin.

Analiza posameznih področij z ozirom na višinske pasove kaže še nekatere zanimive stvari. Ob srednjem in spodnjem toku Poljanske Sore posebno pade v oči, kako se ob pritočnih dolinah širi vstran tudi relativno nižji svet, česar sicer na karti ne moremo opaziti tako zlahka. Tega označujejo višine med 400 in 600 m, ki se zajedajo globoko v hribovito jedro n.pr. ob Hrastnici, Bukovem potoku, Sopotnici, Hotoveljščici, posebno pa ob Ločivnici in ob Brebovnici. Manj je tega sveta ob Logarščici, posebno pa se zožijo ta in višji pasovi ob Kopačnici in Sovodnjici.

K makroreljefnemu značaju hribovitega sveta na desnem bregu Poljanske Sore od Brebovnice navzdol naj pripomnimo, da je poleg razmeroma strmih in ozkih grap ter nekaj drugačnih dolin Bukovega potoka in Hrastnice, razmeroma precej ravnega sveta v pomolih in hrbtih, ki se cepijo od osrednjega jedra Polhograjskega hribovja v raznih smereh kvadranta severozahod-severovzhod in sicer nekako od 600 m navzgor. To je mogoče primerjati z ekvivalentnimi podatki teras na karti nivojev in teras. Uravnav je razmeroma dosti celo nad 800 m in je nekaj zaselkov nastalo verjetno zato tudi v teh višinah. Predvsem pa so terase, pregibi, uravnave in vsakovrstne stopnje v pomolih najpogostejše lokacije zaselških naselij. V Poljanski dolini opazimo prav v njenem jedru ob sotočju važnejših pritokov s Soro med Hotavljami in Poljanami, kako na široko je razprostranjen reljef, ki je visok od 400 do 600 m s stranskimi že omenjenimi dolinami vred.

V jugozahodnem pomolu škofjeloškega ozemlja se precej izrazito kaže udeležba višjega sveta od 800 do 1100 m, ki se širi kot police in pomoli in manj nagnjen svet ob vrhovih Vranškov grič (908 m), Ermanovec (1020 m). Spominja nas že na sosednje planote na idrijskem ozemlju.

V srednjem delu se pobočja iz Poljanske in Selške strani več ali manj enakomerno dvigajo proti vrhovom osrednjega škofjeloško cerkljanskega grebena, dokler ne dosežejo višin okrog 800 m. Na jugovzhodni in prav posebno na severni strani

grebena se površine, ki so označene z višinskim razmakom 4. pasu, zelo razširijo. Tako visoka so precej na dolgo tudi slemena, ki se cepijo proti severu in severovzhodu na področju Martinjega vrha, Rovt in Stirpnika. Posebno močno so te višine udeležene še bolj na zahodu na severni strani omenjenega grebena in sicer v povirju Davščice oziroma na področju Davče.

Skoraj sklenjeno 800 do 1000 m visoko ozemlje tvorijo tudi hrbti Gabrške gore in Črnega vrha vse do Lubnika.

Ob Selščici je značilno področje nižjega hribovitega sveta, podobnega onemu ob srednjem toku Poljanske Sore, ki sega od sotočja z Lušo do Selc in deloma še naprej skoro do Železnikov. Poleg luškega in bukovškega nižjega sveta je značilna nekakšna depresija v Križnogorskem hribovju in sicer med Bukovščico in Selnico ob potoku Jablonovca.

Ob Selščici navzgor je kot znano ravnega sveta bore malo. Šele v večjih višinah in na terasah so se človeku odpirale možnosti za gostejšo naselitev in gospodarsko izrabo tal. S karte je razvidno, da so to višine šele od 800 m navzgor, kjer so postavljeni pomoli, terase in planote z naselitvijo ob zg. Selški dolini. Na levem bregu Selške Sore razen ob Češnjici in Dašnjici, kjer sta dolini nekaj širši in daljši ter predstavljata razmeroma globoki zajedi v jelovško apnenčasto gmoto, se strmi bregovi in grape strmo dvignejo do višin 900 in 1000 m, ko se relief ponekod začasno umiri v pomolih in terasah, uporabnih za naselitev. Vendar so to razmeroma zelo skromne površine. Nad njimi dvigajoče se apnenčaste strmine Ratitovca in sosednjih vrhov v višinah nad 1100 m so ostra orografska, klimatska in petrografska ločnica, ki onstran nje ni nobenih stalnih oblik človekove naselitve.

V povirnem področju Zadnje Sore, Sore in Danjskega potoka je na precej razširjenih liadnih skriljavcih značilen živahno razrezan relief z nevelikimi višinskimi razlikami med ozkimi dolinami in prav takšnimi vmesnimi pomoli /relativne višine 200 do 300 m/. V teh višinah (804 m) je tudi Petrovo brdo.

K a r t a n a g n j e n o s t i r e l j e f a

Reljef lahko razen s pomočjo višinskih pasov karakteriziramo še na druge načine, od katerih smo si konkretno izbrali označevanje različno nagnjenega površja. Najpopolnejšo sliko bi dobili, če bi bilo mogoče neposredno s karte brati naklon pobočij tako, kakor ga nam na posreden način prikazujejo izohipse. Še boljše bi bilo, če bi pri tem razlikovali različne kategorije z deset, petnajst ali dvajset stopinjskimi razlikami. Vsekakor pa je razvrstitev oziroma določitev kategorij odvisna od ciljev, ki jih želimo doseči.

V tem primeru smo upoštevali le naklon 25° , ki naj bi pomenil tisto povprečno nagnjenost terena, onstran katere je ta zelo težko ali sploh neuporaben za kmetijsko izrabo tal, kakor tudi za naselitev. V nadaljnjem izpopolnjevanju tega kriterija bi morali razločevati glede na družbeno geografsko vlogo reljefa predvsem tiste stopnje, v katerih ima reljef različen pomen pri raznih oblikah izrabe zemljišča, pri različnih kulturah in intenzivnosti obdelave. Pri strminah nad 25° naklona bi bilo zanimivo označiti posamezne stopnje oziroma pasove, ki so zaradi tega absolutna gozdna tla in področja, ki so še strmejša.

Metoda, s katero smo določili do 25° nagnjen reljef oziroma bolj nagnjenega od te strmine, temelji na trigonometričnem izračunu, s katerim dobimo horizontalno oddaljenost med izohipsami. V našem primeru iščemo horizontalno oddaljenost med stometrskimi izohipsami:

$$\begin{aligned} &= 25^{\circ} & c &= \sin^a & = \sin^a 25^{\circ} \\ &= 65^{\circ} & b &= c \cdot \sin \\ a/b/ &= 100 \text{ m} & c &= \frac{100}{0,42262} & = 236,6 \text{ m} \\ & & b &= 214 \text{ m ali } \underline{4 \text{ mm}} \end{aligned}$$

Zaradi večjih ali manjših netočnosti na topografskih kartah moramo računati seveda tudi z nepovsem točnimi rezultati, kar pa je mogoče še preveriti naknadno na terenu.

Na karti je tudi ponekod videti, kot da izohipse točno omejujejo posamezna področja kot otoke ali pasove enako nagnjenih pobočij. Tudi v tem karta nekoliko odstopa od resničnosti. Zato pa se je treba misliti obseg večine teh področij, ki so označena z oranžno barvo, dejansko nekoliko večji in sicer v smeri navzdol in navzgor.

Ni težko razločiti, kako že samo na karti prav lepo izstopajo posamezni predeli bolj ali manj nagnjenega sveta, ki jih je mogoče primerjati med seboj. S tem je dan izredno uporaben kriterij tudi za določevanje fiziognomskih tipov reliefa nekega ozemlja, kar je sicer lahko precej zapletena in tudi problematična stvar.

Ne da bi se spuščali v podrobnejšo analizo vzrokov za stanje, kakršno nam prikazuje karta nad 25° nagnjenega sveta, lahko kljub temu ugotovimo nekaj značilnih zaključenih in med seboj različnih oziroma sorodnih področij po tipu prevladujočega reliefa:

1. svet Sorškega polja, terasa ob Sori in pritokih z obro^bja.
2. hribovje na levem in desnem bregu Poljanske Sore med izlivom Ločivnice oziroma Hotoveljščice in Čkofjo Loko,
3. terasasti svet na obeh bregovih Poljanske Sore med Ločivnico in Logarščico oziroma med Hotoveljščico in Brebovnico,
4. Zirovski vrh kot posebna enota,
5. porečje Sovodnice,
6. dolina Kopačnice z neposredno nad njo dvigajočimi se planotastimi terasami,
7. sredogorski svet zahodno od Blegaša na obeh straneh grebena v okolici Črnega vrha,
8. Blegaško pogorje na jug do sotočja Volaščice in Logarščice, na vzhod vrhovi do Starega vrha,
9. Pobočni svet med zg.tokovoma Logarščice in Ločivnice pod Starim, Mladim vrhom in Koprivnikom.
10. uravnave in slemena severno ter severovzhodno od Mladega in Starega vrha do Belške Sore,
11. Luška dolina z neposrednim obrobjem,
12. področje manj obsežnih uravnav v porečju Davščice in Zadnje Smoleve.

13. najzgornejši tok Selške Sore med Danjskim potokom in Zadnjo Soro.
14. Dolina Selške Sore z bregovi do prvih uravnav od Železnikov do Podrošta,
15. pas uravnav oziroma teras pod Ratitovškim grebenom od Lajnarja do doline Dašnjice,
16. Ratitovški greben z razgibanim planotastim svetom,
17. razrezan svet v petrografsko mešanih skladih med Selnico in Dašnjico do apnenčastih robov Jelovice,
18. Jelovica.
19. Križnogorsko hribovje med Selnico in Bukovščico,
20. Križnogorsko hribovje med Bukovščico in Sorškim poljem,
21. dolina Selščice z neposrednim obrobjem med Železniki in Bukovico,
22. dolina Selščice med Bukovico in Staro Loko,
23. ilovnato konglomeratno področje ob Suhi in Farškem potoku.

P o i z k u s p o k r a j i n s k o f i z i o g n o - m i č n e r a j o n i z a c i j e

Že v predhodnem poglavju smo poizkusili razdeliti škofjeloško pokrajino na več reliefno med seboj različnih enot. Vendar je uporabnost takšne rajonizacije zaradi ozkosti kriterija v bistvu zelo majhna. Isto ugotavlja že Ilešič (4, str.84), kajti težiti je treba k takšnim shemam, ki naj vsebujejo čim več elementov geografskega kompleksa. Seveda pa je treba pri tem nujno ugotoviti, da vsi faktorji ne morejo imeti enakega pomena, enake teže in veljave. V konkretnem primeru pretežno hribovitega sveta nujno izstopajo predvsem tisti, ki so vezani na geološko petrografsko zgradbo ter na morfogenetiki značaj pokrajine. Vsekakor je relief v tem primeru ena od najdominantnejših postavk, s katero moramo računati pri vsaki rajonizaciji, kakor je krepko odločal in še odloča neposredno v družbeno geografskem razvoju pokrajine.

Namen pričujočega poglavja je pregledno razvrstiti področje škofjeloške občine v večje in manjše enote po fiziogno-

mično - tipoloških kriterijih /4, str. 91/. S tem sta že nakazana dva osrednja problema, ki jih je pri takšni rajonizaciji treba sproti reševati. Eden je sistem oziroma postopnost razdelitve posameznih pokrajinskih delov na enote višjega oziroma nižjega reda. Zaradi značaja področja smo se odločili v glavnem za tristopenjsko delitev. Izhodišče hierarhičnega reda pa je vsekakor Ilešičeva pokrajinsko fiziognomična rajonizacija Slovenije, po kateri spada Škofjeloško Polhograjsko hribovje v mezoregijo Zahodnih predalpskih pokrajin in sicer kot njena submezoregija. To je dejansko osrednji del obravnavanega ozemlja toda zraven je priključen še robni predel Sorškega polja. Jelovica z Ratitovcem je že izven Mezo in submezoregionalnih meja. Po Ilešičevi shemi se je pokazala možnost to ozemlje deliti še naprej na mikroregije in submikroregije in rezultat tega poizkusa je razviden na koncu poglavja (4, str. 101).

Pri izdelavi rajonizacijske sheme je bil eden od najvažnejših kriterij homogenosti ali zaključenosti nekega področja, kar je bilo mogoče ugotavljati predvsem s pomočjo reliefja in dolinskega omrežja. V mnogih primerih zato ta način nekoliko odstopa od drugih poizkusov rajonizacije istih predelov kot n.pr. od Planinovega (13). Razlika je predvsem v tem, da je za Planinovo rajonizacijo izhodišče dolina, s katero so v ekonomsko geografskem smislu tesno povezani tudi bregovi in stranske doline do vrhov. Takšna rajonizacija, čeprav v Planinovem primeru povezana z itinerarsko geografsko zgodovinsko deskripcijo, ima vsekakor bolj značaj ekonomsko geografske rajonizacije. Pri pokrajinsko fiziognomični rajonizaciji v našem primeru pa je bilo treba vzpeti relief včasih tudi ločiti od doline, drugič spet oboje obravnavati kot nedeljivo celoto in v tretjem primeru: večje doline vrednotiti kot dovolj markantne in samostojne pokrajinske elemente. S tem se seveda razume, da je mnogokje nemogoče potegniti ostre meje, ker je n.pr. težko razmejiti dolino v ožjem smislu od pobočij in bregov, ki bi n.pr. spadali k dolini v širšem smislu. Takšno medsebojno prepletanje in včasih netočnost v določevanju meja je razumljivo, saj je znano, da je zelo težko doseči povsem enotne in objektivne kriterije ter rezultate šele po prvem poizkusu.

Drug problem v stremljenju za čimboljšo rajonizacijo je kvalitativnega značaja. V tej zvezi naj poleg že omenjenega kriterija homogenosti naštejemo še nekatere druge kriterije oziroma faktorje, ki jih je treba v manjši ali večji meri upoštevati. To so n.pr. tektonske zgradba, petrografske značilnosti, gostota in razporeditev vodnega omrežja, usmerjenost in potek grebenov, hrbtov itd., ter prehodnost ali zaključenost področij, povprečne in absolutne višine, nagnjenost reliefa in še kaj.

Pokrajinsko fiziognomične regije na območju škofjeloške občine:

- Makroregija: Predalpske pokrajine
- Mezoregija: Zahodne predalpske pokrajine
- Submezoregija: Škofjeloško polhograjsko hribovje
- Mikroregije:
- A - Zahodni del Sorškega polja z obrobjem
 - B - Polhograjsko hribovje na desnem bregu Poljanske Sore do Brebovnice
 - C - Žirovski vrh
 - D - Porečje Sovodnjice in Kopačnice
 - E - Osrednji predel Škofjeloškega hribovja
 - F - Poljanska dolina
 - G - Selška dolina
 - H - Bezovniško križnogorsko hribovje
 - I - Podnožje Jelovice in Ratitovca
- Submikroregije:
- A - 1.terasa I.a in I.2 mlajše pleistocenske in holocenske terase v dolini Sore.3.glinasto konglomeratno področje ob Suhi, Farškem potoku ter Planici.
 - B - 1.Osolnik. 2. Doline in hrbti med Hrastnico in Sovratom severno od Kopačevega hriba in Sv.Ožbolta.3.Med Sovratom, Brebovnico in Kremenškoviim potokom pod Pasjo ravanjo. 3.Svet sz.od Ovčjega hriba med Brebovnico in Kremenškoviim hribom.
 - C - 1.Zala in Goli vrh. 2. Sz.del Žirovskega vrha.

- D - 1. desni breg Sovodnjice pod Praprotnim Brdom. 2. Okolica Ermanovca (St. Oselica) med Sovodnjico in Kopačnico. 3. Okolica Makovice na levem bregu Kopačnice.
- E - 1. Vrh Blegoša in svet med Logarščico in Volaščico. 2. Brda z malenskim vrhom. 3. Dolina Ločivnice z bregovi do srednjih višin. 4. Javorško hribovje (Stari, Mladi vrh in Koprivnik) z neposrednim podnožjem. 5. Gabrška gora in Črni vrh. 6. Luonik z okolico do Sopotnice. 7. Dolina Luše. 8. Hrbet Rovt, Dragobačka, Stripnika in Golice. 9. Predel grap in hrbtov med Studensko grapo in izlivom Davče. 10. dolina in povodje Davče.
- F - 1. Poljanska dolina od Škofje Loke do Poljan. 2. Poljanska dolina od Poljan do Hotavelj. 3. Poljanska dolina od Hotavelj do Žirovske kotline.
- G - 1. Selška dolina med Staro Loko in Bukovico. 2. Selška dolina med Bukovico in Železniki. 3. Selška dolina od Železnikov do Petrovega brda.
- H - 1. Križna gora. 2. Bezovniško hribovje.
- I - 1. Predel pod Jelovico v porečju Češnjice in Dašnjice. 2. Podnožje Ratitovca med Plenšakovo grapo in Lajtnikom. 3. Podnožje Bohinjskih gora v povodju Danjarskega potoka in Zadnje Sore.

Pregled nivojev in teras v porečju Poljanske in Selške Sore
Poljanska dolina

Predpanonski ravniki: Porezen, Blegaš, Jelenk 1106 m, greben od Porezna čez Črni vrh 1288 m do Lubnika, Vrhovec 1047m nad Staro Oslico, Ermanovec 1026 m.

Panonski ravniki: Žirovski vrh na s. 800 do 900 m, na j. Goli vrh ločen od Žirovskega vrha po grapi Zale - nad 900 m. Proti vzhodu se nadaljuje Žirovski vrh v manjših planotah na 680-730 m in končno celo na 760 m.

Pri Samotorici v Kožljeku nivo 788 m, okrog Korene 720, in 700 m. Pasja ravan 1030 m, proti j. do zaselka Omejec 990m cca, proti j. do Ovčjega vrha 880-900m, sz. 920 m.

Ob grapi Hrastnice Kopačev vrh, Sv. Ožbalt 860 m, Igalski vrhovi med Hrastnico in Ločnico. Osolnik 857 m. Makovica 918 m in sleme z vrhom Škofje 974m. J. od tod sleme z višino med 950-1000 m.

Na levem bregu Sore: slemena s kmetijami Jezeršek, Brinovec nad Staro Oslico itd. Tudi tu še nižja faza 830-900 m. Višine nad Staro Oslico in Novo Oslico. ter nad Mrzlim vrhom. Ob Kopačnici Vranškov grič 908 m in sosednji vršiči, slemena nad grapami j. od Kopačnice pod 900 m. J. od Blegaša 850 do 900 m okoli Leskovice, zlasti izrazita majhna planota pri zaselku Krnica nad Kopačnico. Jv. od Blegaša dve stopnji: zaselek Jelovica 882 m in nad njo 935 m. Priscjne police z vasicami Podvrh, Četena ravan 860 m in višje 915-960 m. Proti v. Gabrška gora 826 m, Črni vrh 943 m.

Terasa I: ob Kopačnici kraška planotica s sam. kmetijo na Slajki nad Hotavljami 760 m, polica v Kladju 790 pod Žirovskim vrhom, nad Čabračami 790-800 m, pri Jazbinah nad Malenskim vrhom 790 m, pod Četeno ravanjo, pri Malem Rovtu pod Gabrško goro 760 m, okoli Breznice-Lubnik 720 m, obla kopa z. nad Kremenkom 765 m, kmetija Kamenšek cca 760 m pod Bukovim vrhom, pri vasi Bukov vrh 760-780 m, Stanišče 750-760m, med Pasjo ravanjo in Črnim vrhom kmetije Senovnik, Osredkar 720-780m, Selo, Sv. Jera nad Hrast-

nico.

Bukov vrh 832m, sleme s kmetijo Skobel 849m, preval Kuzovec 858m. Okoli Ovčjega hriba, Črnega vrha, Lovrenc v višinah 820-840m. Pod Osolnikom v višini 740m terasa, ki se zniža na 717 m v vrhu Homa.

Terasa II: pri Žireh male police 720-740m, pobočja proti Oslici/kmetija Špeh/, okoli Stare Oslice, pobočja Zirovskega vrha nad Fužinami. Terasa Studor pod Blegašem 740m, Gorenje Brdo 730m, nad vasjo Malenski vrh, viseča in denudirana terasa pri Javorjah 695m, onstran Ločilnice polica pri Dolenjem Rovtu, pod Gabrško goro 690m cca. Desni breg Poljanščice: kopa nad Vinharji 689m, preval Kremenk 697m, terasa pod Bukovim vrhom 685m, slemeni Kovškega in Valtarskega vrha 680m, terasa pod Staniščem 676m, Sv. Peter na hribu 673m, kmetije Dražnar, Fojkar 660m, nad Hrastnico, Gabrovo 650m pod Lubnikom. Kraški ravniki 680-690 m nad Lučnami-Suho dol in police v z.pobočju Zirovskega vrha. Nižja slemena vz. od Gorenjega Brda 660-663m in v vasi Malenski vrh 666m. Nad vasjo Javornik 720m in še dalje proti j.terase enake višine. Lavtarski vrh 723m in Križna gora 720-700 m. Okrog Osolnika v terasah in planotastih slemenih od 650-690m.

Terasa III.: police s kmetijami na j.pobočju Gabrške gore, Podboršt, Smodlno od 620-645m. Ob srednji Poljanski dolini Dolenje Brdo 620m, slemena nad Lovskim Brdom, nad Lomo 631m, vas Dolenčice nad Javorjami, slemena in police samotnih kmetij ob Hotoveljščici, pod Bukovim in Kovškim vrhom. Ob Brebovnici 640-650m pri Bačni, spodnja stopnica kraškega ravnika pod Lučnami. Sv. Andrej nad Hrastnico 616m, ob Kopačnici pri Hlavčih njivah, Čabrače nad 630m, žiri: vas Goropeke 682m, Dol. Vresnik 674m, med Rovtami in vrhom Treh kraljev-Hlevni vrh 666m. Južno od Sv. Jošta terase 640-780m z vasmi Pševo /zg. del/, Čepule. Na v.pobočju Križne gore nivo v višini 640-650-666m. Nad Škofjo Loko 650m, terasa z vasjo Gabrovo.

Okrog Osolnika, predvsem v. in z. od njega terase 62om, na severni strani Breznika v viš.60om.

Terasa IV.:terase med Gorenjo vasjo in Poljanami 560-590m,Lom, Zakobiljek nad Ločilnico, Hrastje nad Trato, višine v Vinharskem borštu, pri Hotovlji pod Kmetijo Drnovšek, pri Podborštu nad Poljanami, Sv.Florijan ,Sv.Lovrenc nad Sopotnico 580m.

S.in j. od Sv.Jošta 590-600m, na pobočju Križne gore nadaljevanje 580-600m, z.od Škofje Loke v isti višini s.in sz.od Osolnika 560-580m.

Terasa V.:na obeh straneh doline nad Hotovljami in Gorenjo vasjo 530-555m, Srednje Brdo nad Kopačnico 547m, nad grapo Logarščice pod Čabračami 570m. V zlivu Ločilnice pri Polenšku pod Javorji 547-553m ter pod Lomom 520-540m visoke police tik nad Poljanami, 558m pod Podborštom pod Bukovim vrhom. Nad Gabrkom proti severu izrazita terasa 540-550m, ob Brebovnici pod Žirovskim vrhom 540-550m.J.od Jošta 560m. Na v.pobočju Križne gore 510-520m. V.od Škofje Loke slabo ohranjene. Nad Suho nivo v terasah 540m, sv.od Osolnika 520m, s.pobočje Breznika 480m-510m.

Terasa VI.:majhni odlomki v srednji in spodnji Poljanski dolini. Pri Gorenji vasi in Poljanah 510-520m, njive vzhodno nad Brebovnico pri Dol.Dobravi, Sv.Križ, pod Lovskim brdom. Izrazita Sv.Volbenk nad Visokim 488m, j.od Loga, nad Sopotnico kmetija Mure 482m. Pri Škofji Loki ostanki dolinskega dna 480m. J.od Jošta 570-480m. V.pobočje Križne gore 440-460m. V.od Škofje Loke nadaljevanje 460m visoke terase.J.od Suhe na pobočju, Velike Hraste 450m, sv.od Osolnika 440-450m, prav tako na s.pobočju Breznika.

Terasa VII.: pri Zireh nekaj pomolov 540-560m/80m rel.višine/. Zelo izrazita terasa pod Podgoro 509m pod izhodom iz Fužinske soteske /90m rel.višine/, pomoli s.od doline pri Hotavljah 460-480m, nad cesto Gorenja vas-Poljane 450-460m, j.nad Poljanami 458m, 80m viš.razlike. Kope ob izhodih Bodoveljske in Hrastniške grape,nad Loko

420m, rel.višine 70m.

V.in j.od Jošta 420-440m. Na v.vznožju Križne gore 420m, Kamnitnik 410m. Z.od Škofje Loke nivo 400m.Med Gostečami, Drago in Soro 380-390m, na s.pobočju Breznika.

Terasa VIII in IX.: VIII: pri Podgori, čez njo vodi stara cesta pri Trebiji /25-30m rel.višine/. Pri Hotavljah terasa v višini 440m /30 rel.višine/ v zgornjem delu vasi in izrazita polica nad sotočjem Kopačnice in Sore. Pri Gorenji vasi na VIII.terasi G.Dobrava in Žabja vas /25m rel.višine/ na spodnji XI.pa Trata in Dol.Dobrava. Potemtakem pod Poljanami in pri Gabrku ponekod 2 do 3 terase lokalnega značaja. Posebno na desnem bregu pri prvem ovinku pod Poljanami. Terasa, na kateri je vas Gabrk. Pri sotočju Hrastnice terasa IX z nekaj m. rel.višine - ekvivalent ravninske terase mlajšega zaisipa pri Stari Loki na Sorškem polju.

(2, str.57-62, 11, str.105, 108-115).

Selška dolina

Predpanonski nivoji: Ratitovec, vse nad cca 1300m visoko obrobje.

Panonski ravniki: Jelovica nad 1000m, najnižji 940-980m. J.od Selške Sore višine med 800m in 900m močno zastopane okrog Ostrega vrha, Rovt nad Sv.Lenartom in nad Stripnikom. V zg.Selški dolini v dve nadstropji ostanki visokih gorskih planot. Zgornje nadstropje 1100-1200m visoke police pri Zg.Danah in Zabrdi pod Ratitovcem ter nad Zalim Logom, nižja stopnica pa v 1000-1100m visokih slemenih med Prtovčem in Zelezniki, na jugu pa v Davskih planotah in policah s kmetijami Pod Porezna.Svet Martinjega vrha tvori zanimiv prehod med davškimi planotami in pontskimi nivoji sp.Selške doline -Mrzli vrh, Ostri vrh. Na levi strani Selške Sore k panonskemu nivoju Mladi vrh 811 m in Sv.Primož 834 ter Jošt 845m. Mrzli vrh 1057m, Martinj vrh 954-1003m, Vancovec 1020-1070m. Nad Rovtami 970m-1000m. Vzhodno v Krivem brdu 885m, 890, 930m. Končno 940-950m.

Sv.Primož na Jamniku 823m, Podblica 819m, Dražgoše 830-850m, hribi med Rudnim in Selcami 850-890m, višine okrog Sv.Mohorja, Hrastnik nad Breznico 802m.

Terasa I.: Z. od Sorice polica cca 890 m, nižja stopnja 820-840m, med Zalim Logom in Zelezniki na j.strani mesta ma sledovi teras s kmetijami v višini 830-870m. V sp. Selški dolini višine od 720-740m pri Topolah in Stirpniku nad Selcami.

Med Lavtarskim vrhom in Križno goro ozko sleme 760-770 m. Na pobočju Lubnika 780m.

Terasa II: Selška dolina na s.strani pri Kališču in Topolah cca 680m, j.nad potokom Luše pod Lubnikom pri Mlaki in pri Rantovšah 690m, pri Sv.Tomažu 665m, nadaljevanje nad Sotesko med Praprotnim in Loko v mali kraški planotici 661m na s.strani doline. Korespondiranje te terase preko dveh prevalov 691m in 797m pod Božičevim gričem s teraso iste višine pri Javorjah na Poljanski strani.

Ostali nivoji le zasnutki teras: 610-620m pod Stirpnikom /Stirpniška gora/, pod S.Tomažem ter v višinah 530-560m nad Ševljami.

Nivo VI: (2, str.62-64/11, str.108)

Naslednji nižji nivoji so zastopani mnogo slabše, ker se pojavljajo le kot večje ali manjše terase na razmeroma strmih pobočjih. Na južnem pobočju Jelovice opazimo, da se pod prejšnjim nivojem pričenja strma pobočja, na katerih so le manjše terase.

Nivo VII: z višino 1267m v s.in j.delu Jelovice.

Nivo VIII: 1140-1170m, v skrajnem jv.delu Jelovice 1170-1180m. Teraso pri Zg.Danjen in Šaržu pod Ratitovcem ter nad Zalim Logom v višini 1100-1200m.

Najstarejši ostanki reliefa v Škofjeloškem področju na Jelovici in okoli Ratitovca.

Zg.miocenski nivo: Ratitovec s kotami okrog 166om. Planota okrog Gladkega vrha 162om, Kosmati vrh.

Nivoji panonske uravnave: v z.delu Jelovice 155om. Južno od Ratitovca terasa 157om, sv.od tod okrog Javorovega vrha planota v višini 153om.

Nivo III.: v z.delu Jelovice prostrane planote 141o-145om. V srednjem in j.delu ta nivo ohranjen v višini 14oo-141om /Visoki vrh 1393m, Kotlič 141om/.

Nivo IV.: izrazit v višini 132o-136om predvsem s.od Visokega vrha.V višini 137o m je zastopan v srednjem delu okrog Kotliča in j.delu okrog kote 1377m.

Nivo V.: 123o do 127om: vzhodno od Možica suha dolina , prelaz med Selško in Bohinjsko dolino med 12o7 in 1287m. V srednjem delu Jelovice se vleče od Vršanovega vrha 1273m, mimo Visokega vrha /1393m/ pa skoraj do jv. roba nad Podblico precej širok pas oziroma hrbet sestojec iz planot v višini 123o-127om /predvsem v sz.in jv.delu/, deloma pa iz teras v višini 125o-129om, ki obdajajo najvišje dele. V jz.delu Jelovice prevladuje višina 125om.

Nivo VI: Peč vrh 1367m, suha dolina v višini cca 127om. Ta se znižuje na obe strani, proti sz.se končuje v višini 124om, proti vzhodu pa preide po strmi stopnji v nižji nivo. V tem nivoju poteka dolina dalj časa, dokler ne pade v večji strmini proti naslednjemu nivoju, kjer ležijo Ledine /1145m/.

Naslednji nižji nivoji so zastopani mnogo slabše, ker se pojavljajo le kot večje ali manjše terase na razmeroma strmih pobočjih. Na južnem pobočju Jelovice opazimo, da se pod prej imenovanim nivojem pričinja strmo pobočje, na katerem so le manjše terase.

Nivo VII: z višino 12o7m v s.in j.delu Jelovice.

Nivo VIII: 114o-117om, v skrajnem jv.delu Jelovice 117o-118om. Terasa pri Zg.Danjah in Zabrdu pod Ratitovcem ter nad Zalim Logom v višini 11oo-12oom.

Nivo IX: 1040m-1080m. Ob robu manjše terase do skrajnega jv. konca Jelovice. Tudi 1000-1100m visoka slemena med Prtovčem in Zelezniki.

Nivo X: 950-980m na Škofjeloškem področju ni zastopan.

Nivo XI: višine 920-930m vse do Jamnika na vzhodu.

Nivo XII: Terasa po pobočjih Jelovice v višinah od 860-810m, ki segajo na vzhod do Podblice /813m/, na j.p.a. zavzemajo tudi hribe med Rudnim in Selcami ter nivoje pri Dražgošah /do 800m/.

Nivo XIII: majhni ostanki teras v višini 780m.

(10, str. 75-84/9, str. 6-7)

Terasa na Sorškem polju

IA, starejši zasip:

Velika Dobrava pri Godešiču, Smrekova Dobrava pri Gorenji vasi.

I: ravnina "Visoke terase" mimo Trate do Starega dvora. Prekinitev s strugo Suhe. Morfološko nadaljevanje v terasi pod Kamnitnikom, kjer je nova vojašnica.

Od Trate se ravninski nivo nadaljuje južno od Velike Dobreve mimo Godešič in Rateč. Nad Zg. Senico so močno zoži pod ježo Smrekove Dobreve, nato se znova razširi v ravan vse do Medvod. Pod glavnim ravninskim nivojem še ena za spoznanje nižja etaža. Stopnja med njima opazna pri Retečah /vas je pod njo/. Precej jačja je pod Gorenjo vasjo /nad železnico/ zelo izrazita pa je nad Svetjami in Žejami, kjer poteka v smeri j.-s. in loči ravnino na Jeperci od nekaj višjega, proti Savi polagoma padajočega sveta vzhodno od Senice.

Terasa na levem bregu Sore pod Škofjo Loko: najvišja ravnica pri Stari Loki 362-358m. Nadaljuje se mimo cestnega križišča sv. od Škofje Loke, nato pretrgana po potoku Suhi, na široko razvita ob cesti Jeperca-Škofja Loka, južno od Trate vse do Godešiča. Višina 350m. Pri Godešiču prekinjena, a se nadaljuje kot ozka stopnja nad strmo konglomeratno ježo skoraj do Reteč. Nižje navzdol še pri Ladji. Na desnem bregu istovetna zelo široka prodnata terasa med Drago, vasjo Soro in Dolom, ki pa je tudi med Drago in Gostečami ter v zg. delu Pungerta. Terasa povsod 10-15m pod ravnino. Odgovarja terasi IV /mlajši zasip/.

Pod IV.teraso še tri faze /5,6,7/. Najvišja /5/ pod cesto iz Škofje Loke v Godešič. Na njej cerkev v Suhi. Neha tik pod vasjo Lipica. Na desnem bregu vsa ravnica ob cesti med Pungertom in Drago z vasjo Gosteče. Nadalje sv.od vasi Sora, le nekaj metrov pod IV in največ 15 m nad Soro.

Faza 6 pod gostilno Plevni pri Škofji Loki, se zelo razširi na področju vasi Suha in Lipica. Se konča v grapi Žabnice. Na desnem bregu pod Gostečami pri Dragi. Precej široka je Pod Dolom in vasjo Soro; okrog 12m pod IV in 5m nad Soro.

Najnižja faza 7 - najmlajša aluvialna ravnica ob Sori. Pod vasjo Suha, dalje ob mostu, ki gre pod Suho čez Soro tja do Lipice in Godešiča. Še naprej pod Retečami in Gorenjo vasjo, dokler se pod vasjo Sp.Senica ne konča.

Na desnem bregu sega od Pungerta do Gosteč prav do Sore, pred Drago zavije nekoliko navznoter. Kmalu pod Dolom se izrazito usmerja proti Ločnici. (1,str.151-158) / 8,str.142-156)

7. ...
8. ...
9. ...
10. ...
11. ...
12. ...
13. ...
14. ...
15. ...
16. ...
17. ...
18. ...
19. ...
20. ...

L I T E R A T U R A

1. BADJURA Rudolf, Ljudska geografija, Ljubljana 1953
2. ILEŠIČ Svetozar, Terasa na Gorenjski ravnini. Geografski vestnik 1935, str. 132 - 167. Ljubljana 1935
3. ILEŠIČ Svetozar, Škofjeloško hribovje. Geografski vestnik XIV-1938, str. 48-98, Ljubljana 1938
4. ILEŠIČ Svetozar, Problemi geografske rajonizacije ob primeru Slovenije. Geografski vestnik XXIX-XXX-1957-58, str. 83 - 140. Ljubljana 1958.
5. KOSSMAT Franz, Erläuterungen zur Geologischen Karte SW Gruppe Nr. 91, Bischoflack und Idria. Wien 1910
6. MALOVRH Cene, O metodi geomorfološke analize gorate pokrajine z vidika ekonomske, posebej agrarne geografije. Geografski vestnik XXIX-XXX, 1957-1958, str. 3-66. Ljubljana, 1958.
7. MALOVRH Cene, Določevanje razvoja goratega gospodarskega prostora. Ekonomski zbornik IV, 1959, str. 67-84. Ljubljana.
8. MELIK Anton, Nova glaciološka dognanja v Julijskih Alpah. Geografski zbornik II. 1954, str. . Ljubljana
9. MELIK Anton, Posavska Slovenija. Slovenija II, 3 zv. Slov. matica Ljubljana 1959.
10. OBLAK Polde, Morfogeneza dna Ljubljanske kotline. Geografski zbornik, str. 121-166. Ljubljana 1952.
11. OBLAK Polde, Jelovica. Geografski vestnik XXXI, 1959, str. 3-18. Ljubljana 1959.
12. PLANINA Franc, Reka Sora, njeno porečje in njen režim. Loški razgledi VIII-1961, str. 57-74. Muzejsko društvo v Škofji Loki 1961.
13. PLANINA Franc, Poljanska in Selška dolina. Slovenske pokrajine. Ljubljana 1962.
14. RAKOVEC Ivan, Morfogeneza in mladoterciarna tektonika vzhodnega dela Julijskih Alp. Geografski vestnik XII-1936-37, str. Ljubljana 1937.
15. RAKOVEC Ivan, Prispevki k tektoniki in morfogenezi Loških hribov in Polhograjskih dolomitov. Geografski vestnik XV-1939, str. 99-121. Ljubljana 1939.

16. RAKOVEC Ivan, Razvoj porečja v Polhograjskih dolomitih. Zbornik Prirodoslovnega društva, zv.IV. Str.58-68.Ljubljana 1946.
17. RAKOVEC Ivan, Geološka zgodovina ljuoljanskih tal. Zgodovina Ljubljane, knjiga I.Ljubljana 1955.

Za geološko in petrografsko karto:

1. Geologische Spezialkarte 1:75.000, Blatt: Bischoflack und Idria. Wien 1909.
2. RAKOVEC Ivan, H geologiji Kranjsko Sorškega polja, Geografski vestnik XVI-1940, str.111-119.Ljubljana 1940
3. ŠIFRER Milan, Nastanek ilovic in glin med Škofjo Loko in Kranjem.Loški razgledi II,1955.
4. OBLAK Polde, Morfogenezna dna Ljubljanske kotline.
5. RAMOVŠ Anton, Geološki izleti po Sloveniji,Ljubljana 1958.

SEZNAM PRILOG

K a r t e :

1. Hipsografska karta ozemlja škofjeloške občine
2. Geološkostratigrafska karta škofjeloške občine
3. Petrografska karta škofjeloške občine
4. Karta nivojev in teras škofjeloške občine
5. Karta nagnjenosti reliefa škofjeloške občine
6. Karta fiziognomske rajonizacije škofjeloške občine.

F o t o g r a f i j e : 28 kom.

Priloge v unikatnu so priložene tipkopisu teksta "Poizkus funkcionalne analize reliefa na ozemlju občine Škofja Loka", ki ga hrani dokumentacija inštituta.

GEOLOŠKE IN RELIEFNE OSNOVE NA OBMOČJU
OBČINE CELJE

Občina Celje obsega: I. del Stare Savinjske kotline: del Celjske kotline, Dolinsko podolje in terciarno gričevje med Bočko-Konjiško pregrajo in Savinjo; II. Bočko Konjiško pregrajo (del Paškega Kozjaka, Stenice in Konjiške gore); III. del Posavskega hribovja in IV. Dolino ob Sp. Savinji med Celjem in Zidanim mostom.

V staro Savinjsko kotlinino je v oligocenu segal širok zaliv Panonskega morja (1 428). Sprva je bilo morje plitvo, nato pa je postajalo vedno globlje, kar nam dokazujejo labore in sprimki, ki so v spodnjih plasteh, navzgor pa sledi glina in apnenci. Numulite in korale (fosile tedanjega morja) so našli pri Klancu blizu Dobrne. Večji del tega morja ni bil posebno globok, kar nam dokazujejo peščeni apnenci in peščeni laporji (2, str. 85).

Proti koncu oligocena se je morje skrčilo, razvila so se barja, močvirja ter jezera z napol sladko vodo (1, str. 428). V obritonu, to je v začetku miocena pred približno 20 milijoni let je morje po razmeroma kratkem presledku ponovno vdrlo z vzhodne strani. Vzrok temu je bilo predvsem pogrezanje tal v vzhodnem delu Slovenije. Takrat po vsej verjetnosti ni zalilo Savinjske kotline, ampak kasneje v burdigalu, ko je zopet segalo do vznožja Savinjskih Alp (7, str. 6). Miocensko transgresijo spravljajo v zvezo s savsko erogenetsko fazo, ki naj bi prevladovala na našem ozemlju med zg. oligocenom in miocenom. V pričetku miocena so nastali ob Štajerski termalni črti, ki poteka v premi črti ob južnem robu Saleške doline na Vojnik in dalje proti VJ, vulkani, iz katerih so privrele na dan velike množine lave, ki se je ohranila v obliki andezita in groha. Pri raziskovanju bentonitnih nahajališč v okolici Celja, so na podlagi andezitnega groha kot cca 100 m debelega sloja v morski sivici ugotovili, da je smrekovška eruptivna faza bila v zaključku oligocena in ne v srednjem miocenu (3 str. 237). Poleg vulkanov, ki so se vrstili ob štajerski termalni črti, je bilo več vulkanov ob celjskem prelomu, ki poteka ob južnem robu Celjske kotline od zahoda proti vzhodu.

Posledice vulkanizma so številni topli vrelci. Na področju celjske občine poznamo tople in mineralne studence v strugi Savinje od Lisc proti vzhodu, na Bregu pri Zaloški gorici, v bližini Štor in pri Dobrni. Ti vrelci, razen Dobrne, nimajo gospodarskega pomena (3 str.239).

V spodnjem in srednjem miocenu je bila kotlina še zalita z morjem. Iz zgornjega dela kotline se je morje umaknilo že sredi miocena, zato tudi tu ni najti, razen v vzhodnem delu, samartinskih usedlin.

Ko se je morje končno odmaknilo iz Savinjske kotline, se je nadaljevalo gubanje zemeljske skorje na južnem obrobju Celjske kotline, to je na področju današnjega Posavskega hribovja. Na tem prostoru je nastalo več od vzhoda proti zahodu potekajočih antiklinal in sinklinal.

V področje celjske občine segata tuhinjska sinklinala in trojanska antiklinala. V sinklinalah so nastala številna in razsežna jezera, ki so se kasneje spremenila v močvirja. Zaradi pogrezanja je v sinklinala zopet vdrlo morje z vzhodne strani. Tedaj je nastal morski zaliv, ki se je raztezal južno od Celja čez Motnik in Kamnik v Ljubljansko kotlino. Rastlinstvo tega zaliva je dalo kasneje premog, ki ga kopljejo v Pečovniku (2). Avtor trdi, da se je začelo gubanje zemeljske skorje na južnem obrobju Celjske kotline šele takrat, ko se je morje odmaknilo s Savinjskega področja, to je ob koncu srednjega miocena. Vemo pa, da se je savska orogenetska faza začela na meji med oligocenom in miocenom in da se je gubanje v Posavskem hribovju nadaljevalo še v konec terciara. Gorotvorni procesi so zajeli tako oligocen kot miocen. Čez Posavsko hribovje si je svojo strugo zarezala reka Savinja. Težko je raztolmačiti, kako je nastala oziroma se izoblikovala ta dolina ob Sp.Savinji, saj so zabrisani sledovi pretočitve (1 str. 546).

Področje savinjskega predela je ostalo kopno skozi pliocen. Proti sredi pliocena so se uveljavili posamezni udori in takrat je nastala Celjska kotlina (1 str.433). Paleogeografski razvoj za področje celjske občine še ni dovolj proučen, vendar moremo reči, da so glavne poteze in značil-

nosti, ki jih naš relief na področju komune, posledica morfo-genetskih, orografskih in hidrografskih dogajanj terciarne geološke dobe, zlasti najmlajšega oddelka - pliocena.

Geološka in petrografska sestava tal

V zvezi s paleogeografskim razvojem površja je geološka in petrografska sestava v okviru celjske občine zelo pisana. Pojavljajo se eruptivne, metamorfozne paleozoiske, triadne, terciarne in kvartarne kamenine.

Na geološki karti so namenoma ločene eruptivne kamenine, čeprav jih po sedanji navadi uvrščajo kar v geološko dobo, v kateri so nastale. To pa zato, ker iz literature ni bilo mogoče točno razbrati in vsepovsod ločiti andezit in tufe od kremenovega porfirja in tufov. Ti dve eruptivi sta nastali v različnih geoloških dobah in sicer kremenov porfir v triadi, andezit pa v miocenu oziroma po novejšem naziranju v oligocenu. (3 str.277).

V Tellerjevi specialki (1897) vidimo, da so v okolici Celja in Štor štirje izdanki prodornin, ki jih označuje kot groh rogovačnega trahita (Hornfelstrahyt). Kljub zelo slabim geološkim prilikam kot pomanjkanju golic in zelo močnemu preperevanju moremo reči, da so vse kamenine srednjetriadne starosti (21, str.54).

Zahodno od Celja najdemo izdanke tufov kremenovega keratofira, olbitskega porfira in kremenovega porfira. Poleg teh kristalastih tufov najdemo tudi pelitske tufe. Pri Celju na levem bregu Savinje dobimo golice zelenega olbitskega porfira, ki je močno podoben zelenemu olbitskemu porfiru Bočne. Na nasprotnem bregu Savinje najdemo zopet samo močno preperele izdanke prodornin. Vulkanski material pripada tufom kislih kamenin, v manjši meri pa samim prodorninam in sicer kremenovemu keratofiru in albitskemu porfiru. Zelo podobne razmere kot so zahodno od Celja, so tudi v okolici Štor. Tudi tu leže prodornine in tufi v pseudoziljskih skladih. To so tufi kislih prodornin. Med prodorninami je le kremenov keratofir s precej kalijeve glinenceve v osnovi.

Na področje celjske občine sega prodorninski pas, ki se nadaljuje sem od Liboj in sega pri Tremerjih preko Savinje. Tudi tu je sestavljen le iz tufov in tufitov. Tufi so pretežno pelitski in kristalasti.

Prav tako opazimo najrazličnejše prodornine med Laškimi in Ravnami. Vzorec iz področja med Selami in Kanjucami je ortoklazov kremenov porfir. Vzorec vzhodno od Kanjuc je tuf kremenovega keratofira.

Področje prodornin na Velikem vrhu, severovzhodno od Laškega je dokaj pravilno omejil Teller (1897). Leži v jedru karbonske antiklinale, torej na zelo erodiranem ozemlju. Na področju Velikega vrha opazimo le bazične in srednjbazične prodornine in njihove tufe.

Prodornine iz iste dobe (albitski porfir, tipičen kremenov keratofir ter tufi vseh naštetih kamenin) se pojavljajo tudi na tistem področju, ki ga je Teller na svoji geološki karti: Geologische Karte der östlichen Ausläufer der Karnischen und Julischen Alpen (Ostkarawanken und Steiner Alpen), Wien 1895 označil kot področje vojniških kristalastih skrilavcev. Uvrstil jih je torej v stari kristalinik. To je utemeljeval s petrografsko podobnostjo s podobno starimi plastmi. Petrografska sestava pa je pokazala, da govori sestava teh plasti proti arhajski starosti (10,52,53). To istega rezultata je Germovšek prišel tudi pri preiskavi vojniških kristalastih skrilavcev v okolici Šmartna v Rožni dolini. Danes prevladuje mnenje, da andezitov in andezitnih grohov v področju celjske občine sploh ni (Ramovš), ampak da segajo le-ti samo nekako do Čoštanja. Ležišča andezita na moji geološki karti se ujemajo z ležišči andezita na Tellerjevi specialki. Tellerjeva andezitna področja, ki jih je Germovšek uvrstil med wengenske prodornine in tufe pa so označena na geološki karti kot wengenske prodornine in tufe.

Tudi tonalit je razvit na našem ozemlju na treh mestih (glej geološko karto).

Metamorfne kamenine se pojavijo na tem ozemlju le v zelo ozkem pasu in sicer na črti Črna-Lipa. Sestavljajo jih

sericitni skrilavci in gnajsi. Pas paleozojskih kamenin se začne na vzhodu blizu razvalin Lindeškega gradu in se konča na zahodu sev. od Škal (izven celjske občine). Paleozojski pas ni vseskozi sklenjen, marveč je predvsem proti zahodu večkrat prekinjen.

Zahodno od razvalin Lindeškega gradu se pokažejo v širini nekaj metrov temni glinasti skrilavci in peščeni sljudni skrilavci in trdni kremenovi peščenjaki. Vgneteni so med različne sive neskladovite apnenca. Močno so podobni novo odkritim srednjepermskim apnencem med Hudinjo in Pako, vendar se v njih doslej ni posrečilo najti fasulinid ali drugih permskih fosilov. To so najstarejši skladi na našem področju - zgornje karbonske starosti in pripadajo javorniškimi plastem. Manj je konglomeratov, ki vsebujejo večkrat kose glinastih skrilavcev. Med peščenoskrilavimi kameninami so ponekod pole temnosivega, včasih nekoliko glinenega apnenca s fuzulinidami in ostanki iglokožcev ali lečasti vložki s fusulinidami, polži, brahiopodi itd. Razen kremenastih so tudi apneni peščenjaki s kremenovimi prodniki. Prehajajo v apnenca in ti s čedalje številnejšimi prodniki in kosi glinastih skrilavcev v konglomerate. Redki so večidel apneni bloki, ki ležijo med zmečkanimi skrilavci in niso v prvotnem položaju. Javorniški skladi so v Vitanjskem nizu pretežno klasično razviti in vsebujejo le malo apnencev.

Zelo ozek pas javorniških skladov se vleče na južni strani strmega Kozjaka (992 m) v dolino Hudinje. Razen skrilavcev in peščenjakov se pokažejo tu in tam še sivi in rjavkasti drobnozrnati in debelozrnati konglomerati.

Triarne kamenine opisani peščenjaki, ki prihajajo na severnem in južnem delu glavnega kozjaškega grebena na dan. Pas werfenskih skladov (škriljevcev) se pojavi na levem bregu Pake v obsežnem področju školjkovitega apnenca in dolomita, sega čez Dobavičnikov greben in Konisaka do Hudinje. Obširna okna werfenskih plasti so še v okolici gradu Gutenek sev. zapadno od Čreškove in se spuščajo preko Velike Ravani k Hudinji. Tukaj so v široki coni razgaljeni na obeh straneh doline. Werfenske plasti, ki so na severnem in južnem vznožju Kozjaka,

imajo svoje nadaljevanje onstran Hudinje v istovrstnih skladih Stenice. Izolirano področje werfenskih skladov, ki se dviga južno od Frankolovega v obliki od vzhoda proti zapadu potekajočega grebena sredi miocenskih laporjev in peščenjakov pa je nadaljevanje onega pasu, ki gre čez Vodušek proti jugovzhodu. Tudi v področju trojanske antiklinale severno in severozapadno od Svetine so na površju werfenski skladi, ki izstopajo iz področja školjkovitega apnenca. Werfenske plasti na opisanem področju se ujemajo po svojih facielnih karakteristikah predvsem z bogatim razvojem oolitnih apnencev, v katerih so ohranjeni fosilni ostanki.

Neposredno nad werfenskimi skladi sledi školjkoviti apnenec in dolomitni facies školjkovitega apnenca (mendolski dolomit). Školjkoviti apnenec je kompleks temnega apnenca in dolomita. Obsežno področje školjkovitega apnenca je v grebenu Kozjaka in Stenice. Triadni kompleksi pri Vojniku, ki pripadajo masivni grudi Savinjskih Alp, so bili v teku časa odtrgani od osrednje skupine in njih medsebojna zveza je bila prekrita z mlajšimi sedimenti (6 str.119). Ta triadni kompleks je zgrajen v večjem delu iz temnega apnenca, ki pripada zgornjemu školjkovitemu apnencu. V triadnih skladih vzhodno od Vojnika opazimo kot najgloblji člen triade - temne glinaste apnene peščenjake, ki se tretirajo kot školjkovit apnenec, v zgornjih plasteh pa so možne že vengenske plasti, v katerih se nahaja iz Kamniških Alp priznani facies ploščatega apnenca. Tudi južno od Celja v območju Posavskih gub je široka cona školjkovitega apnenca.

Pseudoziljski skladi, ki se smatrajo kot poseben facies wengenskega oddelka in so bili odloženi v plitvem morju na področju Posavskih gub v dveh sedimentacijskih področjih. Na področju celjske komune sega severni pas, ki spremlja tuhinjsko sinklinalo na obeh straneh in poteka od Štor čez Celje, Griže in dalje proti zapadu. V spodnjem delu sestojijo iz temnih glinastih škriljevcev (med katerimi so ponekod ploščati in škrilavi apnenci) in iz kremenovih peščenjakov. V zgornjem delu so ploščati apnenci z roženci.

Na pseudoziljske sklade naletimo pri kmetu Bordonu ob

glavni cesti, ki nas popelje na Stari grad. Tukaj so sestavljeni iz glinastih skrilavcev, drobnikov in ploščatih apnenec (8,181). Pseudoziljski skladi so bili za geologe dolgo časa predmet raziskovanja. Šele Teller jim je določil wengensko starost.

Wetersteinski apnenec in dolomit je zastopan v grebenu Kozjaka in Stenice. V zgornjih legah so apnenci debelo slojeviti - masivni in kažejo često gruščnato in brečasto strukturo. Ker je ta apnenec precej dolomitiziran, razpada v oster bel pesek, ki se uporablja za gradbene namene. Serija terciarnih sedimentov se začne z oligocenom. Ta je zastopan s soteškimi skladi. Te plasti so dobile svoje ime po Socki. Moremo jih opazovati pri Čreškovi in drugod, zlasti pri Klanču, kjer so razviti kot sivi in rjavkasti sljudnati peščenjaki, pogosto močno bituminozni lapornati skrilavci z živalskimi in rastlinskimi ostanki. Soteški skladi niso povsod enako razviti. Večinoma sestojijo v spodnjem delu iz konglomeratov in peščenjakov, medtem ko so v zgornjem delu laporne in glinene plasti s tankimi polami premoga ali tudi brez njega. Premogovna plast je razvita le v območju Posavskih gub tako v Pečovniku pri Celju in Pečovju pri Štorah. Golški skladi, ki se na tem področju pojavijo v območju Posavskih gub, so sestavljeni iz morskega laporja, peščenega laporja, peska in peščenjaka.

Litavski apnenec se pojavi ob severnem robu Spodnje Savinjske doline ter v Dobrnskem podolju, toda ne povsod kot pravi apnenec.

Severno od Klanca pa se v dolžini 7 km širi pas litotamnjskega apnenca. V morskih sedimentih, vsebujočih groh, prevladujejo laporji, a zastopane so tudi škriljeve glinice ter peščenjaki.

Pliocenske odkladnine so zastopane z ilovnatimi peščenimi in prodnimi nanosi. Te se na našem področju nadaljujejo vzdolž severnega roba "Celjskega polja" do doline Hudinje in še čez Teharje proti Dramljam. Naložene so deloma na "andezitni" tuf, deloma na miocenske peščenjake in konglomerate. Prodnati oddelki stopajo na tem področju v ozadje, nasprotno pa so v ospredju kremenčevi peski in glinaste-

ilovnate odkladnine. Posebno rjasto obarvani kremenjaki so važen člen plasti gričevnate pokrajine, ki se nikjer ne dviga nad 350 m.

Pliocenske kamenine sestavljajo še starejše odkladnine reke Savinje. Linija teh sedimentov se nadaljuje ob Štajerski termalni črti proti jugovzhodu. Najbolj opazno nahajališče teh sedimentov je pri Linah sev. od Lemberga, kjer naletimo sredi morskih laporjev nenadoma na prodnike fluvialnega izvora. Še dalje proti jugovzhodu naletimo vzhodno od Hudinje na zelo prostrano področje prodnih odsekov. V področju med Frankolskim potokom in Hudinjo doseže prodni pokrov, ki se širi nad morskim laporjem v višino 400 m. Njegova zgornja meja je več kakor sto metrov nad nivojem današnjega toka Hudinje pri Vojniku. Odkladnine niso terasaste in se sestoje v glavnem iz hribin starega gorovja, predvsem iz prodovine kremenjaka. Slednji so posebno pri Dobrovi tako pogosto zastopani, da so jih poskušali uporabljati v industriji stekla. S prodom se menjavajo peščene in glinaste plasti. V starejših kartah je velik del s prodnatimi oddelki prekritega terena označen kot litavski apnenec oziroma preperelina litavskega apnenca.

Kjer se dolina Hudinje južno od Vojnika razprostire po ravnini, so dobro vidna, posebno na vzhodu pri Šmiklavžu, kakor tudi na zahodu pri Zg. Hudinji področja pliocenskih nanosov, ki se na zahodu razprostirajo preko Ostrožnega, Zaloga in Ruš. Robati prodnati odseki stopajo tukaj vedno bolj v ozadje, rjastorjavi kremenčasti peski in glinaste odkladnine pa nasprotno vedno bolj v ospredje. Rjasto obarvani kremenčevi peski in v nje vključene glinaste mase tvorijo zelo vpadljiv člen v zaporedju slojev, ki je zelo lepo viden nad erodiranim litavskim apnencem pri Ostrožnem, Rušah in Podvinu in prav tako na vzhodnem področju na hribih v okolici Teharij.

Pliocenski sloji ležijo vodoravno, torej diskordantno nad miocenom, ki je že premaknjen in naguban. V njih so izoblikovane 60-70 m visoke gorice. Ves osrednji del Celjske kotline zavzema kvartarno površje - aluvialna ravan z diluvialnimi terasami, ponekod prav neznatnimi, drugod precej visokimi

R e l i e f

a) Reliefne značilnosti

Eruptivno ozemlje je izrazito gričevnato, griči imajo strma pobočja, med njimi so številni ozki jarki, ki se le na nekaj mestih razširijo v majhne ravni. Prodornine prihajajo morfografsko bolj do izraza, če ležijo med malo odpornimi terciarnimi in starejšimi kameninami in v velikem obsegu. Tam, kjer ležijo v manjših zaplatah ali v sosedstvu triarnodolomitnega površja, kot je to v sev.delu Posavskega hribovja, pa ne pridejo do veljave.

Groh, ki je tu več tam manj pomešan med morske usedline (lapor, škriljeve gline, peščenjaki), ima brečasto strukturo. ali tudi prodnato strukturo in je izraziteje izoblikovan tam, kjer prevladuje sam. Za gospodarstvo je važna kamenina, ker daje pri preperevanju rodovitno prst.

V reliefu se uveljavlja razlika med mehkejšimi, malo odpornimi naglo razpadajočimi karbonskimi, permskimi in werrfenskimi kameninami ter apnenci in dolomiti triadne formacije. Prav posebno pa se opaža razlika med terciarnimi sloji ter starejšimi kameninami. Pliocenski sloji so se ohranili na sev.obrobju Celjske kotline. Pliocenski sloji segajo le do 420 m visoko, to se pravi do 120 m nad gladino sedanjih voda (to opažamo na področju Hudinje). V njih so izoblikovane 60-70 m visoke gorice. Na peskovitih tleh je prst prhka, zato je precej krčevin. Kjer so razgaljene ilovnate plasti s težko zemljo, je ostal pretežno gozd, a vmes vidimo vendarle tudi njive, zlasti v naslonitvi na diluvialne terase. V pliocenskem ozemlju so lepo vidne terase. Te so precej široke, preurejene v njive ali izrabljene za naselja. Do danes nimamo nikakih proučitev iz področja njihove morfogeneze. Tudi v Voglajnski pokrajini se je ohranil pliocen. Pritoki Voglajne so ga razrezali na dolge nizke gorice zelo položnih pobočij in zelo široko ploščatih slemen. V podolžnem osredju dosega gorice samo višino 300-330 m nadmorske višine in so le 50-80 m nad dnom. Pliocenske sloje so povečini že odnesle vode in na površje gleda miocen v nizkih goricah. Gorice visoke le do 350 m so ostale pretežno v gozdu, toda na prisojnih pobočjih

so krčevine in zaselki ter majhne vasice. Prav tako kot pliocenski sloji so tudi pleistocenski izoblikovani v terasah.

Zanimivo bi bilo, kakšne naklonine se pojavljajo v geološko različnih plasteh, a je to po karti nemogoče določiti. Zato je potrebno (geološko) terensko ugotavljanje naklonin. Potrebno pa se mi zdi, da bi na tem mestu opozorili, do katere naklonine segajo njivske površine, oziroma, kako je lega njivskih površin odvisna od nagnjenosti pobočij in katere površine so nesposobne za njivske površine.

b) Razvoj reliefa v kvartarni dobi

Kvartarne (pleistocenske) odkladnine so razprostrate v osrednjem delu Celjske kotline. Pleistocenski prod, oziroma pleistocenske odkladnine je prinašala v pleistocenu reka Savinja iz zaledenelih Alp. V dolini Savinje ni pogojev za ustvarjanje niti za ohranjevanje večjih kvartarnih sedimentacijskih področij. Prod se je bolje ohranil v širokih delih doline, medtem ko je v ozjih le v ozkem pasu. V vsem toku ob Savinji sta v velikem ohranjeni samo dve prodni terasi. Starejša (terasa II), se pojavlja le navzdol od Tremarij, a na področju celjske občine ni ohranjena. Mnogo bolje je ohranjena mlajša terasa I. V ožjih progah se širi na obeh straneh Savinje že takoj južno od Celja. Po njej pelje precej časa na desnem bregu cesta, na levem pa po nasipu železnica. Na desnem bregu se akumulacijska (terasa) ravnica I. terase v Spodnjem delu Polul razširi. Večji obseg zavzema I. terasa v razširjeni dolini v Tremarjah (Tremensko polje). Tu se širi v vsem notranjem pasu od obsežnega okljuka Savinje do strmega živoskalnega obrobja doline, v ozkem pasu pa tudi na levem bregu reke. Droban pesek, ki prekriva teraso I. v Tremarjah, je sediment pogostnih poplav Savinje. Ta droban pesek je poplavna mivka, ki ji pravijo domačini sviš. Mivko izkoriščajo v gradbene namene. Z njo pa ni prekrito samo Tremersko polje, marveč jo sledimo povsod v približno enaki debelini na terasi ob vsem toku Savinje pod Celjem. Na mnogih mestih so jo že dobro izkoristili, zato ima terasa marsikje zelo vegasto površino, tako npr. na levem bregu Savinje niže izliva Lahovne. Danes jo razen na Tremerskem polju izkoriščajo tudi na levem

bregu Savinje nad Pečovnikom. Debelina proda pod svišem na Tremerskem polju ni znana. Izrabo poplavne mivke na terasi I, ki je dober gradbeni material, bi kazalo zlasti v bližini gradbeno aktivnega Celja še pospešiti. To bi prišlo v poštev predvsem na levem bregu Savinje do Pečovnika, kjer je tudi terasa skromno obdelana, in v manjši meri tudi na nasprotnem bregu reke Savinje.

Pleistocenska glina se pojavlja na obeh straneh Hurdinje in tvori za kakih 10 m visoko teraso nad aluvialnim dnom ter nudi zelo dobro snov za opeko. Tukaj je nastalo mnogo opekarn. Pri Ljubečni se vrstijo opekarne ena za drugo. Številni izkopi so označeni na avstrijski specialki in Tellerjevi geološki karti s kratico Z.O. (Ziegel-Ofen).

c) Razvoj površja v predkvartarni dobi

Razvoj površja v predkvartarni dobi je na območju Posavskih gub obdelal Rakovec Ivan (5,66). Na področju celjske občine ni ostankov srednjemiocenskega površja, najvišje ohranjeno površje pripada pontiku in sicer moremo na levem bregu Savinje prištevati temu nivoju Tolsti vrh (838 m), zlasti pa Veliki vrh (805 m), na katerem je ohranjena precejšnja planota. Dalje opazimo 8 pliocenskih nivojev. Nivoje mlajšega pliocena najdemo v vsej savinjski rodovni dolini. Za pontskimi najdemo najvišje terase v višini cca 720-660m. Zapadno od Tolstega vrha se razprostira še dobro ohranjena terasa v tej višini. Vrhova Grmade (722) in Srobotnika (705m) moremo prištevati temu nivoju. Naslednje terase se nahajajo v višini 640-560m. V planotastih slemenih med Grmado, Srobotnikom in Tolstim vrhom ter zapadno od slednjega v jako razsežni planoti.

Mnogo bolje so ohranjeni nižji nivoji. Nivo III v višini 550-520m moremo zasledovati v vsej dolini od Celja do izliva Savinje. Na desnem bregu Savinje je iskati ta nivo okoli Homa (576m) v višini 520m, ki se nadaljuje proti jugu nad Tremerjem v lepo izvršenih terasah prav tako v višini 520 m.

Naslednji nivo IV je najbolj zastopan v vsej rodovni dolini Savinje. Izražen je v višinah 420-460m. Od Homa proti

Celju se razprostira planotasto sleme z vasjo Zg.Lisce v višini 420m. Na levem bregu Savinje je najti nivo v Celjskem Gradu in Oslušci (420m). Proti jugu se nivo dvigne na 450 do 460m in ostane približno v tej višini skozi do izliva Savinje v Savo.

Poleg tega je na levem bregu opaziti tudi terase v višini 420 m ali celo 400 m, ki pripadajo vsekako nižjemu nivoju V, kajti po svojem obsegu večinoma zaostajajo in končno se nad njimi nahajajo tudi terase in planote v višini 450-460 m.

Najnižji nivoji so zopet slabše ohranjeni, vendar v splošnem nekoliko boljše kot najvišja dva (I.in II.). Naslednji nižji nivo VI.se nahaja v višini 350-320m. Nad Celjem k temu nivoju pripada terasa, ki se nahaja nad Zg.Lisco v višini 350m. Ta nivo je ohranjen potem nad Tremerjem na obeh straneh Savinje, na desnem v višini 300 m, na levem pod Vipoto pa 320 m visoko.

Nivo v višini 300 m VII je lepo ohranjen v Sv.Joštu nad Celjem in v terasi na južni strani Celjskega gradu.Najnižji nivo VII. v višini 260 m je najti edinole še vzhodno od Celja (Zavodna) in ga moremo prištevati že k diluviju.

H i d r o g r a f s k e r a z m e r e

Velik del zemljišč na območju občine Celje, z izjemo ozkih področij ob nekaterih delih Savinje in Hudinje je zamočvirjen. Zamočvirjenost povzročajo za vodo nepropustna težka tla. To ne velja le za nižinske kraje, ki so obenem tudi periodično izpostavljeni poplavam, temveč tudi za zemljišča, ki leže na vzdignjenih terasah (Zadobrova, Ljubečna, Lopata).

Z izjemo delno opravljenih melioracij (95 ha zemljišč v Žepini med leti 1955, 1961) ne moremo govoriti o kakih pomembnejših hidromelioracijah, ki bi bile v preteklosti opravljene na območju občine Celje. Vzroka za to sta predvsem ta, ker ni bil urejen odhod voda z regulacijo vodovodov in ta, da bi terjale melioracije na sorazmerno neugodnih težkih tleh prevelike investicije. Melioracije niso bile izvedene niti na tistih zemljiščih, kjer bi bile le-te glede na boljšo pedološko sestavo upravičene (področja na levem bregu Hudinje od Trnovelj do Arclina), to pa predvsem zaradi razdrobljenosti kmetijskih površin. Šele po arondaciji se je na tem področju pričelo v letu 1963 z resnejšimi melioracijskimi deli.

Iz celotnih zamočvirjenih krajev v občini je treba izvzeti zemljišča, ki so glede na boljšo pedološko sestavo in glede na nižinsko lego ob komunikacijah zanimiva za razvoj intenzivnejše kmetijske proizvodnje in za ureditev urbanih naselij. Ta zemljišča so v glavnem zaključen kompleks.

Čeprav hidromelioracije niso bile opravljene, se je mesto Celje razširilo na zamočvirjena področja, kar ima seveda številne škodljive posledice. Ostali manjši okoliši v odmaknjenih ozkih dolinah iz gospodarskih razlogov ne pridejo v poštev za melioracijo. Sicer pa bodo nekatere od teh zamočvirjenih dolin itak preplavljene, ko bodo zgrajeni akumulacijski bazeni.

B o d o č a u r e d i t e v

Iz gospodarskih razlogov pride v poštev za hidromelioracijo od celotnih ravninskih zamočvirjenih zemljišč (5400 ha) le zaključeni kompleks zemljišč velikosti 1070 ha, ki leži pretežno severno od Celja. Ta kompleks pa je treba glede na obseg in na namen melioracij (zemljišča bodo uporabljena v različne namene) deliti v dve skupini. V eno spadajo tista zamočvirjena zemljišča, ki so namenjena intenzivnejši kmetijski proizvodnji, v drugo pa tista, na katerih se bodo razvijala in urejala urbana naselja.

Za potrebe kmetijstva bo v prvi fazi predvsem potrebno meliorirati zemljišča izven ureditvenega območja Celja ob Ložnici, Sušnici, Podsevčnici in Koprivnici (skupna površina ca 300 ha) ter zemljišča severno od trase bodoče avtoceste v dolini Hudinje do Višnje vasi (skupna površina ca 220 ha). To načelo je tudi povsem v skladu s principi izrabe kmetijskih površin. Teh površin je torej skupaj ca 520 ha.

Ta kmetijska zemljišča bodo osušena s primernim drenažiranjem terena in odvodom voda po posebnih odvodnikih v vodotoke - recipiente. Vendar pa je pri tem prvi pogoj, da morajo biti vodotoki pred izvajanjem drenažnih del regulirani, sicer bi se vodne razmere lahko samo poslabšale. Za zemljišča na prej navedenih kompleksih ob Ložnici, Sušnici, Podsevčnici in Koprivnici pride po potrebi v poštev tudi namakanje v sušni dobi in sicer z vodo iz manjših akumulacijskih bazenov na povodju omenjenih potokov. Drugih vodnih virov za namakanje namreč ne bo na razpolago. Podtalne vode ni, uporaba pitne vode iz vodovoda pa bi bila neekonomična, tudi če bi bila na voljo.

Zemljišč ob Hudinji praktično ne bo moč namakati. To bi bilo mogoče le tako, da bi črpali vodo iz Hudinje, vendar bo sušni pretok tega vodotoka znašal le ca 150 l/sek, ta količina pa bo morala ostati v strugi deloma kot biološki minimum, deloma pa za potrebe industrije.

Hidrotehnična melioracija ureditvenih območij za urbana naselja bo izvedena s primernim drenažiranjem zemljišč in odvodom voda v kanalizacijske zbiralnike. Vendar pa mora tudi tu veljati pogoj, da bo teren moč drenirati le po prejšnji zgraditvi glavnih odvodnih kanalov. S takimi hidromelioracijami se bo gladina podtalne vode lahko primerno znižala, s čimer bodo ustvarjeni pogoji za smotrno ureditev mestnih zemljišč. Razen tega bo odvod podtalne vode v kanalizacijsko mrežo koristen, ker bo ta voda občasno izplakovala kanale.

Janež: Gradnja in izvedba zemljišč Celje in okolice v zvezi s hidrotehnično melioracijo in gradbene namene. Celjski zbornik 1958

Rakovac Ivan: Karstni razvoj v območju posavskih subalpskih dolin. Geografski vestnik VII Ljubljana 1931

Rakovac Ivan: Krasovki v turljaniki in morfogenezi bevinjških dolin. Geografski vestnik Ljubljana 1934

Rakovac Ivan: Naši kraji v miocenski dobi I Proteus. Leto IV. Ljubljana 1952/53

Grubne Franc: Celje - Svijača kofa - Ljubljana - Celje. Geografski vestnik Ljubljana 1958

Gravčak Cveto: Krasovki karstovih in velikih krasovih dolin. Geografski vestnik Ljubljana 1958

Milčarič Janež: Karstni razvoj v območju celjskega krasa. Geografski vestnik Ljubljana 1958

SEZNAM KART

1. Hidrogeografska karta
2. Geološka karta
3. Orohidrogeografska karta

* Karta v arhivu Dokumentacije inštituta

L I T E R A T U R A

- dr. Melik Anton: Štajerska s Prekmurjem in Mežiško dolino. Geografski opis II. slovenskih pokrajin. Ljubljana 1957
- Bog Dušan: Postanek in zgradba Celjske kotline. Celjski zbornik 1961
- Rihteršič Janez: Zgradba tal na širšem ozemlju Celja in njihova uporabnost za gradbene namene. Celjski zbornik 1958
- Rakovec Ivan: Morfološki razvoj v območju posavskih gub. Geografski vestnik VII Ljubljana 1931
- Rakovec Ivan: Prispevki k tektoniki in morfogenezi Savinjskih Alp. Geografski vestnik X Ljubljana 1934
- Rakovec Ivan: Naši kraji v miocenski dobi I Proteus. Leto XV. Ljubljana 1952/53.
- Drobne Franc: Celje - Celjska koča - Laško - Celje. Geološki izleti po Sloveniji. Mladi geolog II. Mladinska knjiga. Ljubljana 1958.
- Grmovšek Cveto: Kremenov keratofir pri Veliki Pirešnici. Geologija. Razprave in poročila 1. knjiga. Ljubljana 1953.
- Rihteršič Janez: Bentoniti v Celjski kotlini. Geologija. Razprave in poročila. Knjiga 4. Ljubljana 1958.

SEZNAM KART^{*}

1. Hipsografska karta
2. Geološka karte
3. Orohidrografska karta

* Karte v arhivu dokumentacije inštituta

KLIMATSKI ORIS POREČJA SOR IN SPODNJEGA DELA CELJSKE KOTLINE

Kadar pristopamo k izdelavi klimatskega prikaza poljubnega dela Slovenije, moramo imeti pred očmi dve dejstvi:

1. vremenski procesi zajemajo velika področja,
2. Slovenija je majhna.

Upoštevanje teh dveh dejstev vodi do zaključka: na tako majhni razdalji, kot jo imamo med osrednjim delom Celjske kotline in porečjem obeh Sor, ni mogoče pričakovati večjih klimatskih razlik, temveč le razhajanja, pogojena z različno absolutno in relativno višino in z različno oddaljenostjo od glavnega padavinskega področja.

Nekoliko je stvar zamotana le zato, ker leži Slovenija na izrazito prehodnem področju, tako v padavinski, enako tudi v temperaturni letni razporedbi.

V temperaturni razporedbi je Slovenija neenotna v zimskem času, ko imamo ob morju in na prvih planotah v prevladovanju pozitivne temperature, v vsej notranjosti, brez ozira na absolutno in relativno višino, pa negativne.

Pri padavinah je nasprotje bolj težko označiti v enem samem stavku. Bistvo je v naslednjem: večina Slovenije ima maksimum padavin v jeseni. Premoč jesenskih padavin slabi, čim bolj se pomikamo proti severovzhodu; prehajamo v področje poletnih maksimalnih padavin. Dinarsko-alpska pregrada je naše glavno področje jesenskega maksima, Prekmurje pa je reprezentant našega področja poletnih glavnih padavin.

Mimo temperatur in padavin se pri klimatskih opisih opiramo še na druge elemente. Predvsem imamo v mislih veter in oblačnost. Za veter vemo, da v notranji Sloveniji ni izrazit. Ta ugotovitev velja predvsem za kotlinska področja. Čim manj izrazi je veter, mišljena je tu hitrost odn. jakost, tem bolj se veter prilagodi reliefu. To pa pomeni, da imamo v vsej Sloveniji, torej tudi v Celjski kotlini in v Škofjeloškem gričevju kot prevladujočo smer tisto, ki jo diktirajo mezoreliefne razmere. Čim bolj pa se dvigamo, toliko bolj pridejo do izraza vetrovi iz jugozapadnega kvadranta, ki so v prosti atmosferi nad Slovenijo prevladujoči v vseh letnih časih.

Pri oblačnosti je stvar naslednja: srednja letna oblačnost je v vsej notranji Sloveniji zelo izenačena. V zimskih mesecih, zlasti velja to za januar in februar, so višja področja iznad nizkih oblakov. Zato je oblačnost tam najmanjša, število ur s soncem pa največje. Poleti je situacija zasukana: prav najvišja področja pridejo najčešče v območje konvektivnih oblakov, značilnih za najtoplejši del dneva. To seveda poveča srednjo mesečno oblačnost. Ako vzamemo kot osnovo vse leto, se prednost našega visokogorskega sveta v zimskih mesecih in negativni učinek v poletnih mesecih izenačita in tako dobimo močno izravnano stopnjo oblačnosti nad vso Slovenijo /notranjo/, torej tudi nad območjem, ki je predmet obravnavane naloge.

T e m p e r a t u r e

A. Srednje terminske temperature.

Analiza tabele 1, ki vsebuje srednje mesečne temperature meteoroloških postaj, ki so vključene v obravnavano področje /ali pa so v njegovem bližnjem ali širšem obrobju/, tako pričakovanje samo potrjuje. Bila bi predolga pot, ako bi analizirali celotno tabelo 1. Ustavili se bomo le pri dveh reprezentativnih mesecih, in si ogledali bistvene poteze v prostorski razporedbi naših postaj v medsebojnem odnosu, poleg tega pa tudi v odnosu do ostalih reprezentativnih postaj v Sloveniji. Reprezentativna meseca sta januar in julij. Obdobje, za katero so srednje vrednosti izračunane, pa je normalni niz 1931-1960. Pri teh vrednostih, podobno kot tudi pri večini naslednjih velja poudariti, da so vmesna leta, to je čas zadnje svetovne vojne, upoštevana tako, da so bila opazovanja v Ljubljani uporabljena za osnovo redukcijam. Na osnovi podatkov postaje Ljubljana so bili podatki ostalih postaj reducirani na celotni opazovalni niz 30 let; ta doba predstavlja osnovo za klimatografijo sveta, ki jo bo pripravila mednarodna meteorološka organizacija in je zato umljivo, da smo temu nizu prilagodili tudi našo analizo.

Kar zadeva temperature, moramo poudariti, da so bila od upoštevanih postaj opazovanja že pred 2. vojno le v Ljubljani in na Golniku ter na Flanini pod Golico. Ostale postaje so nove, postavljene šele v povojnih letih. Kljub kratki opazovalni dobi so dvomi o realnosti z redukcijami dobljenih temperatur neosnovani. Ustaljena statistična metoda redukcij kratkih opazovanj

SREDNJE MESEČNE IN LETNE TEMPERATURE (1931-1960)

Postaja	Višina	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Letno
Škofja Loka	320	-2,6	-1,0	3,5	8,7	13,3	16,7	18,2	17,9	14,4	9,0	3,7	-0,4	
Voglje	371	-2,9	-1,2	3,3	8,7	12,9	16,6	18,3	17,6	13,9	8,7	3,6	-0,6	8,2
Celje	245	-2,0	-0,3	4,2	9,3	13,7	17,4	19,1	18,3	14,4	9,2	4,5	0,4	9,0
Ljubljana Letališče	290	-2,1	-0,4	4,3	9,3	13,6	17,3	18,7	18,3	14,6	9,4	4,3	0,1	9,1
Sl.Konjice	332	-1,0	0,7	4,7	9,5	14,0	17,6	19,1	18,7	15,1	10,1	4,6	1,2	9,5
Golnik nd Polj.	500	-1,7	0,5	4,5	9,5	13,3	16,9	19,0	18,5	14,8	9,6	4,3	0,3	9,1
Javorje pod Golico	695	-1,5	-0,3	3,3	7,9	12,1	15,7	17,6	17,3	14,3	9,1	3,7	0,2	8,3
Planina	1050	-3,3	-1,8	1,5	5,1	9,7	13,2	15,0	14,7	11,6	6,6	1,9	-1,2	6,1

na daljša obdobja daje ob vestni selekciji primerjalnih postaj zelo dobre rezultate. To velja zlasti za vse temperaturne vrste, povezane z maksimalnimi temperaturami, v nekoliko manjši meri pa velja to za srednje mesečne temperature. Težja, nepovoljnija je situacija za vrste, povezane z minimalnimi temperaturami.

1. Srednje mesečne temperature v januarju.

Poglejmo, kakšna je prostorska razporedba srednjih mesečnih temperatur v januarju /tab.1, grafikon 1/.

Tabela 1 nam ne pove mnogo! Med kotlinskimi postajami je v januarju najhladnejše v Vogljah -29°C , ki leže najvišje, namreč 371 m, najvišjo temperaturo pa izkazuje v januarju Celje, namreč -20 . Važno pa je povedati, da leži Celje tudi najnižje nad morjem, le 245 m. Če upoštevamo vrednosti ostalih dveh kotlinskih postaj, Ljubljane-aerodroma in Škofje Loke, potem ugotovimo, da so kotlinske postaje vsaj v grobem razporejene v skladu z osnovnim zakonom o temperaturni razporedbi, da so namreč temperature tem višje, čim manjša je absolutna višina.

Omenjeni zaključek je zelo važen. Znano je namreč, da se po kotlinah zbira ohlajeni zrak, ki mu obdajajoči sredogorski in visokogorski svet enemogočata odtekanje (1,2). Tako se formirajo jezera hladnega zraka, posledica pa sta inverzija ali vsaj izotermija. To je posebna temperaturna razporedba, za katero je značilno, da negira preje omenjeni osnovni stavek o zniževanju temperatur vzporedno z večanjem absolutne višine.

Na grafikonu 1 imamo 2 premici, ki prikazujeta razporedbo srednjih mesečnih temperatur na reprezentativnih področjih v Sloveniji. Ugotovljene so bile na osnovi temperaturne razporedbe preko 70 postaj. Premica 1 prikazuje razporedbo kotlinskih postaj. Vse naše 4 postaje leže na levi strani premice, kar pomeni, da so hladnejše od povprečno hladnih kotlinskih postaj. Pokaže se, da sta postaji Škofja Loka in Voglje za približno $0,7^{\circ}\text{C}$ prehladne, medtem ko se pri ostalih dveh postajah, Ljubljani in Celju, ta razlika zmanjša za polovico.

Vsekakor pa moramo povedati, da sta naši postaji, ki reprezentirata ravni svet škofjeloškega in celjskega področja, sicer hladnejši od večine kotlinskih postaj v Sloveniji, da sta pa vendar toplejši od najhladnejših postaj. Šmartno pri Slovenjgradcu in Ravne na Koroškem so namreč za celo stopinjo

od Vogelj, pa čeprav upoštevamo razliko v nadmorski višini.

Premici I in II prikazujeta temperaturni gradient v mesecu januarju. Ta znaša $0.39^{\circ}\text{C}/100\text{ m}$ in bil je ugotovljen, kot smo že omenili, na osnovi temperaturne razporedbe kot funkcije absolutne in relativne višine ca 70 postaj. Iz razdalje med obema premicama razberemo, da znaša temperaturna razlika med postajami na vrhovih in strmih pobočjih na eni strani, premica II, in med postajami v kotlinah v januarju razlika približno 1.5°C .

Ako upoštevamo prejšnjo ugotovitev, da je v Škofji Loki januarska temperatura za 0.7°C nižja od povprečja kotlinskih postaj v Sloveniji, pomeni to, da je Sorško polje za dobri 2°C hladnejše od pobočnih pobočij, medtem ko je v Celjski kotlini, mišljen je tu pas okoli Celja in dalje proti severu, ta razlika nekoliko zmanjšana, ostaja pa še vedno v neposredni bližini 2°C /hladneje kot na pobočjih/. Mimogrede naj omenimo, da srečamo podobne razlike, kot smo jih navedli za Škofjo Loko in Celje, tudi še na drugih kotlinskih področjih. V isto vrsto spadajo Rateče-Planica, Babno polje, Stara Fužina in druge. Gotovo iznenadi, ko omenjamo v isti skupini tudi Babno polje. Vzrok za to nepričakovano ugotovitev bomo našli v enem naslednjih poglavij.

Kar velja na tem mestu ponoviti, je naslednje: ravninski svet našega področja, Sorško polje in osrednji, najnižji del Celjske kotline imata v januarju srednjo mesečno temperaturo me -2 in -3°C , to pa je za nekako 2°C manj, kot izkazuje srednjo januarsko temperaturo svet strmih pobočij in vrhov.

Drugi del tabele 1 prinaša srednje mesečne temperature za postaje Slovenske Konjice, Golnik, Javorje, Planina pod Golico. Med naštetimi 4 postajami ni nobene, ki bi ležala na vrhu vzpetosti. Golnik in Planina pod Golico ležita na južnem pobočju, Javorje na jugovzhodnem, Konjice pa na severovzhodnem. Ker se temperature v veliki meri ravnajo po upadnem kotu sončnih žarkov, ta pa je funkcija stopnje prisojnosti ali osojnosti pobočja, na katerem postaja leži, zato je z ozirom na različno ekspozicijo naštetih 4 postaj razumljivo, da ne morejo na grafikonu ležati na premici, temveč da nastopi takozvano razsipanje. Takoj opozimo, da sta višje ležeči postaji, Planina

pod Golico in Javorje, v odnosu do povprečne razporedbe dobro znanih postaj v Sloveniji pretopli, nižji dve postaji pa prehladni. Taka situacija je povsem pravilna, je nujna. Postaji Konjice in Golnik ležita sicer res na pobočju, toda njuna relativna višina je zelo majhna in ne preseže 30 m. To pa pomeni, da ju talne inverzije zelo pogosto zajamejo in rezultat dejstva, da se pogosto znajdeti ti dve postaji v jezeru hladnega zraka, se manifestira v prenizki srednji mesečni temperaturi.

Od obravnavanih 4 postaj na pobočju ležijo le Javorje v našem področju, v Škofjeloškem hribovju. Ena sama postaja je sicer malo za tako obsežno področje, kot je Škofjeloško hribovje; zlasti še, če upoštevamo, kako zelo je svet razgiban. Skušajmo si vendar ustvariti jasno uporabno sliko o januarskih srednjih temperaturah tega področja. Škofjeloško hribovje predstavlja v dinarsko-alpski pregradi sestavni del severovzhodne polovice pregrade. Tako je v osnovi že nakazano, da bodo prevladovala pobočja z vzhodno orientacijo, pa naj bo v tej osnovni orientaciji močnejša severna ali južna komponenta. V grobem ima vzhodno orientacijo vse obrobje Ljubljanske kotline, boljše, Sorško polje, medtem ko imamo v notranjosti hribovja dokaj enakomerno zastopana pobočja z vsemi štirimi stranmi neba. Ker pa so glavne vzpetosti na jugozapadu, zato je nujno, da so tudi tu v prevladi severovzhodna pobočja.

Kaj lahko povemo o temperaturi /srednji januarski/ teh pobočij? Gotovo je, da vpliva v najnižjem delu teh pobočij talna inverzija, to se pravi, da so najnižje lokacije najhladnejše. In kateri naj bi bil spodnji temperaturni nivo? Pod vrednost, ki smo jo izračunali za Škofjo Loko, boljše za teraso pred Škofjo Loko, ne pride nikjer. Saj ni nikjer drugod tako široko obzorje, ki omogoča neovirano izžarevanje v toku noči. Če pri tem še upoštevamo, da predstavljajo sosednje Voglje, na ravnem svetu, s še bolj ugodnimi reliefnimi pogoji za močne ohladiitve, mrzlotni pol vzhodnega dela Ljubljanske kotline, potem je še celo jasno, da v vsem Škofjeloškem hribovju vse do višine ca 1.000 m ni pogojev za temperature, nižje od onih na terasi pred Škofjo Loko. V koliki meri pa so pobočja

/kvantitativno/ toplejša od Sorškega polja, tega ni mogoče povedati. Znano je, da so ekstremno nizke temperature omejene na zelo plitvo plast. Saj imamo največje temperaturne razlike v prizemni plasti zraka do 2 m višine. Prav zato so tudi določili relativno višino termometra v višini 2 m, pri čemer je bila osnova prepričanje, da je ta višina že iznad kritične plasti. Povsem zgrešeno bi bilo pričakovati, da pridemo iz kritične plasti takoj v drugo plast, v kateri že sledi temperaturni razvoj osnovnemu zakonu /o nižanju temperature ob istočasnem naraščanju absolutne in s tem relativne višine/. Srednje mesečne temperature, enako tudi vertikalni gradienti srednjih mesečnih temperatur, predstavljajo celokupnost primerov, ki so se zvrstili v vsem opazovalnem nizu, torej v našem primeru v 30 letih po 3 krat dnevno v času opazovalnih terminov. Vsega je bilo vključenih 3 krat 30 krat 12 /3 dnevno krat 31 dni v mesecu/ krat 30 /dolžina normalnega niza, na katerega smo reducirali krajša obdobja/ skupno ca 2.800 situacij, ki so v svoji celokupnosti ustvarile temperaturni gradient v velikosti $0.39^{\circ}\text{C}/100$

Med omenjenimi ca 2.800 situacijami so bili najrazličnejši primeri temperaturne razporedbe. Od izrazito labilne stratifikacije s superadiabatskimi gradienti /vsaj v tankem prizemnem sloju/, ki nastopajo praviloma le v najtoplejšem delu leta in torej v januarju praktično ne pridejo v poštev, pa do izrazito stabilne stratifikacije in z brezvetrjem, kakršne so pogosto zlasti v jesenskih in zimskih anticiklonskih singularitetah. Če pa upoštevamo, da imamo v goratih področjih Slovenije skoro polovico dni s padavinami, te pa nastopajo najččešče v advektivnem tipu vremena, potem spoznamo, da je najččešča vendarle normalna temperaturna razporedba. Celokupnost vseh treh naštetih ekstremnih primerov, vključno z vsemi možnimi prehodnimi tipi, ustvarja torej vertikalni gradient. V kakšnem razmerju nastopajo posamezni tipi, je nemogoče ugotoviti; to pa pomeni, da je tudi nemogoče približati se približni oceni, kaj šele eksaktnemu podatku o temperaturnem razvoju v pasu od najnižjega mesta v lokalni enoti, pa do pasu, kjer so inverzije že tako redke, da v povprečju skoro ne pridejo več do izraza.

Edini izhod bi bila gosta opazovalna mreža, ki pa je trenutno nimamo, in nobenih izgledov ni, da bi jo organizirali, saj bi ne bila ekonomsko utemeljena. Povprečki, tudi mesečni, krijejo v sebi najrazličnejše komponente, ki so te povprečke ustva-

rile. Samo te komponente pa so, v kolikor so individualnemu namenu pravilno statistično obdelane, resnično uporaben dokumentarij. Tako vemo, da postaja klima za plemenite zvrsti vinske trte neprimerne, če nastopajo minimi pod -15°C , dalje, da je treba prilagoditi debelino zidu temperaturam najnižjih dnevnih minimov v treh /ali tudi več/ najhladnejšim dnevom, ki so sledili drug drugemu, itd.. Dokler ne bo v medicini, vrtnarstvu, živinoreji in drugih panogah gospodarstva opuščena metoda dokumentiranja z mesečnimi povprečki, toliko časa ni potrebe po gostejši mreži. Za splošni klimatski opis, enako tudi za nekatere nezahtevne koristnike klimatske dokumentacije pa zadošča groba ocena: da se nekako do 150 m relativne višine še manifestira inverzija. Od te višine dalje se srednje mesečne temperature ravnaajo po osnovnem principu, pod to višino pa se odstopi tembolj večajo, čimbolj se približujemo dna kotline. Osnovno vodilo pri tem pa je: mesta z isto ekspozicijo in enako relativno višino, ki pa leže v večjih kotlinah z različno absolutno višino, se ravnaajo po osnovnem pravilu in imajo tem nižjo srednjo temperaturo, čim večja je njihova absolutna višina. Taka razporedba ni specifična le za januarске srednje mesečne temperature, temveč je srečamo v bolj ali manj izraziti obliki v vseh mesecih leta in to ne le pri srednjih mesečnih temperaturah, dobljenih iz terminskih opazovanj, temveč prav tako pri onih, dobljenih iz absolutnih ekstremnih vrednosti. Isto velja seveda tudi za srednje mesečne maksimalne in srednje mesečne minimalne temperature. (3)

Omenili smo, da imamo v Škofjeloškem hribovju pobočja z različno ekspozicijo z ozirom na sonce. Vprašanje je, v koliki meri vpliva ekspozicija na velikost odstopa od temperature, ki jo odčitamo za poljubno višino na grafikonu I. Izkušnje, dobljene z analizo razporedbe ca 70 postaj so pokazale, da ostajajo odstopi v razponu $\pm 0,3^{\circ}\text{C}$ in le v izjemnih primerih so bili ugotovljeni odstopi $\pm 0,5^{\circ}\text{C}$. Pri tem mora ocenjevalec upoštevati velikost nagiba in odstop od idealno potekajočega grebena, v smeri Z-V, tako da so pobočja obrnjena direktno proti jugu in severu in poteka zato izoterma na južnem izdatno višje kot na severnem pobočju.

Vsi navedeni momenti so bili upoštevani tudi pri risanju

karte 1, ki prikazuje potek izoterm v januarju.

Toliko o temperaturah v januarju v Škofjeloškem hribovju in na njegovem vznožju ležeco ravanjo.

Kakšne pa so razmere v področju med Celjem in Vojnikom? Svet se komaj opazno dviga. Meritev sicer na tem področju nimamo (razen za Celje), gotovo pa bodo za to področje povsem zadoščali rezultati na sličnih področjih, o čemer dobimo potrebne podatke v literaturi. Dejstvo je namreč, da se hladen zrak ne obnaša kot običajna tekočina, temveč kot zdrizasta snov (2), ki sledi vsaj do neke mere oblikam reliefa, tako nekako, kot se prilagodi nivo talne vode nepropustni plasti. To pa pomeni, da v obravnavanem pasu ne smemo pričakovati bistvenih sprememb med Celjem, boljše, letališčem na poti proti Žalcu, in med Vojnikom. Neznatno dvignjeni relief bi utegnil dvigniti srednjo januarsko temperaturo morda za 1 ali dve desetinki stopinje, več pa gotovo ne.

Morda bi se ustavili še pri vprašanju, zakaj so temperature v Celju in v Ljubljani za nekaj desetink stopinje višje od onih v Vogljah in zlasti v za nas zanimivejši Škofji Loki. Vemo, da sta spodnja dela Ljubljanske in Celjske kotline najbolj znana v vsej Sloveniji po megli. Ob kondenzaciji vodnih hlapov sproščena latentna toplota preprečuje ohladitev v tolikšni meri kot je to primer nad svetom, kjer megle ni ali pa nastopa zelo redko. Po drugi strani megla preprečuje v čokajšnji meri dolgovalovno izžarevanje zemlje v vsemirje. Deloma pride tudi do protižarčenja iz megle proti zemlji. Efekt vseh treh komponent je vendar zelo majhen, niti $1/2^{\circ}\text{C}$.

2. Srednje mesečne temperature v juliju.

Ako primerjamo oba grafikona, 1 in 2, ugotovimo takoj naslednje:

- Temperaturni gradient srednjih mesečnih temperatur je v juliju mnogo večji kot v januarju. Od $0.39^{\circ}\text{C}/100\text{ m}$ v januarju se poveča v juliju na $0.64^{\circ}\text{C}/100\text{ m}$.
- Temperaturna razlika med kotlinskimi postajami (I) in onimi na vrhovih (II) se v poletju očitno zmanjša. V še večji meri se zmanjša razlika med kotlinskimi področji notranje Slovenije in obalnim pasom.

c) Kotlinske postaje, ki smo jih obravnavali pri januarski razporedbi med njimi tudi Škofja Loka in Celje, spadajo med najhladnejše v Sloveniji.

K prvi točki nimamo kaj pripomniti. Izvor temperaturnih sprememb je zemljina površina. Ker se ta spomladi in v poletju močneje segreva kot pa višje plasti, zato je nujno, da pride do povečanja temperaturne razlike med postajami z majhno in veliko absolutno višino.

Kar zadeva drugo točko, je stvar naslednja: v nočnih urah ohlajeni zrak ostaja na ravnem svetu na svojem mestu, medtem ko s pobočij odteka. Rezultat različnega razvoja so razlike v temperaturi. Ker je stopnja ohladitve funkcija časa trajanja ohlajevanja, zato so ohladitve večje pozimi, saj je v skrajnem primeru noč 100% daljša/kot v juliju/.

K ugotovitvi v tretji točki bi dodali še sledeče: s črko e je označena postaja Šmartno pri Slovenjgradcu, ki spada med najhladnejše postaje v Sloveniji /relativno/. Iz grafikona je očitno, da je Škofja Loka za spoznanje celo hladnejša /v juliju/ od Šmartnega, ostale tri postaje pa so za spoznanje toplejše /relativno/, kot razberem iz zveznice I. Če upoštevamo, da operiramo z reduciranimi vrednostmi, razlike pa znašajo maksimalno 0.3°C , potem je jasno, da bi bilo zelo tvegano, iskati za tako razmerje fizikalno utemeljitev.

Širše tolmačenje je potrebno za utemeljitev močno zmanjšane temperaturne razlike med obalnim pasom in notranjo Slovenijo (III). V januarju znaša nemreč preko 4°C za postaje na vrhovih, za hladnejše kotlinske postaje pa celo 7°C . V juliju se razlika, se to razhajanje zmanjša na polovico. Vzrok je na dlani! Za kontinentalno klimo je značilno, da so zime mrzle, poletja pa vroča. Obratno je z oceansko klimo: amplituda se zmanjša in to tako, da so poletja hladnejša ob morju kot v notranjosti, zime pa so hladnejše na kontinentu kot ob obali. To bi pomenilo, da bi se velikost med notranjo Slovenijo v poletju ne le zmanjšala na polovico od one v zimskem času, temveč bi morala dobiti celo nasprotni predznak; obalni pas bi moral biti hladnejši. Da situacija ni tako kot smo jo pravkar opisali, temu je vzrok dejstvo, da je Sredozemsko morje zaradi bližine Sahare zelo toplo. Maksimalne temperature v notranjosti in ob obali so sicer v topli polovici leta močno ize-

načene, toda v večernem in jutranjem terminu te izenačenosti ni. Voda se mnogo počasneje ohlaja kot pa zemlja in posledica tega je, da so temperature ob morju zjutraj in zvečer /terminska opazovanja/ višje od onih v notranjosti. Zato imamo tudi sredi poletja srednje mesečne temperature ob obali višje kot kjerkoli drugod v Sloveniji.

B. Srednje ekstremne temperature.

Problematiko temperaturnih razmer rešujemo lažje, ako se ne opremo le na srednje mesečne temperature, dobljene iz terminskih vrednosti, temveč na srednje ekstremne temperature, to je na srednje maksimalne in srednje minimalne temperature. Res je sicer, da tudi ta parameter ne predstavlja idealne rešitve; med mesecem se zvrstijo dnevi z lepim vremenom, v katerem imamo praviloma relativno visoke maksimalne temperature, prav tako pa dobimo tudi krajša ali daljša obdobja slabega vremena, ko imamo praviloma neizrazite maksimalne temperature. Taka je situacija v vsakem posameznem mesecu, le malo je spremenjena slika v istem mesecu naslednjega leta in to velja za vseh 12 mesecev leta. V dolgoletnem povprečju dobimo tako srednjo vrednost določenega meseca za celotno obdobje, torej povpreček in izrazito /relativno/ visokih, izrazito nizkih /relativno/ in končno neizrazitih dnevnih maksimalnih temperatur. Tak parameter gotovo ne moremo imenovati reprezentativen, vsekakor pa mnogo bolj kot pa je srednja mesečna temperatura, dobljena iz terminskih vrednosti.

1. Srednje maksimalne temperature

a) Srednje maksimalne temperature v januarju (graf.3)

Podobno kot smo se v prejšnjem poglavju oprli na podatke 4 kotlinskih in prav toliko pobočnih postaj, isto storimo tudi v tem poglavju.

Vrednosti dolgoletnih povprečkov nam posreduje tabela 2, razmerje tega parametra med našima dvema področjema in ostalo Slovenijo spoznamo iz grafikonov 3 in 4.

Osnovne postaje so: za ravninski svet Škofja Loka in Celje za hriboviti pa Javorje nad Poljanami. Ostala petorica so pomož-

SREDNJE MESEČNE EKSTREMNE TEMPERATURE (1931-1960)

	maks. min.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Celje	2,4 -5,6	5,5 -5,6	10,6 -1,3	15,4 2,8	20,4 7,2	24,1 10,7	26,3 12,2	25,7 11,7	22,0 8,5	15,5 4,2	8,9 0,8	4,1 -3,4	
Ljubljana- Letališče	1,7 -5,3	4,6 -4,9	10,4 -0,8	15,8 3,4	20,1 7,8	24,1 11,4	26,3 12,8	25,4 12,3	21,7 9,5	15,1 5,3	8,0 1,4	2,9 -2,7	
Voglje	1,2 -6,2	4,6 -6,2	9,6 -2,5	14,5 2,0	19,6 6,4	23,3 10,2	25,4 11,7	24,9 11,2	21,4 7,7	14,6 3,5	7,2 0,8	2,7 -3,6	
Škofja Loka	1,0 -5,2	4,4 -5,1	9,6 -1,1	14,5 3,4	19,6 7,8	23,4 11,6	25,6 13,1	25,0 12,6	21,4 9,1	14,6 4,8	7,4 1,9	2,8 -2,6	
Javorje nad Poljanami	1,3 -3,7	3,4 -3,7	7,4 -0,2	11,8 3,8	16,6 8,5	20,3 11,4	22,8 13,1	22,2 12,7	18,1 10,6	12,5 5,9	6,3 -1,4	2,6 -2,2	
Slov.Konjice	2,1 -3,2	5,3 -3,3	9,2 0,6	14,2 4,7	19,2 9,1	23,0 12,4	25,1 13,9	24,6 13,2	20,9 10,5	14,5 6,0	7,1 2,2	3,8 -1,7	
Golnik	1,6 -2,8	3,7 -2,9	8,6 0,7	13,0 4,4	18,7 8,9	22,2 12,1	24,5 13,4	23,4 13,3	19,6 10,6	13,1 5,9	6,7 1,9	3,2 -1,6	
Planina pod Golico	1,2 -5,7	2,4 -5,3	5,4 -2,6	10,5 1,4	14,5 5,4	18,7 8,8	20,8 10,6	19,8 10,4	16,3 7,8	11,0 3,5	5,5 -0,6	3,0 -4,1	

ne postaje. Podobno kot pri srednjih mesečnih temperaturah imamo tudi sedaj najnižjo srednjo vrednost v januarju, najvišjo pa v juliju. V januarju ni bistvenih razlik med kotlinskimi in pobočnimi, dobro ventiliranimi postajami. Saj izkazuje Škofja Loka srednjo maksimalno temperaturo 1.0°C , Javorje 0.3°C več, Celje pa 1.4°C več. Bistveno pa je, da imamo na vseh postajah celo v januarju srednje maksimalne temperature višje od zmrzišča. Ta ugotovitev je važna v toliko, ker vemo, da spadata postaji Celje in Škofja Loka /odnosno Voglje/ med naše najhladnejše. Sicer pa za našeto trojico postaj ne smemo pozabiti, da imajo močno različno absolutno višino in da prikazanih vrednosti ne smemo primerjati neposredno. Iz grafikona 3 povzamemo:

1. da imajo do višine ca 550 m tudi kotlinske postaje (II) v Sloveniji srednje maksimalne temperature v januarju višje od 0°C in dalje, da je Škofja Loka kot predstavnik Sorškega polja med najhladnejšimi relativno /postajami v Sloveniji/ to smo po grobi oceni ugotovili že v prejšnjem odstavku.

2. Da imajo postaje na vrhovih pozitivno srednjo maksimalno januarsko temperaturo nad zmrziščem še preko absolutne višine ca 800 m (II).

3. da imajo postaje na izrazito južnih pobočjih srednjo maksimalno januarsko temperaturo višjo od 0°C vse do 1.100 m. Od naših postaj nas zanima predvsem vrednost Javorja nad Poljanami. Zaradi vzhodne komponente zaostane za postajami na idealno prisojni strani za nekaj desetih stopinj. Nikakega tolmačenja pa nimamo za izredno visoko srednjo januarsko temperaturo postaje Planina pod Golico (III).

4. da znaša temperaturna razlika /relativno, torej v isti absolutni višini med postajami z najidealnejšo prisojno lego in onimi z izrazito kotlinsko lego samo 2°C . Če pa vzamemo mesto postaj na prisojnih pobočjih postaje v obmorskem pasu, se ta razlika skoro potroji/. (IV)

5. Postaja Celje izkazuje zelo visoko srednjo maksimalno temperaturo /januarsko/, kar tudi močno iznenadi.

b) Srednje maksimalne temperature v juliju.

Pogled na grafikon 4 nam pove, da so srednje maksimalne temperature v najtoplejšem mesecu leta razporejene zelo enostavno. Če upoštevamo, da operiramo z reduciranimi vrednostmi, potem

je gotovo, da se z razponi v velikosti $\pm 0.5^{\circ}\text{C}$ pri ekstremni vrednosti, čeprav srednji mesečni, ne kaže ustavljati. Taka je situacija za vso Slovenijo, vključno Primorsko. To pa pomeni, da imamo isto situacijo tudi v Celjski kotlini in v Škofjeloškem področju.

Vertikalni gradient srednje maksimalne temperature v januarju znaša $0.38^{\circ}\text{C}/100\text{ m}$, v juliju pa $0.76^{\circ}\text{C}/100\text{ m}$, torej dvakrat toliko. Iz grafikona 4 je razvidno, da moramo v juliju vse do višine 450 m računati s preko 25°C , srednje maksimalne temperature, višje od 20°C pa imajo vsi kraji pod 1.100 m. Pod 10°C pride šele Kredarica.

2. Srednje minimalne temperature.

Bistvena poteza srednjih maksimalnih temperatur je v tem, da mikro in mezoreliefne razlike nimajo izrazitega vpliva, da odloča o višini maksimalnih temperatur predvsem absolutna višina. Grafikona 5 in 6 /srednje minimalne temperature v januarju in juliju/ pokažeta povsem drugo sliko.

Zveznica II ponazarja prostorsko razporedbo postaj na vrhovih /odnosno na pobočjih, v kolikor upoštevamo orjentacijo pobočja/, zveznica I pa prostorsko razporedbo postaj z izrazito kotlinsko lego. Vidimo, da so kotlinske postaje v januarju za slabe 4°C hladnejše od onih na vrhovih, medtem ko se v juliju ta razlika zmanjša na polovico. Taka je situacija, če upoštevamo razmere v celotni Sloveniji.

a) Srednje minimalne temperature v januarju

S piko (.) so označene zopet kotlinske postaje, ki jih vsebuje tabela 2, s križcem (x) pa pobočne postaje. Vidimo, da so kotlinske postaje v januarju za spoznanje toplejše od najhladnejših postaj v Sloveniji /Šmartno, Babno polje/. Največji odstop, v velikosti 1°C imamo prav v Škofji Loki, polovico manj pa odstopajo Voglje.

Pobočne postaje leže na levi in desni strani zveznice, ki reprezentira razporedbo postaj na dobro zračenih mestih Slovenije. To pomeni, da sta dve toplejši, dve pa hladnejši od povprečja, ki ga kažejo slično locirane postaje v Sloveniji.

V celoti se tudi iz januarske razporedbe srednjih minimalnih temperatur jasno očituje, da ustreza razporedba tako Celja in Škofje Loke /kotlinske postaje/ enako kot tudi Javorje nad Poljanami /pobočna postaja/ razporedbi v vsej Sloveniji, kar smo podčrtali že v uvodu.

Omenimo naj še, da imamo v januarju v vsej notranji Sloveniji srednje minimalne temperature nižje od zmrzišča. Nad ničlo so le ob morju, v Brdih in na dobro zračenih mestih Tržaškega krasa.

b) Srednje minimalne temperature v juliju.

Iz razporedbe na grafikonu spoznamo, da je razmerje reprezentativnih postaj /Škofje Loke, Celja in Javorja/ do razporedbe v ostali Sloveniji ostalo v juliju skoro neizpremenjeno, le da so se vrednosti kotlinskih in pobočnih področij močno približale. Očitno je nadalje, da izkazuje Javorje zelo visoko vrednost, ki jo je nemogoče tolmačiti.

3. Srednji mesečni absolutni ekstremi in absolutni ekstremi v posameznih mesecih.

K standardni obdelavi temperaturnih razmer šteujemo v novem času v vedno večji meri tudi srednje mesečne absolutne ekstreme in absolutne mesečne ekstreme v posameznih mesecih, čeprav pri teh dveh vrstah redukcije na enotni niz niso možne. Prav zaradi tega pa morajo biti opazovalni nizi toliko daljši. Od postaj, ki smo jih doslej navajali, je iz tega vzroka odpadla Javorje nad Poljanami, saj imamo za to postajo le 7-letna opazovanja. V zameno smo uporabili podatke Šmarne gore. Podobno je morala izpasti tudi postaja Škofja Loka.

S r e d n j i m e s e č n i a b s o l u t n i m a k s i m i .

Naši reprezentativni postaji, Celje in Voglje (za ravni svet) izkazujeta doslej zelo izenačene vrednosti. Upoštevati namreč moramo, da so razhajanja za 2°C pri srednjih absolutnih ekstremih majhna. Značilno je, da imamo v vseh mesecih leta srednje absolutne maksime višje od 10°C . Edino v januarju izkazujejo Voglje 0.3°C manj od 10°C . Na obeh postajah imamo že v aprilu srednje absolutne maksime višje od 20°C in ta prag se ohrani še

SREDNJI MESEČNI ABSOLUTNI MAKSIMI IN MINIMI

	maks 1 min.	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Jelje	11,1 -18,6	14,3 -17,2	19,9 -10,3	23,6 -4,8	27,9 -0,6	30,7 4,4	32,9 6,9	32,2 6,3	29,1 0,7	23,8 -3,6	16,8 -7,6	14,2 -11,0
Voglje	9,7 -17,2	14,2 -15,7	18,6 -10,4	21,8 -5,2	27,1 -1,3	28,8 4,5	31,5 6,3	30,7 6,1	28,7 -0,3	21,7 -0,3	14,5 -7,3	11,8 -10,7
Ljubljana Bežigrad	8,9 -13,3	13,0 -12,5	18,4 -6,9	22,9 -1,9	27,2 2,3	30,2 7,0	32,2 9,0	31,9 8,2	28,8 3,9	22,5 -0,9	16,0 -5,1	11,0 -10,3
Ljubljana Letališče	8,5 -15,2	13,3 -14,9	18,5 -8,7	23,2 -3,5	26,8 1,1	29,1 5,6	32,5 7,4	31,3 7,3	28,4 2,7	22,5 -2,0	15,9 -6,0	10,9 -11,6
Šmarna gora	8,4 -10,3	11,1 -10,4	16,7 -6,0	21,3 -1,4	25,1 2,4	27,4 7,0	29,2 8,5	28,3 8,4	25,4 4,7	20,2 -0,1	14,7 -4,5	10,4 -8,2
Planina pod Golico	8,7 -13,1	10,0 -12,9	12,8 -9,3	17,4 -4,2	21,3 -0,5	24,7 3,6	26,6 5,6	25,4 5,4	23,4 1,5	17,3 -2,9	11,8 -7,1	9,0 -10,9

v oktobru. Temperature preko 30°C pa imamo v juliju in avgustu deloma tudi v juniju. Zaradi primerjave so v tabeli 3 tudi podatki za Ljubljano Bežigrad in Ljubljano-observatorij. Omembe vredna razlika je le v januarju, sicer pa so vrednosti zelo skladne in se ta ugotovitev ujema z ugotovitvami v prejšnjih dveh poglavjih.

Zaradi kratke opazovalne dobe smo kot že omenjeno v tabeli 3 Javorje nadomestili s Šmarno goro. Tudi v tem primeru maksimalne temperature ne kažejo bistvenega razhajanja s kotlinskimi postajami in imamo vrednosti nad 20°C prav tako od aprila do vključno oktobra. Nimamo pa na tej postaji srednjih absolutnih maksimov višjih od 30°C , kot smo jih srečali pri kotlinskih postajah v juliju in avgustu.

Taka je situacija v višini Šmarne gore, t.j. pod 700 m. Kot drugi primer imamo v tabeli podatke Planine pod Golico. Ker je 400 m večja absolutna višina te postaje, so seveda tudi maksimalni ekstremi nižji. Ne velja pa to za zimske tri mesece, t.j. december, januar in februar, ko so vrednosti Šmarne gore in pa Planine pod Golico močno izenačene. Prav ti trije meseci pa odstopajo od kotlinskih postaj v našem obmorskem svetu. Koper ima za nekako $2-4^{\circ}\text{C}$ višje temperature v januarju in decembru kot pa naše kotlinske postaje. Zanimivo je, da imamo v marcu ob morju nižje srednje absolutne maksime kot pa v notranjosti, kar gre na račun relativno hladne vode.

Srednji mesečni absolutni minimi

Med Celjem in Vogljami tudi pri tej prvini ni omembe vrednih razlik, kar pomeni, da imamo slične vrednosti tudi v ostalih najnižjih področjih Slovenije. Iz tabele je razvidno, da moramo še v marcu računati s srednjimi absolutnimi minimi, nižjimi od -10°C ; ta prag se pojavi ponovno v decembru. Zanimivo je, da v Ljubljani, tako na letališču kot za Bežigradom, v marcu ta prag ni več dosežen, pač pa ostane, podobno kot v prejšnjih dveh primerih, v decembru. Morda so višje minimalne temperature posledica pogostih primerov megle.

Posebno pozornost predstavlja prag 0°C . Iz tabele je razvidno, da imamo v Celju in Vogljah srednji absolutni minimum nižji od zmrzišča še v maju, kar pomeni, da moramo v tem mesecu

računati s slano kot rednim pojavom. Voglje imajo tudi v septembru že srednji absolutni minimum pod 0°C , medtem ko pri ostalih treh postajah tega nimamo. Verjetno je tudi v tem primeru vzrok za razhajanje megla.

Če je že govor o slani, je zelo važno poudariti za Šmarno goro, ki naj reprezentira tudi povprečno srednjo višino v Škofjeloškem hribovju, da je srednja vrednost absolutnega minimuma 2.4°C v maju in le -0.1°C v oktobru. To pomeni, da je obdobje brez slane v hribovitem svetu bistveno daljše kot pa v ravninskem svetu, kjer imamo v oktobru srednji absolutni minimum v Celju -3.6°C , v Vogljah -3.0°C , na Aerodromu v Ljubljani -2.0°C . Vpliv večjih zazidanih površin je očiten pri Ljubljani - Bežigradu, kjer so srednji absolutni minimi za $1-2^{\circ}\text{C}$ višji kot pa na Aerodromu.

Pri srednjih absolutnih maksimih smo poudarili, da imamo ob morju v januarju in decembru veliko razhajanje od razmer v notranjosti, saj je razlika presegla 3°C . Pri minimalnih temperaturah so razlike seveda neprimerno večje. Tako izkazuje Koper v januarju in februarju okoli -3.0°C , Celje nekako -18°C , Voglje pa okoli -16°C .

A b s o l u t n i m e s e č n i i n l e t n i m a k s i m i

Iz tabele T4 je razvidno, da moramo v Sloveniji vse do višine 1.500 m računati preko vsega leta z maksimalnimi temperaturami višjimi od 10°C . V vseh naših kotlinskih postajah presežejo absolutni maksimi 20°C že marca meseca, prenehajo pa te vrednosti v oktobru ali novembru. Vrednosti preko 30°C so nastopale v mesecih maj, junij, julij, avgust in september, preko 35°C pa v treh poletnih mesecih. Iz tabele je razvidno, da smo imeli v preteklosti v vseh kotlinah temperature preko 35°C . Gotovo pa iznenadi, da smo imeli preko 30°C absolutni maksimum še v višini 1.000 m. Taka je bila situacija v območju Škofjeloškega hribovja, Sorškega polja in spodnjega dela Celjske kotline. Sliko zaradi primerjave dopolnimo še s podatkom za Koper in Kredarico. V Koperu kljub znani karakteristiki sredozemske klime absolutni maksimum ni prešel 37°C , na Kredarici, 2.500 m višje pa se je ustavila najvišja temperatura nekoliko pod 19°C .

ABSOLUTNI MESEČNI IN LETNI EKSTREMI

	Upošt. Leta	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Letno
Celje	14	14,5	19,6	24,2	28,0	31,7	36,2	39,4	36,2	31,3	26,7	20,7	16,2	39,5
		-29,4	-31,0	-22,8	-9,4	-3,8	-0,8	4,6	2,6	-1,2	-11,4	-12,5	-23,6	-31,0
Voglje	12	12,1	17,2	24,2	25,6	29,8	32,8	37,1	33,0	30,7	24,9	17,3	13,3	37,1
		-23,6	-28,8	-20,5	-9,3	-4,9	0,7	1,8	3,9	-1,7	-4,9	-11,4	-17,3	-28,8
Ljubljana Bežigrad	36	13,8	19,0	23,4	27,6	31,8	38,0	38,8	35,0	33,0	26,8	20,6	15,8	38,8
		-25,4	-25,6	-15,7	-5,3	-2,8	3,7	5,1	3,4	-0,8	-6,7	-15,3	-20,2	-25,6
Ljubljana Letališče	21	13,6	18,7	22,5	28,0	31,6	38,4	38,4	37,2	31,8	24,7	18,9	14,4	38,4
		-22,0	-28,2	-19,0	-7,2	-3,9	3,3	5,9	4,7	-2,0	-7,4	-10,6	-25,7	-28,2
Šmarna gora	20	12,5	16,6	21,5	26,2	30,6	33,4	34,4	33,0	30,4	25,0	20,5		34,4
		-16,2	-19,2	-11,0	-5,2	0,6	3,5	5,4	0,8	-4,2	-8,5	-17,4		-19,6
Planina pod Golico	20	14,7	17,0	18,3	21,5	24,2	31,9	34,6	28,7	26,0	20,8	15,1	15,1	34,6
		-22,1	-22,0	-14,2	-8,3	-6,1	-0,5	2,6	3,5	-1,6	-9,8	-10,5	-18,3	-22,1

Iz rubrike 15 spoznamo, da so maksimalne temperature nastopale v mesecu juliju. Z ozirom na dejstvo, da je julij naš najtoplejši mesec, je taka situacija razumljiva.

A b s o l u t n i m e s e č n i i n l e t n i m i n i m i

Z gospodarskega vidika so absolutni minimi važnejši, zlasti velja to za sadjarstvo. Kotlinska področja izkazujejo v januarju, februarju in marcu in končno v decembru absolutne minime v bližini -20°C in še nižje v februarju pa se približamo močno -30°C , v kolikor ta vrednost ni bila celo presežena /Celje/. Iz rubrike 15 spoznamo, da so absolutne minimalne temperature nastopale v februarju. Dve posebnosti imamo v vrstah za mesečne absolutne minime: 1. celo sredi poletja se minimalne temperature sukajo samo okoli 5°C ,

2. močno iznenadi nizka vrednost absolutnega minima za marec, saj je v Celju zdrknilo živo srebro na $-22,8^{\circ}\text{C}$, v Ljubljani-Letališče pa na $-19,0^{\circ}\text{C}$. Velja pa še poudariti, da ni bil le marec 1958 tisti mesec, ki je prinesel izredno nizke temperature. Na Primorskem je bil še hladnejši marec l. 1949, na nekaterih krajih Gorenjske l. 1929, ob Spodnji Savinji so bili minimi zabeleženi l. 1955, v Slovenskih goricah pa 1952. leta. Vidimo torej, da so nizke minimalne temperature v marcu dokaj reden pojav, značaj katastrofe pa dobijo le v primerih, kadar imamo pred marčnim vdorom polarnega ali celo arktičnega zraka poplavo tropskega zraka, ki prebudi rastlinski svet.

Ob morju izkazuje Koper v zadnjih 10 letih temperaturo pod 0°C še v aprilu in že v novembru, Kredarica pa ima preko vsega leta absolutne minimalne temperature pod ničlo. V najtoplejših dveh mesecih leta, v juliju in avgustu, sta bila absolutna minima višja od -5°C .

P a d a v i n e

Vsa Slovenija spada med področja z relativno visokimi padavinami. Z oznako "relativno" smo povedali, da so na svetu sicer področja z izrazito večjimi količinami padavin, da pa so razmere pri nas zelo ugodne.

Glavno padavinsko področje predstavlja pri nas na jugozapadu dinarskoalpska pregrada, pač zaradi smeri, saj vejejo pravokotno nanjo jugozapadni vetrovi, ki prinašajo Srednji Evropi glavno močo. Drugi pas predstavlja: Karavanke, Savinjske Alpe in Pohorje. Drugi pas se mora za svojo dobro preskrbo z močo zahvaliti predvsem veliki absolutni višini.

Kljub temu, da smo navedli dva kraka visokogorskega in sredogorskega sveta, kjer imamo največ padavin, povezujemo višino in letno razporedbo padavin izbranega področja praviloma le z njegovo oddaljenostjo od prvega kraka, to je od dinarsko-alpske pregrade.

Če upoštevamo znano dejstvo, da padavine hitro popuščajo, čim se oddaljujemo od dinarskih planot proti jugozapadu, pa zelo počasi, če se od istih planot oddaljujemo v nasprotno smer (4) in dalje, da leži Škofjeloško hribovje, dalje Sorško polje in osrednji del Celjske kotline nekako v geometrijski sredini Slovenije, pomeni to, da imamo v naštetih geografskih enotah letnih višin padavin dovolj. Vprašanje pa je, kako je z njihovo razporedbo po posameznih mesecih.

Iz grafikona 7, še bolj pa iz karte 1 spoznamo, da imamo na zapadu Škofjeloškega hribovja tudi preko 2.000 mm padavin, v Celjski kotlini pa, natančneje, v področju med Celjem in Vojnikom dobro polovico manj, vendar še vedno preko 1.000 mm. Iz tabele 5 je lepo razvidno, kako se letne višine padavin manjšajo v smeri od Laškega do Vojnika in še dalje proti Mariboru. Kot smo že omenili, je to popuščanje v višini celoletne moče pogojeno z oddaljevanjem od dinarskih planot v smeri proti severovzhodu. Nad planotami je zrak, ki prihaja z jugozapada /neredko tudi z juga odnosno zahoda/, prisiljen, da se nad planotami naglo dviga, kar vodi do njegovega ohlajanja in do konden-

MESEČNE IN LETNE VIŠINE PADAVIN (1931-1960)

Kraj	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Letno
Celje	59	56	50	71	102	124	112	101	105	110	95	74	1059
Laško	62	62	57	76	105	124	109	101	104	117	102	77	1096
Vojnik	55	51	49	73	103	127	122	104	102	105	90	68	1049
Bovec	154	171	188	212	228	274	204	204	246	311	320	248	2760
Sorica	154	139	145	151	175	195	164	160	194	230	224	185	2116
Ziri	125	125	100	115	138	155	135	125	167	192	215	153	1745
Bukovščica	108	109	94	109	121	136	129	117	136	160	157	129	1505
Leskovic	117	111	101	121	155	158	149	132	164	194	222	137	1761
Binkelj	118	116	94	131	133	153	139	125	166	182	150	135	1642

zacije vodnih hlapov ter do padavin. Po prekoračenju pregrad se zrak sicer spušča, vendar se vrši to spuščanje le počasi in zato tudi višina padavin ne popušča hitro, temveč le polagoma. Od ca 3.000 mm v Snežniku in Trnovskem gozdu pridemo preko Sorice z dobrimi 2.100 mm na vznožju Škofjeloškega hribovja na 1.600 mm /Binkelj/. Celje ima dobrih 1.000 mm, Maribor zaostane še za nadaljnjih 50 mm, Murska Sobota pa ne doseže niti 800 mm (gr.7).

Poleg letne višine padavin je zelo važna njihova razporedba po posameznih mesecih. Iz tabele 5 je razvidno, da imamo v Julijskih Alpah minimum padavin sredi zime, t.j. v januarju, drugi minimum pa imamo v juliju in avgustu. Prvi minimum je posledica oddaljenosti frontalnega področja minimalne konvekcije v zimskih mesecih, drugi minimum v poletnih mesecih pa gre na račun poletnega padavinskega minima v Sredozemskem morju. Čimbolj se oddaljujemo proti severovzhodu, tem manj izrazit mora biti poletni minimum, saj se odaljujemo od Sredozemskega morja. To vidimo zelo očitno iz naslednjega: v avgustu prejme Sorica 160 mm padavin. Zimski minimum pa nimamo več v januarju, temveč v februarju in je za 21 mm nižji. V Bovcu pa je znašala razlika med obema minimuma več kot dvakrat toliko - 53 mm. Vzporedno z izravnavanjem vrednosti minimov gre tudi manjšanje naskoka maksimalnih padavin v jesenskih mesecih, oktobru in novembru. Vedno bolj se mu približuje sekundarni maksimum v juniju mesecu. Iz grafikona 7 je to lepo razvidno.

Binkelj, ki je že izven gorskega območja, nima več minimalnih padavin v februarju, temveč že v marcu. Taka razporedba je značilna predvsem za obdobje zadnjih 12 let, medtem ko je poprej marec spadal med namočene mesece. Imamo pa še v Binklju dokaj izrazit oktobrski maksimum. Razporedbo, kakršno spoznamo iz letnega poteka padavin v Binklju, lahko smatramo za karakteristično za Sorško polje in tudi spodnji del Ljubljanske kotline.

Razmerje med pomladanskim in jesenskim maksimumom imamo že spremenjeno v Celjski kotlini. Laško, ki ga lahko že smatramo vsaj v padavinskem pogledu, za sestavni del Celjske kotline, ima maksimum že v mesecu juniju, tako da je jesenski maksimum v oktobru na drugem mestu. Razlika znaša sicer samo 7 mm/124 mm,

117 mm/, je pa važna zato, ker jasno nakazuje razvoj v letni razporedbi padavin med Dinarskimi planotami na eni strani in Panonsko nižino odn.njenim obrobjem na drugi strani. To spoznamo najbolj iz naslednjih dveh primerov, Maribora in Murske Sobotice. V Mariboru je maksimum v juniju še zelo slabo izražen v primerjavi z julijem, ki je po višini padavin drugi v vsem letu. Sledita maj in avgust, tako da pride oktober, ki je sicer v večini Slovenije na prvem mestu, šele na peto mesto. Slična je situacija v Murski Soboti, le da je junijski maksimum že izrazit.

Naštete postaje so bile izbrane kot reprezentanti zato, ker so imele opazovanja skoro neprekinjeno tudi med vojno. Zato so bile redukcije nepotrebne. Edino postaja Benkelj ni imela v predvojni dobi opazovanj; ker v tem pasu nimamo druge zanesljive postaje, je bilo treba vključiti med ostale postaje tudi to.

V klimatskih opisih se poslužujemo pri prikazovanju letnega toka padavin absolutnih ali pa relativnih vrednosti; v drugem primeru izražamo padavine posameznega meseca v odstotkih celoletne moče. Za Benkelj imamo naslednje vrednosti: januar 7,2%, februar 7,1%, marec 5,7%, april 8,0%, maj 8,1%, junij 9,3%, julij 8,5%, avgust 7,6%, september 10,1%, oktober 11,1%, november 9,1% in december 8,2%. Slika je torej nujno ista, kot jo vidimo na grafikonu 8. Za praktične potrebe ustreza bolj absolutna vrednost srednjih padavin v posameznih mesecih, kajti z njimi pridemo takoj do tiste vrednosti, ki nas prvenstveno zanima: višina moče, ki pride v poštev za katerokoli gospodarsko panogo. Če n.pr. poudarjamo, da prejmemo na zapadu, to se pravi v najvišjem področju Škofjeloškega hribovja, v oktobru 109% padavin, v juliju pa 78% padavin, na drugi strani pa v Vojniku, najsevero-vzhodnejši točki področja, ki ga obravnavamo v tej razpravi, v juniju 121%, v oktobru pa 100%, vodi tak prikaz lahko do napačnih zaključkov. Za poljedelstvo n.pr. je mnogo primernejši prikaz, kot ga imamo na grafikonu 7. Zastopani so trije najizrazitejši meseci razporedbe padavin v Sloveniji. To so marec, v katerem imamo v največjem delu Slovenije celoletni minimum padavin, dalje junij, na katerega pade v severovzhodnem delu Slovenije maksimum padavin, v ostali polovici Slovenije pa sekundarni maksimum padavin. Tretji mesec je oktober,

pri katerem je razmerje zasukano in imamo na jugozapadu prvi maksimum, na severovzhodu pa drugi maksimum padavin.

Za marec spoznamo iz grafikona, da prejme Sorica skoro trikrat toliko padavin kot Laško; sredi med njima pa je po višinoče Binkelj kot predstavnik Sorškega polja. V juniju razmerje za vzhodni del našega področja, Celjsko kotlino, ni tako neugoden, saj prejmemo v najvišjem področju Škofjeloškega hribovja manj od 200 mm, v Celjski kotlini pa preko 120 mm. Tudi v tem primeru je Sorško polje po višini padavin sredi med njima.

V oktobru je razmerje med goratim svetom na zapadu /Škofjeloško hribovje/ in ravnim kotlinskim dnom na vzhodu /Celjska kotlina/ zopet 2:1 /230 mm, 117 mm/. Kar pa velja posebno poudariti, je razmerje v višinah padavin: v vseh treh reprezentativnih mesecih ostane slika ista, kakršno smo spoznali v enem prejšnjih odstavkov za vse leto: preko vsega leta imamo na zapadu absolutno vzeto več padavin kot na vzhodu in to je za izkoriščanje vodne energije in vode v kmetijstvu ter drugih panogah osnovnega pomena.

Spreminjanje višine padavin v posameznih mesecih.

Poleg povprečnih vrednosti so zelo važen indikator spremembe med posameznimi leti v istem mesecu. Ta problem bomo boljše osvetlili na postaji Binkelj pri Škofji Loki. Srednja višina padavin v februarju za to postajo je 116 mm, leta 1949 pa je bilo le 2 mm padavin. V marcu je povprečna višina padavin 94 mm; v l.1953 pa je bilo tudi samo 2 mm. Za april imamo v povprečju 131 mm, leta 1955 pa je bilo le 12 mm. V naslednjem mesecu maju imamo v povprečju 133 mm padavin, 1958 l. pa smo imeli le 19 mm. Vidimo torej, da so najnižje mesečne padavine kljub temu, da imamo v Binklju opazovanja le 13 let, zelo blizu ničli.

Kar zadeva maksimalne mesečne višine padavin, velja podčrtati, da se gibljejo preko vsega leta med 200 in 300 mm. V septembru 1952 leta in novembru 1949 l. pa so prešli preko 300 mm. Odstopanja so torej zelo velika, tako v pozitivni, kot v negativni smeri. Ta ugotovitev je zelo važna in ni specifična samo za Sorško polje, temveč za vso Slovenijo (5).

Maksimalne dnevne višine padavin.

Važen indikator padavinske problematike so tudi dnevne maksimalne višine padavin. Iz priložene karte 4 razberemo, da so maksimalne višine padavin, tudi dneven, zopet v dinarsko-alpski pregradi. Preko 300 mm v enem dnevu smo imeli na dveh krajih Slovenije: v Matajurju je bila ta višina zabeležena junija 1958 l. in sicer 351 mm, drugo tako področje pa je v Škofjeloškem hribovju, odn. na meji s Polhograjskimi Dolomiti. L. 1926 so septembra namerili v Lučinah 341 mm. Istega leta so na Sorškem polju prišli na skoro 200 mm (5), v Ljubljani je bila na isti dan dosežena višina padavin 153 mm. Iz priložene karte je razvidno, da so maksimalne dnevne višine padavin zelo spremenljive tudi na prav kratke razdalje. Tako je bilo v pasu med Tržiško Bistrico in Kokro maksimalna višina padavin doslej pod 100 mm. V Celjski kotlini so bile maksimalne padavine ugotovljene 1933 l. V Celju so tedaj namerili 132 mm padavin, slične višine so bile izmerjene tudi na sosednjih postajah.

Iz vsega navedenega sledi, da moramo v goratem svetu na skrajnem zapadnem koncu obravnavanega področja računati z dnevnimi maksimalnimi padavinami okoli 300 mm, na Sorškem polju, torej v vznožju Škofjeloškega hribovja z 200 mm, na vzhodu v Celjski kotlini pa z okoli 150 mm.

Število padavinskih dni ≥ 0.1 mm in ≤ 10.0 mm.

Padavinsko problematiko zaključimo s pregledom o številu padavinskih dni, v katerih je bilo padavin vsaj 0.1 mm ali vsaj 10 mm. Iz tabele 6 in 7 je razvidno, da se pri teh dveh vrstah omejujemo na podatke iz neposrednega področja Škofjeloškega hribovja, dalje Sorškega polja in Celjske kotline; opustili smo torej primerjavo z oddaljenejšimi področji Slovenije: obmorskim pasom in Prekmurjem. Povprečne vrednosti so dobljene iz 2 obdobj: 1925-1940 in 1946-1958. Padavinskih dni (nad 0.1 mm) je v goratem svetu v Sloveniji okoli 150, Sorica pa jih izkazuje 147. Voglje, ki smo jih vključili namesto Binklja /ta postaja nima dovolj dolge opazovalne dobe/ imajo celo 153 padavinskih dni.

Tabela 6

SREDNJE ŠTEVILO DNI Z DNEVNO VIŠINO PADAVIN 0,1 mm ALI VEČ (1925-40,46-58)

Mesec	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Vsota
SORICA _x	10,5	9,2	10,9	13,7	15,6	15,0	12,9	11,6	10,8	12,5	13,6	11,0	147,3
Voglje	11,8	11,0	10,9	14,0	15,4	14,7	12,2	11,5	10,9	13,1	14,0	13,3	152,8
Celje	10,2	9,0	9,6	11,5	14,1	13,0	11,6	10,9	10,1	12,1	11,7	11,1	134,9

Tabela 7

SREDNJE ŠTEVILO DNI Z DNEVNO VIŠINO PADAVIN 100 mm ALI VEČ (1925-40,46-58)

SORICA _x	4,5	4,0	5,2	5,4	5,8	5,8	4,6	4,8	5,2	6,8	6,9	5,1	64,1
VOGLJE	3,7	3,8	2,8	4,1	4,3	4,5	4,2	3,8	3,8	5,9	4,7	3,7	49,3
CELJE	2,3	2,1	1,9	2,3	3,8	4,0	4,1	3,7	3,8	4,2	3,6	2,5	38,3

x = reducirane vrednosti

Kot padavinski dan označimo tisti dan, v katerem je bilo namerjenih vsaj 0.1 mm padavin. Iz prejšnjih izvajanj vemo, da prejme Sorica v hribovitem svetu približno 400 mm več padavin kot pa jih prejmejo Voglje. Iz obojnega razmerja spoznamo, da število padavinskih dni ne predstavlja reprezentativno vrsto. Višina 0.1 mm je preneznatna, da bi dovoljevala solidno statistično osnovo. Ako so namreč padavine v jutranjih urah in sledi za tem toplem dan, imamo zelo veliko verjetnost, da bodo padavine, ki niso bile izdatne (do na 2,0 mm), v toplem dnevu izhlapele in jih zato opazovalec v naslednjem jutru ne more zabeležiti. Sicer pa velja podčrtati, da je razmerje v višini padavin med področji z maksimalnimi padavinami v Julijskih Alpah in onimi z minimalnimi padavinami v Panonski nižini nekako 4:1, v številu padavinskih dni pa je razmerje 2:1 (5). Če upoštevamo sedaj še Celje, kot reprezentanto spodnje Celjske kotline, potem ugotovimo iz tabele 6, da se število padavinskih dni kljub dokajšnji oddaljenosti Celja od Dinarsko-alpske pregrade le malo zmanjša: na 135. Ko smo obravnavali razporedbo padavin med letom, smo ugotovili, da nastopa na zapadu maksimum v jeseni, predvsem oktobra in novembra, na vzhodu pa v juniju. Število padavinskih dni pa je v vsej Sloveniji največje v maju. Taka je bila situacija v izredno namočenem obdobju 1925-1940, ostalo pa je tudi v suhem obdobju zadnjih 14 let. Tolmačenje: v višjih plasteh imamo še relativno hladen zrak, pritekajoč mač naše področje z jugozapada, kot posledica udorov polarnega zraka v zapadno Sredozemlje. Zaradi relativno visokega stanja sonca imamo v maju že izrazite otoplitve v najnižjih plasteh atmosfere in posledica temperaturnega nasprotja je i postopna labilizacija atmosfere in s tem pogojene veliko število padavinskih dni. Minimum padavinskih dni pa imamo v februarju in marcu. Pri tem moramo upoštevati, da je tabela izdelana na osnovi podatkov 1925-1940 in 1946-1958, torej 2 obdobji z izrazito različno stopnjo namočenosti v mesecu marcu. Če bi upoštevali samo drugi niz /1946-1958/, potem pade minimum padavinskih dni le na mesec marec.

Dokaj spremenjeno sliko dobimo, ako upoštevamo število dni z dnevno višino padavin vsaj 10.0 mm. Minimum imamo zopet v februarju in marcu, maksimum pa ne nastopa več v maju, tudi v

juniju ga ne srečamo; maksimum je prestavljen na oktober odn. november. Za Sorico in Voglje je to povsem normalno, saj imamo v teh dveh mesecih tudi maksimum padavin. Celje pa izkazuje minimalno razliko v številu takih dni v mesecih junij, julij in oktober. Prilичno ista je situacija pri višini padavin.

Nasprotje med Škofjeloškim hribovjem, osrednjim delom Ljubljanske kotline in Celjsko kotlino pride jasneje do izraza šele pri letnih vsotah padavinskih dni z vsaj 10 mm. Tako imamo v sredogorskem svetu 64 takih dni, na vznožju sredogorja okoli 50, v Celjski kotlini pa pade to število že pod 40 dni.

S n e ž n e r a z m e r e

Medtem ko smo se pri padavinah na splošno opirali na dolgoletna opazovanja, imamo za snežne razmere na razpolago krajši opazovalni niz in sicer od leta 1949-1958, torej točno deset let. Izbrane so bile tri vrste snežnih reprezentantov: nje število dni s snegom, vsaj 0.1 mm moče, dalje maksimalna višina snežne odeje in končno srednji datum zadnjega in prvega dne s snežno odejo debelo vsaj 1 cm.

Ker je sneženje pogojeno s temperaturami okoli zmrzišča in z nižjimi, temperature same pa so funkcija absolutne višine, zato je nujno, da imamo tem večje število dni s sneženjem, čim večja je absolutna višina. To je osnovno pravilo. Iz tabele 8 zvezimo, da imamo v višini ca 800 m dobrih 35 dni s snegom v letu, v višini pod 400 m (Vogljje) pa le dobrih 25 dni. Omenili smo višino 400 m. Iz tabele 8 je namreč razvidno, da imata postaji Vogljje in pa Celje enako število dni s sneženjem, namreč dobrih 25, kljub temu, da ležijo Vogljje nekako 120 m višje od Celja. Največ dni s sneženjem imamo v obeh zimskih mesecih, t.j. v januarju in pa v februarju.

Maksimalna višina snežne odeje ne varira močno niti na področjih, ki so daleč drugo drugemu. Kot primer lahko navedemo močno sneženje sredi februarja 1952. Od Ljubljane pa še preko Kranja so se ponavljale višine okoli 150 cm, to pa so doslej za to področje absolutni maksimi. Sicer pa imamo maksimalno višino v Vogljah ca 150 cm, v Celju nekoliko pod 80 cm, v Sorici pa kar preko 2 m. Najvišja odeja je bila na obravnavanih postajah

SREDNJE ŠTEVILO DNI S SNEGOM 0,1mm ALI VEČ (1949-58)

Mesec Postaja	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Vsota
SORICA	8,2	7,3	4,7	3,9	0,8	1,7	2,5	6,4	35,5
VOGLJE	6,3	6,9	4,4	1,3	0,3	0,7	1,8	3,6	25,3
CELJE	5,5	6,9	4,5	1,2	0,2	0,8	1,5	4,7	25,3

MAKSIMALNA NAJVIŠJA VIŠINA SNEŽNE ODEJE V cm (1949-58)

Tabela 9

SORICA	126	205	95	30	35	28	18	86	205
VOGLJE	53	155	77	5	14	13	17	50	77
CELJE	53	78	68	5	13	3	10	26	78

SREDNJI DATUM ZADNJEGA IN PRVEGA DNE S SNEŽNO ODEJO 1 cm ALI VEČ

Tabela 10

SORICA				6.							3.		
VOGLJE			29.								24.		
CELJE			24.									3.	

v februarju. Kar zadeva čas, ko imamo praviloma najvišjo snežno odejo, velja poudariti, da nastopa maksimalna odeja tem kasneje, čim višje leži področje. Tako imamo n.pr. na Komni maksimalno odejo praviloma v aprilu.

Za vegetacijo je pomemben datum zadnje in prve snežne odeje. Iz tabele lo razberemo, da spomladi ni bistvenih razlik, saj imamo pri višinski razliki ca 500 m /Sorica, Celje 245/ le 13 dni razhajanja. Pač pa je večja razlika v jeseni in sicer se razhajanje podaljša za dvakratno vrednost. Iz tabele lo je razvidno, da smo imeli v lo-letnem obdobju 1949-1958 prvo snežno odejo na Sorici v povprečju 3.novembra, v Celju pa šele mesec dni kasneje, 3.decembra.

O b l a č n o s t i n s o n č n o o b s e v a n j e

Med najvažnejše klimatske pokazatelje moramo šteti poleg padavin in temperature tudi oblačnost. Zal za ta element še nimamo primerne instrumenta. Opazovanja so vizuelna in podvržena močnemu subjektivnemu čutu opazovalca.

Pri nas opazujemo v klimatološki mreži oblačnost ob istih treh terminih kot ostale elemente. Vsoto, dobljeno iz treh terminskih vrednosti, delimo s številom opazovanj in rezultat smatramo za srednjo dnevno oblačnost. Podobno kot pri drugih elementih pridemo do srednje mesečne in srednje letne oblačnosti. Drugod (v ZDA) oceni opazovalec zvečer vsakega dne srednjo nočno oblačnost. Nerodno je zlasti to, da štejemo k oblačnosti tudi delež cirov, ki sončne žarke le malo oslabe. Nebo, ki je pokrito s ciro, učinkuje kot jasno nebo, tako fiziološko kot tudi psihološko. Ker jih pogosto opazovalec-nestrokovnjak sploh ne opazi, nastopijo lahko občutne razlike med ocenami rednih opazovalcev na sinop.postajah in med ocenami oblačnosti, ki jih dobimo od opazovalcev na običajnih klimatoloških postajah.

V tabeli 11 smo prav iz tega vzroka upoštevali prvenstveno podatke s sinoptičnih postaj. Drugi moment za izbor postaj v tabeli 11 pa je v okolščini, da imamo na navedenih postajah montiran heliografe, ki registrirajo sončno obsevanje. Ker je takih postaj v Sloveniji malo, smo uporabili njihove podatke

SREDNJA MESEČNA IN LETNA OBLAČNOST

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Letna
Ljubljana	7,8	7,2	6,6	6,4	6,4	6,3	5,6	5,5	5,9	6,9	8,1	8,5	6,8
Celje	7,1	7,2	6,7	6,6	6,5	6,5	5,5	5,1	5,5	6,7	7,6	7,6	6,5
Maribor	6,5	6,8	7,0	6,8	6,2	6,4	5,8	5,2	4,9	5,7	7,6	7,1	6,3
M.Sobota	6,7	6,9	6,5	6,1	6,1	6,1	5,4	4,8	5,1	6,0	7,3	7,7	6,2
Ajdovščina	6,3	6,4	6,2	6,2	6,1	6,3	4,9	4,7	4,8	5,6	6,5	6,7	5,9
Golnik	6,5	6,3	6,3	5,7	5,5	5,9	5,1	5,0	5,3	6,1	7,2	7,0	6,0
Koper	6,0	6,4	6,2	5,7	4,9	5,3	4,0	3,9	4,0	4,8	6,5	6,7	5,4
Kredarica	5,2	5,7	6,4	6,8	6,7	7,6	6,8	6,6	5,5	5,3	6,3	5,6	6,2

v celoti; le tako dobi zadovoljivo sliko. Postaje so namreč enakomerno razporejene po vsej Sloveniji in samo z njihovo medsebojno primerjavo se približamo tudi vpogledu v razmere, kakršne so v porečju Sore in v spodnjem delu Celjske kotline. Opravičilo za tako odločitev imamo še v dejstvu, da^v zapadni enoti našega področja /porečje Sore/ nimamo nobene postaje s heliografom.

Iz zadnje rubrike v tabeli razberemo, da se giblje srednja letna oblačnost v notranji Sloveniji med stopnjama nekako 6 in 7. Najvišjo srednjo oblačnost izkazuje Ljubljana, pač zaradi pogoste megle. Če upoštevamo, da ima Celje, čeprav dokaj pogosto v megli, obravnavani parameter 6.5, potem moramo sklepati, da je v Škofjeloškem hribovju in na Sorškem polju oblačnost približno 6.0 do 6.4, kar ustreza tudi srednji letni oblačnosti postaje Golnik.

Kar zadeva letni tok oblačnosti, povzamemo iz tabele 11, da doseže oblačnost največjo stopnjo v zadnjih dveh mesecih, novembru ali decembru. V notranji Sloveniji je v teh dveh mesecih srednja oblačnost večja od 7, v Ljubljanski kotlini celo večja od 8. Tudi v tem primeru imamo občutno posledico megle, ki traja v Ljubljani prav v decembru največ ur dnevno. Postaja Celje ima v obeh omenjenih mesecih oblačnost 7.6. Verjetno pade stopnja proti Vojniku le malo, saj se megla v Celjski kotlini zadržuje praviloma enakomerno v vsem spodnjem delu. Če upoštevamo še podatek za Golnik in dalje za Kredarico, smemo sklepati, da je na Sorškem polju srednja oblačnost v novembru in decembru okoli 7.2, v Škofjeloškem hribovju pa pade verjetno pod 7.0.

Od maksima oblačnosti v poslednjih dveh mesecih leta se oblačnost znižuje postopno preko vse zime in pomladi vse do kasnega poletja, ko je v avgustu dosežena najnižja stopnja. Velja pa poudariti, da imamo zelo slično stopnjo oblačnosti že tudi v juliju in gre minimum v avgustu morda na račun dejstva da je opazovalna doba zelo kratka, le zadnjih lo let, ko se je tudi padavinski minimum premaknil iz julija na avgust odnosno celo na september. Poudariti velja vsekakor, da smo v obdobju 1925-1940 imeli na polovici postaj minimum v avgustu, na drugi polovici pa v juliju.

Važno je predvsem, da znaša v večini Slovenije, torej tudi nad obema našima področjema oblačnost v juliju in avgustu okoli 5.0. Nekoliko sporno je vprašanje stopnje oblačnosti najvišjih vzpetosti v porečju Sore. Podatki Kredarice namreč kažejo, da imamo v visokogorskem svetu skoro diametralno nasprotni razvoj oblačnosti. Minimum je januarja, maksimum pa v juniju. Vzrok za tak vrstni red je pojav konvektivne oblačnosti v poletnih mesecih v opoldanskih urah, zaradi česar dobimo maksimalno oblačnost v juniju. V tem mesecu imamo najčešče udore polarnege zraka in s tem najugodnejše pogoje za razvoj dnevne konvekcije /po prehodu hladne fronte/. Minimum v januarju pa je pogojen z absolutno višino Kredarice. Za zimske mesece je značilna nizka oblačnost in Kredarica je v številnih dneh nad oblačno plastjo. V koliki meri velja slični letni tok oblačnosti za najvišje predele v porečju Soče, je za sedaj nemogoče ugotoviti. Iz dejstva, da imamo na Ribniški koči /1530m/ prav tako minimum v avgustu, pa smemo sklepati, da v ekonomsko važnem pasu Škofjeloškega hribovja vrstni red med posameznimi meseci v povprečju ne odstopa od razmer, ki smo jih navedli za naše glavne postaje /maksimum oblačnosti v novembru in decembru/.

Prilичno isto sliko dobimo, ako analiziramo tabelo 12, ki nas seznanja s številom ur s soncem v posameznih mesecih. Zopet imamo maksimum v juliju in v avgustu, minimum pa v novembru in decembru. Minimum v decembru bi ustrezal maksimum v juniju, saj imamo tedaj sonce najdlje nad obzorjem. Upoštevati pa moramo, da imamo v juniju mnogo večjo frontalno aktivnost kot pa v ostalih dveh poletnih mesecih in da je zato povsem prirodno, da je število ur s soncem manjše.

Ako si pobliže ogledamo letno povprečno število ur s soncem, lahko zaključimo, da prevladujejo v Sloveniji celoletne vrednosti med 1.700 in 1.800 ur. Za Maribor je znano, da ima pri nas največ sonca v vsej notranji Sloveniji, tako da ga za ostalo Slovenijo ne moremo izbrati kot izhodišče za oceno stopnje osončenja.

Drug nasproten primer predstavlja Ljubljana, ki ima zlasti v zimskih mesecih neredko meglo preko vsega dne, še češče pa se sonce pokaže prehodno v zgodnje popoldanskih urah. Zmedo

SREDNJE MESEČNO IN LETNO ŠTEVILO UR S SONČNIM OBSEVANJEM.

Tabela 12.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Letno
Ljubljana	46	67	120	159	198	214	246	230	152	104	40	34	1610
Celje	64	79	120	153	189	211	246	234	175	121	60	55	1707
1954-60													
Maribor	82	92	128	162	198	217	238	239	208	151	60	64	1839
Murska Sobota	70	82	124	161	199	216	245	246	179	126	63	45	1756
Ajdovščina	91	98	140	151	198	214	263	254	193	149	97	73	1921
Golnik	69	76	114	140	171	167	211	223	159	127	63	55	1575
1955-60													
Koper	96	106	148	202	271	262	325	290	241	180	91	68	2280
1955-60													
Kredarica	119	111	132	141	196	158	189	173	161	153	89	93	1715

SREDNJE MESEČNO IN LETNO OBSEVANJE V % MOZNEGA OBSEVANJA

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Letno
Ljubljana	16	23	33	39	43	46	52	53	40	30	14	13	36
Celje 1954-60	23	27	33	38	41	45	52	53	46	35	21	20	38
Maribor	29	32	35	40	43	46	50	55	55	44	21	24	41
M.Sobota	25	28	34	40	43	46	51	56	47	37	22	17	39
Ajdovščina	32	34	38	37	43	46	55	58	51	44	34	27	43
Golnik 1955-60	24	26	31	34	37	36	44	51	41	37	22	20	35
Koper 1955-60	34	37	40	50	58	56	68	66	64	53	32	25	51
Kredarica	42	38	36	35	42	34	40	39	42	45	31	34	38

v našo shemo za ustvaritev enotne slike o sončnem obsevanju v vsej notranji Sloveniji kvari še prav posebno podatek za Golnik. Kljub južnemu pobočju prejme Golnik celo manj sonca kot Ljubljana. Vzrok za to je lega na južnem vznožju Karavank, zaradi česar ga v pomladanskih, predvsem pa v poletnih in deloma jesenskih jutrih in večerih sončni žarki ne dosežejo, saj leži tedaj za sonce v mrtvem voglu. Iz ostalih podatkov je razvidno, da smemo v Škofjeloškem hribovju, kjer ni orografskih ovir, računati z vrednostmi blizu 1.800 ur; prilično ista mora biti situacija na Sorškem polju, medtem ko spodnji del Celjske kotline verjetno nikjer ne pride preko 1.750 ur s soncem letno.

Sliko dopolnimo s podatki tabele 13, ki kaže sončno obsevanje kot v % možnega obsevanja. Na isti način, kot smo to sklepali v prejšnjem odstavku, dobimo za Celjsko kotlino nekaj pod 40% možnega števila ur s soncem letno, medtem ko naj bi imeli v Škofjeloškem hribovju in na Sorškem polju okoli 40%.

V e t e r

Za Slovenijo pravimo, da ima veter kanaliziran; to pomeni, da prevladujejo tiste smeri vetra, ki jih diktira relief. Tako imamo v Savski dolini prevladujočo smer severozapad-jugovzhod, v Celju prevladujeta zapad in vzhod, medtem ko imamo v Murski Soboti, kjer reliefno ni pogojena nobena smer, v glavnem enakomerno zastopane vse smeri.

Poudarek ostane na besedi "prevladuje". Kadar imamo majhen barični gradient, takrat dejansko odloča o smeri vetrastrujenju zraka, relief. Če pa je barični gradient večji, potem se skuša veter ravnati po reliefu in po baričnem gradientu. Če upoštevamo, da se preko Slovenije, prav tako pa v neposredni bližini Slovenije, pogosto gibljejo cikloni, v katerih je praviloma gradient večji, potem moramo pričakovati, da bodo po gradientni sili pogojeni vetrovi nastopali v več ali manj enaki pogostosti iz vseh smeri. Od tod tudi dejanska situacija, da nastopajo na vseh slovenskih postajah vse smeri vetrov, tiste, ki so pogojene z reliefom, pa le prevladujejo.

Pri tem ne smemo pozabiti, da je večina starejših postaj v kotlinah, odn.dolinah, kjer pride do stekanja hladnega zraka,

ki je manj pokreten. Tudi sicer so kotline, pri tem mislimo prvenstveno na kotlinska dna, za veter manj pristopne. Od tod drugo znano dejstvo, da imamo na naših postajah zelo pogosto brezvetrje. Čim večja pa je relativna višina, tem redkejše je brezvetrje, tem manj prihaja do izraza relief. V višini okoli 1400 m nad Slovenijo nimamo več po reliefu pogojenih rož vetrov ki se od kraja do kraja zato močno ločijo. Nasprotno, v višjih področjih prihaja bolj in bolj do izraza prevladovanje jugozapadnih vetrov (7), kar je posledica dveh izrazitih sinoptičnih situacij: barične doline nad zapadno Evropo, tako da prodre hladni zrak preko zapadne Evrope globoko v Sredozemsko morje ali celo v severno Afriko. Take situacije so zelo stabilne, pri nas pa imamo takrat jugozapadne vetrove. Zlasti pogoste so doline nad zapadno Evropo, jeseni in spomladi (8). Najdalgotrajnejše pa so v jesenskem času in prav zaradi njih imamo v zapadnem delu Slovenije v jeseni maksimum padavin.

Kot smo omenili, pride relief tem bolj do izraza, čim globlja je kotlina odn. dolina. Tako vidimo pri Celju (gr.9), da je dominantna smer vzhodna, za njo zahodna, medtem ko so ostale smeri dokaj enakomerno zastopane. Ena četrtnina vseh opazovanj pa je bila v Celju brez vetra: calme 241%. Poudariti velja, da imamo v Celju isto sliko v januarju, juliju in v celoletni razporedbi. Škofja Loka (gr.9) ima v povprečju še večje število terminov brez vetra (303%/). Pozornost pritegne dokaj velika razlika med januarsko in julijsko rožo vetrov. V januarju prevladujejo vetrovi z vzhodno komponento, v juliju pa vetrovi z nasprotne strani. Taka razporedba je v skladu z razporedbo vremenotvornih središč v obeh mesecih. V januarju prevladujejo anticiklonske situacije in v zvezi z njimi priteka zrak iz vzhoda; obratno imamo v poletju pogoste vdore polarnega zraka v osrčje Evrope, kar ustvarja pri nas premoč vetrov z zapadno komponento. Vsekakor pa iznenadi, da je brezvetrje v zimskem mesecu redkejše kot pa v poletju. Poudariti pa velja, da so opazovanja v Škofji Loki kratkotrajna in da zato na pravkar iznesena nasprotja ne smemo gledati z isto kritičnostjo kot n.pr. v Celju, kjer so bila opazovanja ves decenij.

Roža vetrov za Javorje nad Poljanami (gr.9a) potrdi naš

prejšnji zaključek: da so primeri brezvetrja tem redkejši, čim bolj je postaja dvignjena. Javorje nad Poljanami, v višini skoro 700 m ima skoro polovico manj terminov brez vetra kot pa Škofja Loka. Sicer pa imamo razporedbo vetrov, ki ustreza reliefnim prilikam: najmanj pogosti so severozapadni in jugovzhodni vetrovi, torej tisti dve smeri, ki preprečujeta razvoj vetra. Javorje leži namreč na jugovzhodnem pobočju, tako da se ne more razviti severozapadnik, ker je tam pobočje, nasprotni veter, jugovzhodnik, pa prav tako ne, ker mu zapira pot pobočje.

Prikazali smo samo vetrovne razmere na treh postajah. Razlike med njimi so dokajšnje in so pogojene, kot smo ponovno poudarili, z reliefom. Bilo bi komaj smiselno, da bi analizirali vetrovne razmere za več krajev. Naj omenimo samo, da izkazujejo starejše analize smeri vetra v Ljubljani kot prevladujoči smeri jugozapad in severovzhod pač kot posledico dejstva, da je bil veter opazovan na prehodu med Gradom in Rožnikom in je bila smer severovzhod-jugozahod nujna. V zadnjem deceniju pa se je postaja preselila iz univerze za Bežigrad. Prevladovanje jugozapadnih vetrov se je umaknilo jugovzhodnim, sicer pa so vetrovi iz smeri jugozapad-severozapad, severovzhod in jugovzhod praktično enako pogosti. Ta primer kaže, kako se smer vetra spreminja že na zelo majhne razdalje in kako majhna bi bila korist, ako bi skušali analizirati smeri vetra na številnejših postajah.

Mimo smeri vetra opazujemo tudi njegovo jakost, tu velja podčrtati, da Slovenija ni področje močnih vetrov (7). V dolgoletnem povprečju se pokaže, da prevladujejo jakosti od 2-3 po Bf, to se pravi izrazito šibki vetrovi. Nekoliko bolj zanimiva je statistika o viharnih vetrovih. Že iz dosedanjih izvajanj vemo, da so ti razmeroma redki. V Celju n.pr. imamo vetrove z jakostjo 6 Bf v povprečju trikrat letno. Podobna je situacija tudi v večini ostale Slovenije. Zato iznenadi podatek za Škofjo Loko, kjer naj bi bilo kar 24 dni z vetrovi viharnega značaja. Res je sicer, da je Sorško polje znano po močnih vetrovih, vsekakor pa zadevnim opazovanjem ni mogoče verjeti.

Naj še omenimo, da so viharne vetrovi najčešči v jesenskem času zaradi globokih depresij. Pojavljajo pa se tudi v poletju v zvezi z nevihtami.

LITERATURA:

- 1.HAN SURING
- 2.GEIGER
- 3.FURLAN, Temperature v Sloveniji
- 4.REYA, Letna razporedba padavin v Sloveniji
- 5.FURLAN, Padavine v Sloveniji
6. Snežne padavine v dneh od 12-15.februarja 1952
- 7.FURLAN,Veter v Sloveniji

GEOGRAFIJA ŠKOFJE LOKE S POSEBNIM
OZNIKOM NA FUNKCIONALNOST MESTA KOT
REGIONALNEGA SREDIŠČA OBČINE *

*

SEZNAM KART K TRETJEMU POGLAVJU

1. Karta zemljiških kategorij po kat.občinah leta 1825
2. Zemljiške kategorije zasebnih lastnikov leta 1825
3. Karta izrabe tal v kat.občinah Puštal, Stara Loka, Stari dvor, Suha in Škofja Loka leta 1825.
4. Karta zemljišča posestnikov kat.občine Škofja Loka po njih hovich socialnoposestnih kategorijah leta 1825
5. Karta zemljišča posestnikov kat. občine Škofja Loka po njihovi gospodarski dejavnosti leta 1825
6. Karta zemljiških kategorij po kat.občinah leta 1961.
7. Zemljiške kategorije v uživanju zasebnih gospodinjstev leta 1961
8. Karta izrabe tal na območju Škofje Loke in dela obmestja leta 1963
9. Karta zemljišča Škofje Loke in dela obmestja po kraju bivanja uživalcev leta 1961
10. Karta zemljišča Škofje Loke in dela obmestja po socialno posestnih skupinah uživalcev leta 1961
11. Karta zemljišča Škofje Loke in dela obmestja po gospodarski dejavnosti uživalcev leta 1961
12. Rast števila hiš in prebivalstva v obdobju 1869-1961
13. Prebivalstvo po spolu in starosti leta 1961
14. Prebivalstvo po poreklu 1961
15. Aktivno prebivalstvo po panogah in skupinah panog gospodarske dejavnosti leta 1953
16. Prebivalstvo po panogah gospodarske dejavnosti leta 1961
17. Aktivno prebivalstvo po panogah in skupinah panog gospodarske dejavnosti leta 1961
18. Število in glavne smeri selitev prebivalstva med leti 1953-1961
19. Gibanje števila selitev po letih v obdobju 1953-1960
20. Odselitve iz Škofje Loke po občinah v obdobju 1953-1961
21. Priselitve v Škofjo Loko po občinah v obdobju 1953-1961

22. Dnevna migracija delovne sile v Škofjo Loko in sosednje centre z nad loo zaposlenimi leta 1963
23. Teritorialna rast Škofje Loke in dela obmestja glede na starost hiš
24. Funkcionalno prostorska razčlenitev Škofje Loke in dela obmestja glede na funkcijo stavb leta 1963
25. Karta izrabe tal na območju Škofje Loke in dela obmestja (po poljski metodi)
26. Gravitacijsko območje Škofje Loke glede na migracijo delovne sile.

INSTITUT ZA GEOGRAFIJO
LOKE V POVLAVSKEM OBMOČJU

DRUŽBENA GEOGRAFIJA OBČINE ŠKOFJA

Število in rasporeditev prebivalstva

Fri socialni transformaciji vplivna je območja škofje loka. Če je loka bolj značilna poteka demogeografske strukture občine kot posledica sočasnih učinkov fizičnih in družbenogeografskih faktorjev. Ko prehajamo na analizo družbenogeografskih dejavnikov škofjeloške komunne, bo na prvo mesto obravnavano njeno prebivalstvo. Običajno je demogeografska struktura pri zaključnih poglavjih, kar se smatra, da je kakovostnejša razmeroma. DRUŽBENA GEOGRAFIJA OBČINE ŠKOFJA LOKA V POVOJNEM OBDOBJU obravnavanega območja. Če je loka bolj značilna poteka demogeografske strukture občine kot posledica sočasnih učinkov fizičnih in družbenogeografskih faktorjev. Ko prehajamo na analizo družbenogeografskih dejavnikov škofjeloške komunne, bo na prvo mesto obravnavano njeno prebivalstvo. Običajno je demogeografska struktura pri zaključnih poglavjih, kar se smatra, da je kakovostnejša razmeroma.

DRUŽBENA GEOGRAFIJA OBČINE ŠKOFJA
LOKA V POVOJNEM OBDOBJU

Ogle, če se na prejšnje število in rasporeditev prebivalstva na območju škofje loka. Po zadnjem popisu prebivalstva leta 1961 je v občini živelo 24.107 prebivalcev. To prebivalstvo je glede na površino občine povprečno razporejeno po vseh teritorijih občine. Že od leta 1948 je bilo v občini 24.107 prebivalcev. To območje je bilo priseljeno iz vseh delov občine, predvsem na škofje polje in v dve dolini in krajinski delovi, manj prebivalstva in s tem reče, da naseljenost je v največjem območju obeh dolin. Tako je bilo istega leta na razmeroma malo obsežnem škofje polju v okviru občinskih meja 10.414 prebivalcev ali 43,2% vseh prebivalcev občine. Poljansko dolino je naseljevalo 7.276 ali 30,1% prebivalcev in Selike 6.421 ali 26,7% prebivalcev škofjeloške občine. Posledice navedene rasporeditve prebivalstva so razlike v gostoti med posameznimi deli občine. Leta 1961 je znašala gostota prebivalstva povprečno 51,5/km². Na 300 prebivalcev na km² živi na škofje polju in sicer na območju, ki pripada škofji Loki in delu njene občine. To je gravitacijsko območje sicer urbaniziranemu območju. Taka gostota je v bližini katarskih občin, v tretji-400, v drugi-500 in v obeh katarskih občinah škofje polja od

I. DEMOGEOGRAFSKA STRUKTURA

1/Število in razporeditev prebivalstva

Pri oznaki transformacije vplivnega območja Škofje Loke so bile podane le nekatere najbolj značilne poteze demogeografske strukture občine kot posledica sočasnih učinkov fizično in družbenogeografskih faktorjev. Ko prehajamo na analizo družbenogeografskih dejavnikov škofjeloške komune, bo na prvem mestu obravnavano njeno prebivalstvo. Običajno je demogeografska struktura pri zaključnih poglavjih, ker se smatra, da prebivalstvene razmere odsevajo ekonomskogeografsko strukturo obravnavanega območja. Ker v tej razpravi ni namen omejiti se zgolj na ugotavljanje in analizo razporeditve in števila prebivalstva v povojnem obdobju razvoja škofjeloške komune, ampak tudi poseči nekaj desetletij nazaj, da bi spoznali osnovne značilnosti številčnega gibanja prebivalstva in njegovih vzrokov v preteklosti, je kazalo to poglavje uvrstiti na prvo mesto.

Oglejmo si najprej število in razporeditev prebivalstva na območju sedanje škofjeloške občine. Po zadnjem popisu prebivalstva leta 1961 živi v komuni skupaj 24.105 prebivalcev. To prebivalstvo je dokaj neenakomerno razporejeno po vsem teritoriju občine. Glede na poznano reliefno izoblikovanost tega območja je bilo pričakovati največjo koncentracijo prebivalstva na Sorškem polju in v dnu Selške in Poljanske doline, manj prebivalstva in s tem redkejšo naseljenost pa v hribovitem obrobju obeh dolin. Tako je živelo istega leta na razmeroma malo obsežnem Sorškem polju v okviru občinskih meja 10.414 prebivalcev ali 43,2% vseh prebivalcev občine. Poljansko dolino je naseljevalo 7.270 ali 30,1% prebivalcev in Selško 6.421 ali 26,7% prebivalcev škofjeloške občine. Posledica navedene razporeditve prebivalstva so razlike v gostoti med posameznimi deli občine. Leta 1961 je znašala gostota prebivalstva povprečno 51,6/km². Nad 200 prebivalcev na km² živi na Sorškem polju in sicer na območju, ki pripada Škofji Loki in delu njene ožje gravitacijske cone oziroma urbaniziranemu obmestju. Taka gostota je v štirih katastrskih občinah, v treh 101-200, v dveh 51-100 in dveh katastrskih občinah Sorškega polja od

21-50 preb./km². Izven območja Sorškega polja se je prebivalstvo zgostilo najbolj v dnu obeh dolin, vendar ni dosegla take stopnje kot na ravnini Sorškega polja. Nad 100 prebivalcev na km² je gostota le še na območju Železnikov, od 51-100 pa v katastrskih občinah z večjimi naselji, tako v k.o. Dobje, Gorenja vas, Studeno in v Selcah. Izjemno ima tako gostoto še k.o. Laniše. Povsod drugod je gostota prebivalstva na km² pod 50, to je pod povprečjem za celotno občino. Pas izredno nizke gostote naseljenosti se vleče v hribovitem delu Selške doline, na območju katastrskih občin Dražgoše, Sv. Križ, Danje, Sorica in Davča z nadaljevanjem v katastrsko občino Leskoviča v Poljanski dolini. Prav tako nizka gostota, od 20 prebivalcev na km² navzdol, je tudi v sklenjenem območju katastrskih občin Spodnje Poljanske doline: Kovski vrh, Staniše, Sv. Ožbalt, Sv. Barbara in v k.o. Sopotnica. (Karta 1)

Razporeditev prebivalstva in njegova gostota je na eni strani pogojena v prirodno-geografskih osnovah, na drugi strani pa je odraz prometne povezanosti oziroma izoliranosti posameznih območij občine ter njihove gospodarske razvitosti. Reliefno zelo razčlenjeno površje občine, razen na ravnini in v dnu obeh dolin, ni pripomoglo k koncentraciji prebivalstva in s tem k nastanku večjih naselij, v katerih bi se lahko strnil tudi pomembnejši gospodarski potencial. Ravno nasprotno, razgiban relief in razporeditev kmetijskega zemljišča sta pripomogla k razširitvi prebivalstva, zaradi česar niso redka naselja samotnih kmetij.

Kot je bilo mogoče ugotoviti iz prejšnjih poglavij, se koncentracija prebivalstva nadaljuje dokaj intenzivno predvsem na Sorškem polju, v obeh dolinah napreduje relativno počasi, medtem ko se v hribovitem obrobju obeh dolin, kot posledica depopulacije, že dalj časa zmanjšuje gostota naseljenosti. Značilnosti razporeditve in gostote prebivalstva nam osvetljuje tudi številčno gibanje prebivalstva v obdobju zadnjih nepolnih sto let.

Leta 1869, to je v času prvega štetja prebivalstva, je živelo na območju, ki je danes zajeto v upravnih mejah škofje-loške občine, 22.850 prebivalcev. To pomeni, da je število prebivalstva v vsem opazovanem obdobju 1869-1961 poraslo le za

5,5%, kar moramo označiti za zelo skromen porast. Že v tem indeksu se zrcalijo demogeografske razmere, značilne za razvoj prebivalstva hribovitih, od prometa in gospodarskih središč več ali manj oddaljenih pokrajin. K večji rasti prebivalstva občine v preteklosti ni moglo pripomoči niti gospodarsko razvitejše Sorško polje z urbanskim središčem Škofjo Loko, ki je lahko z razvojem gospodarskih dejavnosti šele v povojnem obdobju zagotovila svojemu gravitacijskemu zaledju možnost priseljevanja. Vse dotlej je prebivalstvo hribovitih predelov obhajalo izven meja občine, pa tudi prebivalci Škofje Loke same so se morali odseljevati v druge kraje.

Vendar obstojajo tudi v številčnem gibanju prebivalstva razlike med tremi glavnimi prirodnogeografskimi in do neke mere tudi gospodarskimi območji občine. V obdobju 1869-1961 je prebivalstvo na Sorškem polju poraslo za 8,7%, v Selški dolini za 1,3%, v Poljanski dolini pa je celo nazadovalo za 5,8%. Da bi lahko bolj podrobneje objasnili te indekse, naj najprej pogledamo, kako je potekalo številčno gibanje prebivalstva med posameznimi krajšimi obdobji. Do prve svetovne vojne je prebivalstvo občine skoraj ves čas nazadovalo, tako da se je med letoma 1869 in 1910 njegovo število znižalo v celoti za 4,2%. To je bilo, lahko rečemo najbolj kritično obdobje, v katerem je bilo sicer prirodno gibanje prebivalstva pozitivno, a zato presežek odselitev nad priselitvami tako visok, da je bil dejanski porast prebivalstva negativen. Šibki porast, ki ga lahko označimo še vedno kot stagnacijo, je bil zaznamovan v letih 1910-1931 in sicer za 0,5%. Le nekaj več (1,1%) je znašal do leta 1948, zato pa število prebivalstva izkazuje močan napredek v povojnem obdobju. Zlasti opažen porast za 6,2% je bil dosežen v kratkem obdobju 1948-1953, medtem ko je do leta 1961 poraslo prebivalstvo občine Škofja Loka za nadaljnja 2%.

Vzroke za tako številčno gibanje prebivalstva v občini kot celoti moramo iskati predvsem v razlikah gibanja števila prebivalstva med Sorškim poljem na eni in obema dolinama na drugi strani. Prebivalstvo Selške in Poljanske doline je razen v letih 1880-1890 nazadovalo ves čas do leta 1948. Na Sorškem polju pa imamo nasprotno dve krajši obdobji napredo-

vanja števila prebivalstva že do leta 1910, od tedaj dalje pa prebivalstvo Sorškega polja stalno napreduje. To si lahko razlagamo predvsem kot posledico ponovnega aktiviranja Škofje Loke, ki je postala pomembno gospodarsko središče in seveda tudi razvoja Ljubljane in Kranja, kamor se je začel usmerjati tok dnevne migracije delovne sile in s tem zmanjševati emigracija iz občine. Kljub jačanju gospodarskih središč Selške in Poljanske doline v povojnem obdobju ta niso spodbudila večjega napredovanja števila prebivalstva obeh dolin. V letih 1948-1953 je znašal porast v obeh dolinah manj kot 1%. Med letoma 1953 in 1961 je prebivalstvo Poljanske doline ponovno nazadovalo kar za 5,8%, v Selški dolini pa je bil zaznamovan skromen porast za 1,3%. Depopulacija obeh dolin, oziroma bolje rečeno hribovitega obrobja obeh dolin, se nadaljuje torej tudi v povojnem obdobju. Šibkost in razdrobljenost gospodarskih dejavnosti v več središčih Poljanske doline ter odsotnost močnejšega gospodarskega središča doline se nedvomno odraža v nazadovanju števila prebivalstva, saj tudi rast prebivalstva v naseljih dolinskega dna ne more nadomestiti selitvenega deficita v hribovitem obrobju doline. Nekoliko drugače je v Selški dolini, kjer je gospodarski center Zelezniki-Češnjica že toliko močan, da vpliva na slabljenje emigracijskega toka s hribovitih predelov v gospodarsko razvitejši del občine, na Sorško polje in izven meja občine. Zato prebivalstvo Selške doline v nasprotju s Poljansko dolino vsaj skromno napreduje. Odseljeno prebivalstvo iz Selške in Poljanske doline se v manjši meri naseljuje na Sorškem polju oziroma v Škofji Loki. Večinoma odhaja v Kranj in druga mestna središča. Med priseljenim prebivalstvom iz obeh dolin v Škofjo Loko pa, kot smo lahko ugotovili pri proučitvi selitvenih tokov tega mesta, prevladujejo prebivalci Poljanske doline, kar se ujema z ugotovitvami o številčnem gibanju prebivalstva. (Tabela 1)

Za analizo gospodarske strukture občine je vsekakor najbolj zanimivo opazovanje številčnega gibanja prebivalstva v povojnem obdobju in deloma še v zadnjih desetih letih pred drugo svetovno vojno. Če si ogledamo rast prebivalstva po naseljih za obdobje 1931-1961, vidimo, da je število prebivalstva nazadovalo z redkimi izjemami v vsem hribovitem delu občine.

ŠTEVILČNO GIBANJE PREBIVALSTVA V OBDOBJU 1869-1961.

TABELA 1

	1869	1880	1890	1900	1910	1931	1948	1953	1961
Poljarska dolina	9453	8966	9149	8934	8817	8513	7645	7717	7270
indeks	100	94,8	96,8	94,5	93,3	90,0	80,9	81,6	67,9
%		-5,2	+6,4	-2,4	-1,3	-3,5	-10,2	+0,9	-5,8
Belšarka dolina	7525	7490	7623	7311	7157	6916	6319	6335	6421
indeks	100	99,5	101,3	97,1	95,1	91,9	84,0	84,2	85,3
%		-0,5	+1,8	-4,1	-2,1	-3,4	-8,6	+0,2	+1,3
Soršlo polje	5872	5966	5845	6026	5908	6569	8282	9576	10414
indeks	100	101,6	99,5	102,6	100,6	111,9	141,0	163,1	177,3
%		+1,6	-2,0	+3,1	-2,0	+11,1	+26,1	+15,6	+8,7
Občina Črnfje Loka	22850	22422	22617	22271	21882	21998	22246	23628	24105
indeks	100	98,1	99,0	97,5	95,8	96,3	97,3	103,4	105,5
%		-1,9	+0,9	-1,5	-2,0	+0,5	+1,1	+6,2	+2,0

Na obrobju Poljanske doline so povečala število prebivalstva le štiri naselja, v Selški dolini pa pet naselij. Celó v samem dolinskem dnu je veliko naselij, ki ne izkazujejo napredovanja prebivalstva. Več jih je v Poljanski dolini (Log nad Škofjo Loko, Na Logu, Hotovlje, Visoko, Srednja vas, Zabja vas, Podgora, Fuzine), kjer so tudi gospodarska središča in centralna naselja v tem obdobju le skromno povečala število prebivalstva, Poljane za 26%, Gorenja vas celo samo za 8%, Hotavljje za 16% in Trebija za 33%. V dnu Selške doline pa so vsa naselja brez izjeme povečala število prebivalstva. Posebej se izdvaja Češnjica s povečanjem števila prebivalstva v tem obdobju za 78%. Tako visok porast je pripisati predvsem bližini Železnikov, katerih razvoj je v povojnem obdobju potekal pravzaprav na območju Češnjice, s katero tvorita danes skupno mestno naselje.

Povsem drugačne tendence v rasti števila prebivalstva je opaziti na Sorškem polju oziroma na območju obmestja Škofje Loke. Naselja z negativnim prirastom prebivalstva se pojavijo le izjemoma, sicer pa je tu naraščanje števila prebivalstva dokaj splošen pojav kot posledica zelo ugodne strukture zemljiških kategorij, koncentracije gospodarskega potenciala občine ter ne nazadnje zaradi ugodne prometne lege in tesne povezanosti s sosednimi gospodarskimi in politično-upravnimi območji ter njihovimi središči. (Karta 2)

Rezultati proučitve številčnega gibanja prebivalstva v škofjeloški občini kažejo na nadaljnjo depopulacijo naselij hribovitih območij občine, ki so samo v zadnjih tridesetih letih izgubila, gledano po posameznih predelih, povprečno od 1/4 do 1/2 svojega prebivalstva. Nekoliko ugodnejše je stanje v dnu obeh dolin, kjer število prebivalstva narašča, vendar tudi tu v dokaj neenakomerni stopnji porasta. Še največ izgledov za nadaljnjo rast prebivalstva imajo poleg Škofje Loke naselja na Sorškem polju, ki je pod neposrednim udarom urbanizacijskih vplivov, izhajajočih iz Škofje Loke ter Kranja in Ljubljane. Prav tako lahko pričakujemo večji porast prebivalstva v občini kot celoti. Podatki o naravnem in selitvenem gibanju prebivalstva v teku nekaj zadnjih let kažejo na dokaj uravnovešeno stopnjo naravnega prirasta ter od

leta 1960 dalje na stalno pozitivni selitveni saldo, ki je bil pred tem stalno negativen. Resda je migracijski saldo le šibko pozitiven, vendar nam zanesljivo priča o ugodnih vplivih gospodarske stabilizacije na demogeografski razvoj škofjeloške občine.

2./ Aktivno prebivalstvo po panogah dejavnosti

Struktura aktivnega prebivalstva škofjeloške občine nam lahko v precejšnji meri odkrije glavne poteze gospodarske ter z njo zvezane funkcijske in fiziognomske strukture občine. Škofjeloško hribovje, v okviru sedanje občine, je v času med obema vojnama še vedno naseljevalo v veliki večini agrarno prebivalstvo. Nekaj neagrarnega prebivalstva se je koncentriralo v lokalnih središčih, ki so bila dejansko le večje vasi, največkrat farna središča. Izjema so bili Železniki, kjer je bilo že v preteklem stoletju precej neagrarnega prebivalstva, tako da je bilo v času med obema vojnama na območju Železnikov in neposredne okolice le še okoli 1/5 kmečkega prebivalstva. V vseh ostalih predelih Selške in Poljanske doline je znašal delež kmečkega prebivalstva med obema vojnama še vedno nad 2/3 vsega prebivalstva. Poleg kmetijskega je bilo še največ obrtnega prebivalstva. V nasprotju z obema dolinama je bila na Sorškem polju demogeografska deagrarnizacija v času med obema vojnama že v zrelejšem štadiju. Agrarnega prebivalstva je bilo le še okoli 50%, v naseljih, ki so bila kasneje kot predmestja vključena v mestno aglomeracijo Škofje Loke, pa je znašal njegov delež že manj od polovice.

Ta kratek pregled predvojnega stanja, oziroma razmerja med agrarnim in neagrarnim prebivalstvom, naj nam služi le v toliko, da bomo lažje vrednotili dinamiko sprememb zaposlitvene strukture prebivalstva v obdobju povojne socialistične izgradnje komune Škofja Loka.

V škofjeloški občini je bilo leta 1961 13.619 ali 56,5% aktivnih prebivalcev. V kmetijstvu in gozdarstvu je bilo zaposlenih 23,1% oz. 2% aktivnih prebivalcev. Skupaj je bilo torej v primarnih dejavnostih zaposlenih 3.423 ali 25,1% prebivalcev škofjeloške občine. To pomeni vsekakor zelo visoko

AKTIVNO PREBIVALSTVO PO PANOGAH DEJAVNOSTI LETA 1961 .

	PRIMARNA DEJAVNOST			SEKUNDARNA DEJAVNOST			TERCIARNA DEJAVNOST				
	Kmet.	Gozd.	Skupaj	Rud.	Ind.	Gradb.	Skupaj	Promet	Trg. Gost.	Obrt	Skupaj
Poljanska dolina	1806	93	1899	-	439	99	538	59	107	634	800
%	42,9	2,2	45,1		10,4	2,4	12,8	1,4	2,5	15,1	19,0
Selška dolina	842	155	997	2	1044	28	1074	50	75	204	329
%	25,5	4,7	30,1	0,1	31,6	0,8	32,5	1,5	2,3	6,2	10,0
Sorško polje	500	27	527	1	2323	261	2585	214	382	595	1191
%	8,2	0,4	8,6	0,0	38,0	4,3	42,3	3,5	6,3	9,7	19,5
S K U P A J :	3148	275	3423	3	3806	388	4197	323	564	1433	2320
%	23,1	2,0	25,1	0,0	27,9	2,8	30,8	2,4	4,1	10,5	17,0

AKTIVNO PREBIVALSTVO PO PANOGAH DEJAVNOSTI LETA 1961

	KVARTARNA DEJAVNOST						
	Ājavne sluĀbe	Usluge	Ostale dej.	Nerazv. in nezn.	Skupaj	Izven dejavnosti	Skupaj E
Poljanska dolina	126	12	16	64	218	753	4208
%	3,0	0,3	0,4	1,5	5,2	17,9	100
SelĀka dolina	113	8	10	43	174	732	3306
%	3,5	0,2	0,3	1,3	5,3	22,1	100
SorĀko polje	485	46	123	47	701	1101	6105
%	7,9	0,8	2,0	0,8	11,5	18,1	100
S K U P A J:	724	66	149	154	1093	2586	13619
%	5,3	0,5	1,1	1,1	8,0	19,0	100

stopnjo deagrarnizacije za območje, ki je še pred drugo vojno veljalo skoraj za čisto agrarno. Seveda pa so pri tem obstajale med posameznimi deli večje ali manjše razlike, o katerih bo govora niže. Samo industrija je leta 1961 zaposlovala 27,9% prebivalcev, torej več kot je znašal delež primarnih dejavnosti. Skupaj z rudarstvom in gradbeništvom je bilo istega leta zaposlenih v sekundarnih dejavnostih 4.197 ali 30,8% prebivalcev. Terciarna skupina dejavnosti je vključevala 2.320 ali 17% vseh zaposlenih v občini. V tej je najmočnejše zastopana obrt z 10,5%, na drugem mestu je promet z 4,1% in slednja trgovina z 2,4% aktivnega prebivalstva. V negospodarskih terciarnih ali kvartarnih dejavnostih je bilo zaposlenih 1093 ali 8,0% prebivalcev. V tej skupini najbolj izstopa panoga "javne službe" z deležem 5,3%. Izven dejavnosti je bilo 2.586 ali 19,7% aktivnih prebivalcev škofjeloške občine. (TABELA 2)

Medtem ko smo pri številčnem gibanju prebivalstva lahko ugotavljali večje razlike le med obema dolinama na eni in Sorškim poljem na drugi strani, pa struktura zaposlenosti v občini izkazuje le-te tudi med Selško in Poljansko dolino. Produktivna kvota prebivalstva na Sorškem polju je najvišja in sicer 58,6%, kar priča o velikem številu mladega priseljenega prebivalstva v ta predel občine. Le nekaj nižja, 57,9% je v Poljanski dolini, precej pod poprečkom za občino pa je v Selški dolini in sicer 51,5% vsega prebivalstva doline. Največ to je 44,8% aktivnega prebivalstva se nahaja na območju Sorškega polja, 30,9% ga je v Poljanski in 24,3% v Selški dolini.

Pred navedbo najbolj značilnih potez strukture zaposlenosti v omenjenih treh sestavnih enotah občine naj poudarimo, da ta struktura ni samo odvisna od stanja gospodarskih in negospodarskih dejavnosti v vsaki posamezni enoti, ampak je v določeni meri tudi odraz stanja teh dejavnosti na Sorškem polju in to zaradi živahne dnevne migracije delovne sile v smeri Škofje Loke. Prav tako je struktura zaposlenosti velike večine naselij na Sorškem polju odraz zaposlevanja prebivalstva Sorškega polja v Škofji Loki, Kranju in Ljubljani.

Ena najbolj karakterističnih razlik med Sorškim poljem, Selško in Poljansko dolino je vsekakor v deležu prebivalstva primarnih in sekundarnih dejavnosti. Na Sorškem polju je delež primarnih dejavnosti samo še 8,6%, kar pomeni, da je

ta predel občine v demogeografskem oziru dosegel stopnjo urbanizirane pokrajine. V Selški dolini je delež prebivalstva zaposlenega v kmetijstvu in gozdarstvu znatno višji in sicer 30,1%. To pomeni, da je Selška dolina v celoti gledano nekako na meji med polurbanizirano in polagrarno pokrajino. Močno agrarna je še Poljanska dolina s 45,1% aktivnega prebivalstva primarnih dejavnosti. V sekundarnih dejavnostih, to je predvsem v industriji, pa ima Poljanska dolina zaposlenega le 12,8% prebivalstva. V Selški dolini je ta odstotek 32,5%, najvišji pa je na Sorškem polju, kjer zaposlujejo sekundarne dejavnosti kar 42,3% aktivnega prebivalstva. Že iz razmerja med zaposlenimi v primarnih in sekundarnih dejavnostih je lepo vidno, da je v povojnem obdobju socialistične preobrazbe občine razslojevanje kmečkega prebivalstva na Sorškem polju še nadalje hitro napredovalo in doseglo stopnjo, ki je značilna za naše najbolj urbanizirane predele Slovenije. Ob tem pa treba upoštevati ugotovitev, podano pri oznaki obmestja Škofje Loko, da namreč funkcijska deagrarizacija Sorškega polja vendarle še ni toliko napredovala, kot to kaže delež prebivalstva zaposlenega v kmetijstvu in gozdarstvu, in sicer zaradi velikega števila polkmečkega prebivalstva, ki se ukvarja tako z neagrarno kot tudi še z agrarno dejavnostjo.

V dnu Selške doline je bil delež kmečkega prebivalstva, kakor smo videli, razmeroma nizek že pred drugo vojno. Z razvojem neagrarnih dejavnosti se je delež kmečkega prebivalstva po vojni še znižal, tako da je postala v strukturi aktivnega prebivalstva industrija najbolj zastopana panoga. To pa ne moremo trditi za Poljansko dolino. Zaradi odsotnosti močnejšega gospodarskega središča, ki bi nudilo številnejša delovna mesta v neagrarnih gospodarskih dejavnostih, kakršno so n.pr. Železniki-Češnjica v Selški dolini, je ostal kljub dnevni migraciji delovne sile v Škofjo Loko delež kmečkega prebivalstva zelo visok. Razlika med Selško in Poljansko dolino v razmerju prebivalstva, zaposlenega v agrarnih in neagrarnih gospodarskih dejavnostih, se vendarle pokaže nekoliko manjša, če upoštevamo še ostale, to je terciarne gospodarske panoge. V Poljanski dolini je namreč tej skupini dejavnosti predvsem v obrti zaposlenega 19,0% aktivnega prebivalstva, v Selški dolini pa le 10,0%. Tako znaša razmerje med agrarnimi in neagrarnimi

mi gospodarskimi panogami skupaj v Poljanski dolini 45,1%: 31,8% v Selški dolini pa 30,1% : 42,5%. Vendar tudi tako še vedno izrazito izstopa razlika v zaposlitveni strukturi med obema dolinama. Pri negospodarskih terciarnih dejavnostih ni razlik. V obeh dolinah znaša delež prebivalstva zaposlenega v kvartarnih dejavnostih nekaj nad 5%. Nasprotno pa je na Sorškem polju ta delež 11,5%. Zanimivo je dalje, da ni največ prebivalstva v kategoriji "izven dejavnosti" na Sorškem polju, ampak v Selški dolini in sicer 22,1%. Šele na drugem mestu je Sorško polje z 18,1% in na tretjem Poljanska dolina s 17,9%. To ponovno pričča o zelo ugodnem razmerju med pridobitnim in nepridobitnim prebivalstvom Sorškega polja kot posledica intenzivnega priseljevanja mlade delovne sile v času naglega razvoja škofjeloškega gospodarstva v zadnjih desetih letih.

Opisane značilnosti zaposlitvene strukture občine nam dobro predočijo osnovne poteze gospodarske usmeritve. Posebej treba poudariti, da struktura aktivnega prebivalstva škofjeloške občine ni samo odraz strukture prebivalstva v gospodarskih središčih, ali širše vzeto strukture prebivalstva v centralnih naseljih, ampak tudi odraz večje ali manjše strukturiranosti prebivalstva agrarnih naselij. Tudi prebivalstvo najbolj oddaljenih hribovskih naselij se je namreč v povojnem obdobju postopoma, na razne načine vključevalo v neagrarno proizvodnjo. Le redka so ostala naselja, ki imajo še vedno samo kmečko prebivalstvo. To so predvsem taka, do katerih še ni mogoče priti s kakršnimkoli vozilom in je tudi dostop peš zaradi večjih višinskih razlik zelo otežkočen. Taki kraji so n.pr. Torka, Ravne, Selške Lajše in Krivo brdo v Selški dolini ter Jelovica, Dolenja ravan, Gorenja ravan, Podvrh in Četena ravan v Poljanski dolini.

Največjo strukturiranost prebivalstva izkazujejo naselja na Sorškem polju in v dnu obeh dolin, to je naselja, za katera smo ugotovili v "Geografiji Škofje Loke", da stoje v ožji ali širši vplivni coni ter na območju neposrednega vpliva ostalih gospodarskih središč Selške in Poljanske doline. V teh naseljih je skoraj vedno zastopano prebivalstvo vseh glavnih panog dejavnosti v razmerju, ki ga nakazuje poprečje za celo občino. Na robu širše vplivne cone in v skrajni vplivni coni gospodarskih središč pa je strukturiranost prebivalstva

manjša. Vendar se tudi med naselji hribovitih predelov v skrajni vplivni coni zlasti tam, kjer vodijo prometne poti, izdvajajo posamezna naselja, kjer se pojavlja prebivalstvo vseh panog dejavnosti. Naj omenimo samo nekatera najbolj značilna: Zgornja Sorica, Spodnja Sorica, Rudno, Dražgoše, Podlonk, Martinj vrh, Javorje, Lučine, Podjelovo brdo in druga. To so naselja, iz katerih veliko število prebivalcev dnevno odhaja na delo v bližnje ali bolj oddaljene zaposlitvene centre. Tako lahko to strukturiranost prebivalstva v največji meri pojasnimo z dnevno migracijo zaposlenih. V Selški dolini je med 44 naselji le pet takih, ki ne oddajajo delovne sile v druge kraje, v Poljanski pa jih osem od skupaj 95 naselij. medtem ko je prebivalstvo Sorškega polja zaposleno predvsem v Škofji Loki, prebivalstvo Selške doline v železnikih-Češnjici, pa je prebivalstvo Poljanske doline zaposleno v več zaposlitvenih centrih, katerih kapacitete po številu delovnih mest so manjše ter zato tudi obseg migracije in s tem strukturiranost prebivalstva agrarnih naselij manj izrazita kot v Selški dolini ali na Sorškem polju. Z ozirom na širjenje in intenziviranje vplivov Škofje Loke ter ostalih gospodarskih središč ter nazadovanje pomena kmetijstva je pričakovati nadaljevanje procesa hitrih strukturnih sprememb v strukturi aktivnega prebivalstva na vsem območju škofje-loške občine. (Karta 3)

II. AGRARNO GOSPODARSTVO

Ze iz podatkov o strukturi prebivalstva škofjeloške občine je bilo mogoče slutiti, da je kmetijstvo v občini še vedno zelo pomembna gospodarska panoga. Treba pa je še upoštevati, da se tudi prebivalstvo, kateremu je glavna zaposlitvena panoga postala neagrarna dejavnost, postransko še vedno ukvarja tudi s kmetijstvom. Podrobnejši pokazatelji o razširjenosti takozvanih polkmečkih gospodinjstev bodo podani v odstavku o socialnopošestnih razmerah in usmerjenosti uživalcev kmetijskih zemljišč po gospodarski dejavnosti. Ne gre pa zanemariti dejstva, da se je v zadnjih letih ponekod v občini iz različnih razlogov zmanjšal interes za obdelavo zemlje in smo zato priča vedno pogostejšim pojavom opuščanja obdelovalnih zemljišč ali še bolj pogostemu pojavu spreminjanja zemljiških kategorij oziroma načina izrabe tal. Vendar je na drugi strani res, da se krepi družbeni sektor kmetijstva, ki usmerja svojo kmetijsko proizvodnjo na površine najbolj primerne za mehanizirano obdelavo. Hitrejši porast proizvodnje družbenega sektorja kmetijstva ovira pomanjkanje kmetijskih, predvsem obdelovalnih površin. V preteklosti je bil glavni vzrok za to v težavah pri podružabljanju zasebnih kmetijskih zemljišč, sedaj pa je že bolj akutno pomanjkanje za moderno kmetijsko obdelavo primernih zemljišč. Živinorejska proizvodnja, v katero se prvenstveno usmerja družbena kmetijska proizvodnja, zahteva namreč predvsem veliko krme, katero je treba pridelati v čim večji bližini živinorejskih obratov. Kmetijskemu gospodarstvu Škofje Loke takih površin na Sorškem polju primanjkuje zlasti še glede na potrebe perspektivnega razvoja. Zato je bila pred leti sprožena tudi v javnosti živahna diskusija, katero je spodbudila namera o krčenju gozdov in arondaciji kmetijskih zemljišč na Sorškem polju, kar se je medtem deloma že izvršilo.

Da bi dobili jasnejšo sliko o pomenu kmetijskega gospodarstva v škofjeloški občini nasploh ter o zasebni ter družbeni kmetijski proizvodnji, si najprej oglejmo delež, ki ga je imelo kmetijstvo med gospodarskimi panogami pri ustvarjenem

celotnem dohodku občine. Podatki se nanašajo na leta 1961-1963. V letih 1961 in 1962 je znašal delež kmetijstva pri celotnem dohodku občine 22,9% oz. 22,5%. Pri tem je znašal prispevek družbenega sektorja 12,2% oz. 11,7% in privatnega sektorja 10,7% oz. 10,8%. V letu 1963 se je delež kmetijstva pri celotnem dohodku občine, zaradi razvoja drugih gospodarskih panog, zmanjšal na 18,5%. Po tem podatku je znašal delež privatnega sektorja kmetijstva 9,5%, družbenega sektorja pa 9,0%. Kot samostojna gospodarska panoga je kmetijstvo v škofjeloški občini potemtakem po vrednosti proizvodnje med gospodarskimi panogami takoj na drugem mestu za industrijo in mu zato kaže posvetiti pri obravnavi poseben pomen.

1. Zemljiške kategorije

Po podatkih katastra je bilo leta 1962 v občini Škofja Loka 46.528 ha zemljišč. Od tega je bilo 84,5% zasebnih zemljišč, družbenih zemljišč pa 15,5%. Posamezne zemljiške kategorije so imele naslednje deleže: njive 8,5%, travniki 13,8%, sadovnjaki 1,2%, pašniki 15,7%, gozd 58,0%, nerodovitno 2,4% in stavbišča 0,4%. Če primerjamo te podatke s stanjem pred drugo svetovno vojno (1938), se nam pokažejo določene tendence spreminjanja zemljiških kategorij. Tako se je po relativnih pokazateljih delež njiv zmanjšal za 1,7%, delež travnikov je ostal povsem nespremenjen, zvečal pa se je relativni delež pašnika za 1,9% in gozda za 7,3% od skupne površine občine. Povsem nespremenjena je ostala tudi površina nerodovitnih zemljišč, ne znatno pa se je povečal delež stavbiščnih zemljišč. Če bi primerjali površino posameznih zemljiških kategorij pred vojno in danes, bi seveda dobili bolj popolno sliko o nastalih spremembah. Tako se je na primer površina njiv na teritoriju, ki ga je obsegala škofjeloška občina pred vojno v istem času zmanjšala za 1.407 ha ali 25,4%. Na račun njiv se je povečala površina pašnika in zlasti gozda. Treba je namreč vedeti, da so se v tem stoletju najbolj opuščale njivske površine v hribovitih predelih občine, na strmih in oddaljenih, za obdelavo najmanj primernih površinah, ki so se v veliki meri spremenile v neobdelovalno

Zemljiške kategorije	Občina Škofja Loka		Poljanska dol.		Selška dol.		Sorško polje	
	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
njiva	3948,55	8,5	1897,99	8,4	895,25	4,7	1155,29	24,5
travnja	6429,05	13,8	2984,14	13,2	2691,59	14,0	753,31	16,0
sadovnjak	554,17	1,2	295,63	1,3	87,65	0,5	170,89	3,6
pašnik	7327,08	15,7	3496,77	15,5	3654,47	19,0	175,85	3,7
gozd	26960,19	58,0	13395,72	59,3	11379,19	59,2	2185,29	46,3
nerodovitno	1131,38	2,4	460,11	2,0	448,17	2,3	222,71	4,7
stavbišče	177,48	0,4	70,02	0,3	49,66	0,3	57,79	1,2
S K U P A J :	46527,90	100	22600,78	100	19205,98	100	4721,13	100

zemljišče. Temu je pripomogla zlasti depopulacija hribovskih predelov in s tem pomanjkanje delovne sile. (TABELA 3)

Za osvetlitev značilnosti izrabe tal in kmetijske proizvodnje moramo omeniti tudi razlike v razmerju zemljiških kategorij med Sorškim poljem ter Selško in Poljansko dolino. Za Sorško polje je najbolj karakterističen visok odstotek njiv, ki pokrivajo skoraj 1/4 vseh površin. V Poljanski in Selški dolini so površine njiv in vrtov znatno bolj skromne. V prvi je delež njiv od skupne površine zemljišč 8,4%, v drugi pa le 4,7%. Iz tega je jasno razvidno, da so pogoji za obdelovalne površine v Selški dolini najmanj ugodni. To lahko trdimo še zlasti zato, ker tudi površine ostalih obdelovalnih zemljišč v tej dolini niso kaj bolj zastopane. Tako je delež travnikov precej izenačen v celi občini, od 13,2% v Poljanski dolini do 16% na Sorškem polju. Sadovnjakov je največ na Sorškem polju, 3,7% od vseh zemljiških površin, v Poljanski dolini 1,3% in v Selški le 0,5%. Pašnikov je zaradi bolj alpskega obeležja Selške doline tu največ in sicer 19%, v Poljanski dolini pa 15,5% vseh zemljišč. Površine pašnika na Sorškem polju so neznatne. Gozd v vseh treh geografskih enotah zavzema dokaj obsežne površine. V obeh dolinah pokriva 59% površin, na Sorškem polju pa 46%. Nerodovitnega sveta je največ na Sorškem polju 4,7%, v Poljanski in Selški dolini pa okoli 2%. Trav tako je na Sorškem polju največ (1,2%) stavbišč.

Seveda obstojajo v razmerju zemljiških kategorij večje ali manjše razlike tudi med posameznimi predeli Selške in Poljanske doline. Njivskih površin je najmanj v najbolj hribovitih predelih Selške doline, v Soriških in Dražgoških hribih, kjer se zniža delež te zemljiške kategorije pod 3%. Skoraj povsem izginejo njive iz dna Selške doline nad Železniki, kjer so se naselja in obdelovalne površine sploh umaknile v višje predele. Močnejše so zastopane orne površine v spodnjem delu Selške doline, tako v dolinskem dnu, ki se mestoma bolj razširi, kot v hribovitem obrobju. Medtem ko v deležu travnikov ni večjih razlik, pa pašniki izrazito povečajo svoj delež v Zgornji Selški dolini v kat.občinah Danje, Sorica, Davča, Zali log in Sv. Nikolaj. V teh občinah zavzemajo okoli 1/3 vseh

površin, v kat.občini Davča pa so s 46% sploh najmočneje zastopana zemljiška kategorija, kar je izjemen primer v celi občini. V teh najvišjih predelih Selške doline imamo razen na Blegošju ohranjeno pravo planinsko pašništvo, čeprav v znatnem manjšem obsegu kot v prejšnjih obdobjih. Gozd, ki je nekdanj zavzemal najbolj obsežne površine v spodnjem delu Selške doline, se je z zmanjšanjem kmetijskih površin močno razširil tudi v zgornjem delu doline in zavzema sedaj tu skoraj enako velike deleže kot drugod v dolini. Katastrska občina Sorica, ki je imela na primer pred vojno 35% gozda ga ima sedaj že 49%, kat.občina Davča pa je ta delež povečala od 18% na 29%. Ta dva primera lepo kažeta splošne tendence v spreminjanju razmerja zemljiških kategorij v povojnem obdobju. Tudi v osrednjem delu Poljanske doline, kjer je bil v času med obema vojnama delež gozda na splošno nižji kot v spodnjih delih, se je njegova površina povečala. Kat.občini Hotavljje in Lučine sta dva taka izrazitejša primera. Prva je imela pred drugo vojno 36% gozda, druga pa 38%. Sedaj imata ti dve občini 46% oz. 55% gozda. Seveda so se povečale gozdne površine tudi v Spodnji Poljanski dolini, vendar nekaj manj; tako je na primer kat.občina Zminec povečala delež gozda od 63% na 69%.

V Poljanski dolini imajo več njivskih površin nekateri zložnejši hriboviti predeli, medtem ko je delež njiv v ožjem spodnjem delu Poljanske doline in v najbolj hribovitih predelih nekaj nižji. Bolj ugodni predeli Poljanske doline, ki so imeli pred drugo svetovno vojno od 15% do 20% njiv, jih imajo sedaj le še od 10% do 15%. (Stara Oselica, Podjelovo brdo, Koprivnik, Laniše, Dolenčice, Podobeno). V ostalih, manj ugodnih in bolj gozdnih predelih v osredju doline ter v ožjem spodnjem in zgornjem delu doline ter v najvišjih predelih hribovitega obrobja, kjer je bilo nekdanj še povsod nad 10% njiv, pa se je ta odstotek v večini primerov znižal na okoli 6% do 11%.

Kot glavni zaključek proučevanja sprememb v razmerju zemljiških kategorij lahko navedemo, da se je v povojnem obdobju še nadaljevalo nazadovanje površine kmetijskih

zemljišč, to je pojav, kateremu lahko sledimo že ves čas tega stoletja. Od leta 1938 do 1962 se je delež kmetijskih površin od skupne površine zemljišč zmanjšal od 46,9% na 39,2%. Absolutno je površina kmetijskih zemljišč na območju sedanje občine in Žirovske kotlinice v letih 1938-1961 nazadovala za 8,651 ha ali 34,7%! (Karta 4).

2. Izraba kmetijskih površin

Kmetijski popis leta 1960 nam je prvič omogočil podrobno proučevanje izrabe kmetijskih zemljišč individualnih kmetijskih obratov. Dotlej je določanje površin posameznih kultur slonelo le na nezanesljivih občasnih ocenah. Seveda ima tudi črpanje podatkov o izrabi kmetijskih površin iz rezultatov popisa nekatere pomanjkljivosti. Ena glavnih je ta, da je med enim in drugim popisom relativno dolgo obdobje desetih let. Vemo pa, da so v okviru dinamičnih družbenogeografskih procesov vključene tudi hitre spremembe v načinu in intenzivnosti izrabe tal. Zaradi tega so nujna pogostejša kartiranja izrabe tal, vsaj za nekatere tipične predele, na podlagi česar lahko registriramo spremembe in odkrivamo zakonitosti v transformaciji sgrarnega prostora.

Intenzivne spremembe so zajele v povojnem obdobju tudi kmetijstvo škofjeloške občine. Tu ne gre samo za uveljavljanje družbene kmetijske proizvodnje, ki ima zaenkrat v svojih rokah še dokaj skromne površine, in kooperacijskih odnosov, ki se odvijajo med privatnim in družbenim sektorjem kmetijstva predvsem na vzpodbudo in v organizaciji Kmetijske zadruga iz Škofje Loke, ampak tudi za korenite spremembe v načinu proizvodnje samega individualnega kmetijskega proizvajalca. Te spremembe se zrcalijo predvsem v spremenjenem razmerju med posameznimi zemljiškimi kategorijami, opuščanju nekaterih kmetijskih kultur in pospeševanju drugih in uvajanju novih; dalje v spremenjeni tehniki obdelave z uporabo strojev in uvajanjem rednega gnojenja z umetnimi gnojili ter ne nazadnje v spremenjenih tržnih odnosih. Seveda pa vseh teh karakteristik povojnega razvoja kmetijstva v Škofjeloškem hribovju in na Sorškem polju ni bilo mogoče zaznati le na osno-

vi kmetijskega popisa iz leta 1960, kakor tudi ne iz dokaj skromne dokumentacije in objavljene literature o teh problemih. V ta namen je bilo potrebno izvesti številna sondna kartiranja izrabe tal in vzporedno anketiranje kmečkega prebivalstva, da bi se lahko izluščile posamezne faze v transformaciji agrarne pokrajine in ugotovila zakonitost procesov. Tako je bilo izvedeno kartiranje enajstih katastrskih občin-petih na Sorškem polju, treh v Poljanski dolini in treh v Selški dolini- ter anketirano njihovo prebivalstvo. S tem je bilo registrirano, zbrano, obdelano ter za Sorško polje tudi kartografsko prikazano obsežno gradivo, na osnovi katerega je mogoče razložiti številne značilnosti sedanje strukture kmetijskega gospodarstva v občini.

Čeprav po obsegu vrednosti kmetijske proizvodnje družbeno kmetijstvo prav nič ne zaostaja za zasebnim, je dati vsekakor glavni poudarek pri proučevanju izrabe tal površinam, ki jih obdelujejo zasebna kmetijska gospodarstva, ki še vedno posedujejo veliko večino zemljišča občine. Družbena kmetijska proizvodnja, katero smo obravnavali že pri geografiji Škofje Loke, kjer je sedež obeh družbenih kmetijskih organizacij v občini, je omejena le na manjše površine, a je seveda znatno bolj intenzivna.

Kmetijski popis leta 1960 je zajel 14.916 ha zasebnih kmetijskih zemljišč. Od tega je bilo 3.240 ha (21%) njivskih površin, 440 ha (3%) sadovnjakov, 4.220 ha (28,3%) travnikov in 7.016 ha (47%) pašnikov. Pri njivskih površinah je odpadlo 8,7% od skupnih kmetijskih površin na ekstraktivne kulture ali žitarice, 5,3% na intenzivne kulture ali okopavine in 4,6% na strukturotvorne kulture ali krmne rastline. Razne ostale kulture so obsegale 2% kmetijskih površin občine, neposejanih pa je bilo 172 ha ali 1,1%.

Med žitaricami nastopajo pšenica, rž, ječmen, oves, ajda in proso. Najbolj razširjena je pšenica, vendar z ozirom na površino, ki jo pokriva, in delež 3,6%, ne bi mogli govoriti okaki posebni usmeritvi v proizvodnjo te hranilne rastline. Na drugem mestu je oves z deležem 2,3%, sledita ječmen in rž z deležema 1,4% oz. 1,2%, medtem ko sta ajda in proso med ekstrak-

tivnimi kulturami povsem nepomembni, saj je bilo z njima zasejanih le 40 ha površin. Površine, zasejane z žitaricami so se v povojnem obdobju močno zmanjšale in to predvsem zaradi močne usmeritve kmetijstva v živinorejo, kar so narekovala potrebe trga in s tem zahteva po povečanju krmne baze. Zlasti se je ta preusmeritev, kateri je botrovala tudi preorientacija kmetijstva od tipičnega polikulturnega za zadovoljitev vseh domačih potreb k bolj specializiranemu, poznala v Selški in Poljanski dolini. Na območju obeh dolin je bilo pred drugo vojno (1937) zasejanih z žiti 59,2% njivskih površin, leta 1960 pa le še 40,6%. Podobno so se zmanjšale površine zasejane z žitaricami na Sorškem polju, kjer je bilo to zmanjšanje po vsej verjetnosti še precej večje, saj so tu žitarice zaradi ugodnejših klimatskih pogojev bile vsekar bolj razširjene. Danes zavzemajo na Sorškem polju še 38⁷ njivskih površin, torej približno toliko kot v Škofjeloškem hribovju.

Vrstni red posameznih žitaric glede na zasejano površino se v primerjavi s predvojnimi stanjem ni bistveno spremenil. Izgleda, da sta zamenjali svoji mesti le ječmen in rž. Z opuščanjem rži se je pomaknil ječmen za mesto više. Še bolj plastično se nam pokaže nazadovanje žitaric, če primerjamo površine, ki so jih zavzele posamezne ekstraktivne kulture pred vojno (1938) in v času kmetijskega popisa (1960). Površine zasejane s pšenico so se zmanjšale za 49,6%, rž sejejo na 62,7% manjših površinah kot pred vojno, površine zasejane z ječmenom so se zmanjšale za 54,3%, površine ovsa za 42,1%, najbolj pa so se skrčile površine zasejane s prosom in sicer za 76%, medtem ko lahko rečemo za ajdo, da se praktično več ne seje. Odstotek zasejanih površin s posameznimi kulturami se seveda od leta do leta nekoliko menja. Tako bi lahko na primer za leto 1961 ugotovili, da se je površina zasejana z ovsem v primerjavi z letom 1938 zmanjšala le za 30,7%, površina prosa pa celo za 82,2%. Vendar se nam že iz podatkov za eno leto dovolj jasno kažejo glavne tendence v spreminjanju razmerja med posameznimi žitaricami, kakor tudi spremembe v razmerju površin zasejanih z žitaricami do ostal¹¹

njivskih površin, zasejanih z drugimi kulturami.

Med intenzivnimi kulturami je najbolj razširjena rastlina krompir, ki zavzema 4,3% vseh kmetijskih površin in je s tem tudi najbolj razširjena njivska rastlina. Pred vojno je bil krompir še na drugem mestu za pšenico, s katero je bilo tedaj zasejanih največ njivskih površin. Leta 1960 pšenica pokrivala 528 ha, krompir pa 650 ha njivskih površin individualnih kmetijskih obratov. Prvenstvo krompirja gre predvsem na račun opuščanja žitaric. Precej zaostajata po pomenu koruza ter krmna pesa in korenje, ki zavzemajo približno enake površine. Gledano v celoti za vse območje občine, se površine pod intenzivnimi kulturami v primerjavi s predvojnimi stanjem niso bistveno spremenile. Večje razlike bomo opazili šele med posameznimi geografskimi enotami občine. Medtem ko gre pri intenzivnih kulturah le za manjše povečanje površin v primerjavi s predvojnimi stanjem, pa so se znatno povečale površine strukturotvornih rastlin, to je raznih detelj in krmnih trav. Črna detelja je tretja najbolj razširjena rastlina njivskih površin. S 494 ha zasejanih površin in 3,3% deležem od vseh kmetijskih površin ne zaostaja veliko za pšenico, skupaj z lucerno pa jo celo prekaša. 1,1% kmetijskih površin je bilo ob popisu neposejanih. Na prvi pogled to sicer ne izgleda mnogo, če pa upoštevamo, da je to 172 ha ali 5,3% njivskih površin, moramo to smatrati kot zelo jasen znak tendenc v opuščanju obdelovalnih površin, o čemer je bilo govora že pri obravnavanju zemljiških kategorij.

75,3% kmetijskih površin zavzemata travnik in pašnik, pri tem je prvi udeležen z 28,3%, pašnik pa z 47,%. Proizvodnja travnih in pašnih površin predstavlja izredno pomembno bazo za živinorejsko orientirano kmetijsko produkcijo, zlasti v Selški in Poljanski dolini. Sadovnjaki zavzemajo 3% kmetijskih površin. /TABELA 4/

Pregled izrabe tal, ki smo ga podali, lahko velja seveda le kot orientacija, kot nekak popreček za celotno občino. Prirodni pogoji, ki so za kmetijsko proizvodnjo izredno pomemben faktor, vplivajo na večja ali manjša odstopanja od tega poprečka. Razlike v izrabi tal ni opaziti zgolj

Zemljiške kategorije in kulture rastline	Občina Škofja			Poljanska dol.			Selška dolina			Sorško polje		
	ha	%1	%2	ha	%1	%2	ha	%1	%2	ha	%1	%2
I. NJIVSKE POVRŠINE	3240	21,7	100	16172	8,1	100	691	14,3	100	932	45,3	100
A) Ekstraktivne kulture	1294	8,7	39,9	664	8,3	41,1	274	5,7	39,7	356	17,3	38,2
Pšenica	528	3,6	16,3	238	3,0	14,7	78	1,6	11,3	212	10,3	22,7
rž	181	1,2	5,6	89	1,1	5,5	71	1,5	10,3	21	1,0	2,2
ječmen	209	1,4	6,5	91	1,1	5,6	55	1,1	7,9	63	3,1	6,8
oves	336	2,3	10,4	218	2,7	13,5	68	1,5	9,8	50	2,4	5,4
ajda	7	0,0	0,2	5	0,1	0,3	2	0,0	0,3	-	-	-
proso	33	0,2	1,0	23	0,3	1,4	-	-	-	10	0,5	1,1
B) Intenzivne kulture	792	5,3	24,4	331	4,1	20,5	159	3,3	23,0	302	14,7	32,4
koruza	57	0,4	1,7	37	0,5	2,3	11	0,3	1,6	9	0,4	1,0
krompir	650	4,3	20,1	260	3,2	16,1	127	2,7	18,4	263	12,9	28,2
pesa in korenje	60	0,4	1,8	28	0,3	1,7	12	0,2	1,7	20	1,0	2,1
zelenjava	10	0,1	0,3	1	0,0	0,1	2	0,0	0,3	7	0,3	0,7
ostale intenz.kulture	15	0,1	0,5	5	0,1	0,3	7	0,1	1,0	3	0,1	0,3

Zemljiške kategorije in kulturne rastline	Občina Škofja Loka			Poljanska dol.			Selška dolina			Sorško polje		
	ha	%1	%2	ha	%1	%2	ha	%1	%2	ha	%1	%2
c) Strukturotvorne kul.	677	4,6	20,9	350	4,4	21,6	131	2,7	18,9	196	9,5	21,0
lucerna	72	0,5	2,2	18	0,2	1,1	4	0,1	0,6	50	2,4	5,4
črna detelja	494	3,3	15,2	264	3,3	16,3	110	2,2	15,9	120	5,8	12,9
krmna mešanica	40	0,3	1,2	21	0,3	1,3	13	0,3	1,9	6	0,3	0,6
ostale krmne rastline	71	0,5	2,2	47	0,6	2,9	4	0,1	0,6	20	1,0	2,1
D) Ostale rastline	305	2,0	9,4	140	1,7	8,6	88	1,8	12,7	77	3,7	8,3
E) Neposejano	172	1,1	5,3	132	1,6	8,2	39	0,8	5,6	1	0,0	0,1
II. TRAJNE RASTLINE	440	3,0		186	2,3		101	2,1		153	7,4	
Sadovnjak	440	3,0		186	2,3		101	2,1		153	7,4	
III. TRAJNE TRAVNE KULT.	11236	75,3		6224	77,6		4040	83,6		972	47,3	
travnik	4220	28,3		2087	26,0		1437	29,7		696	33,8	
pašnik	7016	47,0		4137	51,6		2603	53,9		276	13,5	
SKUPAJ KMET. POVRŠINE	14916	100		8027	100		4832	100		2057	100	

%1= od kmetijskih površin

%2= od njivskih površin

med glavnimi mikroregionalnimi enotami - Sorškim poljem, Selško in Poljansko dolino, ampak predvsem reliefni in klimatski pogoji vplivajo na številne drobne spremembe v izkoriščanju kmetijskih zemljišč že na kratke razdalje. Pri obravnavanju izrabe tal na območju Škofje Loke in njene, a urbaniziranega obmestnega območja smo take spremembe že lahko opazovali in to predvsem v razmerju med posameznimi njivskimi kulturami, deloma kot posledico prirodnih pogojev (relief, sestava tal), deloma kot posledico družbenogeografskih dejavnikov. Slednje ne smemo zanemariti tudi pri obravnavanju širšega in skrajnega gravitacijskega območja Škofje Loke v Selški in Poljanski dolini. Razlog za opuščanje nekaterih njivskih kultur in s tem delno zmanjševanje njivskih površin v korist izrabe kmetijskih površin z drugimi kulturami niso le prirodni pogoji, ampak je pri tem eden važnih činiteljev na primer pomanjkanje delovne sile za razna poljska opravila. Manj problemov je pri tem s strukturotvornimi kulturami. Ne smemo pozabiti tudi na tržne pogoje, ki danes izrazito usmerjajo kmetijsko proizvodnjo. Poljedelska proizvodnja se je v povojnem obdobju morala usmeriti predvsem v zadovoljevanje potreb mesne živinoreje, ki producira predvsem za trg.

Kot rečeno, obstojajo med Sorškim poljem, Selško in Poljansko dolino določene razlike v izrabi tal. Prva velika razlika je že takoj v obsegu njivskih površin, ki jih uživajo zasebna kmetijska gospodinjstva. Na Sorškem polju je njiv in vrtov kar 45,3% vseh kmetijskih površin, znatno manj jih je v Poljanski dolini 20,1%, najmanj pa v Selški in sicer 14,1%. Delež ekstraktivnih kultur (žitaric) od skupnih kmet.površin je na Sorškem polju znatno višji kot v obeh dolinah, prav tako deleža intenzivnih in strukturotvornih kultur. Te razlike pa gredo predvsem na račun znatno večjega obsega zemljiške kategorije njiv nasproti površinam ostalih zemljiških kategorij na Sorškem polju. Bolj realno sliko izrabe tal, oziroma razširjenosti posameznih kultur na njivskih površinah, si bomo ustvarili s primerjavo razmerja kulturnih rastlin samo v okviru njivskih površin. Že pri ekstraktivnih kulturah se pokaže, da te zavzemajo na Sorškem polju, v Selški in Poljan-

ski dolini skoraj enake deleže, od 38,2% na Sorškem polju do 41,1% v Poljanski dolini. Čeprav so se površine posejane z žitaricami, kot smo videli, absolutno precej zmanjšale, je njihov delež v rastlinski proizvodnji njivskih površin vendarle ostal relativno pomemben. Individualni kmetijski proizvajalci se namreč še niso odpovedali rednemu kolobarjenju med ekstraktivnimi, intenzivnimi in strukturotvornimi kulturami kot zelo važnem dejavniku pri ohranjevanju rodovitnosti tal in dviganju proizvodnosti. Kolobar se je na splošno spremenil le v toliko, da se na polju pogosteje ponavljajo intenzivne in zlasti strukturotvorne rastline, ki so večkrat zelo izrazit indikator procesov deagrarizacije. Kljub močno povečani uporabi umetnih gnojil, ta še vedno niso povsod zagotovila ustreznih donosov posameznih kultur. Kmetje na Sorškem polju zatrjujejo, da prekomerna uporaba umetnih gnojil celo škoduje rodovitnosti tal.

Večje razlike med posameznimi predeli škofjeloške občine nastopajo v razmerju žitaric. Tako je na Sorškem polju precej več pšenice (22,7%) kot v Selški in Poljanski dolini (11,3% oz. 14,7%). Vsekakor so pogoji za to kulturo na Sorškem polju bolj ugodni kot v obeh dolinah, kjer uspeva predvsem na nekoliko višjih, sončnih legah in v širših delih v dnu dolin. V Poljanski dolini je skoraj enako kot pšenica razširjen oves, v Selški dolini pa rž. Na Sorškem polju je druga najpomembnejša žitarica ječmen, vendar s svojim deležem (6,8%) znatno zaostaja za pšenico. Manj kot 10% njivskih površin je v Poljanski dolini pod ržjo in ječmenom, v Selški dolini pa pod ječmenom in ovsom. Zelo skromne površine njiv na Sorškem polju so zasejane z ovsom (5,4%) in ržjo (2,2%). Ajda je praktično opuščena, nekaj nad 1% njivskih površin v Poljanski dolini in na Sorškem polju še vedno pokriva oves, medtem ko je ta rastlina v Selški dolini povsem opuščena. Za ajdo in proso lahko rečemo, da so se močne tendence opuščanja teh dveh kultur pojavile že pred drugo vojno, tako da veliko kmečkih gospodarstev po vojni teh dveh žitaric sploh več ne seje, ali pa zelo redko. Proces opuščanja je šel zelo hitro. Bolj kot prirodni pogoji so na to vplivale spremembe v načinu prehrane in primanjkuje delovne sile. Podoben, vendar nekoliko počasnejši proces

poteka sedaj pri ostalih žitaricah. Najhitreje se opuščata pšenica in v zadnjem času zlasti rž, manj pa ječmen in oves, katerega relativni delež se celo povečuje. V tem se lepo vidi preusmerjanje od prehrabnih k krmnim rastlinam, ki je eden najbolj značilnih pojavov v poljedelstvu povojnega časa. V skrbi za zagotovitev krmne baze napredujoči živinoreji, dajejo zasebni kmetijski proizvajalci vedno več poudarka krmnim žitaricam. Proizvodnja prehrabnih žit danes ne zadošča za domačo prehrano. V ugodnih letih pridelajo kmetovalci poprečno le še za okoli pol leta pšenice in rži, ob slabih letinah pa precej manj.

Večje razlike kot pri ekstraktivnih kulturah nastopajo med omenjenimi območji pri intenzivnih kulturah. Tako zavzemajo te kulture največje površine na Sorškem polju in sicer 32,4% vseh njivskih površin. V Selški dolini jih je 23% in Poljanski dolini le 1/5 njivskih površin. Takoj treba poudariti, da gre ta razlika predvsem na račun krompirja, ki na Sorškem polju zaradi ugodnih pedoloških razmer zelo dobro uspeva in je postal v povojnem obdobju izrazito komercialna kultura. Bližina tržišča in s tem ugodni pogoji za transport so pripomogli tudi ostalim intenzivnim rastlinam na Sorškem polju do večje razširjenosti kot v obeh dolinah, vendar te daleč zaostajajo za krompirjem, ki pokriva od 16% njivskih površin v Poljanski dolini do 28% na Sorškem polju. Druge intenzivne kulture obsegajo le po okoli 2% njivskih površin. Koruze so takoj po vojni sadili nekaj več, potem pa so dali prednost ostalim intenzivnim kulturam.

Strukturotvorne kulture podobno kot ekstraktivne zavzemajo dokaj enake deleže na njivskih površinah. Njihov delež se v povojnem obdobju, zlasti na račun opuščanja žitaric, stalno povečuje. Posebej je to opazno v Selški in Poljanski dolini in to bodisi v dnu dolin, ki jih je močneje zajela urbanizacija in s tem pomanjkanje delovne sile, bodisi v hribovitih delih obeh dolin, kjer je prav tako zaradi pomanjkanja delovne sile in močnejše usmeritve v živinorejo opaziti vedno več detelje in krmnih trav. Strukturotvorne kulture zavzemajo po okoli 1/5 njivskih površin in v Poljanski dolini

celo presežejo delež intenzivnih kultur. V obeh dolinah zastopa to skupino kultur predvsem črna detelja, medtem ko se je na Sorškem polju uveljavila tudi lucerna.

Kmetijska proizvodnja in izraba tal se lepo zrcalita v deležu prehrabnih in krmnih rastlin. Prve zavzemajo na območju cele občine 43,5%, druge pa 41,7% njivskih površin. Ostale površine so pod drugimi kulturami ali neposejane. V Selški dolini je delež prehrabnih in krmnih rastlin skoraj brez razlik in sicer 40,6 oz. 41,0%. V Poljanski dolini je to razmerje 38,1%: 45% v korist krmnih, na Sorškem polju pa 54,9%: 36,6% v korist prehrabnih rastlin. Videti je, da kljub nazadovanju prehrabne rastline še vedno tvorijo pomembno postavko rastlinske proizvodnje njivskih površin. Navedeni podatki nas nekoliko presenečajo, saj bi pričakovali izrazitejši deleži krmnih rastlin. Razlago za to moramo iskati v socialno-posestni strukturi zasebnih kmetijskih proizvajalcev. Kot bomo spoznali kasneje, so te na splošno v občini zelo ugodne in prevladuje zemljiška posest z nad 5 ha zemlje. Opuščanje prehrabnih rastlin lahko sledimo sicer pri vseh kategorijah zemljiških posestnikov, vendar v znatno večji meri pri zasebnih kmetijskih proizvajalcih, ki posedujejo manjše obdelovalne površine. Večji posestniki, ki uživajo tudi največ obdelovalnih zemljišč, in med katerimi je tudi največ čistih kmetijskih gospodinjstev, ki jim je kmetijstvo edina panoga udejstvovanja, še vedno ohranjajo tipično polikulturno proizvodnjo z več ali manj enakomernim poudarkom na prehrabnih in krmnih rastlinah. Vsekakor bi obdelava izrabe tal in proizvodnje po socialno posestnih kategorijah pokazala v tem oziru znatne razlike, ki pa ne izvirajo vedno, to treba posebej poudariti, iz velikosti zemljišča kmetijskih gospodarstev, ampak tudi iz njegove gospodarske usmerjenosti. Iz tega razloga kaže eno naslednjih poglavij posvetiti prav obravnavi zasebnih kmetijskih gospodinjstev po socialno posestnih skupinah in gospodarski usmerjenosti.

Seveda pa ugotovitev o ravnotežju med prehrabnimi in krmnimi rastlinami na območju škofjeloške občine velja le, če upoštevamo samo orne površine. Ako prištejemo krmnim

rastlinam na njivskih površinah še travne in pašne površine, ki so zlasti v hribovitem delu občine izrednega pomena za kmetijstvo, potem se nam pokaže poljedelska proizvodnja v luči usmeritve poljedelstva za potrebe živinoreje. Ta predstavlja za zasebnega kmetovalca vedno bolj tisti del njegove proizvodnje, ki ne služi le domači porabi, ampak predvsem za prodajo in predstavlja s tem osnovni vir dohodkov individualnih kmetijskih proizvajalcev. (Karta 5).

3. Struktura živine

Travne in pašne površine, ki zavzemajo 29% celotne površine občine, predstavljajo poleg krmnih rastlin na njivskih površinah dokaj ugodno osnovo za živinorejo. Delež trajnih travnih kultur se je v primerjavi s predvojnimi stanjem sicer zmanjšal od 37% na 30,7%, vendar se je zato povečal delež krmnih rastlin na njivskih površinah. Ob kmetijskem popisu leta 1960 je bilo na območju občine brez živine družbenega sektorja, 1.177 glav konj, 9.316 glav goveda, 14 glav drobnice, 6.181 prašičev in svinj ter 16.922 komadov perutnine. Izraženo v glavah normalne živine (GNŽ) je znašal delež konj 14,8%, goveda 75,5%, prašičev in svinj 7,2% in perutnine 2,5%. Skoraj polovica (48,5%) vsega staleža živine izraženega v GNŽ odpade na Poljansko dolino, 30,6% na Selško dolino in 20,9% na Sorško polje. V strukturi živine po glavnih vrstah obstojajo določene razlike le med Selško in Poljansko dolino na eni in Sorškim poljem na drugi strani. Delež konj v obeh dolinah je nekaj nad 13%, na Sorškem polju pa znaša delež konj, izražen v GNŽ 20,1%.

Glede na ugotovljene deleže ima govedoreja večji poudarek v Selški in Poljanski dolini kot na Sorškem polju. Prav tako ima v dolinah večji pomen prašičjereja, medtem ko je perutninarstvo bolj razvito na Sorškem polju. V primerjavi s predvojnimi stanjem se je močno znižalo število goveje živine. Leta 1936 je bilo število glav te najbolj zastopane živine 12.974, leta 1960 pa 9.316, kar pomeni zmanjšanje za 28,2%. Število glav goveje živine na 100 prebivalcev je padlo od 50 na 38,6. Povečalo pa se je število svinj in prašičev od 19 na

25,6 komadov na 100 prebivalcev ali od 4904 na 6181 torej za 26%. Zmanjšalo pa se je tudi število konj od 1542 na 1177 ali za 23,7%. Količnik na 100 prebivalcev se je spremenil od 6,2 pred vojno na 4,9 leta 1960. Med posameznimi deli občine obstojajo v tem oziru večje razlike. Tako je v Poljanski dolini 63,8 glav goveje živine na 100 prebivalcev, v Selški 44,7 in na Sorškem polju le 17,4. Pri prašičih so ti pokazatelji po istem vrstnem redu 41,8, 29,7 in 11,8, pri konjih pa 7,1, 5,2 in 3,2. Tudi iz tega je mogoče razbrati, da je na območju škofjeloške občine živinoreja najbolj razvita v Poljanski dolini. Nekoliko nad poprečno stopnjo razvitosti živinoreje v škofjeloški občini glede na število glav posameznih vrst živine je Selška dolina, medtem ko je ta panoga kmetijstva najmanj razvita na Sorškem polju. To popolnoma ustreza opisani usmeritvi izrabe tal oziroma rastlinske proizvodnje njivskih površin. Odras prevlada krmnih rastlin v Poljanski dolini je dobro razvita živinoreja, močna prevlada prehrambenih nad krmnimi rastlinami na Sorškem polju pa odraža še vedno zaostajanje živinorejske kmetijske panoge za poljedelsko. Razlike v kmetijski usmeritvi med tistim delom občine, ki zavzema ravnino Sorškega polja in hribovitim območjem škofjeloškega hribovja torej še vedno obstojajo. Ni jih zbrisala niti povojna preusmeritev kmetijstva, niti splošni pojavi deagrarizacije na podeželju in močne urbanizacije na Sorškem polju v obmestju Škofje Loke. /TABELA 5/

V zvezi s strukturo živine je omeniti še, da je bila v povojnem času povsem opuščena ovčereja in kozjereja. V interesu razvoja gozdnega gospodarstva so že pred vojno začeli nasprotovati paši drobnice po gozdovih, zato je reja ovac in koz do druge vojne močno nazadovala. Razvita je bila zlasti v Selški in Poljanski dolini. Nazadovanju drobnice pa je pripomogel tudi razvoj govedoreje, ki je posebej močno napredovala v tem stoletju in postala daleč najbolj pomembna živinorejska panoga. Medtem ko je na Sorškem polju bolj razvita mlečna živinoreja, pa dajejo v obeh dolinah močnejši poudarek mesni živinoreji. Skrčenje zbiralnega območja za mleko na Sorško polje in Poljansko dolino do Poljan ter nizke odkupne cene za mleko

STRUKTURA ŽIVINE LETA 1960

VRSTA živine	Občina Škofja Loka			Poljanska dolina			
	Zivin. enota GNZ	Občina Števi- lo	Škofja Loka Skupaj % GNZ	Stevi- lo	Poljanska dolina Skupaj GNZ	%	
I. Konji		1177	1487,4	14,8	515	651,0	13,3
žrebeta	0,6	37	22,2	0,3	15	9,0	0,2
konji	1,3	1119	1454,7	14,4	490	637,0	13,0
osli, mule	0,5	21	10,5	0,1	10	5,0	0,1
II. Govedo		9316	7610,3	75,5	4637	3733,55	76,4
teleta do 5 m.	0,15	1377	206,5	2,0	725	108,75	2,2
junci(e)							
bikci	0,7	2290	1603,0	16,0	1266,	886,2	18,1
krave	1	4992	4992,0	49,5	2237	2237,0	45,8
biki	1,4	102	142,8	1,4	54	75,6	1,5
voli	1,2	555	666,0	6,6	355	426,0	8,8
III. DROBNICA		14	1,3	0,0	13	1,30	0,0
ovce	0,1	11	1,1	0,0	11	1,1	0,0
koze	0,08	3	0,2	0,0	2	0,2	0,0
IV. PRAŠIČI- svinje		6181	723,5	7,2	3042	399,14	8,2
prašički do 5 m.	0,03	3858	115,7	1,1	1723	51,69	1,1
prašiči	0,25	1781	445,2	4,4	965	241,25	4,9
svinje	0,30	542	162,6	1,7	354	106,20	2,2
V. PERUTNINA		16922	253,9	2,5	6710	100,65	2,1
kokoši	0,015	16798	252,0	2,5	6650	99,75	2,0
race	0,015	124	1,9	0,0	60	0,90	0,0
S K U P A J :			10076,4	100	-	4885,64	100

TABELA 5/2

VRSTA ŽIVINE	ZIVIN. ENOTA GNZ	Selška dolina		Sorško polje		Skupaj GNZ	%
		Števi- lo	Skupaj GNZ	Število	Skupaj GNZ		
I. KONJI		332	411,60	13,4	330	424,80	20,1
žrebeta	0,6	16	9,6	0,3	6	3,6	0,0
konji	1,3	305	396,5	12,9	324	421,2	20,0
osli,mule	0,5	11	5,5	0,2	-	-	-
II. GOVEDO		2868	2375,15	77,1	1.811	1501,65	71,2
teleta do 5 m	0,15	395	59,25	1,9	257	38,55	1,9
junci(e) bikci	0,7	687	480,9	15,6	337	235,9	11,2
krave	1	1584	1584,0	51,4	1171	1171,0	55,5
biki	1,4	43	60,2	2,0	5	7,0	0,3
voli	1,2	159	190,8	6,2	41	49,2	2,3
III. DROBNICA		-	-	-	1	0,10	0,0
ovce	0,1	-	-	-	-	-	0,0
koze	0,08	-	-	-	1	0,1	0,0
IV. PRAŠIČI- SVINJE		1904	210,22	6,8	1235	114,23	5,4
prašički do 5 m	0,03	1239	37,17	1,2	896	26,88	1,3
prašiči	0,25	529	132,25	4,3	287	71,75	3,4
svinje	0,30	136	40,80	1,3	52	15,60	0,7
V. PERUTNINA		5578	83,66	2,7	4634	69,50	3,3
kokoši	0,015	5527	82,90	2,7	4621	69,31	3,3
race	0,015	51	0,76	0,0	13	0,19	0,0
S K U P A J :			3080,63	100		2110,28	100

so individualnega kmetijskega proizvajalca bolj vzpodbujale k proizvodnji živine za zakol. Zaradi tega se je v zadnjih letih začelo opazovati tudi nazadovanje preiščereje, ki vedno bolj služi domačim potrebam. (Karta 6).

Planinsko pašništvo, nekdanj ena najbolj pomembnih oblik živinoreje zlasti v Selški dolini, vedno bolj izgublja na pomenu. Na to ni vplivala samo ukinitev agrarnih skupnosti po drugi svetovni vojni in s tem spremembe v načinu upravljanja skupnih pašnikov na planinah, ampak tudi intenzifikacija živinorejske proizvodnje. Živina ostaja tudi poleti v hlevih, večinoma dajejo na preostale planine le še jalovo živino. Največja ohranjena planina, na kateri še pasejo živino, je v škofjeloški občini Sorška planina. Na njenih senožetih so do leta 1958 intenzivno kosili za prehrano živine v zimskem času. Tega leta je bila zadnjič v celoti pokošena, potem pa so na njej predvsem zaradi pomanjkanja delovne sile vedno manj kosili. Leta 1963 se je na njej paslo 52 glav živine v glavnem iz Sorice. Včasih so pasli tudi na Poreznu, ki je Sorška planina. Sedaj pasejo tam kmetje iz Davče. Kmetijska zadruga ima v načrtu, da bi na Sorški planini pasli 100 do 200 glav živine, vendar je še nerešeno vprašanje vode, pomisleke pa ima tudi turistično društvo "Litostroj", ki je na planini zgradilo počitniški dom in s tem položilo temelj razvoju turizma na območju, ki ima od vseh predelov škofjeloške občine najbolj alpski značaj.

Poleg Sorške planine, ki je s 97 ha največja med preostalimi planinami, so še planine Klom (30 ha), Rovt in Ratitovec (50 ha), Zgornja danjarska planina (60 ha), Spodnja danjarska planina (70 ha), Kališnik (1 ha), Porezen (1,5 ha), Ravne (32 ha), Martinj vrh (19 ha), Davča-Povdn (15 ha), Golica (29ha) in "lake (35ha) v Selški dolini ter Blegoš (80ha) v Poljanski dolini. Naštete planine pa se v zadnjih letih vedno bolj opuščajo, ali pa so bile že opuščene. Pašnike postopoma zarašča grmovje in celo gozd, tako da je meja med pašnikom in gozdom pogosto dokaj neizrazita in bi bilo, kot je zlasti pokazalo kartiranje izrabe tal na Sorici, potrebno na terenu preveriti dejanski obseg posameznih zemljiških kategorij, ki so zabeležene v katastru. Takšno stanje je odraz nazadovanja pla-

ninskega pašništva in paše sploh, saj je preostala zmogljivost planin dokaj skromna in ne zadovoljuje potrebe vedno intenzivnejše živinoreje. Predvideva se, da bi s predhodno ureditvijo lahko najbolj služile svojemu namenu Sorška in Zgornja danjarska planina, medtem ko je vprašnje ostalih planin še odprto in odvisno predvsem od nadaljnjega interesa individualnih kmetijskih proizvajalcev za to obliko živinorejskega gospodarstva.

4. Socialno posestne razmere in usmerjenost zemljiških posestnikov po gospodarski dejavnosti.

Ugotovljene značilnosti izrabe tal, strukture živine in usmeritve kmetijske proizvodnje (izostala je le analiza fizičnega obsega kmetijske proizvodnje, za kar smo podali več konkretnih primerov za Škofjo Loko in njeno ožje obmestje), so v veliki meri odvisne od socialno posestnih razmer in splošne gospodarske usmerjenosti zasebnih kmetijskih gospodinjstev. Izdvojenih je bilo sedem posestnih kategorij. Upoštevani niso bili zemljiški posestniki, ki posedujejo manj kot 10 arov, ker te ni mogoče več uvrstiti med kmetijske proizvajalce. Tako so bili v prvo posestno skupino uvrščena zasebna kmetijska gospodinjstva, ki imajo v posesti ali uživajo od 0,1 do 0,5 ha zemljišč, v drugo od 0,6 do 2 ha, v tretjo od 2,1 do 3 ha, v četrto od 3,1 do 5 ha, v peto od 5,1 ha do 8 ha, v šesto od 8,1 do 10 ha in v sedmo uživalci zemljišč z nad 10 ha zemljišč.

Šeprav smo z izločitvijo zemljiških posestnikov z manj kot 10 ari izdvojili velik del nekmetijskih gospodinjstev, tudi med preostalimi uživalci zemljišč niso le kmečka gospodinjstva.

Preslajanje kmečkega prebivalstva iz kmečkih v nekmečke poklice je povzročilo delitev kmetijskih proizvajalcev v tri glavne skupine: kmečka, polkmečka in nekmečka gospodinjstva. Osnova za to delitev je bila zaposlitev aktivnih članov gospodinjstev, ki posedujejo zemljo in sicer izključno v agrarni dejavnosti, agrarni in neagrarni ter samo v neagrarni dejavnosti. Posebej so bila izločena gospodinjstva uživalcev kmetijskih zemljišč brez aktivnih članov, takozvana

ostarela gospodinjstva, ki so zelo značilen pojav med zemljiškimi posestniki. Razmerje med številom posestnikov po skupinah gospodarske usmerjenosti nam daje določeno sliko o stopnji deagrarizacije, primerjava istega razmerja med posameznimi socialnopoestnimi kategorijami pa nam odkriva nekatere odvisnosti med velikostjo kmetijskih obratov in njihovo gospodarsko usmerjenostjo in še druge značilnosti kmetijskega gospodarjenja v občini.

Po podatkih kmetijskega popisa leta 1960 je bilo v škofjeloški občini 2.742 zasebnih obratov, ki so posedovali več kot 10 arov zemljišč. Od tega je bilo v I.kategoriji 7,2% obratov, v II. 13,1%, v III. 7,0%, v IV. 13,8%, v V. 12,6%, v VI. 5,2% in v VII. posestni kategoriji 41,1% obratov. To razmerje nam daje dokaj ugodno sliko socialnopoestnih razmer uživalcev zemljišč v škofjeloški občini, saj kar 60% obratov spada v posestne kategorije z nad 5 ha skupnih zemljišč, torej med obrate z ugodno posestno strukturo. Zlasti visoko je število zasebnih kmetijskih obratov z nad 10 ha zemljišč, vendar treba pristaviti, da bi bila slika posestnih razmer nekoliko drugačna, če bi upoštevali le kmetijska zemljišča brez gozda.

Od skupnega števila obratov je po gospodarski usmerjenosti 1.322 ali 48,2% čistih kmetskih gospodinjstev, 1183 ali 43,1% mešanih ali polkmečkih in 182 ali 6,7% nekmečkih gospodinjstev. 55 ali 2% gospodinjstev z zemljiščem je bilo brez aktivnih članov. Kot vidimo, se je število mešanih gospodinjstev že močno približalo številu kmečkih gospodinjstev kar priča, da je deagrarizacija v povojnem obdobju globoko posegla v podeželje občine. Če bi lahko upoštevali še spremembe, ki so se v tem oziru izvršile v zadnjih letih, bi najbrž že ugotovili močno prevlado polkmečkih gospodinjstev. S tem pa ni rečeno, da je ustrezno spremembam gospodarske usmerjenosti gospodinjstev, ki uživajo zemljišča, nazadovala tudi njihova kmetijska proizvodnja. Ta je sicer, kot so pokazali rezultati anketiranja prebivalstva, vedno bolj odvisna od razpoložljive delovne sile in s tem tudi od števila aktivnih članov gospodinjstva, ki se še ukvarjajo izključno s kmetijstvom ter od socialno posestnih razmer gospodinjstev, vendar pa mešana gospodinjstva, ki postajajo vedno bolj značilen dejavnik kmetijskega gospodarjenja v občini, postajajo vedno bolj značilen dejavnik kmetijskega gospodarjenja v občini.

ske proizvodnje, lahko zelo produktivna, pogosto bolj kot nekatera čisto kmečka. Drugače je z nekmečkimi gospodinjstvi. V deležu teh od skupnega števila uživalcev zemljišč je že bolj neposredno izražena stopnja deagrarizacije. Nekmečka gospodinjstva se ukvarjajo s kmetijsko proizvodnjo le še kot s povsem stransko dejavnostjo, medtem ko je pri mešanih gospodinjstvih kmetijstvo lahko še vedno glavna gospodarska osnova in se dohodki iz neagrarne dejavnosti enega ali več članov gospodinjstva v veliki meri vlagajo v vzdrževanje kmečkega doma in dviganje kmetijske proizvodnje. Uvajanje kmetijskih strojev, kemizacija in druge agrotehnične mere zahtevajo namreč v modernem kmetovanju vedno več investicijskih vlaganj, katerih pa si kmet ne more v celoti, ali pa sploh^{ne} zagotoviti iz svoje kmetijske proizvodnje. Uvajanje kmetijskih strojev pri zasebnih kmetijskih obratih zlasti v zadnjih letih, ko je bil kmetijskim proizvajalcem omogočen nakup lažje mehanizacije, ter kooperacijsko sodelovanje s kmetijsko zadrugo, je v marsičem nadomestilo manjkajočo delovno silo, ki se je izselila ali odšla v neagrarne poklice. /TABELA 6/

Razmerja v številu obratov po posameznih socialnopolsestnih skupinah v odvisnosti od gospodarske usmerjenosti gospodinjstev in po posameznih skupinah gospodarske usmerjenosti gospodinjstev v odvisnosti od socialno posestnih kategorij kažejo nekatere značilnosti, ki jih moramo prav tako upoštevati kot pomemben dejavnik privatnega sektorja kmetijstv v občini. Tako je opaziti, da v I. posestni kategoriji prevladujejo mešana gospodinjstva, neagrarnih gospodinjstev pa je več kot agrarnih. Delež slednjih je v tej kategoriji najnižji in sicer 21,7%. Tudi v II., III., IV. in V. posestni kategoriji je še vedno največ mešanih gospodinjstev, katerih delež se suče okoli 50%. V VI. posestni kategoriji sta deleža agrarnih in polagrarnih gospodinjstev povsem enaka, v VII. posestni kategoriji pa so daleč najštevilneje zastopana kmečka gospodinjstva, katerih je skoraj 2/3 vseh gospodinjstev z zemljiščem. Značilno je, da so nekmečka gospodinjstva razen v I. posestni kategoriji zastopana dokaj šibko ali pa jih sploh ni, kot je to primer v VI. posestni kategoriji. Prav tako je več gospodinjstev brez aktivnih članov v nižjih posestnih kategorijah.

TABELA 6/1

SOCIALNO POSESTNA IN GOSPODARSKA STRUKTURA GOSPODINJSTEV Z
NAD 10 ari ZEMLJIŠČA LETA 1961

Soc pos. kat.	Občina		Škofja		Loka		D		Skupaj	
	A	%	B	%	C	%	D	%	Skupaj	%
I	43	21,7	87	43,9	61	30,8	7	3,6	198	100
%	3,3		7,3		33,5		12,7		7,2	
II	123	34,3	171	47,6	47	13,1	18	5,0	359	100
%	9,3		14,5		25,8		32,8		13,1	
III	61	31,9	102	53,4	21	11,0	7	3,7	191	100
%	4,6		8,6		11,6		12,7		7,0	
IV	141	37,3	200	52,9	26	6,9	11	2,9	378	100
%	10,7		16,9		14,3		20,0		13,8	
V	150	43,5	177	51,3	17	4,9	1	0,3	345	100
%	11,3		15,0		9,3		1,8		12,6	
VI	70	49,0	71	49,6	-		2	1,4	143	100
%	5,3		6,0				3,6		5,2	
VII	734	65,1	375	33,2	10	0,9	9	0,8	1128	100
%	55,5		31,7		5,5		16,4		41,1	
Skupaj	1322	48,2	1183	43,1	182	6,7	55	2,0	2742	100
%	100		100		100		100		100	

* I = 0,1-0,5 ha A = čisto kmečko gospodinjstvo
 II = 0,6- 2 ha B = mešano gospodinjstvo
 III = 2,1- 3 ha C = nekmečko gospodinjstvo
 IV = 3,1- 5 ha D = gospodinjstvo brez aktivnih članov
 V = 5,1- 8 ha
 VI = 8,1-10 ha
 VII = nad 10 ha

TABELA 6/2

SOCIALNO POSESTNA IN GOSPODARSKA STRUKTURA GOSPODINJSTEV Z
NAD 10 ari ZEMLJIŠČA LETA 1961

Soc Poljanska dolina										
POS kat	A	%	B	%	C	%	D	%	Skupaj %	
I	24	35,3	24	35,3	15	22,1	5	7,3	68	100
%	3,3		5,3		28,3		13,9		5,3	
II	58	40,5	58	40,6	14	9,8	13	9,1	143	100
%	7,9		12,7		26,4		36,1		11,2	
III	33	39,8	37	44,6	9	10,8	4	4,9	83	100
%	4,5		8,1		17,0		11,0		6,5	
IV	73	40,8	93	51,9	7	3,9	6	3,4	179	100
%	10,0		20,4		13,2		16,7		14,0	
V	89	50,8	78	44,6	7	4,0	1	0,6	175	100
%	12,2		17,1		13,2		2,8		13,7	
VI	38	53,5	32	45,1	-		1	1,4	71	100
%	5,2		7,0				2,8		5,6	
VII	415	74,6	134	24,1	1	0,2	6	1,1	556	100
%	56,9		29,4		1,9		16,7		43,7	
Skup	730	57,3	456	35,8	53	4,1	36	2,8	1275	100
%	100		100		100		100		100	

TABELA 6/3

SOCIALNO POSESTNA IN GOSPODARSKA STRUKTURA GOSPODINJSTEV Z
NAD 10 ari ZEMLJIŠČA LETA 1961 .

Soc. pos kat.	S E L Š K A D O L I N A									
	A	%	B	%	C	%	D	%	Skupaj %	
I	4	11,8	20	58,8	9	26,5	1	2,9	34	100
%	1,0		5,0		20,9		12,5		4,0	
II	28	32,2	52	59,8	6	6,9	1	1,1	87	100
%	7,2		12,9		14,0		12,5		10,3	
III	10	25,6	24	61,6	4	10,2	1	2,6	39	100
%	2,6		6,0		9,3		12,5		4,6	
IV	43	37,4	60	52,2	9	7,8	3	2,6	115	100
%	11,2		14,9		20,9		37,5		13,7	
V	38	39,6	51	53,1	7	7,3	-		96	100
%	9,8		12,7		16,3				11,4	
VI	22	48,9	23	51,1	-		-		45	100
%	5,7		5,7						5,4	
VII	242	57,1	172	40,6	8	1,9	2	0,4	424	100
%	62,5		42,8		18,6		25,0		50,6	
Skup	387	46,1	402	47,9	43	5,1	8	0,9	840	100
%	100		100		100		100		100	

TABELA 6/4

SOCIALNO POSESTNA IN GOSPODARSKA STRUKTURA GOSPODINJSTEV Z
NAD 10 ari ZEMLJIŠČA LETA 1961

Soc pos. kat.	S O R Š K O		P O L J E		D		Skupaj %			
	A	%	B	%	C	%				
I	15	15,7	43	44,8	37	38,5	1	1,0	96	100
%	7,3		13,2		43,0		9,1		15,3	
II	37	28,7	61	47,3	27	20,9	4	3,1	129	100
%	18,0		18,8		31,4		36,3		20,6	
III	18	26,1	41	59,4	8	11,6	2	2,9	69	100
%	8,8		12,6		9,3		18,2		11,0	
IV	25	29,8	47	56,0	10	11,9	2	2,3	84	100
%	12,2		14,5		11,6		18,2		13,4	
V	23	31,1	48	64,9	3	4,0	-		74	100
%	11,2		14,8		3,5				11,8	
VI	10	37,0	16	59,2	-		1	3,8	27	100
%	4,9		4,9				9,1		4,3	
VII	77	52,0	69	46,6	1	0,7	1	0,7	148	100
%	37,6		21,2		1,2		9,1		23,6	
Skup.	205	32,7	325	51,8	86	13,7	11	1,8	627	100
%	100		100		100		100		100	

V naslednjem naj označimo le najbolj značilne poteze oziroma razlike v socialnopo-
sestni strukturi in gospo-
darski usmerjenosti gospodinjstev z na-
d lo ari zemljiške po-
sesti med Poljansko dolino, Selško dolino in Sorškim poljem.
Prva razlika med Sorškim poljem na eni strani ter Selško in
Poljansko dolino na drugi strani je v deležu posestnikov prvih
dveh posestnih kategorij. Medtem ko je na Sorškem polju v I.
in I.kategoriji več kot 1/3 vseh gospodinjstev, pa jih je v
obeh dolinah le 14 do 16%. Prav tako je na Sorškem polju najviš-
ji delež gospodinjstev III. do V.posestne kategorije, ki so
zastopane z 36,2%, v Poljanski dolini je delež teh kategorij
34,2% in Selški 29,7%. To pomeni, da je srednja posest dokaj
enakomerno zastopana v vseh treh pokrajinskih enotah škofje-
loške občine. Prav nasprotno opazimo pri VI. in VII.posestni
kategoriji. Na Sorškem polju je v njih zastopanih le 27,9%
posestnikov, v obeh dolinah pa znatno več in sicer 49,3% v
Poljanski in 56,0% v Selški dolini. Slednjo bi na osnovi tega
lahko označili kot predel občine z najugodnejšimi socialnopo-
sestnimi razmerami, saj je tu delež malih posestnikov najniž-
ji, srednjevelika posest 2-5 ha prav tako ne odstopa dosti od
poprečka za občino, velika posest pa je, kot smo videli, naj-
bolj razširjena. To nas seveda ne sme zavesti k zaključku, da
so glede na socialno posestne razmere pogoji za kmetovanje v
Selški dolini najboljši, kajti ornih površin je tu manj kot v
ostalih delih občine in velike površine odpadejo na gozd, ki
pa prav tako pomeni, zlasti za višje kategorije posestnikov
pomemben vir dohodka.

Večje razlike med posameznimi območji obstojajo
tudi v gospodarski usmerjenosti gospodinjstev. Iz že znanih
razlogov je največ čistih kmečkih gospodinjstev v Poljanski
dolini in sicer 57,3%, v Selški dolini jih je precej manj -
46,1%, najmanj pa jih je na Sorškem polju, blizu 1/3 (32,7%).
Največ mešanih gospodinjstev je na Sorškem polju (51,8%), nekaj
manjši je njihov delež v Selški dolini, vendar so z deležem
47,9% že najštevinejša gospodinjstva z zemljiščem v tej dolini.
S 35,8% so zastopana polagrarna gospodinjstva v Poljanski do-
lini, kar kaže na njeno počasnejšo deagrarizacijo. Po prič-
kovanju so najbolj zastopana nekmečka gospodinjstva na Sorškem
polju (13,7%), najmanj pa v Poljanski dolini (4,1%).

Ko zaključujemo pregled kmetijstva, moramo še enkrat poudariti, da ima ta panoga gospodarstva še veliko neizkoriščenih možnosti. Pomanjkanje delovne sile, tako na družbenih kot zasebnih kmetijskih obratih, ter premajhna storilnost narekujeta čim bolj popolno in sodobno mehanizacijo vseh kmetijskih del, kar pa je mogoče le na dovolj velikih zemljiških kompleksih in več ali manj specializiranih obratih. V tej smeri bo treba še veliko storiti, da bi se rastlinska in živilnarska proizvodnja dvignili na ustrezno raven. Ker je racionalno izvajanje sodobne kmetijske tehnologije najbolj primerno na območju ravninskih predelov občine, je zanimanje družbenega sektorja kmetijstva usmerjeno predvsem na Sorško polje, kjer je v načrtu tudi pridobitev novih kmetijskih površin s krčenjem okoli 250 ha gozda, kar se deloma že izvaja. Na drugi strani se zato postavlja vprašanje, kako v perspektivi ohraniti izkoriščanje za mehanizirano obdelavo manj primernih zemljišč v obeh dolinah, zlasti v njunem hribovitem obrobju. To pa je že širše vprašanje, ki ga bo treba reševati v celotnem kompleksu razvoja gospodarskih panog na območju in v okviru širšega regionalnega planiranja razvoja predalpskih pokrajin. (Karta 7 in 8).

5. Gozdarstvo

Pri obravnavanju primarnih gospodarskih dejavnosti je omeniti še gozdarstvo. To pomeni po ustvarjenem celotnem dohodku sicer precej manj kot kmetijska proizvodnja, vendar je gozd pomemben dodatni vir zaslužka individualnemu kmetijskemu proizvajalcu, obenem pa surovinska baza ene najbolj razvitih industrijskih panog občine - lesne industrije. Blizu 27.000 ha gozdnih površin bi v državnem merilu lahko označili za zelo kvalitetne, v republiškem pa za še kvalitetne. Glede na možnosti izboljšav v kvaliteti gozda in dviga gozdne proizvodnje pa s sedanjim stanjem ne moremo biti povsem zadovoljni.

Lesno zalogo gozdov škofjeloške občine, izraženo v m³, tvori 61,5% iglavcev in 38,5% listavcev. Usmeritev v proizvodnjo lesa iglavcev narekujejo sami prirodni pogoji predalpskega hribovja. Les iglavcev je na splošno kvalitetnejši, ker

so prirodni pogoji in poseg človeka odločujoče vplivali na to. Listavci, predvsem bukev, hrast, javor in jesen so bili v primerjavi z iglavci zapostavljeni. Gozdna zaloga znaša sedaj 153 m³ na ha ali 61% normalne zaloge. Gozdna tla hribovitih predelov škofjeloške občine imajo vse pogoje, da se zaloga lesa poveča. V ta namen so bili pred dobrimi desetimi leti izvršene prve taksacije in ureditveni načrti, da bi po prvih povojnih letih ekstenzivnega gospodarjenja z gozdom nakazali nove smernice, po katerih naj bi gozdovi priraščali hitreje, kot bi se vršila sečnja. Poleg kvantitete je prizadevanje gospodarskih organizacij usmerjeno tudi k izboljšanju kvalitete sestojev. Lesna industrija potrebuje predvsem kvalitetno surovino listavcev, ki močno odstopa od zahtev. Za kvalitetno izboljšavo gozda je bilo pomembno predvsem to, da so se začeli ureditveni načrti uveljavljati na razdrobljeni gozdni posesti zasebnih lastnikov, ki so opustili nenačrtno sečnjo in seznanjeni s potekom gospodarjenja v gozdovih tudi primerno ukrepajo. Določen problem gozdarstva v občini je čiščenje gozdov. Gozdno kmetijske zadruge in gospodarstva vlagajo večji del razpoložljivih sredstev, ki dotekajo od prodanega lesa, v nadaljevanje gradnje gozdnih cest. Tako ostajajo večje površine gozda dalj časa neočiščene, kar ima za gozd vsekakor negativne posledice.

Sečnja lesa se v zadnjih letih občutno zmanjšuje in to zato, ker morajo gozdni posestniki prijaviti kmetijski zadrugi posek lesa, pri čemer je letna kvota omejena. Poleg sečnje v gozdu se seka les tudi izven gozdnih površin na pašniških površinah. Leta 1963 je bilo 71,7% lesnih zalog škofjeloške občine v zasebnih gozdovih in 28,3% v gozdovih družbenega sektorja. Istega leta je bilo namenjenih za gojenje gozdov, v katero je vključeno pogozdovanje, čiščenje sestojev, redčenje in obžetev kultur 35 milijonov SD, od tega 28%

za gozdove družbene imevine, ostalo pa za zasebno gozdno posest. Blizu 25 milijonov SD je bilo istega leta namenjenih za popravila gozdnih poti in nadaljevanje gradenj cest.

Gostota gozdnih cest je v škofjeloški občini dosegla že zavidljivo višino. Zato bi bilo večanje te gostote v sedanjih razmerah nesmotrno. Zaključiti je potrebno predvsem že začete objekte. Z izgradnjo gozdnih cest pa se gozdno gospodarstvo razen z drugimi veže tudi s turistično dejavnostjo občine.

... (faint, mostly illegible text) ...

Kot govorimo o razvoju neagrarnih gospodarskih panog v občini Škofja Loka, moramo najprej poudariti veliko spremembo, ki se je zgodila v prejšnji obdobji. Tudi predvsem temu je bilo gospodarstvo občine nekoč uspešno. Škofjeloški polje, ki danes počasi, na območju Škofje Loke in bližnjem okolju, izgublja svoj značaj in industrijski in obrtni značaj. Območje je v veliki meri opuščeno.

III. NEAGRARNE GOSPODARSKE IN NEGOSPODARSKE PANOGE

1. Gospodarske panoge

Iz analize zaključnih računov gospodarskih organizacij za leto 1964 je razvidno, da so občinske gospodarske panoge ustvarile tega leta 32 milijard 249 milijonov SD. V to vsoto je všteto tudi kmetijstvo, ki je udeleženo z 10,7% pri celotnem dohodku gospodarskih panog občine. 57,1% je prispevala industrija, kar pomeni, da je glede na ustvarjen bruto dohodek daleč najpomembnejša gospodarska panoga. Sledi ji trgovina s 16,8%, obrt je prispevala 9,6%, gradbeništvo 3,6% in promet le 2,2%. Delež prometa bi bil vsekakor izražen više, če bi upoštevali tudi dohodek prometnega podjetja Trans-turist v času od januarja do maja istega leta, ko je bil priključen podjetju "Ljubljana-transport". K celotnemu dohodku občine ne moremo prištevati ustvarjen dohodek nekaterih obratov oziroma poslovalnic, ki delujejo sicer na območju škofjeloške občine, a je njihovo matično podjetje v drugih občinah. Vendar moramo smatrati, da tudi taki obrati niso brez pomena za gospodarski potencial občine, ker večji del zaposlujejo domačo delovno silo, pogosto pa je njihovo delovanje povezano tudi z gospodarskimi dejavnostmi, ki imajo sedež v občini. Na drugi strani pa se del dejavnosti gospodarskih organizacij škofjeloške občine odvija na teritoriju sosednjih občin, to velja predvsem za trgovino, vendar je njihov dohodek upoštevan pri celotnem dohodku občine Škofja Loka. Zaradi tega lahko smatramo, da je razmerje med ustvarjenim celotnim dohodkom posameznih gospodarskih panog v občini dokaj realno in nam lahko služi kot dobra orientacija pri spoznavanju njihove vloge in pomena.

Ko govorimo o razvoju neagrarnih gospodarskih panog v občini Škofja Loka, moramo najprej poudariti velike spremembe, ki so se izvršile v primerjavi s prejšnjimi obdobji. Tudi v predvojnem času je bilo gospodarsko težišče občine na območju Sorškega polja, ali bolje rečeno, na območju Škofje Loke in njenega neposrednega sosedstva. O industriji in obrti večjega obsega na območju Selške in Poljanske doline je v tem

času še težko govoriti. Kot smo lahko spoznali pri razvoju mestnih funkcij Škofje Loke, sta bili ti dve panogi celo v sami Škofji Loki v medvojnem obdobju dokaj skromno razviti, kar velja zlasti za industrijo in v nekaj manjši meri za obrt, ki je bila v starejših obdobjih razvoja celo večjega gospodarskega pomena. Po propadu fužinarstva v Selški in Poljanski dolini, na prehodu iz 19. v 20. stoletje je bila škofjeloškemu zaledju odvzeta najpomembnejša osnova neagrarne dejavnosti, ki je priklicala in vzpodbudila razvoj Železnikov, drugega najpomembnejšega gospodarskega središča na območju sedanje občine. Drobna obrt, ki se je naselila predvsem v cerkvenih in občinskih središčih obeh dolin, je bila pretežno le manjšega gospodarskega pomena. Zato se taka naselja v preteklosti niso razvijala kaj bolj ugodno od sosednjih, čisto agrarnih naselij, na katera tudi niso mogla imeti posebnega vpliva. Agrarno podeželje je sicer razvilo obrt za svoje potrebe, s čemer se je do neke mere zmanjšal pomen obrti v Škofji Loki, a v pravo proizvodnjo obrt se je razvila le žagarska obrt, ki je imela za to najboljše pogoje - surovinsko bazo in vodno silo. Tako so nastali temelji, na katerih se je v povojnem obdobju postopoma razvijala koncentrirana lesnoindustrijska dejavnost v več centrih Poljanske in Selške doline. Po daljšem obdobju stagnacije in nazadovanja so skušali Železniki poživiti svojo gospodarsko moč z razvojem usnjarstva, ki se je razvilo tudi v Zgornji Poljanski dolini v Žireh. Razen Železnikov in Žirov, ki so v povojnem obdobju odpadle od škofjeloške občine, so tako druga gospodarska središča, če jih pred drugo svetovno vojno sploh lahko tako imenujemo, ostala le večje vasi. Skromnemu razvoju teh naselij so bolj pripomogli nekateri drugi dejavniki, predvsem njihova centralna lega in s tem skromne oskrbovalne funkcije za okolico, vendar o tem niže pri obravnavanju naselij.

Tudi ostale neagrarne dejavnosti v obeh dolinah pred drugo vojno niso zaznamovale kakega vidnejšega napredka. Do neke mere bi v tem oziru lahko izdvojili trgovino in gostinstvo. Na podeželju so začele nastajati zasnove maloprodajne trgovinske mreže, medtem ko so številne gostilne, zlasti v dnu obeh dolin obstojale še iz časov najbolj razvitega furmanstva,

ki je z izgradnjo železnice in novo mejo po prvi svetovni vojni sicer precej izgubilo na svojem nekdanjem pomenu, vendar ni povsem zamrlo vse do druge vojne. Od furmanstva jebil v veliki meri odvisen transport lesa s hribovitega obrobja v dolino in dalje do raznih lesno predelovalnih obratov. (Trata, Goričane), pomenilo pa je furmanstvo tudi pomemben glavni ali postranski vir preživetja številnega prebivalstva v času, ko ni bilo možnosti, ali pa zelo majhne, za zaposlovanje v drugih neagrarnih dejavnostih.

Nova meja je med obema vojnama vzela dolinama, zlasti Poljanski še preostali pomen, ki sta ga ohranili dotelej v posredovanju prometa med Osrednjo Slovenijo na eni strani in območjem kraških planot, Posočja in Primorske na drugi strani. Tako so ostale v tem času vse prometne poti v Poljanski in Selški dolini le lokalnega pomena in celo promet po obeh glavnih cestah je bil zaradi njunega slabega stanja in gospodarske nerazvitosti zaledja Škofje Loke zelo skromen.

Povojno obdobje socialistične preobrazbe gospodarstva lahko označimo za izredno dinamično. Razen v prvih povojnih letih, v času centraliziranega, administrativno vodenega gospodarstva, nekako do leta 1952, ko je bil gospodarski razvoj nekaterih območij Slovenije, med drugim tudi Škofje Loke in njenega gravitacijskega zaledja več ali manj zapostavljen, je bilo v občini kot celoti opaziti naglo gospodarsko rast. Glavna vzpodbuda v tej smeri je bil prav nastanek in utrjevanje komun ne samo kot upravno političnih teritorialnih enot, ampak kolikor mogoče popolnih, zaključenih gospodarskih območij. Za razliko od nekdanjih občinskih oziroma okrajne uprave z dokaj omejenimi pravicami in možnostmi za usmerjanje gospodarskega razvoja v mejah svoje upravne enote, so bili v teku povojnega obdobja družbenoupravnim organom in gospodarskim organizacijam dani skoraj vsi pogoji, da v skladu s splošnimi težnjami socialističnega družbenogospodarskega razvoja naše domovine po čim hitrejšem vsestranem ekonomskem razvoju, razvijajo tudi samostojno gospodarstvo občine. To je med drugim pomenilo, da se vodstvo tako pomembnejših kot manj pomembnih gospodarskih panog prenese na občinske organe oziroma neposredna operativna vodstva posameznih gospodarskih

podjetij. Z razvojem samoupravljanja v delovnih kolektivih so se uresničile številne želje prebivalstva za perspektivni razvoj komune kot celote, kakor njenih manjših območij in posameznih gospodarskih panog.

Ponovno se je pokazalo, da sta obe dolini skupaj s Škofjo Loko in njenim obmestjem na Sorškem polju ekonomskogeografsko organsko tako povezani, da ne kaže planirati in razvijati gospodarstvo v okviru manjših enot, kot je današnja komuna. Odraz tega je bila omenjena združitev nekdanjih treh občin, kar je po svoje manifestiralo tradicionalno skupno upravno pripadnost tega ozemlja, od katerega je odpadla le Zgornja Poljanska dolina v okolici Žirov. Najpomembnejše pri tem je bilo, da je bila dosežena koncentracija dotlej dokaj skromnih proizvodnih sredstev ter s tem podan eden izmed glavnih pogojev za naglo gospodarsko rast in splošni družbeni napredek.

Zlasti nagel gospodarski razvoj panog gospodarstva je bil zaznamovan v zadnjih desetih letih, to je potem, ko so bile izvršene v glavnem vse upravnoadministrativne ter tehničnoorganizacijske spremembe v gospodarskih organizacijah. Seveda so se te nadaljevale tudi v zadnjih letih, kajti potem, ko je bila ustvarjena baza sedanjega gospodarskega potenciala škofjeloške občine, to je po letu 1961, so se pokazale nekatere pomanjkljivosti in nadaljnje potrebe po prilaganju dejavnosti posameznih gospodarskih panog za skladen razvoj občinskega gospodarstva. Občina je doživela v tem razmeroma kratkem obdobju dobrih desetih letih silen vzpon raznih gospodarskih panog. Pri tem je zlasti poudariti naglo rast industrije, ki je pomenila najbolj aktivirajoči dejavnik splošnega gospodarskega razvoja.

Čeprav v primerjavi z industrijo po svoji dinamiki rasti in ustvarjenem dohodku nekoliko zaostaja, ni zato nič manj, ali v nekaterih primerih morda celo bolj pomemben, razvoj gospodarskih terciarnih dejavnosti, obrti, prometa in trgovine. Zahvaljujoč razvoju prometa, kamor moramo šteti tudi povečanje in modernizacijo cestnega omrežja, je bil podan eden izmed osnovnih pogojev uspešnega razvoja gospodarstva in s tem vsaj za krajše obdobje rešen problem, ki je v preteklosti tak razvoj bistveno zaviral. Nekdanjo drobno obrt, ki je še v

nazadovanju, so zamenjali večji družbeni obrtni obrati, ki dobivajo večkrat povsem proizvodni značaj in jih lahko vsaj deloma štejemo k sekundarni dejavnosti. Trgovska mreža se izven Škofje Loke sicer ni bistveno razrasla, zato pa se je v primerjavi s predvojnim stanjem znatno povečal asortiment blaga in promet^v trgovskih poslovalnicah občine. Veletrgovinska podjetja pa so celo razširila svojo dejavnost preko meja občine. Isti primer imamo tudi v nekaterih drugih gospodarskih dejavnostih (promet, gradbeništvo).

Dinamiko gospodarskega življenja mesta v času najbolj intenzivnega razvoja med leti 1956 in 1963 lepo odraža število zaposlenih v občini. Leta 1956 je bilo v škofjeloški občini zaposlenih skupaj 3.677 prebivalcev, do leta 1963 pa se je število zaposlenih povzpelo na 6.600, v celotnem obdobju torej za 79,5%. Ta porast že sam po sebi priča o nagli gospodarski rasti občine. Treba tudi pristaviti, da je bilo od navedenega števila zaposlenih le 688 ali 10,4% zaposlenih v negospodarskih dejavnostih, ki jih obravnavamo posebej. Družbeni bruto produkt se je v istem obdobju več kot potrojil (indeks 313), narodni dohodek na enega zaposlenega prebivalca pa je leta 1962 znašal blizu ena in polkrat več kot leta 1956 in sicer 1.371.400 SD na 1 zaposlenega. Ne glede na to, da nam primerjava finančnih pokazateljev zaradi spreminjanja vrednosti denarja ne daje povsem realne slike finančnega učinka gospodarske proizvodnje, je intenzivna rast dokaj očitna. Bolj primerna je uporaba finančnih pokazateljev za primerjavo vrednosti proizvodnje po posameznih panogah. Pokazalo se je, da se je leta povečala najbolj v gradbeništvu, trgovini, prometu in družbenem sektorju kmetijstva, torej v panogah, ki so bile pred vojno slabo ali sploh nerazvite in jim je bilo treba zato v povojnem obdobju socialistične izgradnje mimo industrije posvetiti največ pozornosti.

Struktura gospodarskih investicij v preteklosti nam pove, da je bilo ves čas največ sredstev vloženi v industrijo. Zlasti velik delež investicijskih sredstev je bil vložen v to panogo v letih 1960-1961, ko je bila vrsta industrijskih podjetij občine v rekonstrukciji. Med ostalimi gospodarskimi

panogami sta bili nekako do leta 1959 deležni največjih investicijskih vlaganj trgovina in obrt. Veliki pomen, ki ga je občina pripisovala razvoju prometa kot pogoju za skladen in nemoten razvoj gospodarstva, se vidi v tem, da je bilo od leta 1960 dalje razen v industrijo vloženi največ investicijskih sredstev prav v razvoj prometne panoge. Njihov delež se je po tem letu stalno povečeval. Nasprotno so se močno zmanjšala vlaganja v trgovino, medtem ko je bila obrt deležna ves čas približno enakih sredstev za svoj razvoj. Primerjava med posameznimi gospodarskimi panogami nam dalje pokaže, da je bilo v letih 1960-1964 namenjenih veliko investicijskih sredstev družbenemu kmetijstvu. Tako je delež teh investicij v zadnjih letih stalno na tretjem mestu za industrijo in promet. Zelo malo sredstev vlaga občina v komunalno dejavnost, čeprav jo čakajo prav na tem torišču še zelo obširne naloge. Zato je nekoliko nerazumljivo zmanjševanje vlaganj v to, za razvoj naselij tako pomembno terciarno dejavnost. Isto bi lahko trdili za gradbeništvo, v katerega se tudi ne investira ustrezno pomenu panoge. Vsekako bi gradbeništvo ob uporabi sodobnejših tehničnih sredstev lahko dosegalo še boljše rezultate.

Predno se nekoliko podrobneje seznanimo s posameznimi neagrarnimi gospodarskimi panogami v občini in njihovo prostorsko razporeditvijo, moramo uvodoma poudariti, da obstajajo razlike, ki smo jih lahko ugotavljali med posameznimi predeli škofjeloške občine že na drugih mestih, tudi v razvoju gospodarstva. Glede na to, da so bile podane najboljše osnove za razvoj raznih gospodarskih panog na območju Škofje Loke in njene bližnje okolice, je težišče gospodarskega potenciala občine še vedno na Sorškem polju. Seveda ne moremo mimogrede ugotovitve, da sta tudi Selška in Poljanska dolina v primerjavi s predvojnimi obdobjem zaznamovali viden gospodarski napredek. Ta napredek je viden bodisi v večji povezanosti in stikih prebivalstva obeh dolin z gospodarsko razvitejšim delom občine na Sorškem polju ter z drugimi sosednjimi območji, kar se je odrazilo zlasti v dnevni migraciji delovne sile med krajem bivanja in zaposlitve v Škofji Loki in drugod, bodisi neposredno v razvoju nekaterih gospodarskih panog. Pri tem

je bila Selška dolina uspešnejša od Poljanske. Deloma na osnovi tradicije, deloma na osnovi surovinske baze nastala industrija in obrt sta pripomogli k ponovnemu oživljanju Železnikov in mu dali dokaj izrazite funkcije gospodarskega središča Selške doline. S spojitvijo Železnikov in Češnjice v enotno naselje je bila ta njihova funkcija še bolj poudarjena in s podane možnosti za razvoj terciarnih gospodarskih panog.

Nasprotno so se neagrarne gospodarske panoge v Poljanski dolini razvijale počasneje in v manjšem obsegu. V večjem številu naselij te doline so nastala številna manjša gospodarska podjetja, večji del le obrati škofjeloških ali nekaterih tujih izvenobčinskih podjetij. To je imelo za posledico, da se ni razvilo neko močnejše gospodarsko središče doline, ki je ostala v mnogih ozirih gospodarsko bolj navezana na Škofjo Loko kot Selška dolina. Take domneve so nam potrdili tudi rezultati raziskav odnošajev med Škofjo Loko in njeno okolico.

Ko govorimo na splošno, lahko rečemo, da razvoj neagrarnih gospodarskih panog v obeh dolinah še ni zadovoljiv. Še dandanes ni bilo mogoče zajeziiti izseljevanja aktivnega prebivalstva, ki nima možnosti zaposlitve. V Škofjo Loko in druga druga zaposlitvena središča izven občine ne odhaja le prebivalstvo z območja najbolj agrarnih, hribovitih delov obeh dolin, kjer je depopulacija trajen proces, ampak tudi iz naselij v dnu dolin, zlasti iz Poljanske doline. Zato se ta ne morejo bolj uspešno razvijati in stagnirajo ali zaznamujejo le skromen napredek v rasti prebivalstva.

Ker so bile pri kvalitativni analizi mestnih funkcij Škofje Loke obravnavane podrobno vse gospodarske kakor tudi negospodarske dejavnosti, tega zato na tem mestu ne kaže ponavljati. Ostane torej še, da navedemo tiste, ki se odvijajo na teritoriju občine izven Škofje Loke.

Industrija se nahaja na Sorškem polju, /v Škofji Loki in njenem industrijskem predmestju na Trati, le še v Retečah. Leta 1963, ko so bili zbrani in obdelani podatki za opremljenost naselij, je bila sicer tu še Filarna, manjše obrtno podjetje z 31 zaposlenimi. Po njegovem razformiranju leta 1964 pa je bil ustanovljen obrat industrijskega podjetja "Elra" iz Škofje Loke za proizvodnjo električnih gospodinjskih

aparatorov, ki so postali eden izmed glavnih proizvodov tega podjetja. V Selški dolini je industrija v Železnikih-Češnjici in v Selcah. V Železnikih je do julija 1963 obstajalo kovinsko industrijsko podjetje "Niko", ki se je leto prej pridružilo kranjski "Iskri" kot njen obrat. Nato sta nastali dve podjetji "Tovarna elektromotorjev "Iskra" in "Niko", ki proizvajata pisarniške potrebščine in ima sedaj bolj obrtni značaj. "Tovarna elektromotorjev Iskra" izdeluje elektromotorje za razne gospodinjske in šivalne stroje in ima okoli 500 zaposlenih. MLIP v Češnjici ima svoj začetek že pred drugo vojno. Razen žaganega lesa izdeluje razne pohištvene in druge mizarske izdelke (zaboje, ročaje, vratne podboje...). Leta 1964 je bilo zaposlenih 454 ljudi. Obrat MLIP-a je v Selcah. V Poljanski dolini so industrijska podjetja v Bodovljah, Poljanah, Gorenji vasi, Hotavljah in Sovodnji. Lesno industrijski podjetji "Mizar" v Gorenji vasi in "OLEPS" v Sovodnji delujeta v okviru škofjeloške "Jelovice" in se ukvarjata z izdelavo končnih izdelkov. V Poljanah je obrat kovinskopredelovalne industrije "LTH" iz Škofje Loke, ki izdeluje nekatere sestavne dele za proizvodnjo gladilnih strojev in pohištva. Končno so v Poljanski dolini še tri gradbenoindustrijska podjetja in sicer obrata ljubljanske "Termike" v Bodovljah in Poljanah, kjer proizvajajo gradbeni izolacijski material in "Marmor" v Hotavljah, kjer lomijo manj kvaliteten marmor. V obratih "Termike" je zaposlenih okoli 250 ljudi v "Marmorju" pa 58. Z gradbeno dejavnostjo se ukvarja tudi obrat gradbenega komunalnega "Remont" iz Škofje Loke v Gorenji vasi, katerega pa lahko le deloma uvrščamo med sekundarne dejavnosti.

Družbeni obrtni obrati izven Škofje Loke, kjer je ta dejavnost dosegla zelo pomemben razmah, so razmeroma maloštevilni. Pogosto se njihova dejavnost ni izkazala za najbolj uspešno, zato so jih večkrat ukinjali ali spreminjali njihovo organizacijsko shemo delovanja. Deloma gre pri teh obratih le za uslužnostne delavnice v okviru krajevnih skupnosti, deloma pa so ti že prerasli v pravo proizvodno obrt, ki jači gospodarski pomen nekaterih lokalnih središč nižjega ranga v občini. Na Sorškem polju so vsi družbeni obrtni obrati koncentrirani v Škofji Loki. V Selški dolini imamo tri obrate v Železnikih-Češnjici. Prvi je kovinsko mehanično podjetje "Tehtnica", ki izdeluje razne vrste tehtnic in uteži ter

razno laboratorijsko opremo. Leta 1963 je imelo to obrtno podjetje 50 zaposlenih. Drugi je obrtno podjetje "Skupnost", ki združuje več obrtnih dejavnosti in se ukvarja večji del z uslužnostno dejavnostjo. Zaposlenih ima 40 obrtnikov. Tretji pa je čevljarna "Ratitovec" z okoli 80 zaposlenih. To so vsa družbena obrtna podjetja Selške doline.

V Poljanski dolini so družbeni obrtni obrati, podobno kot industrijski, razmeščeni v več gospodarskih središčih doline. V Poljanah je obrtna "Skupnost", ki združuje krojaštvo, čevljarstvo in kovaštvo. V njej je zaposlenih le nekaj nad 20 obrtnikov. V Gorenji vasi je večji obrtni obrat "Čevljar" z 71 zaposlenimi, manjši pa je novoustanovljeni obrat obrtnega podjetja "Kroj" iz Škofje Loke. Še manjše podjetje te vrste je "Krojaštvo" v Hotavljah s 13 zaposlenimi. Končno je v Poljanski dolini še obrtni "Kombinat" (termoplastika, kovaštvo, čevljarstvo, lesna obrt) v Sovodnji z okoli 70 zaposlenimi. Iz tega je v zadnjih letih nastalo več manjših samostojnih obrtnih podjetij.

Kakor smo lahko ugotovili že pri obravnavanju gospodarskih dejavnosti v Škofji Loki, je privatna obrt v povojnem obdobju močno nazadovala. Razvilo se je sicer nekaj novih obrtnih dejavnosti, a število opuščениh obrtnih delavnic v tem obdobju stalno presega število novo prijavljenih obrti. Zaradi tega je število le-teh vedno manjše. Še slabše je v tem oziru na podeželju. Razen v nekaterih manjših središčih so po vaseh le redki obrtniki. Trgobivalstvo podeželja je namreč razmeroma dobro povezano z mestnimi središči, kjer zadovoljuje del svojih potreb po obrtnih uslugah. Zanimivo je, da je kljub opustitvi številnih mlinov v Selški in Poljanski dolini še vedno 15 mlinarjev. Skoraj toliko je tudi mizarjev (13), kar pomeni, da sta ti dve dejavnosti -privatni obrtniki najbolj zastopani. Nekoliko zaostaja krojaška in šiviljska obrt (11 obrtnih delavnic). Zelo šibko so zastopane nekdeaj mnogo bolj razširjene obrti kot kovaštvo, podkovsko kovaštvo, razne usnarske obrti in obrti gradbenega materiala. Vsaka od teh dejavnosti je izven Škofje Loke zastopana le z okoli petimi delavnicami. Ostale obrti, katerih število pa ni več veliko, vsega kakih deset panog, pa so zastopane le z

eno ali največ dvema delavnicama v celi občini. Vse to jasno kaže, da je privatna obrt v občini, zlasti na področju uslužnostnih dejavnosti, nezadostno razvita. Zaradi tega je bilo tudi izven Škofje Loke potrebno organizirati servisne obrate v okviru stanovanjskih skupnosti, tako v Železnikih-Češnjici, Sovodnji, Gorenji vasi in Poljanah. Ti servisi so bili v začetku dokaj uspešni, a kasneje so pokazali niz slabosti, zaradi česar je bila izvedena njihova reorganizacija, iz katere so servisi izšli kot samostojne gospodarske organizacije.

Kakor je bilo razvidno iz pregleda ustvarjenega celotnega dohodka po posameznih gospodarskih panogah, zavzema v občini trgovina drugo mesto. Vso trgovino na območju občine izven mesta vodi pravzaprav veletrgovsko podjetje "Veletrgovina Loka" iz Škofje Loke. V okviru občinske trgovinske mreže je sicer trgovsko podjetje "Sora" iz Železnikov-Češnjice s svojimi poslovalnicami v Selški dolini, sicer samostojna trgovska organizacija, vendar posluje v tesni povezavi z "Veletrgovino Loko", s katero jo vežejo tudi vse tesnejše formalne vezi v upravnem smislu.

Zaradi bližine Škofje Loke se na Sorškem polju ni mogla razviti in tudi ni bilo potrebe za ustanavljanjem trgovskih lokalov v drugih naseljih. Razen trgovinskega subcentra na Trati, katerega pa smo že itak omenjali pri Škofji Loki, kamor organsko spada, sta dva trgovska lokala le že v Retečah. V Poljanski dolini so trgovski lokali v Zmincu, Logu nad Škofjo Loko, v Poljanah, dalje štiri trgovine v Gorenji vasi, v Hotačljah, Trebiji, Sovodnji, Lučinah, Leskovici in v Javorjah, skupaj torej 13 trgovinskih lokalov. Razen v Gorenji vasi, kjer je nekaj specializiranih trgovin za dnevne in trajne potrošne dobrine, so zastopane le trgovine z mešanim blagom. V Selški dolini pa so trgovski lokali v Bukovici, Spodnji Luši, Sv. Lenartu, Bukovščici, Dolenji vasi, dva v Selcah, devet v Železnikih-Češnjici, v Dražgošah, Zalem Logu, Podporeznu, Davči in Zgornji Sorici. Delno specializirane trgovine so v Selcah in v Železnikih-Češnjici. Skupaj je v Selški dolini 21 trgovin, kar kaže na nekoliko večjo razvitost trgovine v Selški dolini kot odraz prisotnosti močnejšega gospodarskega središča Železnikov - Češnjice in potrebe po bolj gosti mreži trgovin zaradi težje dostopnosti in oddaljenosti posameznih

delov Selške doline. Obstoječa trgovska mreža s trgovskimi lokali v centralnih naseljih, v glavnem zadovoljivo rešuje problem oskrbe prebivalstva z artikli dnevne potrošnje, za katere mu ni potrebno odhajati v oddaljenejša kraja. Prav tako lahko prebivalstvo podeželja zadosti veliko večino potreb po artiklih trajne potrošnje v lokalnih mikrocentralnih trgovskih središčih, kot so Železniki-Češnjica, Gorenja vas in deloma Poljane. Ta v svojih trgovskih lokalih že nudijo dokaj širok izbor blaga trajne potrošnje. Razne specializirane nakupe pa prebivalstvo opravlja, če je to potrebno, pogosto v Kranju ali Ljubljani. To na eni strani povečuje pomen lokalnih, mikrocentralnih gospodarskih središč, na drugi strani pa zmanjšuje vlogo Škofje Loke kot glavnega oskrbovalnega središča občine, kar smo v podobni zvezi že ugotavljali na drugem mestu.

Pri trgovini naj omenimo še gostinstvo, ki se kot gospodarska panoga v povojnem obdobju le skromno razvija, čeprav bi razvoju te panoge kazalo dati več poudarka. S tem bi se poživil turizem, za katerega so dani številni pogoji, a deloma prav zaradi nezadovoljivih gostinskih kapacitet prav tako ne napreduje v zadovoljivi meri. Ni odveč poudariti, da v celi občini še vedno ni hotela in tako družbeni sektor gostinstva razpolaga s prenočišči le v objektih restavracijskega in gostilniškega tipa ter v nekaj planinskih domovih. Izven Škofje Loke sta bili v povojnem času zgrajeni oziroma adaptirani le dve restavraciji s prenočišči in sicer restavracija v Trebiji s 60 ležišči in precej manjša v Češnjici s 15 ležišči. Nezadostne kapacitete družbenega sektorja dopolnjujejo privatniki, kar je zlasti pomembno v poletnem času, ko se dotok turistov bodisi prehodnih ali takih, ki ostanejo dalj časa, močno poveča. In zanimanje za bivanje oziroma letovanje v Selški in še zlasti v Poljanski dolini je v zadnjem času ponovno močno poraslo. To dokazujejo med drugim številni vikendi, ki že stojijo zgrajeni vzdolž obeh dolin in vse oddane parcele za njihovo nadaljnjo gradnjo. Z izgradnjo obeh gorskih gozdnih cest preko Rudnega in Sorice se je v Selški dolini močno povečal tranzitni turizem. Vsekakor bo ob večjih gostinskih kapacitetah turizem lahko postal pomembna gospodar-

ska panoga. Ob sedanjem stanju, tudi če upoštevamo kapacitete Škofje Loke, pa za to ni podan eden izmed osnovnih pogojev. Prav zaradi tega je razumljiva delna nezainteresiranost upravnih organov občine za turistično dejavnost, ki se pogosto obravnava precej po mačehovsko. Nerazumljivo je, da v občini, kot je škofjeloška, delovanje turističnega društva še vedno sloni predvsem na veliki zavzetosti posameznikov, ki pa ne najde ustreznega odziva in rezultatov. Vsekakor bo potrebno v to ponogo vložiti nekaj investicijskih sredstev, da bo lahko pokazala gospodarske uspehe, za kakršne vsekakor ima precej drugih pogojev. V zadnjih letih si v tej smeri precej prizadeva prometno podjetje "Transturist" iz Škofje Loke, vendar za enkrat predvsem na območju Škofje Loke in neposredne okolice, sicer pa svojo dejavnost usmerja v veliki meri izven občine, kjer se vsaj zaenkrat investicijska vlaganja v turizem bolj izplačajo.

Razvoj in stanje prometa sta bila podana že pri obravnavi te gospodarske panoge pri mestnih funkcijah Škofje Loke. Dosedanji razvoj je pokazal, da je težišče prometa na cestno prometnem omrežju, katerega glavno vozlišče je prav v Škofji Loki, kjer se stika tudi z edino železniško prometno potjo. Ta je v potniškem prometu, zlasti za Selško in Poljansko dolino, skoraj povsem izgubila na nekdanjem pomenu. Prebivalstvo obeh dolin se poslužuje direktnih cestno prometnih zvez s Kranjem, Ljubljeno in drugimi kraji. Večji pomen je ohranila železnica v tovornem prometu, čeprav se kljub povečani tonaži prepeljanega blaga njen delež v primerjavi s tovrnim prometom po cestah stalno zmanjšuje. Ni čvoma, da bi se ob izboljšanju tehničnega stanja cest cestni promet v škofjeloški občini še bolj razmahnil. Predvsem bo potrebno rešiti nekaj cestno prometnih problemov in sploh modernizirati cestno vozlišče v Škofji Loki, ki postaja resna ovira odvijanju hitrega prometa skozi mesto v smeri obeh dolin. Prav tako bo potrebno izboljšanje in modernizacija glavnih prometnih arterij občine po obeh dolinah. Skupna dolžina cestnega omrežja v občini znaša 206,2 km, od tega je le dobra četrtina (27,9% ali 55,2 km) asfaltiranih, ostale pa so makadamske. Popolnoma nerazumljiva

je uvrstitev ceste skozi Poljansko dolino med ceste III.reda, čeprav je po njej večji promet kot po cesti skozi Selško dolino, ki je uvrščena v II.red in zato tudi bolj vzdrževana. Očitno je bilo to storjeno zaradi Zeleznikov-Češnjice, ki so za Škofjo Loko drugo najmočnejše gospodarsko središče škofjeloške občine in mu je bilo treba zaradi tega zagotoviti kar najboljšo prometno zvezo z regionalnim središčem. Če je cesti v Selško dolino dan poudarek zaradi Zeleznikov-Češnjice, pa bi bilo cesti v Poljansko dolino treba pripisati večji pomen predvsem zaradi njenega tranzitnega značaja. Promet skozi Selško dolino v notranjost Alp in v Posočje je namreč pozimi zaradi zasneženih cest povsem zaprt, medtem ko je cesta skozi Poljansko dolino prevozna vse leto. Čeprav ne bi mogli trditi, da so skozi to dolino cestne zveze, razen na Liri, v smeri Notranjske in Primorske bistveno bolj frekventirane, je treba težiti, da se krepijo prometne vezi na tem območju, ki je bilo tudi nekdanj močno povezano in še danes kaže marsikatero skupno gospodarsko značilnost in skupno prizadevanje ter, da se nadaljujejo tradicionalne med obema vojnama nekoliko zamrle zveze med Osrednjo Slovenijo in Primorjem.

2. Negospodarske panoge

Izmed negospodarskih oziroma kvartarnih dejavnosti so na območju občine zastopani lokalni organi uprave, šolske in zdravstvene ustanove. Krajevni uradi kot najnižji organi uprave so se nahajali v Zeleznikih -Češnjici, Selcah, Gorenji vasi in Poljanah. V zadnjih letih sta bila Krajevna urada v Selcah in Poljanah ukinjena, tako da je za vsako dolino le po eden. Za območje Sorškega polja vrši ustrezno dejavnost oddelek OS Škofja Loka. Najbolj razširjeni zavodi med negospodarskimi panogami so osnovne šole. V Selški dolini je popolna osemletna osnovna šola le v Zeleznikih-Češnjici. Nepopolne, nekaj razredne šole pa so v Bukovici, Sv.Lenartu, Selcah, Martinjem vrhu, Zalem Logu, Davči, Zgornji Sorici in v Zabrdi. Poljanska dolina ima razen dveh popolnih v Gorenji vasi in Poljanah prav tako kot Selška dolina še osem nepopolnih osnovnih šol

in sicer v Gabrku, Javorjah, Lučinah, Hotavljah, Trebiji, Stari Oselici, Sovodnji in v Leskovici. Zdravstveni zavod je podobno kot krajevni urad za vsako dolino le po eden in sicer Zdravstvena postaja v Železnikih-Češnjici in v Gorenji vasi. Na Sorškem polju tudi prosvetnih in zdravstvenih zavodov ni nikjer razen v Škofji Loki.

Neomenjene so ostale še takozvane komunalne dejavnosti, ki so bile do zadnjega časa bliže negospodarskim dejavnostim. Po svojem bistvu so to uslužnostne dejavnosti, vendar so s preходом na nov gospodarski sistem skoraj v celoti prešle na gospodarsko poslovanje, tako stanovanjskokomunalna podjetja kot razni servisi. Zato smo jih, kolikor nastopajo, omenili že pri gospodarskih panogah. Sicer pa so komunalne dejavnosti predvsem razvite v mestih in vršijo svoje usluge tudi za potrebe okolice. Zaradi nagle urbanizacije naselij v dnu obeh dolin, pri čemer dobivajo ta značaj mestnih naselij, je njihova dejavnost tudi na območju občine izven Škofje Loke zelo pomembna. (Karta 9).

IV. NASELJA

1. Številčno gibanje hiš v obdobju 1869-1961

Številčno gibanje hiš in s tem rast naselij je v marsičem odraz splošnega gospodarskega razvoja in gibanja števila prebivalstva, kar zlasti velja za agrarna naselja. V urbaniziranih naseljih, kjer so zastopane tudi številne večstanovanjske hiše, nam ta pokazatelj ne daje vedno verne slike rasti naselij. Previdno obravnavanje podatkov o številu hiš nam narekujejo tudi neenotni kriteriji pri popisih hiš, zaradi česar je primerjava med nekaterimi leti nemogoča.

V obdobju 1869-1961 je število hiš na območju sedanje občine Škofja Loka poraslo za blizu 20%. Med posameznimi krajšimi obdobji je bil padec števila hiš zaznamovan le dvakrat in sicer med leti 1890 in 1900 ter 1948-1953. Verjetno pa je število hiš nazadovalo med zadnjim predvojnim in prvim povojnim štetjem leta 1948, ko so bila popisana vsa poslopja in je zato ugotovljeno število hiš previsoko izraženo. Nasprotno je bil v letih 1948-1953 dejansko zaznamovan vsaj skromen porast. Število hiš je torej najbolj nazadovalo ob koncu prejšnjega stoletja, ko je naše agrarno podeželje, kot je bila tudi škofjeloška občina, skupaj z mestnim središčem občine preživljalo težko gospodarsko krizo. Največji realni porast pa je bil v času med obema zadnjima štetjema kot odraz procesov urbanizacije v številnih naseljih škofjeloške občine in nagle rasti mestnih naselij, Škofje Loke in Železnikov-Češnjice.

Velike razlike številčnega gibanja^{hiš} v obdobju 1869-1961 obstojajo med obema dolinama in Sorškim poljem. Medtem ko porast 1,8% v Poljanski dolini in 8% v Selški dolini lahko označimo kot stagnacijo oz. skromno rast, pa pomeni velik porast za 68% na Sorškem polju odraz daljšega procesa urbanizacije in hitrejšega gospodarskega vzpona tega dela občine. Zaradi tega se je število hiš razen v Škofji Loki povečalo tudi v številnih drugih naseljih na Sorškem polju. Po stagnaciji do leta 1910 je bil na Sorškem polju zaznamovan močan porast

	1869	1880	1890	1900	1910	1931	1948	1953	1961
Poljska dolina	1606	1729	1764	1664	1686	1704	1664	1602	1635
indeks	100	107,6	109,8	103,6	107,0	106,1	103,6	99,7	101,8
%		7,6	2,0	-5,7	1,3	1,1	-2,4	-3,7	2,0
Selška dolina	1117	1104	1126	1108	1148	1146	1234	1148	1207
indeks	100	98,8	100,8	99,2	102,8	102,6	110,5	102,8	108,0
%		-1,2	2,0	-1,6	3,6	-0,2	7,7	-7,0	5,1
Sorško polje	869	921	921	896	926	1037	1368	1293	1459
indeks	100	106,0	106,0	103,1	106,5	119,3	157,4	148,8	167,9
%		6,0	0,0	-2,7	-3,4	12,0	31,9	-5,5	12,8
Skupaj občina	3592	3754	3811	3668	3760	3887	4266	4043	4301
indeks	100	104,5	106,1	102,1	104,7	108,2	118,8	112,5	119,7
%		4,5	1,5	-3,8	2,5	3,4	9,7	-5,2	6,4

števíla híš že med leti 1910 in 1931 in sicer za 12%. V istem času je števílo híš v Selški in Poljanski dolini še stagniralo. V povojnem obdobju, če primerjamo podatke za leti 1953 in 1961, ker rezultati popisa za leto 1948 niso povsem primerljivi, izkazuje števílčno gibanje híš v Poljanski dolini le 2% porasta, v Selški dolini 5%, na Sorškem polje pa ponovno največ in sicer blizu 13%. Karakteristično za rast števíla híš na Sorškem polju je, da odpade od 709 híš, za kolikor se je zvečalo to števílo na območju občine v celem obdobju 1869-1961, kar 83% na ta najbolj razviti del škofjeloške občine in le 17% na Selško in Poljansko dolino. Zato na Sorškem polju prevladujejo naselja, v katerih števílo híš narašča. Le manjši del stagnira, medtem ko so naselja z nazadovanjem števíla híš le redka. Nasprotno pa v obeh dolinah večina naselij stagnira ali nazaduje. Naselja z rastjo števíla híš lahko iščemo le med lokalnimi središči ter med naselji z zelo ugodno prometno lego in položajem nasproti centralnim krajem. Tako je na primer celo v dnu Poljanske doline le 13 od 20 naselij zaznamovalo pozitivno števílčno gibanje híš v obdobju med zadnjima štetjema. V njenem hribovitem obrobju je le še nekaj takih naselij. Podobno je v Selški dolini, kjer izkazuje pomembnejši porast števíla híš le večina naselij v dolinskem dnu, medtem ko so hribovska naselja s pozitivno rastjo prav tako zelo redka in še v teh je števílčni porast absolutno vzeto prav neznamen.

Depopulacija škofjeloškega hribovja je torej negativno vplivala na teritorialno rast naselij, kar je imelo posledice tudi na njihovo uveljavljanje kot gospodarskih središč in centralnih naselij. (Karta 10, TABELA 7)

2. Centralna naselja in stopnja centralnosti

Raziskovanje družbenogeografskih procesov in iskanje zakonitosti oblikovanja geografskega okolja nikakor ne more izključiti iz obravnave centralnih naselij. Zlasti so take raziskave nujno potrebne pri urbanističnem načrtovanju in regionalnem planiranju. Seveda se pri tem ne kaže ustaviti le

pri mestih in mestnih naseljih. Iz definicije centralnega naselja izhaja, da so to vsa naselja, ki premorejo kako funkcijo za oskrbo okoliškega prebivalstva. Takih naselij pa je veliko, pa čeprav so njihove funkcije v veliki večini primerov dokaj šibke in enostransko usmerjene ter je zato njihov vpliv na okolico bolj ali manj neizrazit. Obstojajo različna mnenja o tem, kaj smatrati za centralne funkcije oziroma bolje rečeno, katere funkcije mestnih in drugih naselij izbrati iz obilice neagrarnih pa tudi agrarnih dejavnosti, da bi lahko izdvojili centralna naselja in njihovo stopnjo centralnosti ali tkzv. hierarhično lestvico centralnih naselij. Različne pa so tudi metode, po katerih vrednotimo izbrane funkcije oziroma določamo njihovo kvantitativno vrednost. Odločujoč faktor pri tem je zlasti namen raziskave ter obseg in glavne karakteristike območja, ki je v raziskavi. Proučevanje centralnih krajev in območij centralnih naselij v mejah občine vsekakor zahteva čim širši izbor dejavnosti, ki dajejo naseljem značaj centralnih krajev. Prav tako je važno, da so posamezne panoge čim bolj razvejene po rangu centralnosti, ki ga dajejo posameznim centralnim naseljem. Le na tak način je mogoče tudi v okviru relativno majhne prostorske enote, kot je teritorij občine, zajeti vsa centralna naselja in jih klasificirati po njihovi stopnji centralnosti.

Za določitev centralnih naselij v škofjeloški občini so bile upoštevane vse gospodarske in negospodarske dejavnosti, ki utegnejo vršiti centralne funkcije v naseljih, v katerih se pojavljajo. Razdelili smo jih v devet panog po vrstnem redu, ki naj bi nekako ustrezal pomenu posameznih dejavnosti kot centralnih funkcij. Te so: uprava, prosveta in kultura, zdravstvo in socialno skrbstvo, denarno-blagovni promet, gostinstvo, promet, obrt, industrija in gradbeništvo ter kmetijske organizacije. Za vsako posamezno panogo so bile zanj karakteristične centralne institucije razvrščene po njihovem rangu tako, da je na podlagi teh mogoče sklepati na stopnjo centralnosti raziskovanih centralnih naselij. Na osnovi dosedanjih klasifikacij centralnih naselij (Ilešič, Klemenčič) je bilo izdvojenih že znanih pet stopenj oziroma tipov centralnih naselij - submikrocentri, mikrocentri, submezo-

TABELA 8/1

TABELA ZNAČILNIH CENTRALNIH INŠTITUCIJ (DOLOČITEV CENTRALNE STOPNJE CENTRALNIH KRAJEV)

PANOGE	I.	II.	III.
DEJAVNOSTI	STOPNJA submikrocenter 1	STOPNJA mikrocenter 3	STOPNJA submezocenter 5
UPRAVA (drž.organi)	-krajevna skupnost	-krajevni urađ	-občinska skup- ščina -okraj.sodišče -urađ za delo -stan.sklad (podjetje)
PROSVETA IN KULTURA	-nepopolna osnovna šola -potujoči kino	-popolna osnovna šola -1-2krat ted. kino	-gimnazija -poklicna šola -stalni kino
ZDRAVSTVO IN SO- CIALNO SKRBSTVO		-zdravstvena postaja	-zdravstveni dom -zavod za soc.zav.
DENARNO BLAGOVNI PROMET	-trgovina z mešanim bla- gom	-specializira na trgovina	-veletrgovsko pod- jetje -KB in NB
GOSTINSTVO	-gostilna	-gostilna s sobami ali manjša resta- vracija	-restavracija ali manjši hotel
PROMET	-avtobusna zve- za ob določe- nih dneh	-dnevna avto- busna zveza -pošta -železniška zveza s pot- niškim vlakom	-več dnevnih avto- busnih zvez na različnih progah -železniška zve- za s pospešenim vlakom

TABELA 8/2

OBRT	-privatna obrtna delavnica	-manjši družbeni obrat	-večji proizvodni družbeni obrati različnih strok
INDUSTRIJA IN GRADBENIŠTVO	-manjši industrijski obrat (pod 50 del.)	-večji industrijski obrat (nad 50 del.)	-večji industrijski obrati različnih panog
KMETIJSKE ORGANIZACIJE	-proizvodni okoliš	-sedež podružnice	-sedež kmetijske zadruge
			-kmetijske zadruge

I. stopnja centralnosti = 1 točka

II. stopnja centralnosti = 3 točke

III. stopnja centralnosti = 5 točk.

centri, mezocentri in makrocentri. Glede na to, da je v škofjeloški občini, kot smo videli pri obravnavanju Škofje Loke, centralno naselje najvišjega ranga submezocenter, je bila izdelana shema inštitucij po panogah dejavnosti in njihovem rangulu za prve tri stopnje centralnih naselij, to je za submikrocentre, mikrocentre in submezocentre. /Tabela 8/

Pri določanju stopnje centralnosti na opisani način se je pokazalo, da ni dovolj samo ugotavljanje prisotnosti ene ali več inštitucij značilnih za naselje določene stopnje centralnosti, da bi se izvedla klasifikacija tipov centralnih naselij. Treba je še upoštevati, da je na primer mikrocentralno naselje, ki ima več istih ali različnih zanj karakterističnih inštitucij, bolj opremljeno od mikrocentra s samo eno ali dvema takima inštitucijama. Zato je bilo potrebno za obravnavo tri glavne tipe centralnih naselij v škofjeloški občini, to je submezocentre, mikrocentre in submikrocentre izdelati še podrobnejšo hierarhično razvrstitev. V ta namen je bila izdelana ustrezna kvantitativna lestvica, na podlagi katere je mogoče dokaj zanesljivo odrediti stopnjo centralnosti nekega kraja. Da bi dobili število točk za neko centralno naselje po tej lestvici, je bila določena kvantitativna vrednost inštitucij karakterističnih za submikrocentre z 1 točko, za mikrocentre s 3 točkami in za submezocentre s 5 točkami. Na isti način bi lahko določili na primer vrednost inštitucij tipičnih za submezocentre s 7 in makrocentre z 9 točkami. Seštevek vseh vrednosti kvantitativno izraženih centralnih inštitucij daje potem stopnjo centralnosti. Kvantitativno izražena vrednost centralnosti mikrocentra znaša od 1 do 30 točk, mikrocentra od 31 do 120 in submezocentra od 121 do 480 točk. Submikrocentre lahko dalje delimo glede na število točk na submikrocentre spodnje (1-10 točk), srednje (11-20 točk) in višje stopnje (21-30 točk). Vrednost teh treh stopenj pri mikrocentrih je 31-60 pri spodnji, 61-90 pri srednji in 91-120 pri višji stopnji centralnosti. Submezocenter spodnje stopnje se giblje v mejah vrednosti 121-240, srednje stopnje od 241-360 in višje od 361-480 točk. Po enakem kriteriju bi potem lahko razdelili tudi submezocentre in makrocentre, vendar bi bilo treba prej napraviti še preizkus na konkretnem primeru.

V škofjeloški občini je 168 oz. 162 naselij, če smatramo Škofjo Loko s predmestnimi naselji za funkcijsko mestno celoto in Železnike-Češnjice kot eno mestno naselje. V 58-ih od 162 naselij je bilo mogoče ugotoviti poleg agrarne tudi neagrarno dejavnost. V širšem smislu imamo torej na območju občine 58 centralnih naselij, vendar je poudariti, da je vsaj polovica takih, za katere ne bi mogli reči, da vplivajo na okolico in lahko oblikujejo svoje lastno vplivno območje. Njihova centralna funkcija je prešibko izražena. Po stopnji centralnosti bi jih sicer formalno lahko uvrstili med submikrocentre spodnje stopnje. Ker pa imamo med submikrocentri spodnje stopnje tudi številne take, katerih vpliv na okolico je znatno bolj pomemben ter vplivno območje bolj ali manj jasno izraženo, smo del teh submikrocentrov najnižjega ranga uvrstili med pomožna centralna naselja. Taka naselja imajo največkrat po eno ali redko več obrtnih delavnic. Ker stoje večinoma tudi ob prometnih poteh, se v njih ustavljajo lokalni avtobusi, čeprav v voznem redu niso označena kot postajališča. Na Sorškem polju se taka pomožna centralna naselja vrste vzdolž cest iz Škofje Loke proti Kranju (Grenc, Virmaše, Forme, Dorfarje) in Ljubljani (Godešič, Pungert, Gostelje, Draga). Na višjo stopnjo se niso mogla razviti tudi zaradi bližine Škofje Loke. Njihova skupna značilnost, kar velja enako za pomožna centralna naselja v obeh dolinah, naj jih naštejemo samo nekaj najbolj karakterističnih: Praprotno, Martinj vrh, Bodovlje, Srednja vas, Fužine, Zirovski vrh nad Gorenjo vasjo i. dr.) je ta, da je bil njihov razvoj vendarle ugodnejši od razvoja ostalih naselij. Čeprav je njihova funkcija še vedno agrarna, neagrarno prebivalstvo je zaposleno v drugih centralnih naseljih, pa jim je lega ob glavnih prometnih poteh ter bližina gospodarskih središč in centrov zaposlitve omogočila vsaj skromno napredovanje prebivalstva ter vtisnila tudi nekaj fiziognomskih sprememb. V teh pomožnih centralnih naseljih se namreč zelo pogosto pojavljajo posamezne nekmečke hiše, ki se ponekod, zlasti na Sorškem polju že strnejo v kompleks zazidave povsem urbanskega videza. Jasno je, da so ^{za} ta pomožna centralna naselja bolj pomembni nekateri neagrarni gospodarski dejavniki, ki delujejo izven teh naselij,

kot tisti, ki delujejo v njih samih in jim dajejo več ali manj samo formalno značaj centralnega naselja.

Ostane nam torej še druga skupina submikrocentrov spodnje stopnje centralnosti. Njihove centralne funkcije so že pomembnejše, vpliv na okolico jasno izražen in zaradi tega tvorijo tudi svoja, po obsegu sicer še vedno dokaj skromna, a vendarle že izrazita vplivna območja. Ta centralna naselja so za podeželje škofjeloške občine zelo karakteristična. So skoraj izključno vasi, v katerih se odvija nekaj neagrarnih dejavnosti za dnevno oskrbo prebivalstva samega naselja in okolice, ki gravitira z njim. Katere so te dejavnosti? Najbolj karakteristični sta vsekakor trgovina z mešanim blagom in nepopolna osnovna šola. V submikrocentrih spodnje stopnje je največkrat tudi gostilna. Glede prometne povezave s centralnimi naselji višje stopnje obstojajo med njimi še velike razlike. Tako imajo submikrocentri spodnje stopnje, ki leže ob glavnih cestah dnevno avtobusno zvezo s Škofjo Loko (Bukovica, Zali log, Log nad Šk.Loko, Lučine), drugi pa le od določenih dneh (Dražgoše, Zgornja Sorica, Leskoviča), ali pa sploh ne (Bukovščica, Podporezen, Davča), vendar je slednji primer skoraj izjemen kljub temu, da je pretežni del občine hribovit in prometno težje dostopen. V preteklosti, ko je bila občina upravno še močno razdrobljena, so bili nekateri od teh submikrocentrov (Zminec, Log nad Škofjo Loko, Lučine, Leskoviča, Bukovica, Zali log, Zgornja Sorica, Davča) tudi sedeži malih občin ali krajevnih ljudskih odborov.

Submikrocentri spodnje stopnje centralnosti so najbolj razširjena centralna naselja v škofjeloški občini. Od skupno 27 centralnih naselij občine je namreč 24 submikrocentrov in od tega kar 18 submikrocentrov spodnje stopnje centralnosti. To potrjuje že pri mestni geografiji Škofje Loke izraženo trditev, da na območju škofjeloške občine ni bilo pogojev za razvoj močnejših centralnih naselij. Submikrocentri spodnje stopnje centralnosti so značilni predvsem za Poljansko in Selško dolino, saj na Sorškem polju tega tipa centralnega naselja zaradi bližine Škofje Loke sploh ni. Vsekakor bi bila za gospodarski razvoj hribovitega dela občine bolj ugodna večja koncentracija funkcij, vendar reliefne prilike to v

veliki meri preprečujejo, pospešujejo pa nastajanje številnih šibkih centralnih krajev. Naj jih naštejemo. V Poljanski dolini so to Zminec, Gabrk, Log nad Škofjo Loko, Javorje, Lučine, Leskovica in Stara Oselica, v Selški dolini pa Sv. Lenart, Zgornja Luša, Bukovica, Bukovščica, Dolenja vas, Dražgoše, Zali log, Davča, Podporezen, Zgornja Sorica in Zabardo. Primerjava med Poljansko in Selško dolino nedvomno potrjuje, da bolj hribovita in teže dostopna pokrajina narekuje nastanek številnejših centralnih naselij najnižje stopnje centralnosti.

Dalje so v škofjeloški občini štirje submikrocentri srednje stopnje centralnosti, Reteče na Sorškem polju ter Hotavlje, Trebija in Sovodenj v Poljanski dolini. V Selški dolini ni nobenega centralnega naselja te stopnje. Od submikrocentrov spodnje stopnje jih ne loči kaka razlika v pogledu najbolj tipičnih centralnih inštitucij, ki se uvrščajo k tkzv. **javnim funkcijam**, ampak gre močneje izražena centralnost predvsem na račun večje koncentracije gospodarskih dejavnosti, predvsem industrije in obrti. V teh submikrocetrih se namreč pojavljajo družbeni obrtni obrati in manjša industrijska podjetja, samostojna (Hotavlje) ali še večkrat obrati večjih industrijskih podjetij (Sovodenj, Reteče). Ta centralna naselja stoje že vsa ob važnejših prometnih poteh, tako da so čim bolj povezana s Škofjo Loko in drugimi lokalnimi središči občine.

Zelo značilni, čeprav maloštevilni so submikrocentri zgornje stopnje centralnosti. V občini Škofja Loka imamo samo dve taki centralni naselji, Poljane in Selca. Po svoji opremljenosti z raznimi centralnimi inštitucijami gospodarskih in negospodarskih dejavnosti skušata ti dve centralni naselji že bolj ali manj uspešno tekrovati z mikrocentralnimi naselji, zlasti tistimi spodnje stopnje centralnosti. Zdi se, da so Poljane v Poljanski dolini najlepši primer takega naselja. Imajo že popolno osnovno šolo, do pred kratkim so imele krajevni urad, trgovina se izpopolnjuje in delno specializira, vendar po številu obratov zaostaja za mikrocentri. Dalje je v njih močneje razvita obrtna dejavnost družbenega in privatnega sektorja, v industrijskih obratih - še vedno obratih večjih industrijskih podjetij, pa je okoli 100 zaposlenih. Zaradi

bližine mikrocentrov Gorenje vasi in Železnikov-Češnjice pa tudi Škofje Loke, Poljan in Selc nimajo perspektiv za razvoj na stopnjo mikrocentralnih naselij, kar se je tudi že pokazalo v odtegnitvi upravnih funkcij. Vsekakor imajo Poljane zaradi bolj ugodnega centralnega položaja nasproti naseljem, ki neposredno gravitirano k njim, v tem oziru nekaj prednosti pred Selcami, ki imajo mimo tega v Železnikih-Češnjici neprimerno mečnejšega "rivala" kot Poljane v Gorenji vasi. To nam najbolj nazorno potrjuje tudi primerjava v točkah izražene vrednosti centralnosti. Pri Poljanah znaša ta vrednost 27 točk in pri Gorenji vasi 47 točk. Pri Selcah pa 24 točk, medtem ko je pri Železnikih-Češnjici neprimerno višja in sicer 80 točk. Zaradi tega so Poljane, kot bomo še videli pri obravnavanju vplivnih območij, oblikovale tudi znatno bolj izrazito tako območje.

Skupne značilnosti navedenih submikrocentralnih naselij so: šibke centralne funkcije, zadovoljevanje potreb prebivalstva po artiklih dnevne potrošnje, nekaterih uslugah ter nudenje manjšega števila delovnih mest v raznih neagrarnih panogah. Najbolj opazne razlike med različnimi stopnjami submikrocentralnih naselij pa so v fiziognomskih potezah teh naselij. Več znakov transformacije v zunanji podobi je opaziti pri submikrocentralnih naseljih srednje in zgornje stopnje, medtem ko so ti pri submikrocentralnih ^{spodnje} stopnje še dokaj neizraženi, ali jih sploh ni.

Med mikrocentre, ki pomenijo že razvitejši tip centralnega naselja, se v škofjeloški občini uvrščata le Gorenja vas in Železniki-Češnjica. Oba imata vse inštitucije, ki karakterizirajo mikrocentralna naselja, vendar mikrocenter Železniki-Češnjica po svoji razvitosti oziroma številu inštitucij posameznih panog bistveno odstopa. To se nanaša predvsem na gospodarske panoge, kajti pri tipično centralnih negospodarskih dejavnostih med obema centralnima naseljema ni nobenih razlik. Zaradi tega se Gorenja vas uvršča med mikrocentre najnižje stopnje, Železniki-Češnjica pa dosegajo centralnost srednje stopnje mikrocentra. Višja stopnja centralnosti Železnikov-Češnjice ne preseneča zlasti še, če upoštevamo, da gre pri tem naselju pravzaprav za dve, do nedavna še ločeni centralni

naselji Železnike in Češnjico. Če bi določili stopnjo centralnosti za vsako posebej, potem bi se tudi Železniki uvrstili med mikrocentre spodnje stopnje, Češnjico pa med submikrocentre zgornje stopnje centralnosti. Seveda pa je tako ločeno obravnavanje teh dveh naselij povsem neustrezno. Jasno je, da je z razvojem Železnikov in Češnjice ter njuno spojitvijo v organsko celoto, Selška dolina dobila močno mikrocentralno naselje, kateremu sta le prometna zaprtost Selške doline in razmeroma maloobsežno gravitacijsko območje preprečila še uspešnejši razvoj in uveljavitev kot centralnega naselja tudi izven doline.

Podoben primer kot z Železniki-Češnjico je s submezocentralnim naseljem Škofjo Loko, ki je edino tega tipa v občini. Njeno industrijsko predmestje "Trata" kaže namreč mnoge znake subcentralnega naselja Škofje Loke z močnejšimi vplivi na skrajni vzhodni del občine. Samo za sebe izkazuje spodnjo stopnjo mikrocentralnega naselja, medtem ko bi Škofja Loka brez "Trate" dosegala z ozirom na kvantitativno izraženo vrednost centralnosti stopnjo submezocentra srednje stopnje. Ker pa moramo tudi tukaj oba dela mesta obravnavati kot funkcijsko enotno centralno naselje, je Škofjo Loko mogoče označiti kot submezocenter zgornje stopnje. To popolnoma ustreza dejanskemu stanju, saj smo pri obravnavanju funkcionalnosti mesta že spoznali številnost in veliko raznovrstnost njenih centralnih funkcij, ki segajo s svojimi vplivi tudi preko občinskih meja. Treba pa je pristaviti, da se po doseženem številu točk Škofja Loka vendarle nahaja na spodnji meji submezocentra višje stopnje centralnosti, kar pomeni, da se bo tudi v bodoče razvijala še vedno kot submezocenter. Zdi se, da je v hierarhični lestvici centralnih naselij tu tudi njeno mesto, saj ne kaže, da bi se mogla Škofja Loka v neposrednem sosedstvu Kranja in Ljubljane razviti na stopnjo mezocentra. (Karta 11, TABELA 9).

TABELA 9

V TOČKAH IZRAZENA VREDNOST CENTRALNOSTI ZA CENTRALNE KRAJE V
OBČINI ŠKOFJA LOKA

Poljanska dolina		Selška dolina		Sorško polje	
Gaberk	1	Bukovica	8	Reteče	20
Gorenja vas	47	Bukovščica	1	Škofja Loka	375
Hotavlje	16	Davča	2		
Javorje	7	Dolenja vas	6		
Leskovicica	3	Dražgoše	4		
Log nad Šk.Loko	7	Lenart nad L.	2		
Lučine	7	Podporezen	2		
Sovodenj	17	Selca	24		
Stara Oselica	1	Spodnja Sorica	8		
Trebija	13	Zabrdo	1		
Zminec	6	Zali Log	8		
		Zgornja Luša	2		
		zelezniki-			
		Češnjica	80		

3. Območja centralnih naselij

Vsakemu centralnemu naselju pripada določeno bolj ali manj izrazito in jasno omejeno gravitacijsko območje, ki je v enem ali več ozirih tesno povezano s svojim centralnim naseljem oziroma oskrbovalnim središčem. Glavni namen proučitve je bil izdvojitev površinsko najmanjših teritorialnih območij, za katere še lahko trdimo, da predstavljajo samostojne gravitacijske enote, to je submikroregije^e. Pri oznaki odnosajev med Škofjo Loko in njenim vplivnim območjem smo to že storili, vendar le na osnovi elementov razvoja upravne razdelitve, iz česar smo lahko povzeli približno shemo gravitacijskih območij submikrocentrov v škofjeloški občini. To naj na tem mestu izpopolnimo s proučitvijo nekaterih odnosajev med centralnimi naselji in njihovimi gravitacijskimi območji na področju oskrbe prebivalstva z artikli dnevne potrošnje in obiskovanja obveznega osemletnega šolanja. To sta dve povsem različni centralni funkciji najnižjega ranga, zastopani v skoraj vseh centralnih naseljih občine. Zato emogočata izdvojitev iskanih območij submikrocentrov. Vsako gravitacijsko območje ima enega ali dva, redkeje tri centre, v katerih lahko prebivalstvo istega zadovoljuje potrebe dnevne potrošnje, otroci pa lahko obiskujejo v njih nižje razrede osnovne šole. V nekaterih primerih je kazalo v okviru submikroregij izdvojiti še manjša gravitacijska območja, ki sicer nimajo značaj samostojnih submikroregij, vendar kažejo določene tendence v tej smeri. Razlog za to je največkrat ali oddaljenost od submikrocentra, kar zaradi razgibanega, hribovitega površja otežkoča medsebojno komuniciranje in s tem povzroča dispersijo centralnih funkcij ali pa bližina Škofje Loke.

V škofjeloški občini je bila na ta način izdvojenih 16 submikroregij, med katerimi je pet takih, ki kažejo tendence cepitve celotnega gravitacijskega območja v več manjših. Prva taka je submikroregija Škofja Loka, ki zavzema celotno Sorško polje v mejah občine in del hribovitega obrobja južno od tod. Hitra rast industrijskega predmestja Škofje Loke je povzročila oblikovanje manjšega gravitacijskega območja "Trate", ki pa ga nikakor ne moremo smatrati kot samostojno

submikroregijo. Prav tako ne podobno območje Reteč, v skrajnem vzhodnem delu občine, saj sta obe še pod močnim, neposrednim vplivom Škofje Loke in ju zato ne gre izločati iz škofjeloške submikroregionalne sfere.

Iz obeh navedenih razlogov, to je razgibanega reliefa in bližine Škofje Loke, se tudi v spodnjih delih obeh dolin ni moglo izoblikovati kako izrazito in homogeno gravitacijsko območje submikroregionalne stopnje. Submikroregija Bukovica je sestavljena iz treh manjših gravitacijskih območij Bukovščice, Bukovice in Lenarta-Zgornje Luše. Bukovica je le najmočnejše, ne pa edino submikrocentralno naselje te razčlenjene submikroregije. Podobno je s submikroregijo Zminec-Log nad Škofjo Loko, ki je sestavljena iz dveh manjših gravitacijskih območij Zminec in Gabrk-Log nad Škofjo Loko. Videti je torej, da na območju bžje vplivne cone Škofje Loke, ki tvori skoraj v celoti tudi škofjeloško mikroregijo, ni pogojev za nastanek večjega števila homogenih submikroregij, kakršne so značilne za Selško in zlasti Poljansko dolino. V teh namreč tudi centralna naselja višje stopnje, kot sta mikrocentra železniki-Češnjica in Gorenja vas, nista mogla preprečiti oblikovanja takih regionalnih enot, saj njim samim pripadajo razmeroma maloobsežna submikroregionalna območja.

Na območju mikroregije Selške doline je pet submikroregij in sicer Selca, Železniki-Češnjica, Zali log, Davča-Podporezen in Zgornja Sorica. Po združitvi Železnikov in Češnjice lahko govorimo le še o šibkih preostalih znakih obstoja dveh manjših centralnih območij v tej submikroregiji. Pač pa obstajata zaradi slabše povezanosti izrazito hribovite submikroregije Zgornja Sorica dve manjši gravitacijski območji Zgornja Sorica in Zabrdo. Zgornja Selška dolina vsekakor pogreša bolj izrazito centralno naselje, vsaj submikrocenter srednje stopnje centralnosti, vendar je vprašanje, če bi mu uspelo oblikovati širše gravitacijsko območje, kot jih imajo obstoječi submikrocentri, kajti reliefni pogoji vplivajo tu izrazito negativno na razvoj centralnih naselij in območij.

Na razmeroma majhnem teritoriju mikroregije Gorenja vas obstoja kar osem submikroregij: Poljane, Javorje, Leskovic, Hotavlje, Gorenja vas, Lučine, Trebija in Sovodenj.

Ker gre v tej mikroregiji za večinoma dobro razvite submikrocentre, so tudi njihova gravitacijska območja ostro začrtana in homogena. Sploh bi lahko rekli, da imamo v Srednji Poljanski dolini najbolj razvite in najtipičnejše submikroregije v občini. Nekateri pojavi v gravitaciji k centralnim naseljem navejajo k mišljenju, da gre v Srednji Poljanski dolini za dve mikroregiji, Poljane in Gorenjo vas, vendar pa Poljane, kot smo videli iz kvantitativnega prikaza centralnosti, ne dosegajo stopnje mikrocentra. (Karta 11).

V. RAZVOJ OBČINE SKOFJA LOKA V PRIHODNOSTI

Na osnovi ugotovitev raziskave o družbenogeografskem razvoju občine je mogoče podati nekaj zaključkov in predvidevanj glede nadaljnjega razvoja škofjeloške občine.

Če bi sklepali po številčnem gibanju prebivalstva občine, v prihodnje ne moremo pričakovati večjega porasta. Nekateri znaki pa kažejo v tem oziru bolj ugodno perspektivo. Odliv prebivalstva s hribovitih predelov Selške in Poljanske doline se bo prav gotovo nadaljeval. Glede na hitro urbanizacijo naselij v dnu obeh dolin in na Sorškem polju ter uspešni gospodarski razvoj nekaterih centralnih naselij, je pričakovati večji priliv prebivalstva z območij odseljevanja. Zlasti se bo prebivalstvo naseljevalo v Škofji Loki, katera bo, kot predvideva urbanistični načrt, že nekako v prihodnjih desetih letih podvojila število svojega prebivalstva. Ker je imigracijski tok v Škofjo Loko doslej potekal v glavnem z območja Sorškega polja, se bo v prihodnje prav gotovo povečal tudi iz obeh dolin, kajti drugače ni mogoče, da bi mesto doseglo planiran populacijski prirast. Del prebivalstva z območij odseljevanja se bo usmerjal tudi v ostala gospodarska središča občine, zlasti v mikrocetre in v razvitejša submikrocentralna naselja. To se bo vsekakor pozitivno odrazilo v številčnem gibanju prebivalstva občine, seveda pod pogojem, da se bo uspešna gospodarska rast regionalnega in lokalnih gospodarskih središč škofjeloške občine nadaljevala v predvideni dinamiki. Poleg tega bo potrebno izpolnjevati predvsem načrte stanovanjske izgradnje v naseljih, ki pričakujejo v prihodnjih letih povečano doseljevanje prebivalstva. S tem pa ni rečeno, da bo odseljevanje preko meja občine povsem prenehalo. Tudi od faktorjev, ki delujejo izven občine, bo odvisno razmerje med številom notranjih selitev in številom selitev preko meja občine ter s tem rezultati številčnega gibanja prebivalstva v prihodnosti. Ne glede na večji ali manjši porast je pričakovati nadaljnjo koncentracijo prebivalstva občine na Sorškem polju in v dnu obeh dolin. Medtem ko bo na Sorškem polju napredovala zgostitev prebivalstva predvsem na

območju Škofje Loke in v Selški dolini v srednjem delu doline med Selcami in Železniki-Češnjico, pa bo potekala ta v dnu Poljanske doline bolj enakomerno tako v spodnjem kot srednjem delu doline.

Velike spremembe, ki so se izvršile v strukturi prebivalstva po panogah dejavnosti v povojnem obdobju, bomo lahko pravilno ocenili šele ob naslednjem popisu. Leto 1961 je namreč že dokaj odmaknjeno in spremembe po tem letu tako velike, da nam rezultati zadnjega popisa ne dajejo več najbolj realne slike zaposlenosti prebivalstva. Vsekakor je najbolj dinamično obdobje prehajanja prebivalstva iz agrarnih v neagrarne dejavnosti minilo, tako da lahko v prihodnosti pričakujemo počasnejše zmanjševanje deleža aktivnega prebivalstva primarnih dejavnosti in prav tako počasnejše večanje deležev sekundarnih in terciarnih dejavnosti. Obdobje hitrega razvoja gospodarskih, zlasti sekundarnih dejavnosti je bilo v zadnjih letih zaključeno in tako vsaj v krajšem obdobju nekaj let ni pričakovati kakega bistvenega povečanja števila delovnih mest v gospodarskih panogah. Tako tudi predvidevajo razvojni načrti posameznih podjetij in izvajanje gospodarske reforme je to še potrdilo. Glede na relativno zaostajanje terciarnih gospodarskih panog je pričakovati, da se bo v prihodnosti močneje povečal delež aktivnega prebivalstva v trgovini, prometu in neproizvodni obrtni dejavnosti. Po močnem znižanju deleža prebivalstva zaposlenega v negospodarskih terciarnih dejavnostih v letih 1953-1961, kar se je zgodilo deloma na račun neenakih kriterijev pri popisih, deloma pa na račun dejanskega zmanjšanja števila zaposlenih v javnih službah, ni računati na kake bistvene spremembe deleža zaposlenih v kvartarnih dejavnostih.

V zadnjem času se je beg z dežele, ki je skokovito zniževal delež kmečkega prebivalstva, nekoliko umiril. Izboljšanje pogojev za kmetovanje zaradi znižanja dajatev hribovskih kmetij, možnosti nabave raznih kmetijskih strojev in izboljšanja tržnih razmer bo vsekakor povečalo interes za kmetijsko proizvodnjo, saj je bil pred tem zelo majhen. Zlasti je pričakovati, da se bo del polkmečkega prebivalstva trdneje kot prej oprijel kmetijskega gospodarjenja in s tem nekoliko zavrl proces demogeograf-

ske deagrarizacije podeželja, na katero moramo sicer v manjši meri kot doslej še vedno računati. Vsekakor bi si morala občina, kateri je pomenila in še vedno pomeni zasebna kmetijska proizvodnja eno pomembnih gospodarskih osnov, prizadevati, da se število kmečkega prebivalstva v hribovitih delih občine ne bi prehitro zmarjševalo. Poseg družbenega kmetijstva tu namreč ne bi mogel biti učinkovit kot na Sorškem polju, ali sploh nemogoč zaradi neprimerne zemljišča za mehanizirano obdelavo. Tako bi lahko ostale obsežne, kvalitetne in razmeroma dobro dostopne kmetijske površine v neposredni bližini ugodnega tržišča urbanizirane Ljubljanske kotline, neizkoriščene. Kljub deagrarizaciji podeželja so doslej ostale dobro izkoriščene in to v veliki meri po zaslugi polkmečkega prebivalstva, ki mu je kmetijstvo glavna ali še večkrat dodatna zaposlitev.

Po ugotovljenih značilnostih deagrarizacije v njenih posameznih fazah, je sklepati, da se bo v naslednjem obdobju na območju, ki velja danes še za bolj ali manj izrazito agrarno, močno povečal delež polkmečkega prebivalstva. Obstoja je dileme glede pravilnosti oziroma smotrnosti polproletarizacije podeželja. Zdi se, da je ta proces, ki je zelo široko zajel nižinski del občine, neizogiben tudi v hribovitih predelih. Če v nižini ni bil vedno nujen in ekonomsko upravičen, pa bo hribovsko prebivalstvo, v kolikor ne bo poiskalo izhod v odselitvi, prav gotovo moralo iskati pogojev za svoj ekonomski obstoj v polkmečki usmeritvi svojih gospodinjstev. Z racionalizacijo, modernizacijo ter preusmeritvijo kmetijske proizvodnje v hribovskih področjih, kar ne bo mogoče več dolgo odlašati, se bo potreba po kmečki delovni sili namreč precej zmanjšala. Odvečna delovna sila pa se bo morala zaposlovati v glavnem izven svojega kraja. S tem bi se omilila depopulacija hribovitih predelov občine, ohranila hribovska naselja in odprle možnosti za njihovo turistično uveljavljanje v perspektivi. Eden izmed pogojev za tak razvoj je seveda izboljšava obstoječih in izgradnja novih cestno prometnih zvez, da bo mogoča kar najboljša povezava hribovskih naselij občine z dolino in regionalnim središčem.

Glede na obsežne kmetijsko izrabljene površine občine in še vedno relativno visok odstotek prebivalstva, ki se poleg

večjega družbenega kmetijskega posestva ukvarja s kmetijsko proizvodnjo, ostaja tudi v bodoče ena glavnih gospodarskih nalog občine skrbno planiranje razvoja te panoge dejavnosti. Na škofjeloško kmetijstvo moramo gledati z dveh aspektov. Prvi je nadaljevanje podružabljanja in arondacije zemljišč na Sorškem polju ter njihovo postopno vključevanje v bodočo široko zasnovano družbeno kmetijsko proizvodnjo na območju med Kranjem, Škofjo Loko in Savo. Kljub trdnem zasidranju zasebnega kmetijskega proizvajalca, ki je na tem območju dvignil kmetijsko proizvodnjo na dokaj visoko stopnjo, bo treba vendarle odločno težiti, da se postopoma ustvari obsežnejše arondirane obdelovalne površine, podobno kot so se na primer že na Kamniško-bistriški ravnini. Da je šel tu proces podružabljanja nekoliko počasneje, je vzrok tudi v tem, da deagrarizacija in urbanizacija vasi na Sorškem polju, čeprav je proces sam tu že prav dolgotrajen, ni bila tako hitra in intenzivna kot na Kamniški ravnini in je zato tudi preostali delež kmečkega prebivalstva večji. Kmetijsko gospodarstvo Škofja Loka je že pristopilo k socialno geografski analizi zemljišča, ki ga uživajo zasebni kmetijski proizvajalci, da bi bili bodoči posegi pri podružabljanju zemljišč izvedeni čim bolj plansko in čim manj boleči prebivalstvu, kateremu je ta veja dejavnosti še vedno edini vir preživljanja. V tem okviru bo potrebno dokončno rešiti tudi obseg krčitev gozda na Sorškem polju, to je problem, ki je doslej prav tako delno zaviral potek arondacije.

Drugi aspekt škofjeloškega kmetijskega gospodarstva je vprašanje bodočega razvoja zasebne kmetijske proizvodnje na območju Selške in Poljanske doline, kamor razen v posameznih delih dolinskega dna podružabljanje kmetijskih zemljišč, vsaj tako izgleda, ne bo seglo. To območje je imelo že v preteklosti nekatere posebnosti v kmetijski proizvodnji, katere glavna karakteristika je bil poudarek na živinoreji. Osnova taki orientaciji kmetijstva so bile predvsem obsežne travne površine, medtem ko za poljedelsko proizvodnjo ne bi mogli reči, da je bila temu ustrezno usmerjena v produkcijo krmnih rastlin. Take tendence je opaziti šele v povojnem obdobju, ko je postala reja živine za kmeti zelo donosna ter je bilo zaradi pomanjkanja delovne sile in deloma preusmeritve kmetijske proizvodnje ozelenjenih precej

njivskih površin in se je povečal tudi delež krmnih rastlin.

Primerjava izrabe kmetijskih površin med Sorškim poljem in obema dolinama pa vendarle ni pokazala takih razlik, kot bi jih pričakovali, čeprav je na Sorškem polju poudarek na prehrabnih rastlinah še vedno zelo izrazit. Zato je pričakovati na območju Selške in Poljanske doline, da se bo v naslednjih letih dosednji polikulturni način gospodarjenja v mnogem menjal. Individualni kmetijski proizvajalci bodo morali, da bi intenzificirali svojo kmetijsko proizvodnjo, v prihodnje opustiti še več prehrabnih rastlin in izkoristiti obdelovalne površine predvsem za pridelovanje krmnih rastlin. Prihodnost kmetijskega gospodarjenja Poljanske in Selške doline bo prav gotovo slonela na izraziti usmeritvi v živinorejo. Da bi to dosegli, bo potrebna individualnemu kmetijskemu proizvajalcu večja pomoč družbenega sektorja. S tem se pravzaprav odpira tretji aspekt kmetijskega gospodarjenja v škofjeloški občini, to je kooperacijsko sodelovanje med družbenimi kmetijskimi organizacijami in privatnim kmetijskim proizvajalcem. Taki odnosi že obstojajo, vendar se bodo morali v prihodnje še bolj razširiti, če bomo hoteli, da bo živinoreja škofjeloškega hribovja dosegla visoko stopnjo razvitosti, za kar ima vsekakor ugodne pogoje. S tem pa bo tudi v veliki meri rešeno vprašanje, ki se danes pogosto postavlja, kaj bo z našimi hribovskimi kmetijami? Seveda ta problem ne smemo poenostavljati, saj tudi razvoj te gospodarske panoge ni odvisen samo od dejavnikov znotraj občine, ampak pogosto od zunanjih faktorjev, ki lahko vplivajo na večjo ali manjšo uspešnost kmetijskega gospodarjenja v škofjeloški občini, kar se je doslej tudi že večkrat pokazalo. Prav zaradi tega je nujna povezava prebivalstva hribovitega dela Poljanske in Selške doline tudi z drugimi gospodarskimi panogami. Tu prihaja v poštev med drugim tudi gozdarstvo, ki ostaja še vedno zelo pomembna gospodarska dejavnost Škofjeloškega hribovja. Vendar bo treba v bodoče računati s podružabljanjem gozdov, kar bo vneslo še nekatere nove elemente v način gospodarjenja individualnega kmetijskega proizvajalca in zato tudi po svoje terja njegovo čimprejšnjo usmeritev v specializirano kmetijsko proizvodnjo - živinorejo.

Med neagrarnimi gospodarskimi panogami bo morala občina v bodoče največjo skrb posvetiti nadaljnjemu razvijanju industrije, nič manj pa ostalim gospodarskim dejavnostim, ki so potrebne za njen skladen in neoviran ekonomski razvoj. Industrija bo kot doslej še naprej ostala glavni ekonomski temelj občine in obenem spodbuda številnih družbenogeografskih procesov. Vsekakor kaže še nadalje podpirati njeno koncentracijo v Škofji Loki, kjer je ob glavnem prometnem vozlišču občine dobila pravzaprav najbolj posrečeno lokacijo. Kljub temu bo treba razvijati že obstoječe in morda ustanoviti še kak nov obrat škofjeloških industrijskih podjetij na območju Selške in Poljanske doline. S tem bi lahko večjemu številu delavcev približali delovno mesto in olajšali prihajanja na delo iz kraja bivanja. V prihodnjih letih je namreč pričakovati večje zaposlovanje delavcev s hribovitega obrobja obeh dolin v industriji. Rezervoar delovne sile na Sorškem polju in v spodnjih delih obeh dolin, od koder je sedaj v glavnem industrijska delovna sila Škofje Loke, je domala izčrpan in nujno bo treba poseči v ostala bolj odmaknjena območja občine, to je v skrajno vplivno cono Škofje Loke, ki je doslej skromno zalagala industrijo in druge gospodarske panoge z delovno silo. To bi bilo v skladu s pričakovanim napredovanjem deagrarnizacije hribovitega, skrajnega vplivnega območja Škofje Loke in urbanizacije gospodarskih središč.

Največ pogojev za obstoj številnejših obratov na vsem teritoriju občine ima lesna industrija. Poleg samostojnega lesnoindustrijskega podjetja v Železnikih-Češnjici imamo že sedaj več takih obratov tega podjetja in "Jelovice" iz Škofje Loke na območju občine. Vnaprej bi bilo treba predvsem tem dati vse možnosti razvoja in to predvsem zaradi domače surovinske baze in tradicije lesnega gospodarstva v občini. Prav tako bi kazalo pospeševati razvoj nekaterih drugih manjših industrijskih obratov z manj kot 100 zaposlenimi, vendar le takih, ki so ekonomsko utemeljeni in lahko v raznih smereh pozitivno vplivajo na družbenogeografska dogajanja v prostoru občine. Treba pa bo težiti, da se tudi v obeh dolinah industrijska dejavnost čim bolj koncentrira, kot je to že primer v Selški dolini. Težišč

industrializacije škofjeloške občine pa bo ostalo v Škofji Loki. Ker je industrija izrazito nadregionalna funkcija, je seveda razumljivo, da bo nadaljnji razvoj te bazične gospodarske panoge v marsičem odvisen od zunanjih komponent, ki stalno vplivajo na gibanje njene proizvodnje. Taki vplivi se kažejo zlasti v škofjeloški tekstilni, nekaj manj v elektrokovinski in najmanj v lesni industriji. V okviru sekundarnih dejavnosti ima dobre perspektive za večji razmah tudi gradbeništvo, ki ga čakajo v naslednjem obdobju dokaj obsežne naloge tako na področju nizkih kot visokih gradenj.

Mnoge dileme glede smernic nadaljnjega razvoja obstajajo v obrti. Za dosedanji razvoj te panoge je značilno močno nazadovanje števila privatnih obrtnih delavnic ter nagel vzpon družbene obrtne dejavnosti in njena koncentracija v Škofji Loki. Zato bi bilo v bodoče koristno močnejše podpirati razvoj družbene, pa tudi privatne obrtne dejavnosti na območju Selške in Poljanske doline, kjer je doslej očitno zaostajala. Poleg uslužnostne obrtne dejavnosti, v skladu s potrebami prebivalstva, bi kazalo razvijati predvsem proizvodno obrt, za katero se zdi, da bi bila na območju Škofjeloškega hribovja bolj racionalna in ustrežna zvrst sekundarne dejavnosti od malih industrijskih obratov, ki imajo sami za sebe itak pogosto obrtni značaj. Takih družbenih obrtnih obratov je v Selški in Poljanski dolini že nekaj in treba jim je dati vse možnosti razvoja.

Obe najbolj značilni gospodarski terciarni dejavnosti, trgovina in promet v povojnem obdobju razvoja občine dosegata viden napredek. Glede na dokaj razširjeno trgovinsko mrežo ni pričakovati njeno nadaljnje zgoščanje, ampak predvsem njeno modernizacijo, saj številne trgovinske poslovalnice ne samo na podeželju, ampak tudi razvitejših gospodarskih središčih in celo v Škofji Loki sami, ne ustrezajo več potrebam sodobne trgovine.

Podobno kot ga ima industrija, dobiva tudi prometna dejavnost v škofjeloški občini, tu je mišljeno predvsem avtobusno in transportno podjetje "Transturist", poleg regionalnega tudi nadregionalni pomen. Ne samo, da je prometna povezava Sorškega polja ter Selške in Poljanske doline s sosednjimi območji na ta način vedno bolj intenzivna, ampak to škofjeloško podjetje organizira promet tovora in potnikov tudi na številnih linijah, ki

ne vodijo preko ozemlja škofjeloške občine. Prav zaradi tega je bila v marsičem smiselna pripojitev "Transturista" k "Ljubljana-transportu", kar pa je trajalo le kratek čas in se v zadnjih dveh letih to podjetje samostojno razvija naprej zelo uspešno. Dobra stran je, da daje prav zaradi tega to podjetje kar največ poudarka razvoju prometa v obeh dolinah, katerega bo potrebno v bodoče še bolj razvijati.

Razvoj kvartarnih dejavnosti je v znatno večji meri odvisen od dejavnikov, ki delujejo izven občine. Organizacija raznih javnih služb namreč več ali manj sledi od zunaj postavljeni shemi, ki je ni mogoče dosti spreminjati. Izjema v tem oziru je mreža šol, ki se oblikuje v glavnem v odvisnosti od lokalnih potreb in potreb občine. Z izjemo šolstva in do neke mere zdravstva je vsa ostala kvartarna dejavnost občine koncentrirana v Škofji Loki in v tem oziru tudi v bodoče ni računati na kake večje spremembe. V zvezi s kvartarno dejavnostjo pa je omeniti, da obstojajo v bodoče možnosti razformiranja škofjeloške občine kot upravnoteritorialne enote. Vedno tesnejša gospodarska in druga povezanost s sosednjimi območji namreč postavlja vprašanje smiselnosti občinskih meja na območju, ki doživlja ne glede na meje razvoj s številnimi skupnimi značilnostmi in predstavlja pravzaprav le del velike osrednje-slovenske gospodarske regije z glavnima središčema v Kranju in Ljubljani. V prilog takim predvidevanjem govore že sedaj tudi pogoste zveze prebivalstva Selške in Poljanske doline s Kranjem in Ljubljano, kateremu bo Škofja Loka v bodoče vedno bolj zgolj zaposlitveno ter seveda kulturno in zgodovinsko središče ozemlje v porečju Selške in Poljanske Sore. Gospodarski dejavniki bodo, kot predvidevajo smotri gospodarske reforme, vedno bolj odločilni pri delovanju in organizaciji javnih služb in tako tudi uprave. Kakor se je v preteklosti pokazala nesmiselnost velike upravne razdrobljenosti in so kasneje gospodarski razlogi narekovali oblikovanje današnje občine Škofja Loka, tako bodo morali tudi v prihodnosti odločujoči gospodarski in upravni forumi razmišljati o opravičenosti ali neopravičenosti upravnoteritorialnih meja, ki lahko na določeni stopnji ekonomskega razvoja postanejo ovira uspešnemu razvoju.

Navedena vprašanja bo treba seveda reševati vzporedno s stalnim in objektivnim spremljanjem gospodarskih procesov in transformacijo pokrajine ter gospodarskogeografskim rajoniranjem. V tej zvezi bo potrebno v bodoče posvetiti več pozornosti planiranju razvoja centralnih krajev, njihovem številu, opremljenosti, obsegu vplivnih območij ter zlasti medsebojnim odnošajem med posameznimi centralnimi naselji in odnošajem med območji centralnih krajev. Že sedaj treba pospeševati medobčinsko sodelovanje na področju planiranja razvoja raznih gospodarskih in negospodarskih dejavnosti, zlasti tistih, ki očitno zadevajo problematiko širših regij in jih ni mogoče reševati v okviru posameznih občinskih skupščin. Taka skupna zadeva so lahko nekatere skupne upravne službe, mreža drugostopenjskega šolstva, organizacija zdravstvenih centrov, kakor tudi problemi kooperacijskega sodelovanja gospodarskih podjetij med posameznimi občinami. To so vse problemi, ki so sedaj zelo aktualni in jih obravnavajo najvišji republiški forumi za območje vse Slovenije. Do pravih rešitev pa lahko pridemo le s povezanim obravnavanjem vrste družbenogeografskih dogajanj in to najprej po posameznih manjših enotah, kot so občine, in še dalje po njenih sestavnih delih. Prav v tem je eden glavnih namenov raziskav družbenogeografskih elementov posameznih občin. Proučitev občine Škofja Loka je eden prvih geografskih poskusov takega širšega obravnavanja upravnoteritorialnih enot in zavedamo se, da še ne dovolj izdelana in popolna. Deloma je zato kriva še nedovoljna izkušnost, deloma pa tudi objektivni razlogi, ki so pri marsikaterem poglavju narekovali krčenje prvotno predvidenega raziskovalnega programa. Vendar menimo, da so tudi v podanem obsegu dovolj jasno nakazani problemi družbenogeografskih procesov povojnega obdobja razvoja občine in tudi nekatere smernice za reševanje problemov urejanja občinskega prostora.

LITERATURA IN VIRI

1. Svetozar Ilešič, Škofjeloško hribovje (Geografski opis Poljanske in Selške doline). Geografski vestnik, letnik XIV. št. 1-4, Ljubljana 1938.
2. Primož Simonič, Kmetijstvo v loškem okolišu nekdanj in danes. Loški razgledi IX, 1962.
3. Popis stanovništva 1961, Savezni zavod za statistiku, EC Beograd.
4. Popis poljoprivrednih gazdinstava 1960, Savezni zavod za statistiku, EC Beograd.
5. Kartiranje izrabe tal in anketiranje prebivalstva v katastrskih občinah: Gorenja vas, Dobje, Dolenčice, Železniki, Studeno in Sorica leta 1963.

SEZNAM TABEL IN KART

**

T a b e l e :

1. Številčno gibanje prebivalstva v obdobju 1869-1961
2. Aktivno prebivalstvo po panogah dejavnosti leta 1961
3. Zemljiške kategorije leta 1962
4. Izraba kmetijskih površin po kulturah leta 1960
5. Struktura živine leta 1960
6. Socialno-posestna in gospodarska struktura gospodinjstev z nadloari zemljišča leta 1961
7. Številčno gibanje hiš v obdobju 1869-1961
8. Tabela značilnih centralnih inštitucij (določitev centralne stopnje centralnih naselij)
9. V točkah izražena vrednost centralnosti za centralne kraje v občini Škofja Loka.

* Poleg navedene literature in virov je bila v četrtem poglavju elaborata uporabljena tudi razna metodološka literatura citirana že pri tretjem poglavju.

** Tabele 1, 2 in 7 so obdelane tudi po naseljih, tabele 3, 4, 5 in 6 pa tudi po katastrskih občinah. Rokopisno gradivo, delno urejeno kartotečno, hrani arhiv dokumentacije inštituta.

* K a r t e:

1. Občina Škofja Loka - absolutna gostota prebivalstva po k.o. leta 1961
2. Številčno gibanje prebivalstva po naseljih občine Škofja Loka v obdobju 1869-1961
3. Aktivno prebivalstvo občine Škofja Loka po skupinah panog gospodarske dejavnosti leta 1961
4. Zemljiške kategorije v občini Škofja Loka po katastrskih občinah leta 1962
5. Struktura kmetijske proizvodnje v občini Škofja Loka po katastrskih občinah 1.1960 (Izraba kmetijskih površin)
6. Struktura živine v občini Škofja Loka po katastrskih občinah leta 1960 (živina izražena v živinorejskih enotah)
7. Posestna in gospodarska struktura gospodinjstev z nad lo ari zemljišča v občini Škofja Loka po katastrskih občinah - leta 1961
8. Poljedelska gostota v občini Škofja Loka po katastrskih občinah leta 1961
9. Opremljenost naselij v občini Škofja Loka leta 1963
10. Številčno gibanje hiš po naseljih občine Škofja Loka v obdobju 1869-1961
11. Centralna naselja in vplivna območja v občini Škofja Loka leta 1963

* Karte, med katerimi jih je nekaj v unikatu, in matrice hrani arhiv dokumentacije inštituta.

P E T O P O G L A V J E

ANALIZA CELJSKE KOMUNE

1. DEMOGRAFSKI RAZVOJ

1) Količina in gostota prebivalstva

Količina prebivalstva v kraju je v letu 1954 znašala 219.951 prebivalcev, kar je za leto 1953 povečanje za 2.175 prebivalcev. Povprečna letna rast prebivalstva v celjski občini znaša 1,001%. Povprečna letna rast prebivalstva v celjski občini znaša 1,001%. Povprečna letna rast prebivalstva v celjski občini znaša 1,001%.

DRUŽBENOGEOGRAFSKA ANALIZA CELJSKE KOMUNE

P E T O P O G L A V J E

Prebivalstvo v celjski občini leta 1954 znaša 219.951 prebivalcev, kar je za leto 1953 povečanje za 2.175 prebivalcev. Povprečna letna rast prebivalstva v celjski občini znaša 1,001%. Povprečna letna rast prebivalstva v celjski občini znaša 1,001%.

DRUŽBENOGEOGRAFSKA ANALIZA CELJSKE KOMUNE

1. DEMOGEOGRAFSKI RAZVOJ

A) Rast in gostota prebivalstva.

Kakor je že v uvodu nakazano, obsegajo meje celjske občine tako prirodno kakor tudi družbeno raznoliko področje. Nižinski deli občine Celje so dobro prometno povezani. Tu je tudi locirana skoraj vsa gospodarska in tudi negospodarska dejavnost. Tu so obenem tudi najboljše pogoji za razvoj modernega kmetijstva. V hribovitih delih celjske občine je prometna povezanost dosti slabša, drugih gospodarskih panog, razen kmetijstva, skoraj ni, pa še kmetijstvo je v večini primerov zaostalo. Sedanje stanje gostote prebivalstva si bomo najlaže razlagali, če bomo posegli po starejših statističnih podatkih o prebivalstvu.

Celjska občina obsega 45 katastrskih občin, ki so si po svoji geografski legi in gospodarski strukturi dokaj različni. Večina katastrskih občin ima po več zaselkov ali naselij. Katastrske občine Jungert, Svetina in Goričica pa so razdeljene med dve občini tako, da leži le del njih v občini Celje.

Prva statistika prebivalstva je bila izvedena v Sloveniji l.1754, Takrat je bil slovenski del Štajerske vključen v celjsko okrožje, ki je štelo 159.588 prebivalcev. Naslednje štetje je bilo l.1770, a je bilo izvedeno zgolj iz vojaških vidikov. Po kasnejših bolj ali manj pomanjkljivih podatkih je naraslo prebivalstvo celjske občine do l.1816 na 162.395 prebivalcev. Do l.1864 pa na 219.951 prebivalcev. (Zwitter navaja, da je vzrok tako velikemu porastu prebivalstva predvsem doseljevanje prebivalstva v mesto zaradi rastočega števila uradnikov, odpiranja novih trgovin in razmaha obrti). Deloma pa je vzrok tako velikemu porastu v tem kratkem obdobju netočnost pri obeh štetjih in neenačnost obsega celotnega področja, kjer je bilo izvedeno štetje.

Od prvega točnejšega štetja 1.1869 pa do zadnjega štetja prebivalstva 1.1961 kažejo večji porast kraji, ki leže v nižinskem svetu občine Celje. Ta porast je posebno občuten v zadnjih letih. Kraji, ki so bolj odmaknjeni od centralnega dela občine Celje in samega mesta Celja, ali pa ležijo v hribovitem svetu, pa kažejo dosti manjši prirastek prebivalstva. V zadnjih letih sledimo v teh krajih tudi nenehnemu zmanjševanju števila prebivalstva.

V prvem razdobju od 1.1869 do 1880 (1.karta: Število prebivalstva po naseljih za 1.1880) je v polovici katastrskih občin prišlo do padca prebivalstva. Posebno močan padec opazimo v katastrski občini Zavrh 10,5% ali 30 ljudi, v katastrski občini Socka 13,1% ali 38 ljudi, v katastrski občini Vojnik za 15,8% ali 78 prebivalcev. Še močnejši padec pa je v občini Zagrad, saj je padlo tukaj število prebivalstva v tem razdobju kar za 12% ali 198 preb. Vse te k.o. pa tudi nekatere ostale, kjer je padec nekoliko manjši, zavzemajo višje predele celjske občine in so od Celja samega precej oddaljene. Izjemi sta le Vojnik in k.o.Zagrad.

Z redkimi izjemami je bil v tem razdobju porast prebivalstva minimalen. Močan dvig prebivalstva je zaznaven v samem Celju, saj je naraslo število v kratkem razdobju 11 let za 21,9% ali 969 ljudi. Relativno najmočnejši je dvig v k.o. Prožin 31,2%. Pa tudi v k.o. Kersnike 28,9%. Relativno zmernejši porast števila prebivalstva kažejo k.o.Klanec 5,4%, Dobrna 4,2%, Šmartno 5,9%, Šmiklavž 12,6%, Trnovlje 11,5% in Teharje 17,4%. V kat.občinah Čreškova 1,0%, Rožni vrh 2,2%, Male Dole 1%, Škofja vas 2,6%,ⁱⁿ Goričica 3,9% pa je število prebivalstva minimalno narastlo.

Katastrske občine, oziroma naselja v bližini Celja, doživljajo v tem obdobju porast prebivalstva. Oddaljenejši kraji so imeli precejšnje izgube v prebivalstvu. Vendar tu ne opazimo še kakšnih velikih razlik med rastjo prebivalstva v agrarnih predelih in mestu.

V drugem desetletnem obdobju od 1880 do 1890 (2.karta: Število prebivalstva po naseljih 1.1890) se je število

katastrskih občin z napredovanjem rasti števila prebivalstva občutno zmanjšalo. Relativno močan padec ima kat.občina Vojnik-okolica 22,3%, saj pade število prebivalstva pod število iz leta 1869. V katastrski občini Socka je padec 25,7%, v njenih sestavnih delih je v naselju Selce prebivalstvo stagniralo, v naselju Socka in Trnovlje pa precej padlo. Katastrske občine, ki so doživele tudi v tem razdobju nazadovanja prebivalstva, so: Podgorje 9,3% ali 28 prebivalcev, Nova cerkev 7,9% ali 29 prebivalcev, Višnja vas 5,4% ali 27 prebivalcev in Sv.Tomaž 11%. V katastrskih občinah Zavrh, Novake, Male Dole, Šmartno in Arclin se je zmanjšalo prebivalstvo minimalno. Precejšen porast je v okolici Celja. V sami katastrski občini Celje, ki obsega v glavnem mesto Celje, je porast 16,2% ali za 871 prebivalcev. Katastrska občina Vojnik-trg, ki obsega sam Vojnik, pa doživi v tem obdobju 50%, t.j. absolutno za 206 prebivalcev porasta.

Katastrske občine, ki ležijo v bližini Celja in katerih površine obsegajo pretežno ravninski svet, kažejo v tem razdobju precejšen porast (Dol 13,1%, Homec 13,3%, t.j. za 36 prebivalcev, Dobrna 15,9%, Rupe 26,2%, Bezovica 16,5%, Brezova 16,5%, Škofja vas 14,2%, Sv.Miklavž 13,2%, Lisce 19%, Zagrad 16,8%, Bukov žlak 12,6%, Goričica 21,1% in Kresnike 22,6%.

Ostale katastrske občine: Klanec, Čreškova, Lipa, Vrpete, Loka, Rožni vrh, Lemberg, Trnovlje, Košnica, Tremerje, Teharje, Sv.Lovrenc, Frožin, Svetina in katastrski občini, ki sta združeni, Medlog in Ostrožno, imajo le majhen porast. Najvišji je v Medlogu in Ostrožnem 9,7% ter v katastrski občini Svetina 9,7%. Katastrska občina Jungert ima izredno velik porast 76,4% -številka je malo verjetna, najbrž so se spremenile meje občine.

V naslednjem razdobju med leti 1890 do 1900 opazimo precejšen padec prebivalstva. Velik relativen padec dožive katastrske občine Dol 12,2%, Novake 13,2% ali absolutno za 33 prebivalcev in Rupe 12,8%. Pri ostalih je padec manjši od 10%.

V katastrskih občinah Vojnik-okolica, Prožin, Verpete,

Male Dole je prebivalstvo stagniralo. Večji relativni porast do 10% so doživele katastrske občine: Rožni vrh, Višnja vas, Sv.Miklavž, Sv.Lovrenc, Socka in Lipa. Izredno velik porast je doživel Vojnik-trg (35,5%) ali za 219 prebivalcev. Velik relativen porast se kaže še v nekaterih k.o. kot so n.pr. Zagrad (39,8% ali 338 prebivalcev), k.o.Kresnike (33,6%), Teharje (30,6%) in kat.občina Škofja vas (23,7%). Katastrska občina Celje je imela v primeru s prejšnjim obdobjem le majhen relativen kakor tudi absoluten prirast 7,2% ali 449 prebivalcev. (3.karta: Število prebivalstva po naseljih za leto 1900).

Med leti 1900 in 1910 (4.karta: Število prebivalstva po naseljih za l.1910) narašča prebivalstvo teritorija današnje občine. V samem mestu Celju je naraslo prebivalstvo za 680 ljudi. Tudi večina katastrskih občin, ki ležijo na ravninskem predelu celjske občine in ob važnejših prometnih poteh, kakor v neposredni bližini Celja, beležijo dokaj velik porast prebivalstva. Tako naraste v k.o. Bukovžlak za 14,1%, v Goričici za 20,8% in v Arclinu za 17,9%.

V 21-letnem razdobju od 1910 do 1931 (5.karta:Število prebivalstva po naseljih za l.1931) ni prevelikih sprememb. V kat.občinah Dobrna, Šmartno in Lemberg je prebivalstvo stagniralo. Padec prebivalstva je v večini k.o. majhen, še največji je v k.o. Rupe 11,1%. Katastrske občine s prirastom do 10% so Lipa, Dol, Verpete, Podgorje, Novake, Homec, Rožni vrh, Višnja vas, Male Dole, Bezovica, Sv.Tomaž in Brezova. V kat.občini Vojnik-trg je porastlo prebivalstvo za 18,5% in v Vojniku-okolicí za 13,2%. Največji porast 43,5% je imela kat.občina Zagrad in kat.občina Medlog ter Ostrožno (30,3%). Med 10 in 20% relativnega prirastka imajo kat.občine Arclin, Košnica, Tremerje, Bukovžlak, Trnovlje in Goričica.

Naslednje štetje se je vršilo po drugi svetovni vojni in to leta 1948 (6.karta: Število prebivalstva po naseljih za l.1948). Kljub pet let trajajoči vojni je število prebivalstva celjske občine v 17-letnem razdobju dokaj naraslo. Tako je v kat.občini Celje poraslo število prebivalstva za

relativno 72,9% ali za 5541 prebivalcev. Velik prirastek ima tudi celotna celjska okolica, (kat.občina Škofja vas 54%, kat.občina Teharje 32,9%, Sv.Lovrenc 36,1% zaradi razširitve bližnje železarne v Štorah, Medlog in Ostrožno 29,7%).

Precejšnje povečanje števila prebivalstva je opazno tudi v kat.občinah: Zavrh 25,9%, Socka 22,5%, Lipa 13,7%, Novake 14,1% in Vojnik-trg 17,9%. V oddaljenejših kat.občinah pa je opazna stagnacija ali celo nazadovanje števila prebivalstva. Nekako do 10% pade delež prebivalstva v kat.občinah Klanec, Čol, Verpete, Loka, Dobrna, Rupe, Brezova, Šmartno, Jungert, Arclin in Prožin. Kat.občina Tremerje ima 19,9% padca, Bezovica 15% in Sv.Tomež 12% padca. V kat.občini Vojnik-okolica pa je število prebivalstva padlo za 32,6%.

Naslednje obdobje 1948 do 1953 (7.karta: Število prebivalstva po naseljih za leto 1953) je izredno kratko, vendar poudarjamo, da so se pojavile nekatere nejasnosti v števni enotah leta 1948. Tako, da se ob primerjavi štetij iz leta 1948 in leta 1953 pojavijo nekateri nerealni rezultati, kot n.pr.Število prebivalstva Celja oziroma kat.občine Celje je v tem obdobju padlo za 2,2% . Stagnacijo števila prebivalstva opazimo v kat.občinah Klanec, Brezova in Bukovžlak. V kat.občinah Sv.Jošt 4,8%, Zavrh 6,1%, Čol 8,9%, Verpete 3,7%, Loka 9,9%, Rupe 8%, Rožni vrh 3,4%, Bezovica 15%, Jungert 9,6%, Arclin 1,8%, Sv.Lovrenc 10,5% in Svetina 19,4% pa je število prebivalstva nazadovalo.V večini teh kat.občin je število prebivalstva že prej stalno upadalo. Problematičen je padec v katastrski občini Trnovlje s 14,1% padca in Tremerje z 28,2% padca, saj je v kat.občini Trnovlje število prebivalstva stalno naraščalo.

Izreden velik porast imajo kat.občine Kresnike 67,0%, Goričica 37,% , Vojnik-trg 45,9% in k.o. Novake 22%. Do 10 % porasta imajo kat.občine Socka, Lipa , Rodgorje, Homec, Dobrna, Lemberg, Nova cerkev, Male Dole, Šmartno, Škofja vas, Šmiklavž, Košnica, Teharje, Prožin in kat.občini Medlog in Ostrožno.

V razdobju med leti 1953 in 1961 je močan porast pre-

bivalstva predvsem v tistih kat.občinah, ki ležijo v neposredni bližini Celja ali v osrednjem delu celjske občine. V 12 katastr.občinah je število prebivalstva le neznatno napredovalo. V večini primerov teh katastrskih občin pa je stagniralo ali celo nazadovalo. V ostalih kat.občinah, 15 po številu, se je število prebivalstva občutno zmanjšalo. Največji padec pa je opažen v kat.občinah Goričica, Sv. Tomaž, Podgorje in Lipa. (8.karta: Občina Celje, rast števila prebivalstva med leti 1953,1961 po katastr. občinah in 9.karta: Število prebivalstva po naseljih za leto 1960).

Če pregledamo celoten razvoj prebivalstva celjske občine od 1869 do 1960 (1 diagram absolutne rasti števila prebivalcev med leti 1869-1960), ugotovimo, da je prebivalstvo v celotni celjski občini naraslo za 134,6%. Relativno najmočnejše je naraslo v kat.občini Kresnike za 492,6%. V kat.občini Celje je naraslo za 351,3%, v Škofji vasi pa za 258,9%. Katastrske občine, kjer je prebivalstvo stalno naraščalo, so: Škofja vas, Šmiklavž, Trnovlje, Celje, Lisce, Zagrad, Teharje, z izjemo zadnjega obdobja, pravtako Bukovžlak, Kresnike, Medlog in Ostrožno. V kat.občinah Trnovlje 118,9%, Košnica 112,9%, Zagrad 172,2%, Teharje 142,7%, Bukovžlak 160%, Medlog in Ostrožno ter Vojnik-trg 180% je bil celoten prirastek nad 100%. Prirastek pod 100% imajo kat.občine Zavrh 33,1%, Socka 31,5%, Dobrna 69,4%, Nova Cerkev 35%, Višnja vas 20,6%, Jungert 33,5%, Arclin 27,8%, Miklavž 85%, Sv.Lovrenc 39% in Prožin 38,1%. Manjši prirastek imajo kat.občine Lipa 11%, Verpete 5,3%, Loka 13,2%, Male Vole 1,8%, Brezova 9,1% in Šmartno (8%). Padec števila prebivalstva zaznamo v kat.občini Goričica 24,2%, Bezovica 20,8%, manjši padec pa še v kat.občinah Klanec, 7,2%, Čreškova 3,1%, Dol 9,7%, Podgorje 11,5%, Novake 15%, Homec 13,6%, Rožni vrh 12,8%, Sv.Tomaž 19%, Svetina 8,5% in Tremšnje 3,8%. Skoraj stagniralo, oziroma minimalno padlo je število prebivalstva v kat. občini Lemberg. Če pregledamo v celoti rast, oziroma padanje števila prebivalstva celjske občine, je le-to v okolici Celja in v samem Celju naraščalo, v oddaljenih hribovskih predelih pa je vztrajno nazadovalo.

B) Gostota prebivalstva v celjski občini

Leta 1869 je bilo le malo kat.občin s 25 ali manj prebivalci na km². Taka gostota je bila v kat.občini Sv.Još 25 prebivalcev na km², v kat.občini Šmiklavž 14 ljudi na km². Do 60 ljudi na km² so imele kat.občine Čreškova 49 (leta 1910 je imela 46 ljudi na km², leta 1931 42 ljudi na km² in leta 1960 48 ljudi na km²), kat.občina Lipa (leta 1869 58 ljudi na km², leta 1910 61 ljudi, leta 1931 63 ljudi in 1960 65 ljudi na km²), kat.občina Verpete (sprva 59 ljudi na km², 1910 47, leta 1931 in leta 1960 t.j. 67 ljudi na km²), kat.občina Podgorje (leta 1869 47 ljudi na km²), Loka 44, Bezovica 43, Sv. Tomaž 57, Sv.Jungert 51, Arclin 36, Košnica 52, Tremerje 59 in Svetina 45 ljudi na km².

Kat.občine z do 120 prebivalcev na km² so bile 1869 Klanec 120, Zavrh 110, Socka 116, Dol 120, Novake 63, Homec 99, Dobrna 67, Rožni vrh 80, Lemberg 89, Nova cerkev 87, Višnja vas 79, Male Dole in Šmartno 76, Škofja vas in Trnovlje 127, Spodnja Hudinja 87, Ostrožno 98, Medlog 82, Lisce 101, Zagrad 95, Teharje 64, Bukovžlak 87, Sv.Lovrenc 107 in Prožin 79 ljudi na km². Rupe, Vojnik-trg, Vojnik-okolica ter Kresnike imajo gostoto nad 120 ljudi na km².

Kat.občina Celje ima že leta 1869-1973 ljudi na km². Povečano gostoto opazimo posebno v okolici Celja, tako je leta 1960 gostota v kat.občini Celje 9357 ljudi na km².

Nad 300 ljudi na km² imajo kat.občine Spod.Hudinja, Trnovlje 362, Zagrad 327, Kresnike 535, in pa Vojnik-trg. Od 200 do 300 ljudi imajo kat.občine Medlog in Ostrožno 278, oziroma 252 ljudi na km². Bukovžlak 205, Škofja vas 278 ljudi na km². Kat.občini, ki sta precej daleč od centra in ki sta vseeno obdržali veliko gostoto sta Socka s 153 in Nova cerkev s 163 prebivalci na km². Ostale kat.občine v bolj hribovskih predelih okoli Dobrne in severno od Vojnika pa so večinoma obdržale gostoto iz leta 1869, oziroma so jo le minimalno povečale. Nekoliko višja je gostota kat.občine Dol s 105 in Loka s 119 ljudi na km².

Tudi v kat.občini Dobrna se je dvignila gostota na 114 prebivalcev na km². V okolici Celja imajo kat.občine, ki segajo s svojimi predeli v hribovite predele, nekoliko nižjo gostoto: kot n.pr. Zagrad, Lisce, Košnica, Teharje, Sv.Lovrenc (Gostota med 100 in 200 ljudi na km²).

Robni predeli celjske občine imajo majhno gostoto, tako ima kat.občina Svetina 41 ljudi na km². Tremerje 57 ljudi na km² in Podgorje 41 ljudi na km². Najnižjo gostoto pa imajo najbolj oddaljeni kraji, oziroma kat.občine: Sv.Još 22, Šmiklavž 27 in Bezovica 34 ljudi na km².

Obroč gostote naseljenosti okoli Celja se vse bolj širi. Danes ima že 14 kat.občin, gostoto nad 150 prebivalcev na km². Leta 1931 je ta obroč obsegal 10 kat.občin, leta 1910 le 7 kat.občin, leta 1869 pa je bil center samo mesto Celje in je bila naseljenost le v njegovi okolici nad 500 ljudi na km².

C) Prebivalstvo po panogah gospodarske dejavnosti

Proces industrializacije na območju občine Celje je razmeroma star. Že leta 1873 je bila v Celju ustanovljena cinkarna. Do l.1884 je dobilo Celje še tiskarno in tovarno emajlirane posode. L.1894 so postavili v Celju tovarno tehtnic, l.1884 pa je začela delati celjska opekarna.

Tako je torej industrija Celja in njegove najožje okolice razmeroma zgodaj pritegnila prebivalstvo, sprva sicer le iz bližnjega, kasneje pa tudi iz bolj oddaljenega obrobja. Po drugi svetovni vojni, ko je industrializacija dosegla še večji razmah ter so se z njenim razvojem odpirala nova delovna mesta, je priliv prebivalstva v samo Celje in na njegovo obrobje še narasel.

L.1931 je bila sedanja površina celjske občine razdeljena na osem manjših področij (upravnih enot): Celje, Teharje, Škofja vas, Šmartno, Vojnik, Vojnik-okolica, Nova cerkev in Dobrna. Za ta področja imamo statistične podatke o stanju kmečkega in nekmečkega prebivalstva, katerih interpretacija naj služi za boljše razumevanje nadaljnjega prehajanja prebivalstva

iz agrarnih v neagrarne poklice. V občini Celje je bilo l. 1931 34%, l. 1953 21%, l. 1961 le še 14% kmečkega prebivalstva od celotnega števila prebivalstva celjske občine (O-Tabela: Struktura aktivnega prebivalstva v letih 1953 in 1961). Tako je bilo torej že l. 1931 več kot dve tretjini prebivalstva zaposlen^{ega} v neagrarnih poklicih. Je pa to število do l. 1961 še občutno naraslo. Ze l. 1931 je večina neagrarnega prebivalstva skoncentrirana v nižinskem delu celjske občine, medtem ko je v hribovitih predelih % kmečkega prebivalstva še velik. Takratne upravne enote kot so Dobrna, Nova cerkev, Vojnik in Vojnikokolica ter Šmartno imajo še l. 1931 preko 80% kmečkega prebivalstva.

Vojna je prekinila dokaj naglo spreminjanje poklicne strukture. Po l. 1965 pa je z izgradnjo novih industrijskih obratov v samem Celju in njegovi bližnji okolici in z razmahom drugih gospodarskih panog naraslo tudi število prebivalstva, zaposlenega izven kmetijstva. Med leti 1953 in 1961 se ni samo spreminjalo razmerje zaposlenosti prebivalstva v agrarnih in neagrarnih dejavnostih, ampak se je spreminjalo tudi razmerje zaposlenosti prebivalstva med posameznimi panogami neagrarnih poklicev. (l, 2 tabele: Struktura prebivalstva po panogah dejavnosti za l. 1953 in 1961, ter obe karti -lo in ll- :Aktivno prebivalstvo po panogah gospodarske dejavnosti za leto 1953 in l. 1961 v občini Celje nam najbolj nazorno prikažejo spreminjanje poklicne strukture).

Prebivalstvo po panogah gospodarske dejavnosti smo razdelili na sledeči način: v primarno skupino smo uvrstili kmetijstvo in gozdarstvo; v sekundarno: rudarstvo, industrijo, gradbeništvo; v terciarno (a): promet, trgovino in obrt, ter v terciarno (b): gostinstvo, banakarstvo, komunalne dejavnosti, upravo, kulturne dejavnosti, prosveto, zdravstvo; posebna skupina pa zajema prebivalstvo izven dejavnosti (rentniki in podobno).

Reliefna razgibanost in raznolikost , neenakomerna prometna povezanost in ne nazadnje neenaka možnost zaposlitve v posameznih poklicih so pogoji in osnove za razlike, ki so nastale med zaposlitveno strukturo prebivalstva posameznih naselij in obenem tudi večjih ali manjših področij. Če primerjamo

obe karti (10,11- aktivno prebivalstvo po panogah gospodarske dejavnosti za leto 1953 in 1961) je jasno vidna usmerjenost prebivalstva posameznih krajev, obenem pa je tudi viden nagel razvoj nekaterih gospodarskih in negospodarskih panog. Razvoj in večanje industrije v samem Celju kakor tudi v bližnjih Štorah je sigurno najmočnejši indikator dviga zaposlenosti prebivalstva v sekundarnih poklicih. Tako je narasel v razdobju med leti 1953 in 1961 skoraj v vseh naseljih delež prebivalstva zaposlenega v sekundarnih poklicih (industrija, gradbeništvo, manj v rudarstvu). Skoraj tako močan in presenetljiv je tudi dvig števila prebivalstva v kategoriji izven dejavnosti. Leta 1953 je obsegala ta kategorija le majhen procent, ki pa je leta 1961 skoraj v vseh naseljih razmeroma velik. Obenem se je tudi močno povečalo število prebivalstva, zaposlenega v terciarni (b) dejavnosti.

Občuten padec je viden predvsem pri primarnih in terciarnih (a) poklicih. Prav pri prvi skupini poklicev igrajo prirodno različni pogoji in prometna raznolikost veliko vlogo. V hribovju ležeči slabše prometno povezani kraji severnega dela celjske občine imajo še l.1961 razmeroma velik delež prebivalstva, ki se preživlja s kmetijstvom in deloma tudi z gozdarstvom, pa čeprav so razlike v številu od kmetijstva in gozdarstva živečih ljudi med obema opazovanima letoma velike. Ob podrobnejši analizi obeh tabel in kart lahko izluščimo tri področja z različno strukturo zaposlenosti prebivalstva.

Prvo: hribovito prometno slabo povezano področje

Drugo: nižinsko prometno mnogo ugodneje povezano, a do nedavnega še močno agrarno

Tretje: področje samega Celja, Štor, njune neposredne okolice in obenem področje ležeče ob glavni prometni žili Ljubljana-Maribor.

V letu 1953 prevladuje zaposlenost v primarnih dejavnostih (predvsem kmetijstvu) v 87 naseljih, v 19 naseljih je prevladujoča sekundarna dejavnost, a v 24 naseljih celjske občine prevladuje prebivalstvo, ki je zaposleno v terciarnih (a) in (b) poklicih. V razdobju med letom 1953 in 1961 se je število naselij, kjer živi prebivalstvo s pretežno primarno

strukturo skrčilo le za 4, obenem pa se je občutno dvignilo število naselij, kjer je zaposlen večji delež prebivalstva v sekundarnih panogah gospodarstva. To število je naraslo na račun zmanjšanja zaposlenosti prebivalstva tako v terciarnih(a), kakor tudi terciarnih (b) poklicih. Še leta 1961 je pretežen del prebivalstva (prvo hribovito področje) zaposlen in živi od kmetijstva. Proces prehajanja iz agrarnih (primarnih) v neagrarne (sekundarne) in (terciarne a+b) poklice je iz tako grobe analize slabo razviden. Če si ogledamo nekoliko podrobneje dve tabeli (Struktura prebivalstva po panogah dejavnosti za leti 1953 in 1961) opazimo, da se je delež prebivalcev, zaposlenih v primarnih poklicih skoraj v vseh naseljih občutno zmanjšal in to ne samo procentualno, ampak predvsem absolutno. Naj za ilustracijo navedemo le dva primera. L.1953 je bilo v naselju Košnici (129 preb.) še 46 ali 35,7% prebivalcev zaposlenih v primarnih poklicih. L.1961 pa se še v istem naselju (prebivalstvo je naraslo le za osem ljudi) preživlja s kmetijstvom 22 ali le 16% prebivalcev. Absolutno število prebivalstva Prožinske vasi, naselja, ki leži v neposredni bližini Štor in ga z njimi kakor tudi s Celjem vežejo ugodne prometne poti, je v razdobju 1953-1961 nazadovalo za 5 prebivalcev. Delež prebivalstva zaposlenega v kmetijstvu pa se je v tem istem časovnem obdobju skrčil od 44,1% (120 ljudi) na 25,8% (69 preb). Tako občuten absoluten in relativen padec prebivalstva, zaposlenega v primarni dejavnosti, je dovolj zgovoren pokazatelj procesa, ki se odvija na podeželju občine Celje, pa tudi v vsej Sloveniji, to je proces prehajanja prebivalstva iz agrarnih v neagrarne poklice.

Toda ne samo v naseljih, ležečih ob ugodnih prometnih poteh in v bližini manjših ali večjih centrov, temveč tudi v oddaljenejših krajih in zaselkih se spreminja zaposlitvena struktura prebivalstva. L.1953 je bilo v občini Celje zaposlenih 24.729 prebivalcev, od tega je delalo v primarnih poklicih 5.355 ali 21%, v sekundarnih 7.178 ali 29%, v obeh terciarnih dejavnostih 10.972 ali 44,4%, izven dejavnosti pa je bilo 1.224 ali 4,9% prebivalcev občine Celje. Do l.1961 je naraslo število zaposlenega prebivalstva celotne občine na 29.063 za-

poslencev. Število zaposlenih v primarnih panogah pa se je zmanjšalo na 4.218 ali 14,5%, prav tako se je zmanjšalo število zaposlenih v obeh terciarnih dejavnostih na 9.916 ali 34,1% zaposlenega prebivalstva v celotni občini. Poraslo je število zaposlenih v sekundarnih gospodarskih panogah in to na 9.527 ali na 32,8%. Obenem je naraslo tudi število prebivalstva v panogah izven dejavnosti na 5.402 ali 18,5%. Kljub zmanjšanju zaposlenosti v terciarnih dejavnostih pa zavzema le-ta še vedno največji delež. V samem mestu je naraslo absolutno število prebivalstva, zaposlenega v terciarnih dejavnostih, za 1.285 ljudi. Relativno pa je padlo za 14,6%. Relativno velik delež prebivalstva je zaposlen v terciarnih dejavnostih tudi v Dobrni, toda tudi tukaj nazaduje zaposlenost prebivalstva v terciarnih poklicih.

Proces preslajanja, oziroma prehajanja prebivalstva iz ene v drugo vrsto dejavnosti je celjski občini dokaj močan. Prebivalstvo spreminja svoj poklic in to ne samo na račun prehajanja iz agrarnih v neagrarne panoge gospodarstva, ampak tudi na račun terciarnih dejavnosti. Nagel razvoj industrije, izboljšanje delovnih pogojev ter predvsem v zadnjem obdobju povečanje nekaterih industrijskih obratov je še bolj pritegnilo prebivalstvo v sekundarne gospodarske panoge, ki niso prišli samo iz podeželja, torej večinoma iz primarnih poklicev, ampak tudi iz samih centrov, kjer je bil razmah industrije močnejši.

2. RAZVOJ AGRARNEGA GOSPODARSTVA

V naslednjem poglavju smo obdelali le nekatere bistvene agrarno-geografske elemente občine Celje. Poleg splošnih podatkov za celotno občino smo izbrali še pet katastrskih občin, katerih kartografska predstava naj služi le kot primer posameznih tipov pokrajine, ki se javlja na celotnem območju občine Celje. V naslednjem poglavju so podrobneje obdelane zemljiške kategorije, njihova izraba, struktura živine, socialno posestne razmere, gozdarstvo in usmerjenost zemljiških posestnikov po njihovi gospodarski dejavnosti. Že uvodoma naj podčrtamo, da pomeni kmetijstvo v samem mestu Celju, predvsem kar se tiče zaposlenosti prebivalstva, izredno malo, da pa igra v okviru celotne občine še precejšnjo vlogo, saj se ukvarja s kmetijstvom še 33,2% prebivalstva. Narodni dohodek od kmetijstva pa je znašal l.1961 2.253,000.000 starih dinarjev.

Zemljiške kategorije in njihova razporeditev v občini Celje.

L.1963 je znašala kmetijska površina celjske občine 11.227 ha, ki je bila razdeljena po posameznih zemljiških kategorijah takole: orne zemlje je bilo v občini Celje 3.591 ha, sadovnjakov 434 ha, vinogradov 147 ha, travnikov in pašnikov 7.054 ha. Poleg omenjenih zemljiških kategorij so zavzemali gozdovi 10.259 ha ozemlja občine. Obseg posameznih zemljiških kategorij pa se spreminja od katastrske do katastrske občine. Pri neenakomerni razporeditvi posameznih kategorij igrajo veliko vlogo pedološke osnove, relief, deloma tudi klimatske spremembe ter ne nazadnje socialna in posestna struktura prebivalcev posameznih katastrskih občin. Razlike v deležu in razporeditvi posameznih zemljiških kategorij so predvsem velike, če primerjamo katastrske občine, ležeče v ravnini, z onimi, katerih večina ozemlja predstavlja hriboviti svet. Iz priložene karte (12+ delež zemljiških kategorij po katastr. občinah v občini Celje za l.1963) je razvidno, da prevladuje v večini katastrskih občin delež gozda. Ta delež je posebno

velik v severnem hribovitem delu celjske občine, kjer imajo katastrske občine Sv. Jošt, Podgorje, Verpete in druge preko 50% gozdnih površin. V teh katastrskih občinah je delež njivskih površin dokaj skromen vendar ne mnogo manjši od deleža travnikov in pašnikov. Tudi v nižinskih predelih obsega gozd razmeroma velike površine. Malo ga je le v centralnem najbolj urbaniziranem delu celjske občine (katastrske občine Sp. Humdinja, Trnovlje, Medlog, Škofja vas). V teh in njim sosednjih občinah prevladujejo predvsem njivske in travne površine.

V večini katastrskih občin je vinograd le skromno zastopan. Nekaj več ga je le v katastrskih občinah Male Dole 99 ha (16,7%), Teharje 25 ha, Čreškova 24 ha (11,6%).

Travniške površine so v celotni celjski občini razmeroma enakomerno razporejene. Nekoliko večji obseg površja zavzemajo le v najizrazitejših nižinskih predelih katastr. občine Medloga, Ostrožnega, Trnovlja in še nekaterih. K travniškim površinam lahko prištejemo še pašnike, ki razen v nekaterih izrazitih hribovskih predelih ne služijo več svojemu namenu, ampak se njihova površina izkorišča podobno kakor travniška.

Razvoj nekaterih^{ne} agrarnih panog je posebno v zadnjem času odtegnil iz kmetijstva agrarno delovno silo. Poklicne spremembe prebivalstva se tudi odražajo na izpreminjanju izrabe tal, torej na samem izpreminjanju deležev posameznih zemljiških kategorij. Da bi ta proces izpreminjanja posameznih zemljiških kategorij nazorneje prikazali in definirali, smo kot ilustracijo k samemu tekstu izdelali tudi karto (13) razširjenosti posameznih zemljiških kategorij po katastrskih občinah v l. 1826.

Obseg gozda se je v 137 letih, to je med leti 1826 in 1963 le malo spremenil. Že takrat, t.j. l. 1826 je opazna razlika med obsegom površin gozda, ravninskih in hribovitih predelov. Skoraj v vseh katastrskih občinah je v tem obdobju opazno naraščanje travnikov na račun pašnikov. Njivske površine so se le malo spreminjale. V nižinskih predelih občine Celje se je v tem obdobju površina, ki je pod njivami, celo

nekoliko povečala. V hribovitih predelih pa sledimo konstantnemu zmanjševanju njivskih površin. Tako relativno kakor tudi absolutno so se močno skrčile vinogradniške površine. Pred 137 leti je zavzemal vinograd vidne površine nekaterih, predvsem severnih hribovitih katastrskih občin (Klanec, Zavrh, Čreškova, Male Dole, Socka). Precej je bilo tudi vinograda v katastrskih občinah vzhodnega dela celjske občine (Kresnike, Prožin, Sv.Lovrenc). V 137 letih je vinograd skoraj popolnoma izginil ali pa se je zmanjšal tako občutno, da ne pomeni v gospodarstvu večine katastrskih občin in same občine Celje skoraj ničesar. V hribovitem predelu občine Celja je vinograd skoraj popolnoma izginil. Nekoliko več ga je ostalo le še v katastrskih občinah Male Dole, Verpete (naselje Črešnjica) in na vzhodu občine Celja (Sv.Lovrenc, Prožinska vas).

Razmeroma velika spremembe v razdobju med leti 1826 in 1963 so v obsegu nerodovitnih površin. Te površine so se povečale predvsem v tistih naseljih in katastrskih občinah, ki leže ob prometno ugodnih poteh ali v neposredni bližini samega Celja. Ta sprememba gre v veliki meri na račun povečanja nezidanih površin (Celje, Kresnike, Sp.Hudinja, Medlog, Ostrožno, Vojnik, Zagrad).

Spreminjanje zemljiških kategorij v razdobju med leti 1826 in 1963 je lepo razvidno iz 5 sondnih kart izrabe tal katastrskih občin: Tremerja, Teharja, Vojnika, Svetine in Sv. Jošta. Prvi dve katastrski občini ležita v neposredni bližini Celja in sta tako najmočneje podvrženi vplivom urbanizacije. Katastrska občina Vojnik, predvsem sam trg Vojnik, je že staro poselitveno jedro ob prometni cesti Ljubljana-Maribor. Katastrska občina Svetina leži v hribovitem, a s Štorami in Celjem prometno še dokaj ugodno povezanim svetom. Katastrska občina Sv.Jošt pa obsega južne obronke Paškega Kozjaka in je prometno dokaj odmaknjena od Celja in ostalih manjših centrov celjske občine.

Na kartah izrabe tal za posamezne katastrske občine sta prikazani obe stanji in sicer stanje razporeditve zemljiških kategorij za l.1826 in l.1963 (karte 14,15,16,17,18: Izraba tal v k.o.Sv.Jošt, Svetina, Vojnik, Tremerje, Teharje za l. 1826-1963).

Spremembe med posameznimi zemljiškimi kategorijami so med temi petimi katastrskimi občinami dokaj različne. Pri obeh hribovitih občinah prevladuje delež gozda, ki se v 137 letih skoraj ni spremenil. V tem obdobju pa so se močno povečale travne površine in to predvsem na račun zmanjšanja pašnikov in njiv. Zmanjševanje slednjih je lepo vidno v katastrski občini Sv. Jošt, kjer so posamezne parcele, ki so bile l. 1826 vnešene v kataster kot njivske površine, sedaj travniki ali pa ponekod celo porasle z grmičevjem (terensko kartiranje l. 1963). Podoben proces prehajanja njiv v travnike ali ponekod celo gozdne površine je opazen tudi v južno ležeči katastrski občini Svetina.

V katastrski občini Vojnik so se deleži posameznih zemljiških kategorij le malo spreminjali, občutno se je zmanjšal delež vinograda in pašnika, povečale pa so se travne in v zadnjem času tudi pozidane površine.

Katastrski občini Teharje in Tremerje sta le malo oddaljeni od Celja, toda proces spreminjanja zemljiških kategorij je pri obeh dokaj različen. V katastrski občini Tremerje so spremembe le neznatne. Tu je vpliv urbanizacije le majhen in tudi vizuelno skoraj neopazen. V katastrski občini Teharje pa je proces urbanizacije posebno v zadnjih nekaj letih močno spremenil sliko pokrajine in s tem seveda tudi razmerje med posameznimi zemljiškimi kategorijami. V katastrski občini Teharje so se močno povečale neplodne pozidane površine tako, da se je del katastrske občine skoraj že združil s samim Celjem.

Izraba kmetijskih površin

Po kmetijskem popisu iz l. 1960 so obsegale ekstraaktivne kulture (žitarice) 944 ha ali 10,5% od celotne kmetijske površine. Na intenzivne kulture (predvsem okopavine) je odpadlo 1.109 ha ali 12,4%. Strukturnotvorne rastline (detelje) so pridelovali na 432 ha ali 4,8%, trajne kulture (vinograd, sadovnjak) so pokrivalo 384 ha ali 4,3%, pretežni delež kmetijskih površin pa je bil pod trajnimi travnimi (travnik, pašnik)

kulturami in to kar 5.719 ha ali 63,9%. Pod ostalimi kulturami (vrtnine, grmičaste kulture, itd.) je bilo 366 ha ali 4,1% kmetijskih površin. Preko polovice kmetijskih površin odpade torej na trajne travne kulture, mnogo manjši delež zavzemajo intenzivne kulture, še manj je ekstraktivnih, medtem ko so zastopane ostale kulturne rastline približno enakomerno.

Ob podrobnejšem pregledu razširjenosti posameznih kulturnih rastlin po katastrskih občinah smo ugotovili, da prevladujejo v vseh katastrskih občinah travniki in pašniki, torej trajne travne kulture. Te površine so v večini katastrskih občin tako velike, da presegajo 50% od celotne kmetijske površine posamezne katastrske občine. Manj kot 50% travnikov in pašnikov ima v letu 1960 le katastrska občina Klanec, 44,5%. Razlike med posameznimi skupinami kulturnih rastlin so med posameznimi katastrskimi občinami razmeroma majhne toda kljub temu gojijo v nekaterih katastrskih občinah več, v nekaterih pa manj posameznih kulturnih rastlin.

Tako so ekstraktivne (žitarice) kulture močneje zastopane v katastrskih občinah Bukovžlek 17,0% - 33 ha, Novake 15,7% - 22 ha. Večje površine pod ekstraktivnimi kulturami so še v občinah Svetini in Sv. Jošt. Ekstremno nizek delež ekstraktivnih kultur je v katastrski občini Lisce, kjer je bilo po kmetijskem popisu iz l. 1960 le 1 ha ali 1,3% zemlje posejane z žitaricami.

Razmeroma visok delež intenzivnih kultur je v katastrski občini Dobrna 17% ali 47 ha. Pa še v katastrski občini Medlog 15,1% - 49 ha, v Sp. Hudinji 19,2% in v katastrski občini Trnovlje 17% ali 91 ha. Izredno nizek delež intenzivnih kultur je v katastrski občini Sv. Jošt - le 4,9% od vseh kmetijskih površin.

Strukturotvorne kulture (detelje) zavzemajo večje površine v katastrski občini Bezovica 12%, Nova cerkev 12,3%, Tremerje 14%, najmanj pa jih je v katastrski občini Teharje 2% ali samo 4 ha.

Sadovnjaka in vinograda je tako relativno kakor tudi absolutno v vseh katastrskih občinah malo. Nekoliko več ga je

le v katastrski občini Klanec (21,7% ali 43 ha).

Kakor smo že omenili, odpade največji delež na trajne travne kulture, ki pokrivajo v nekaterih katastrskih občinah ekstremno velike površine. V katastrski občini Svetina je pod travniki in pašniki kar 73,3% kmetijskih površin. V katastrski občini Sv.Još t pa celo 78% ali 363 ha. Nad 70% travnikov in pašnikov od vseh kmetijskih površin je še v katastrskih občinah Zavrh in Sv.Jungert.

Pod oznako "ostale kulture" so vštete predvsem vrtnine, pa tudi nekatere ostale kulture, ki jih nismo mogli uvrstiti v eno prejšnjih skupin. Članes, ko ima Celje z okolico cca 30.000 prebivalcev, potrebuje celjski trg letno približno 2.750 ton raznih vrtnin (podatki Agroprometa). Vsakoletni pridelek pa znaša v celotni občini Celje le okoli 1000 ton. Velik del tega pridelka sploh ne pride na trg v Celje, ampak se porabi v privatnih gospodinjstvih. Zato je uvoz iz drugih krajev države izredno velik. Pri tem je treba upoštevati še to, da humidno podnebje ne dovoljuje pridelovanja vseh vrtnin. Tako je nujno, da bi se že sedaj poskrbelo za pravilno reguliranje gojenja vrtnih kultur, saj je povpraševanje z naraščajočim mestnim prebivalstvom po vrtninah zmeraj večje. V vseh katastrskih občinah je delež vrtnin izredno nizek. Nekoliko večji je le v katastrski občini Goričica 10,4%, a tudi tukaj se gojijo vrtnine in ostale kulture le na 6 ha. (Karta 19: Delež zemljiških kategorij po načinu izrabe v k. o. občine Celje leta 1960)

Izraba kmetijskih površin po skupinah kultur v katastrskih občinah Celja leta 1960

K.O.	Ekst. kult.		Intenz. kulture		Strukt. kulture		Ostale kulture		Trajne kulture		Trajne trave		S k u p a j	
	AB	%	AB	%	AB	%	AB	%	AB	%	AB	%	AB	%
ARCLIN	21	8,9	39	16,6	10	4,3	12	5,1	18	7,7	135	57,4	235	100
BREZOVA	37	11,9	28	9,0	19	6,1	13	4,2	15	4,8	199	64,0	311	100
BEZOVIČA	7	7,0	9	9,0	12	12,0	8	8,0	1	1,0	63	63,0	100	100
BUKOVČLAK	33	17,0	30	15,5	5	2,6	10	5,1	5	2,6	111	57,2	194	100
CELJE									4	36,4	7	63,6	11	100
ČREŠKOVA	10	9,7	11	10,7	5	4,9	3	2,9	-	-	74	71,8	103	100
DOBRNA	32	11,6	47	17,0	16	5,8	10	3,6	14	5,1	157	56,9	276	100
DOL	7	8,5	9	10,7	3	3,6	5	6,0	2	2,4	58	69,0	84	100
GORIČICA	5	8,6	5	8,6	4	6,9	6	10,4	1	1,7	37	63,8	58	100
HOMEC	21	12,1	21	12,1	11	6,3	6	3,4	-	-	115	66,1	174	100
KLANEC	25	12,6	24	12,1	11	5,6	7	3,5	43	21,7	88	44,5	198	100
KOČNICA	11	5,7	14	7,3	2	1,0	10	5,2	22	11,4	134	69,4	193	100
KRESNIKE	8	7,1	14	12,5	3	2,7	3	2,7	8	7,1	76	67,9	112	100
LEMBERG	22	11,1	22	11,1	10	5,1	6	3,0	1	0,5	137	69,2	198	100
LIPA	14	11,4	14	11,4	4	3,3	5	4,0	6	4,8	80	65,1	123	100
LISCE	1	1,3	7	8,4	4	4,8	7	8,4	11	13,2	47	56,7	77	100

K.O.	Ekst.kult.		Intenz. kulture		Strukt. kulture		Ostale kulture		Trajne kulture		Trajne trave		S k u p a j	
	AB	%	AB	%	AB	%	AB	%	AB	%	AB	%	AB	%
LOKA	12	8,0	19	12,7	6	4,0	13	8,6	8	5,4	92	61,3	150	100
MALE DOLE	23	9,6	27	11,3	5	2,1	7	2,8	11	4,6	167	69,6	240	100
MEDLOG	35	10,7	49	15,0	23	7,0	14	4,3	18	5,5	188	57,5	327	100
NOVA. CERKEV	17	8,0	33	15,6	26	12,3	10	4,7	-	-	126	59,4	212	100
NOVAKE	22	15,7	19	13,6	6	4,3	2	1,4	5	3,6	86	61,4	140	100
OSTROZNO	35	9,5	44	12,0	18	4,9	14	3,8	3	0,9	254	68,9	368	100
PODGORJE	18	11,9	20	13,2	6	4,0	-	-	7	4,6	100	66,3	151	100
PROZIN	27	11,9	29	15,3	4	2,1	8	4,2	3	4,6	119	62,6	190	100
ROZNI VRH	22	12,4	19	10,8	10	5,6	7	4,0	13	7,4	106	59,9	177	100
RUPE	13	10,4	9	7,2	4	3,2	7	5,6	4	3,2	88	70,4	125	100
SOCKA	30	12,9	26	11,2	15	6,4	18	7,7	4	1,7	140	57,1	233	100
HUDINJA	14	9,6	28	19,2	6	4,1	9	6,1	9	6,1	80	54,8	146	100
SVETINA	45	13,0	28	8,2	10	2,9	8	2,3	1	0,3	253	73,3	345	100
SV.JOŠT	45	9,7	23	4,9	14	3,0	18	3,9	2	0,4	363	78,0	465	100
SV.JUNGERT	13	7,9	27	16,5	5	3,0	2	1,2	-	-	117	71,3	164	100
SV.LOVRENC	46	12,3	37	9,9	19	5,1	8	2,2	15	4,0	248	66,5	373	100
SV.TOMAZ	6	5,2	12	10,3	4	3,4	4	3,5	7	6,0	83	71,6	116	100
ŠKOFJA VAS	30	11,3	53	20,0	13	4,9	8	3,0	14	5,3	147	55,5	265	100
ŠMARTNO	16	10,0	16	10,0	10	6,3	8	5,0	6	3,7	104	65,0	160	100

K.O.	Ekst.kult.		Intenz. kulture		Strukt. kulture		Ostale kulture		Trajne kulture		Trajne trave		S k u p a j	
	AB	%	AB	%	AB	%	AB	%	AB	%	AB	%	AB	%
ČMIKLAVZ	21	7,9	32	12,1	10	3,8	11	4,1	10	3,8	181	68,3	265	100
TEHARJE	14	7,1	28	14,3	4	2,0	8	4,2	13	6,6	129	65,8	196	100
TREMERJE	5	10,0	7	14,0	7	14,0	3	6,0	1	2,0	27	54,0	50	100
TRNOVLJE	73	13,7	91	17,0	35	6,6	9	1,7	14	2,6	312	58,4	534	100
VERPETE	25	11,0	28	12,2	11	4,7	8	3,4	13	5,7	145	63,6	230	100
VIŠNJA VAS	25	9,7	36	14,0	14	5,4	10	4,0	9	3,5	163	63,4	257	100
VOJNIK	28	10,4	38	14,1	17	6,3	25	9,3	13	4,9	148	55,0	269	100
ZAGRAD	14	7,8	15	8,3	4	2,2	13	7,3	25	13,9	109	60,5	180	100
ZAVRH	16	8,9	22	12,3	7	3,9	3	1,7	5	2,8	126	70,4	179	100
S K U P A J	944	10,5	1109	12,4	432	4,8	366	4,1	384	4,3	5719	63,9	8954	

Izraba tal v družbenem sektorju

Na družbeni sektor odpade 886^{ha} zemljišč ali 8% vseh površin v občini Celje. Od tega je v družbeni lasti le 439 ha kmetijskih površin.

Lastna kmetijska proizvodnja kmetijskega kombinata je organizirana na 4 kmetijskih proizvodnih obratih. Obrata Celje in Vojnik imata poljedelsko-živinorejsko smer proizvodnje z intenzivnim hmeljarstvom in proizvodnjo klavne živine. V obratu Žalog, katerega 55% proizvodnih površin leži v občini Celje, druge pa v občini Žalec, se proizvaja mleko in vzrejuje teleta za pleme in nadaljno oplemenjevalno proizvodnjo. Obrat Vrtnarstvo v Medlogu proizvaja zelenjavo in zelenjadne sadike za potrebe celjskega trga in bližnje okolice, vzgaja pa tudi cvetlične rastline in ureja nove ter vzdržuje javne nasade v Celju.

Proizvodne kapacitete družbene rastlinske proizvodnje po stanju 1.I.1960

	Celje ha	Vojnik ha	Žalog ha	Vrtnarstvo ha	Skupaj
Njive in vrtovi	115	76	32	41	262
od tega:					
hmeljišča	47	36			93
ribez	3				3
cvetličarstvo				2	2
proste njive	65	40	32	39	176
sadovnjaki	4	45			49
vinogradi	2	1			3
travniki	163	101	175		439

Kooperacijska proizvodnje je v občini Celje dokaj slabo razvita in je v zadnjih nekaj letih celo nazadovala. Leta 1964 je prevzel organizacijo te proizvodnje kmetijski kombinat Žalec, ki skuša sedaj intenzivneje izkoristiti potencialne možnosti v zasebnem kmetijstvu.

Struktura živine

Po kmetijskem popisu l.1960 je bilo v občini Celje 596 konjev, 6.927 glav goveda, 6.679 prašičev in 966 glav drobnice. (Tabela 4: Število živine v celjski občini po katastrskih občinah za l.1960). Od tega je bilo v družbeni lasti 1.034 glav goveda, 89 konjev in 1.325 prašičev. Razlika med družbenim in privatnim sektorjem je občutna. Večina živine je še vedno v privatnih rokah.

Po izračunu živine v enotah GNŽ - glav normalne živine prevladuje v vseh katastrskih občinah govedo, na drugem mestu so prašiči, za tem konji, perutnina in drobnica. (Karta 2o: Delež GNŽ - glav normalne živine - po katastrskih občinah v občini Celje za leto 1960). Toda v relativnih in absolutnih merilih je stanje nekoliko izpremenjeno, saj zavzemajo prašiči v marsikateri občini številčno večji delež kakor govedo.

Število konjev je skromno, skoraj v vseh katastrskih občinah. Nekoliko več jih je le v tistih katastrskih občinah, ki leže na osrednjem ravninskem predelu občine Celje. Tu je število konj večje predvsem zaradi prevoznitva, saj se še velik del predvsem gradbenega materiala prevaža s konjsko vprego. Take katastrske občine, kjer je število konj nekoliko večje, so Medlog (61-9,8%), Sp.Hudinja (38,11%), Tremerje (12-15,6%) in Trnovlje (86-7,8%)

V večini katastrskih občin presega procentualni delež goveda 40%. V katastrskih občinah Male Dole pa celo 56,5%-188, Rupa 60,3%-126, Rožni vrh 63,8%-178.

Število prašičev preseže v marsikateri katastrski občini 50% vseh glav živine. Večji procentualni delež in absolutno število prašičev je predvsem v nižinskih občinah kot n. pr. v Škofji vasi 53,6%-316, Teharjen 50,7%-175, Sp.Hudinjs 52,3%-180, Bukovžlaku 51,1%-172 prašičev.

Število drobnice je v vseh katastrskih občinah izredno majhno in ne predstavlja nikakršne večje gospodarske osnove. V večini katastrskih občin je po 10-20 glav drobnice in od

tega pretežno koze. Več predstavlja drobnica le v dveh hribovitih katastrskih občinah Podgorju in Sv.Joštu. V katastrski občini Podgorje je bilo leta 1960 še 34,8% ali 107 glav drobnice od skupnega števila 308 glav živine. Še večjo vlogo je imela in jo je do danes tudi obdržala drobnica v najsevernejši in najbolj oddaljeni ter obenem najvišje ležeči katastrski občini Sv.Jošt. Od 705 glav živine je bilo v tej katastrski občini leta 1960 314 glav drobnice ali 44,5% od skupnega števila živine. Tudi ostale hribovske občine kažejo nekoliko večji delež drobnice, vendar ne tako ekstremnega, kakor katastrski občini Podgorje in Sv.Jošt.

Delež perutnine se le malo razlikuje med posameznimi občinami (večje so absolutne razlike). Nekoliko več je perutnine v dolinskem delu občine Celje. Z oddaljevanjem od Celja se postopoma zmanjšuje tudi število perutnine.

Glede prirodnih pogojev ima živinoreja najlepše pogoje za nadaljnji razvoj. Poleg gojenja živine za zakol bi se lahko izboljšala, ponekod pa celo obnovila proizvodnja mleka, tako v ravninskem kakor tudi v hribovskem svetu. Saj je v celotni občini 5.719 ha travnikov in pašnikov, h katerim lahko še prištejemo 432 ha deteljnih kultur^a torej je kar 6.151 ha od 8.954 celotne kmetijske površine namenjenih za krmno bazo živini. Če primerjamo številčno stanje goveda in konj (7.523), vidimo, da so potencialne možnosti za živinorejo le slabo izkoriščene in bo v bodoče treba tej gospodarski panogi posvetiti vso pozornost. (4.tabela: Število živine v celjski občini po katastrskih občinah za leto 1960).

Gozdarstvo

Da bi lahko prikazali funkcionalno vrednost in proizvodnjo zmogljivost gozdov, smo upoštevali podatke o gozdnem skladu, njegovi kvaliteti in kvantiteti o prirastku in o etatu. Ekstenzivne meritve so bile opravljene v letih 1951-1952, dopolnilne meritve pa so bile izvedene v letu 1957. Važno je tudi lastništvo gozdov, saj porabijo predvsem privatni lastniki

ŠTEVILO ŽIVINE V CELJSKI OBČINI PO KATASTRSKIH OBČINAH ZA
LETO 1960

K.O.	Konji		Govedo		Drobnica		Prašiči		S k u p a j	
	AB	%	AB	%	AB	%	AB	%	AB	%
ARCLIN	24	5,0	183	37,9	7	1,4	269	55,7	483	100
BEZOVICA	3	2,5	66	54,1	2	1,6	51	41,8	122	100
BREZOVA	4	0,8	250	55,2	18	4,0	181	40,0	453	100
BUKOVZLAK	19	5,7	143	42,6	2	0,6	172	51,1	336	100
CELJE	4	30,8	-	-	-	-	9	69,2	13	100
ČREŠKOVA	7	3,4	76	37,3	42	20,6	79	38,7	204	100
DOBRNA	9	1,7	271	49,5	54	9,9	213	38,9	547	100
DOL	-	-	73	55,3	5	3,8	54	40,9	132	100
GORIČICA	1	1,1	45	51,1	1	1,1	41	46,7	88	100
HOMEC	3	1,0	143	49,8	31	10,9	110	38,3	287	100
KLANEC	-	-	172	48,0	32	8,9	154	43,1	358	100
KOŠNICA	11	4,0	146	53,5	14	5,1	102	37,4	273	100
KRESNIKE	7	4,0	65	37,6	9	5,2	92	53,2	173	100
LEMBERG	6	1,8	183	55,6	10	3,0	130	39,6	329	100
LIPA	2	0,8	118	47,6	22	8,9	106	42,7	248	100
LISCE	3	2,5	64	52,9	9	7,4	45	37,2	121	100
LOKA	5	1,8	130	47,8	10	3,7	127	46,7	272	100
MALE DOLE	-	-	188	56,5	4	1,2	141	42,3	333	100
MEDLOG	61	9,8	273	44,0	3	0,5	284	45,7	621	100
NOVA CERKEV	12	3,2	201	52,9	6	1,5	161	42,4	380	100
NOVAKE	9	3,3	139	50,4	5	1,7	123	44,6	276	100
OSTROŽNO	65	9,8	272	41,0	5	0,8	322	48,4	664	100
PODGORJE	1	0,3	105	34,1	107	34,8	95	30,8	308	100
PROŽIN	20	6,3	154	47,8	3	0,9	145	45,0	322	100
ROZNI VRH	2	0,7	178	63,8	3	1,1	96	34,4	279	100
RUPE	-	-	126	60,3	5	2,4	78	37,3	209	100
SOCKA	14	2,8	210	40,1	34	6,5	266	50,8	524	100
HUDINJA	38	11,0	114	33,2	12	3,5	180	52,3	344	100
SVETINA	15	3,8	201	50,5	14	3,5	168	42,2	398	100
SV. JOŠT	7	1,0	247	35,0	314	44,5	137	19,5	705	100

K.O.	Konji		Govedo		Drobnica		Prašiči		S k u p a j	
	AB	%	AB	%	AB	%	AB	%	AB	%
SV.LOVRENC	15	2,7	244	44,1	35	6,4	259	46,8	553	100
ŠKOFJA VAS	54	9,2	218	36,9	2	0,3	316	53,6	590	100
SV.TOMAZ	1	0,7	75	54,7	5	3,7	56	40,9	137	100
ŠMARTNO	11	3,9	147	52,3	1	0,4	122	43,4	281	100
ŠMIKLAVZ	17	3,7	230	49,7	4	0,8	212	45,8	463	100
TEHARJE	12	3,5	146	42,3	12	3,5	175	50,7	345	100
TREMERJE	12	15,6	31	40,2	8	10,4	26	33,8	77	100
TRNOVLJE	86	7,8	452	41,1	4	0,4	558	50,7	1100	100
VERPETE	6	1,8	160	47,0	33	9,7	141	41,5	340	100
VIŠNJA VAS	14	3,2	225	51,6	4	0,9	193	44,3	436	100
VOJNIK	7	1,5	200	44,0	18	4,0	230	50,5	455	100
ZAGRAD	7	2,3	123	41,7	20	6,8	145	49,2	295	100
ZAVRH	2	0,7	140	47,6	37	12,6	115	39,1	294	100
SKUPAJ	596	3,9	6927	45,7	966	6,4	6679	44,0	15168	

znaten del materialnih donosov iz gozdov v lastnem gospodinjstvu, zaradi česar odteka v industrijsko potrošnjo samo del proizvodnega lesa.

V občini Celje znaša gozdovitost 45%. Tako spada občina Celje v gozdna območja Slovenije. Površina porasla z gozdom znaša v občini Celje 10.259 ha, od tega je v družbeni lasti samo 15% ali le 1537 ha, v rokah zasebnih lastnikov pa 8.722 ha. Največji strnjeni kompleksi gozda so v severnem delu občine (Paški Kozjak, Stenica), vendar je obilo gozda tudi v ravninskem svetu. Drevesni sestav gozda pa ni najbolj ugoden. Smreka zavzema 33%, jelka 8%, rdeči bor 18%, bukev 25%, hrast 8%, ostale drevesne vrste 8% vsega gozdnega površja. Lesna zaloga je v občini Celje za 8% večja od povprečja SRS. Prav tako je za 9% večji prirastek gozdov v občini Celje od povprečnega prirastka v SRS.

Kljub temu, da je občina Celje razmeroma bogata na gozdu, bo treba v gozdarstvu še marsikaj storiti. Potrebne so predvsem dobre gozdne ceste (Paški Kozjak, Stenica), ki bodo omogočile moderno in hitro eksploatacijo lesa, v ravnini pa bo treba marsikje očuvati gozdne površine kot blažilce ekstremnih klimatskih kolebanj.

Škodljivost tovarniških plinov, stopnja onesnaženosti zraka in njihov vpliv na spremembo zemljiških kultur.

Ne bi bilo prav, če bi zaključili poglavje o agrarnem gospodarstvu v občini Celje, ne da bi omenili škodljivost tovarniških plinov celjske industrije na okoliško prebivalstvo, predvsem pa na kmetijstvo in živinorejo.

Glavni povzročitelj škode so plini celjske cinkarne, ki je po osvoboditvi povečala svojo kapaciteto za več kot šestkrat (pred vojno 4 peči, danes 26). S tem se je tudi nujno povečalo onesnaženje zraka s škodljivimi plini, predvsem SO₂ plinom. Uhajajoči plini ne povzročajo samo direktnih poškodb na rastlinah, ampak tudi zakiseljujejo zemljo, torej spreminjajo njen pedološki sestav. Škodo še pospešujejo padavine, megla in večja vlažnost zraka. Celje ima na leto 135-150 padavinskih dni z maksimumom v mesecu maju (15,7 dni). Maksimum

nastopa torej ravno takrat, ko je večina posevkov v svoji razvijajoči dobi. Padavine vsrkajo žvepleni dvokis, ga spremene v žveplasto in nato v žvepleno kislino, ki povzroča ožige na zelenih delih rastlin in obenem zakiseljuje zemljo.

Od kar je v Štorah začel delovati električni plavž, se je še povečal odstotek onesnaženega zraka. Tovarniške škodljive pline prenaša tudi veter. Ker prevladuje v Čeljski kotlini v času vegetacije zahodnik, leži ogroženo področje vzhodno od Celja in se razteza nekako do Št. Jurija, torej približno 10 km daleč. Ob močnejšem vetru pa se prenaša plin mnogo dlje, tako da se pojavljajo občasne škode tudi izven 10 km-skega pasu. Področje, ki je ogroženo s tovarniškimi plini, lahko razdelimo v 3 pasove. Najmočnejše in najstalnejše je ogroženo področje v neposredni bližini cinkarne (Zavodna, Čret, Bežigrad, Bukovžlak, del Teharij). Drugi predel se ujema z lego naselij Začret Sp. Hudinja, Trnovlje, Žepina, Leskovec). Tretji okoliš pa je področje, ki je ogroženo le občasno, a kjer povzročajo škodo plini cinkarne in štorske železarne (Kompole, Sv. Lovrenc, Št. Janž, Štore, Lipa, Laška vas, Prožin).

V omenjenih naseljih so najmočnejše prizadete travniške površine in s tem neposredno tudi živinoreja. Velika škoda pa se povzroča tudi v sadjarstvu, saj je bilo ugotovljeno, da je enkratna škoda, povzročena po tovarniških plinih, preseгла znesek 6.000.000 starih din. Posebno veliko škode se povzroča na gozdnih površinah. Na tako imenovanem plinskem območju so plini gozdove deloma popolnoma uničili, deloma pa so oslabili njihov proizvodni potencial za preko 50%. Veliko uničenih gozdov bo zelo težko obnoviti, saj bo treba z melioracijami izboljšati pedološko sestavo tal. V manj poškodovanih gozdovih bo možna obnova samo s prenehanjem škodljivega delovanja plinov. V celotnem ogroženem področju je bilo močno poškodovanih gozdov 631 ha, delno poškodovanih pa 90 ha, torej skupno 721 ha.

V celjski cinkarni so že storili prve korake, da bi preprečili škodljivo uhajanje plinov predvsem plina SO_2 , vendar so še vedno tehnične težave (izpad električnega toka), ki ob določenih trenutkih dopuščajo nemoteno uhajanje škodljivih

plinov in s tem zastrupljanje neposredne okolice Celja.

Socialno posestne razmere - usmerjenost zemljiških posestnikov

Razvoj industrije in drugih gospodarskih panog je močan faktor spreminjanja življenja v celjski občini. Samo mesto Celje vse hitreje izpreminja svojo podobo in svojo prebivalstveno strukturo. Le malo za njim zaostajajo Štore in še nekateri manjši industrijski centri. V občino Celje se gajo tudi vplivi razvoja ostalih sosednjih občin (Žalec, Slov. Konjice in ostale) kakor tudi ni občinska meja same občine Celje, meja vplivov njenega naglega povojnega razvoja. Prav vsi razvojni činitelji in faktorji se odražajo v sami spremembi poklicne strukture prebivalstva (najmočneje se zrcalijo pri spreminjanju agrarne strukture prebivalstva). Razvoj neagrarnih panog je odprl nove možnosti zaposlitve, zato je in še zapušča agrarni delavec zemljo in se zaposluje v neagrarnih poklicih, pa čeprav še ob svojem prostem času obdeluje svoje posestvo. Pri preslajanju prebivalstva iz agrarnih v neagrarne poklice igra tudi veliko vlogo velikost posesti, ki tudi ne malokrat vpliva na spreminjanje poklicne strukture. Da bi bolj osvetlili proces prehajanja iz agrarnih v neagrarne poklice in obenem, da bi dobila agrarna analiza celjske občine popolnejšo sliko, smo izdelali dve karti: Karto 21: Gospodarska struktura gospodinjestev v občini Celje leta 1961 in karto 22: Posestna in gospodarska struktura gospodinjestev z nadlo arizemljišča v občini Celje po katastrskih občinah leta 1961.

Že površen pogled na karto gospodarske strukture gospodinjestev po naseljih nam odkriva 3 značilna področja občine Celja:

Prvo: z izredno velikim deležem kmečkih gospodinjestev,
Drugo: z mešano gospodarsko strukturo z močnim deležem takozvanih mešanih (polkmečkih, podelavskih) gospodinjestev,
Tretjo: z visokim deležem nekmečkih gospodinjestev.

Gospodarska struktura z visokim deležem nekmečkih gospodinjestev prevladuje v neposredni bližini Celja, Štor, v ravninskem osrednjem področju in ob cesti Ljubljana-Maribor.

Druga je pogosta na prehodnem področju in ob nekaterih manjših neagrarnih ali malo agrarnih centrih kot so Vojnik, Šmartno v Rožni dolini, Frankolovo in Dobrna. Više v hribovje segajo naselja, slabša je prometna povezanost z dolinskim svetom, hitreje narašča delež kmečkih gospodinjstev (prvi predel). Severni hriboviti deli celjske občine (kot sta zaledji Dobrne in Frankolovega) so še močno agrarni z majhnim deležem neagrarnih gospodinjstev in le z nekoliko večjim deležem mešanih gospodinjstev. Podobna gospodarska struktura, vendar ne tako izrazita, je tudi v hribovitem svetu Svetine, kjer imajo naselja Svetli dol, Javornik, Kanjuce še precejšen delež agrarnega prebivalstva. Poudariti je treba, da so všteta v raziskavo le tista gospodinjstva, ki še posedujejo zemljo. (Tabela 5: Gospodarska struktura gospodinjstev v občini Celje za 1.1961)

Katastrske občine, ki ležijo na ravninskem delu celjske občine ali v neposredni bližini Celja samega, imajo najmanjši delež kmečkih gospodinjstev. V Celju samem je le 5 kmečkih gospodinjstev, v bližnjih Liscah je od 33 gospodinjstev le 9 ali 27,3% takih, ki še živijo samo od kmetijstva. V neposredni bližini Štor leži katastrska občina Prožin, kjer poseduje zemljo 80 gospodinjstev, od tega je le 21,3% čistih kmečkih družin in kar 75% ali 60 družin je takih, kjer je del članov gospodinjstva zaposlen v neagrarnih poklicih. Podobno strukturo ima tudi katastrska občina Sv.Lovrenc (Štore). Tu ima zemljo 147 gospodinjstev, od tega je le 24,5% takih, ki žive izključno od kmetijstva, 98 gospodinjstev ali 66,7% je mešanih in kar 11 je takih, ki še ima zemljo, a so vsi člani gospodinjstva zaposleni v neagrarnih poklicih.

Bolj se oddaljujemo od gospodarskih središč, bolj se veča delež čistih kmečkih gospodinjstev in obenem upada delež mešanih in nekmečkih gospodinjstev. Največji delež doseže v najoddaljenejši katastrski občini Sv.Joštu, kjer je 73% ali 46 čistih kmečkih gospodinjstev, mešanih je 14 ali 22,2%, medtem ko sta nekmečki le dve gospodinjstvi od skupnega števila 63 gospodinjstev, ki posedujejo zemljo. Tudi ostale hribovske katastrske občine imajo velik delež čistih agrarnih gospodinj-

stev in le majhen procent mešanih, medtem ko je nekmečkih gospodinjstev malo ali pa jih sploh ni. Take katastrske občine so n.pr. Lipa 65,9% čistih kmečkih gospodinjstev in le 1 nekmečko, Fožni vrh (prometno slabo povezana katastrska občina) 66% kmečkih gospodinjstev in brez nekmečkih, Verpete 55,2% kmečkih in prav tako brez nekmečkih gospodinjstev.

Še en pokazatelj nam nazorno prikazuje razkroj agrarnega gospodarstva. Pod skupino D (Tabela 5: Gospodarska struktura gospodinjstev v občini Celje za leto 1961) so vnešena tista gospodinjstva, ki so še čisto agrarna, a nimajo več aktivnih članov, torej taka gospodinjstva, kjer vodijo gospodarstvo le ostareli ljudje in bodo čez nekaj let ostala brez gospodarjev. Teh gospodinjstev je v celotni občini že leta 1961 48 ali 1,3%, največ jih je v katastrski občini Zagrad 5,9% ali 11 gospodinjstev od skupnega števila 187 gospodinjstev. Število 48 gospodinjstev brez aktivnih članov nikakor ni majhno, saj se je v zadnjih letih še povečalo in se nenehno povečuje ter je jasen pokazatelj agrarnega razkroja v posameznih naseljih pa tudi manjših področjih. (Tabela 5)

Posestna struktura gospodinjstev

Tudi posestna struktura posameznih gospodinjstev je nedvomno važna pri proučevanju agrarnega stanja posameznih področij, zato smo razdelili vseh 3.725 gospodinjstev, ki imajo zemljo, na sedem velikostnih skupin. V prvi velikostni skupini so šteta gospodinjstva, katerih posest ni večja od 0,5ha, v drugi so gospodinjstva od 0,5-2ha, v tretji od 2-3ha, v četrti od 3-5, v peti od 5-8, v šesti od 8-10, in v sedmi grupi so gospodinjstva, katerih posest je večja od 10 ha.

V celotni občini je od 3.725 gospodinjstev 859 ali 23,2% takih, katerih posest je manjša od 0,5ha, 924 gospodinjstev je v skupini med 0,5 in 2ha. 330 ali 8,9% gospodinjstev ima veliko posest od 2-3ha, 430 ali 11,5% gospodinjstev poseduje posest, katere velikost je med 3-5ha, 435 ali 11,7% gospodinjstev je v peti skupini (velikost med 5-8ha), 198 ali 5,4% gospodinjstev je takih, katerih posest presega 8ha, a ni

GOSPODARSKA STRUKTURA GOSPODINJSTEV V OBČINI CELJE LETA 1961

KO	A		B		C		D		SKUPAJ	
	AB	%	AB	%	AB	%	AB	%	AB	%
Arclin	34	32,1	66	62,3	6	5,6	-	-	106	100
Bezovica	15	65,2	5	21,8	1	4,3	2	8,7	23	100
Brezova	31	41,9	39	52,7	4	5,4	-	-	74	100
Bukovžlak	27	23,7	73	64,0	14	12,3	-	-	114	100
Celje	5	20,8	10	41,6	8	33,3	1	4,3	24	100
Čreškova	20	57,1	13	37,1	-	-	2	5,8	35	100
Dobrna	46	45,5	49	48,5	6	6,0	-	-	101	100
Dol	12	54,5	10	45,5	-	-	-	-	22	100
Goričica	7	36,8	12	63,2	-	-	-	-	19	100
Homec	23	40,4	29	50,9	3	5,3	2	3,4	57	100
Klanec	41	56,9	28	38,9	3	4,2	-	-	72	100
Košnica	26	31,7	45	54,9	10	12,2	1	1,2	82	100
Kresnike	18	33,3	31	57,4	5	9,3	-	-	54	100
Lemberg	29	44,6	34	52,3	2	3,1	-	-	65	100
Lipa	27	65,9	13	31,7	1	2,4	-	-	41	100
Lisce	9	27,3	22	66,6	-	-	2	6,1	33	100
Loka	32	40,0	44	55,0	4	5,0	-	-	80	100
Male Dole	34	54,9	27	43,5	1	1,6	-	-	62	100
Medlog	48	32,0	79	52,7	19	12,7	4	2,6	150	100
Nova cerkev	36	40,4	47	52,8	4	4,4	2	2,4	89	100
Novake	19	42,3	22	48,9	4	8,8	-	-	45	100
Ostrožno	51	27,6	102	55,1	31	16,8	1	0,5	185	100
Podgorje	20	48,9	21	51,1	-	-	-	-	41	100
Prožin	17	21,3	60	75,0	3	3,7	-	-	80	100
Rožni vrh	33	66,0	17	34,0	-	-	-	-	50	100
Rupe	26	66,7	12	30,7	-	-	1	2,6	39	100
Socka	39	42,9	45	49,5	7	7,6	-	-	91	100
Sp.Hudinja	34	26,4	76	58,9	18	14,0	1	0,7	129	100
Svetina	37	46,3	41	51,3	1	1,2	1	1,2	80	100

KO	A		B		C		D		SKUPAJ	
	AB	%	AB	%	AB	%	AB	%	AB	%
Sv. Jošt	46	73,0	14	22,2	2	3,2	1	1,6	63	100
Sv. Jungert	22	31,4	47	67,1	1	1,5	-	-	70	100
Sv. Lovrenc	36	24,5	98	66,7	11	7,5	2	1,3	147	100
Tomaz	12	46,3	11	42,2	1	3,8	2	7,7	26	100
Škofja vas	44	24,7	102	57,3	30	16,9	2	1,1	178	100
Šmartno	23	41,8	29	52,7	3	5,5	-	-	55	100
Šmiklavž	29	28,7	66	65,3	5	5,0	1	1,0	101	100
Teharje	47	32,2	66	45,2	31	21,2	2	1,4	146	100
Tremerje	9	42,9	11	52,3	1	4,8	-	-	21	100
Trnovlje	90	28,9	185	59,5	34	10,9	2	0,7	311	100
Verpete	37	55,2	27	40,3	-	-	3	4,5	67	100
Višnja vas	37	42,5	47	54,0	3	3,5	-	-	87	100
Vojnik	49	30,6	89	55,6	20	12,5	2	1,3	160	100
Zagrad	44	23,5	91	48,7	41	21,9	11	5,9	187	100
Zavrh	24	38,1	38	60,3	1	1,6	-	-	63	100
SKUPAJ	1345	36,1	1994	53,5	339	9,1	48	1,3	3725	100

večja od 10 ha in le 543 gospodinjstev ima preko 10 ha zemlje. Če vzamemo, da je potreben minimum v Sloveniji za kolikor toliko moderno in rentabilno agrarno gospodarstvo vsaj 5 ha površine, potem je le 1176 ali 31,7% gospodinjstev takih, ki se lahko in se bo morda tudi v perspektivi lahko preživljala samo s kmetijstvom.

V posameznih katastrskih občinah se deleži posameznih velikostnih skupin močno medsebojno razlikujejo. Kakor prevladujejo v centralnem delu občine mešana gospodinjstva, je opazna v tem področju tudi močna prevlada gospodinjstev, katerih posest ne presega več kot pol ha, ali pa je le nekoliko večja. V Medlogu je kar 40 ali 26,7% gospodinjstev takih, katerih posest ne presega pol ha. Podobno je v sosednji katastrski občini Ostrožno, kjer od 185 gospodinjstev kar 74 ali 40% takih, katerih posest je manjša od pol ha. Izredno drobno posestno strukturo imajo še katastrske občine Zagrad, Teharje, Bukovžla, Trnovlje in Vojnik. Velikostne posestne skupine nad 5 ha zemlje so skoraj povsod v manjšini. Nekoliko večje so le v oddaljenejših hribovitih področjih, kjer pa dviguje velikost posesti predvsem gozd. Tako je v katastrski občini Sv. Jošt od 63 gospodinjstev 42 ali 66,7% takih, ki imajo večjo posest kot 10 ha. Podobna je velikostna struktura v južno ležeči hriboviti Svetini, kjer ima od 80 gospodinjstev 36 ali 45% večjo posest od 10 ha in je le 3% takih, ki imajo manjšo posest od pol ha. (Tabela 6)

Kakor je zmanjševalo in še zmanjšuje dedovanje, preprodaja in podobno velikost posesti, tako pospešuje industrializacija in odpiranje novih delovnih mest prehajanje agrarnega prebivalstva v druge poklice. Prav zato se zmanjšujejo razlike med mestom in podeželjem, saj spreminjajo mnoga do sedaj po videzu in strukturi agrarna naselja svoj zunanji videz, prevesem pa svojo gospodarsko strukturo. Počasi se spreminjajo v spalna naselja prebivalstva, ki je zaposleno v samem Celju ali bližnjem gospodarskem središču.

TABELA 6/1

POSESTNA STRUKTURA POSESTEV PO K.O. V OBČINI CELJE ZA LETO 1961

K.O.	I.		II.		III.		IV		V.		VI.		VII		s k u p a j	
	AB	%	AB	%	AB	%	AB	%	AB	%	AB	%	AB	%	AB	%
Arclin	25	23,5	28	26,5	9	8,5	14	13,3	13	12,3	6	5,6	11	10,3	106	100
Bezovica	1	4,4	3	13,0	3	13,0	3	13,0	4	17,4	1	4,4	8	34,8	23	100
Brezova	8	10,8	12	16,2	1	1,4	10	13,5	17	23,0	6	8,1	20	27,0	74	100
Bukovžlek	41	36,0	36	31,6	7	6,1	8	7,0	9	7,9	4	3,5	9	7,9	114	100
Celje	14	58,3	5	20,8	2	8,3	-	-	-	-	-	-	3	12,6	24	100
Čreškova	2	5,7	8	23,0	6	17,1	4	11,4	3	8,6	2	5,7	10	28,5	35	100
Dobrna	16	15,8	26	25,7	9	8,9	15	14,9	9	8,9	9	8,9	17	16,9	101	100
Dol	-	-	2	9,1	3	13,6	7	31,8	5	22,8	3	13,6	2	9,1	22	100
Goričica	3	15,8	6	31,6	1	5,3	3	15,8	1	5,3	-	-	5	26,2	19	100
Homec	3	5,3	20	35,0	3	5,3	9	15,8	12	21,0	5	8,8	5	8,8	57	100
Klanec	10	13,9	22	30,6	8	11,1	6	8,3	7	9,7	7	9,7	12	16,7	72	100
Košnica	18	22,0	23	28,0	5	6,1	9	11,0	5	6,1	6	7,3	16	19,5	82	100
Kresnike	15	27,8	16	29,6	1	1,9	9	16,7	4	7,4	3	5,5	6	11,1	54	100
Lemberg	6	9,2	13	20,0	9	13,8	10	15,4	12	18,5	5	7,7	10	15,4	65	100
Lipa	2	4,9	8	19,5	7	17,1	3	7,3	2	4,9	6	14,6	13	31,7	41	100
Lisce	2	6,1	11	33,3	5	15,2	5	15,2	4	12,0	1	3,0	5	15,2	33	100
Loka	7	8,8	34	42,5	8	10,0	15	18,7	7	8,8	4	5,0	5	6,2	80	100
Male Dole	1	1,6	10	16,1	11	17,7	8	12,9	10	16,1	3	4,8	19	30,8	62	100
Medlog	40	26,7	35	23,3	15	10,0	18	12,0	18	12,0	13	8,7	11	7,3	150	100

Tabela 6/2

K.O.	I.		II.		III.		IV.		V.		VI.		VII.		S k u p a j	
	AB	%	AB	%	AB	%	AB	%	AB	%	AB	%	AB	%	AB	%
Nova cerkev	15	16,9	21	23,6	14	15,7	14	15,7	14	15,7	5	5,6	6	6,8	89	100
Novake	2	4,4	10	22,2	3	6,8	8	17,8	8	17,8	4	8,8	10	22,2	45	100
Ostrožno	74	40,0	43	23,7	12	6,3	18	9,6	18	9,6	7	3,8	13		185	100
Podgorje	2	4,9	8	19,5	6	14,6	2	4,9	5	12,2	2	4,9	16	39,0	41	100
Prožin	11	13,8	20	25,0	9	11,3	10	12,4	14	17,5	8	10,0	8	10,0	80	100
Rožni vrh	-	-	5	40,0	8	16,0	7	14,0	15	30,0	3	6,0	12	24,0	50	100
Rupe	2	5,1	2	5,1	5	12,8	8	20,5	9	23,2	5	12,8	8	20,5	39	100
Socka	17	18,7	20	22,0	4	4,4	14	15,4	14	15,4	4	4,4	18	19,7	91	100
Sp.Hudinja	70	54,3	34	26,4	4	3,1	3	2,3	12	9,3	2	1,5	4	3,1	129	100
Svetina	4	5,0	14	17,5	2	2,5	5	6,3	12	15,0	7	8,7	36	45,0	80	100
Sv.Još	1	1,6	3	4,8	2	3,2	5	7,9	6	9,5	4	6,3	42	66,7	63	100
Sv.Jungert	10	14,3	12	17,1	6	8,6	12	17,1	15	21,4	4	5,7	11	15,8	70	100
Sv.Lovrenc	40	27,2	32	21,8	16	10,9	11	7,5	15	10,2	8	5,4	25	17,0	147	100
Tomaž	1	3,8	2	7,7	6	23,1	3	11,5	1	3,8	1	3,8	12	46,3	26	100
Škofja v.	64	36,0	57	32,0	11	6,2	16	9,0	19	10,7	5	2,8	6	3,3	178	100
Šmartno	5	9,1	12	21,8	5	9,1	8	14,5	9	16,4	3	5,5	13	23,6	55	100
Šmiklavž	19	18,8	19	18,8	9	8,9	21	20,8	9	8,9	2	2,0	22	21,8	101	100
Teharje	51	34,9	44	30,1	13	8,9	13	8,9	9	6,2	7	4,8	9	6,2	146	100
Tremerje	5	23,8	4	19,0	2	9,5	3	14,3	1	4,8	-		6	28,6	21	100

K.O.	I.		II.		III.		IV.		V.		VI.		VII.		S k u p a j.	
	AB	%	AB	%	AB	%	AB	%	AB	%	AB	%	AB	%	AB	%
Trnovlje	100	32,2	97	31,2	32	10,3	34	10,9	26	8,4	7	2,3	15	4,7	311	100
Verpete	4	6,0	9	13,4	5	7,5	7	10,4	11	16,4	5	7,5	26	38,0	67	100
Višnja vas	5	5,7	17	19,5	8	9,2	17	19,5	19	21,8	6	6,9	15	17,4	87	100
Vojnik	39	24,4	55	34,4	21	13,1	17	10,6	13	8,1	8	5,0	7	4,4	160	100
Zagrad	95	50,8	48	25,7	10	5,3	10	5,3	10	5,3	3	1,6	11	6,0	187	100
Zavrh	9	14,3	18	28,6	7	11,1	11	17,5	9	14,3	4	6,3	5	7,9	63	100
SKUPAJ	859	23,1	924	24,8	330	8,9	430	11,5	435	11,7	198	5,4	543	14,6	3725	

3. NEAGRARNE DEJAVNOSTI

Razmestitev gospodarskih in negospodarskih dejavnosti po teritoriju celjske komune je dokaj neenakomerna. Večina in največje gospodarske in negospodarske panoge so skoncentrirane v samem mestu Celju in bližnjih Štorah. Več gospodarskih in negospodarskih enot ima svojo lokacijo še v naseljih, ki ležijo ob cesti Ljubljana-Maribor. V ostalih krajih pa se uveljavljajo neagrarne gospodarske panoge le skromno.

Poleg Celja, kjer je bilo l. 1963 14 industrijskih obratov (barvna metalurgija, pet podjetij kovinsko-predelovalne industrije, dva obrata kemične industrije, 1 obrat za predelavo lesa, 3 tekstilni obrati, obrat živilske industrije, obrat gradbenega materiala in grafične industrije) je v Štorah še velika železarna. Poleg industrije gradbenega materijala sta še v Celju dve večji gradbeni podjetji. Na jugu občine v Pečovniku je industrijski obrat gradbenega materiala, v bližnjem Bukovžlaku prav tako manjše industrijsko podjetje gradbenega materiala. Večji industrijski obrat je edino le še v Škofji vasi (tekstilna tovarna). Razvidno je, da je vsa industrija skoncentrirana v Celju, Štorah in njuni neposredni bližini (Karta 23: Opremljenost naselij v občini Celje l. 1963).

Tako družbena kakor privatna obrt je za razliko od večjih industrijskih obratov dokaj enakomerno razširjena na celotnem ozemlju občine Celje pa čeprav je njena koncentracija v osrednjem delu najmočnejša. V samem Celju je bilo l. 1963 31 družbenih obrtnih delavnic in 191 privatnih obrtnikov, ostali kraji občine Celje imajo občutno manj družbene in privatne obrti. Štore, Vojnik po 2 družbeni obrtni delavnici in Medlog, Lava, Strmec, Frankolovo po eno. Privatna obrt je raztresena po vsej celjski občini, toda v večini krajev ne pomeni mnogo. Več privatnih obrtnikov je v Vojniku (10), Trnovljah in Teharjih (6), Zg. Hudinji (4), Štorah, Prožinski vasi, Ostrožnem in Arclinu po 3. Še 26 drugih naselij občine Celje ima po eno ali dve obrtni delavnici. Vse obrtne površine so zavzemale v celotni občini Celje 12.376 m². Če računamo, da je bilo leta 1963 v celjski občini 54.000 prebivalcev, so te površine, ki jih uporablja obrt, dokaj skromne. (Tabela 7)

TABELA 7

OBRTNE POVRŠINE LETA 1963 V OBČINI CELJE

Mesto - naselje	Število prebivalcev	Obrtne površine m ²
Celje	34.000	9.864
Frankolovo	1.300	288
Dobrna	1.600	305
Medlog	920	84
Ostrožno	1.960	235
Šmarjeta	720	-
Vojnik	2.938	346
Kompole	950	40
Ljubečna	1.550	344
Svetina	261	20
Tremerje	114	-
Trnovlje	2.039	150
Teharje	1.391	150
Šmartno v R.d.	877	60
Strmec	526	40
Socka	684	35
Škofja vas	600	130
Zagrad	1.000	85
Arclin	500	200
Skupaj	54.000	12.376

Trgovska mreža je dokaj enostransko razvita. Prav kakor pri ostalih gospodarskih in negospodarskih panogah, tudi tukaj močno prednjači samo mesto Celje s 155 specializiranimi in nespecializiranimi trgovinami in s 4 večjimi veletrgovskimi podjetji. Specializirane trgovine imajo še Štore 2, Trnovlje 4, Dobrna 3, Vojnik 2 ter Ljubečna in Škofja vas po 1. Ostalih trgovin z mešanim blagom pa je v občini Celje še 17.

Leta 1963 je imela trgovska mreža v celjski občini 8.994 m² površin prodajnega prostora in 4.926 m² skladiščnega prostora. Od tega pa je več kot polovica ali 5.589 m² prodajnega in 2.926 m² skladiščnega prostora odpadlo na specializirane trgovine samega Celja. Od ostalih 3.405 m² prodajnih in 2.017 m² skladiščnih površin je odpadlo na nespecializirane trgovine mesta Celja še 2.496 m² prodajnih in 1.364 m² skladiščnih površin. Te številke nam kažejo izredno koncentracijo v samem Celju in razmeroma slabo razvito trgovsko mrežo v ostalih delih občine Celja. V podkrepitev tej trditvi naj navedem še en podatek. V letu 1963 je bilo v celjski občini zaposlenih 164 prodajalcev, od tega jih je bilo zaposlenih v celjskih trgovinah 137 (77 v specializiranih in 60 v nespecializiranih). Le 27 prodajalcev je prodajalo blago po drugih krajih občine.

(Tabela 8)

Gostinstvo je v občini Celje za razliko od trgovske mreže dobro razvito. Leta 1963 je bilo v občini Celje 35 gostiln privatnega in družbenega sektorja, 12 restavracij in 2 hotela. Večina restavracij (8), kakor tudi oba hotela sta v samem Celju, medtem ko so privatni gostinski obrati skoraj v vsakem večjem naselju.

Upravne službe so skoncentrirane v samem Celju. Tu so poleg sedeža občinske skupščine še občinsko sodišče, sedež službe za varnost in red ter nekatere ostale centrale upravnih služb. Drugi večji kraji občine Celje imajo sedeže krajevnih uradov ter postaje Ljudske milice. Krajevni uradi so v Svetini, Štorah, Trnovljah, Ljubečni, Vojniku, Strmcu, Šmartnem v Rožni dolini, Frankolovem in Dobrni. Postaje Ljudske milice pa so

TABELA 8

TRGOVSKE - POSLOVNE POVRŠINE OBČINE CELJE V LETU 1963

Mesto-naselje	Število prebiv. 1964	Štev. prodaj. pr. dajal- cev	Prodaj. površine m ²	Skladiščn. površine m ²	Skupne posl. p. 1964 m ²	Poslov. površin. m ² /1 preb.
Celje	34.000	60	2496	1364	3860	0,113
Frankolovo	3.300	1	30	56	86	0,066
Dobrna	1.600	4	160	49	209	0,130
Medlog	920	-	-	-	-	-
Ostrožno	1.960	2	41	44	85	0,043
Šmarjeta	720	1	18	23	41	0,056
Vojnik	2.938	4	191	127	318	0,106
Kompole	950	-	-	-	-	-
Ljubečna	1.550	1	42	30	72	0,046
Svetina	261	1	20	15	35	0,134
Tremerje	114	-	-	-	-	-
Trnovlje	2.039	3	69	43	112	0,054
Teharje	1.391	2	92	42	134	0,096
Šmartno v R.d.	877	1	23	25	48	0,054
Strmec	596	2	67	58	125	0,209
Socka	684	1	20	20	40	0,058
Škofja vas	600	2	65	54	119	0,198
Zagrad	1.000	1	36	33	69	0,069
Arclin	500	1	35	34	69	0,138
S K U P A J	54.000	87	3405	2017	5422	0,100
Special.trgovine Celje	54.000	77	5589	2926	8.515	0,157
		164	8994	4943	13937	

razen v Celju še v Štorah, Vojniku in Dobrni.

Za zdravstveno službo lahko mirno trdimo, da je dokaj enostransko organizirana. Razen Celja, Dobrne in Vojnika imajo le še Štore zdravstveno postajo. V Dobrni so poleg zdravstvene postaje še zdravilišča in okrevališča, v Vojniku pa zdravstveni dom za alkoholike in duševno bolne. Samo Celje ima poleg bolnišnic še dva zdravstvena domova, 5 ambulant, zavod za invalide in zavod za socialno zavarovanje. Tako slabo razvito zdravstveno službo občuti najhuje prebivalstvo hribovskih najodročnejših naselij, saj imajo prebivalci nekaterih naselij po nekaj ur hoda do bližnjega zdravnika (Brdce).

Nekoliko boljše je z razmestitvijo šol in ostalih kulturnih dejavnosti. Nepopolno osemletko ima razen Celja še 9 naselij, popolne osemletke pa imajo Štore, Leskovec, Vojnik, Frankolovo in Dobrna. V mestu Celju je poleg nepopolnih osemletk še 5 popolnih, 6 strokovnih šol (1 je tudi v Štorah), 6 šol druge stopnje in šola za odrasle. Prav tako je v Celju dobro razvita tudi ostala kulturna dejavnost.

Skoraj ves promet se odvija z avtobusi. Povezavo z mestom Celjem po železniški progi imajo le Štore. Avtobusni promet je solidno organiziran, toda kljub temu so nekateri kraji še po več ur oddaljeni od rednih prometnih zvez ali pa so prometne zveze le občasne - sezonske.

Kljub nekaterim pomanjkljivostim so gospodarske in negospodarske panoge razmeroma dobro razvite v občini Celje. Za vse pa je značilna koncentracija v samem mestu Celju in njegovi najožji okolici. Ta koncentracija se je začela že dokaj zgodaj in je po drugi svetovni vojni dosegla še močnejši razmah. Z napredkom industrije ter obenem z razmahom drugih gospodarskih dejavnosti je naraslo obenem tudi število zaposlenih v velikih in malih industrijskih centrih. Leta 1953 beležimo 7.373 ljudi zaposlenih v industriji, leta 1961 pa že 8.039 zaposlenih. V razdobju osmih let je število zaposlenih torej naraslo (vzeto absolutno) za 666 ljudi. Ta porast številčno prikazujejo tabele 9 in 10 s podatki o dnevni migraciji zaposlenih v industriji v letih 1951 in 1961 z vidika kraja

zaposlitve in vidika stalnega bivališča, grafično pa ga ponazarjata karti 24 in 25 vplivnega območja Celja in sosednjih industrijskih centrov glede na migracijo industrijske delovne sile v letu 1951 in letu 1961.

Razmerje med žensko in moško delovno silo zaposlenih v industriji nam kaže, da je v industriji zaposlena pretežno moška delovna sila. Tako je bilo leta 1951 zaposlenih 4.612 moških in 2.761 žensk, leta 1961 pa je bilo zaposlenih v industriji celotnega teritorija občine Celja 5.050 moških in 2.989 žensk. Število moških, zaposlenih v industriji, se je v razdobju 1951-1961 povečalo za 438, število zaposlenih žensk pa le za 228, kar je skoraj za polovico manj.

Priliv nove delovne sile v industrijo in druge gospodarske panoge ter upravne službe odkriva proces, ki nikakor ni nov, a se je v razdobju 1951-1961 močno stopnjeval. To je proces dnevne migracije prebivalstva iz kraja njegovega bivališča na delo in dnevnega vračanja domov. Ta proces, ki ga lahko opazujemo skoraj v vseh večjih centrih, sproža tudi drugega - doseljevanje v sam industrijski center, na njegovo obrobje ali bližnjo okolico. S širjenjem gravitacijskega območja samega industrijskega centra, z dotokanjem nove delovne sile in z njeno dnevno migracijo se nedvomno spreminja tudi lice pokrajine. V nekoč ali še do nedavnega popolnoma agrarna področja prodira proces urbanizacije, ki se kaže tako v zunanji podobi pokrajine kakor tudi v populacijskih spremembah.

V industrijskih centrih Celja in Štor zasledimo prav vse te procese; v nekaterih elementih se le-ti toč javljajo še močnejše kakor drugod v Sloveniji. Pripomniti moramo, da obravnavamo mesto Celje in Štore ločeno, čeprav že sedaj obe naselji tvorita eno gospodarsko enoto. Razvojne tendence bodo že v bližnji prihodnosti še močnejše povezale za sedaj še na presledke ločeni naselji.

Gravitacijsko območje močno industrializiranega Celja je bilo leta 1951 še dokaj skromno. Obsegalo je pretežno nižinski svet, na jugu ob Savinji nekako do Tremarja, na severu ravninski del do Šmartnega, ob prometno ugodnih poteh do

Frankolovega in ob dolini Huđinje. Proti zahodu je bilo leta 1951 gravitacijsko območje Celja izredno majhno. Meja med gravitacijskima območjema Žalca in Celja je ostro ločena; mnogo bližja Celju kakor Žalcu.

Štore kot drugi izrazito industrijski center so že leta 1951 imele tendenco da razširijo svoje gravitacijsko območje na vzhod, to je na Kozjansko. Ustvarile so si novo zadelje - Šmarje, ki je že leta 1951 bilo nekakšen otok gravitacije Štor in deloma tudi Celja. Podoben otok se je ustvaril tudi v bližini Sopote.

Slika gravitacijskega območja obeh industrijskih centrov Celja in Štor se je v desetih letih močno spremenila. Celje in Štore sta s svojo naraščajočo industrijo in drugimi gospodarskimi in negospodarskimi dejavnostmi pritegnila prebivalstvo širše, do tedaj še skoro popolnoma agrarne okolice. Tako seže vpliv Celja in Štor leta 1961 močno proti vzhodu in jugovzhodu. Gravitacijski otok Šmarje se združi s celotnim gravitacijskim območjem, tako da seže dnevna migracija delovne sile v Celje in domov celo do Jurkloštra. Gravitacijsko območje se je razširilo tudi na sever, le zahodna meja, to je meja med Žalcem in Celjem, je ostala ista.

Povečanje gravitacijskega območja Celja in Štor so spremljali procesi, ki so preoblikovali, oziroma še preoblikujejo pokrajino. S procesi in dogajanjem samimi so tesno povezani premiki prebivalstva, spreminjanje njegove kvalifikacije in prehajanje iz agrarnih v neagrarne poklice. Vsa ta dogajanja, ki se neposredno med seboj prepletajo, so le posledica jačanja vpliva Celja, Štor in še nekaterih satelitskih krajev. Hitra rast delovne sile, ki dnevno migrira v Celje, Štore in še v nekatere kraje občine Celje, je bistveno vplivala na spremembo demografske strukture, spremembo strukture prebivalstva po panogah gospodarske dejavnosti in ne nazadnje tudi spremembo fiziognomije naselij.

4. NASELJA IN NJIHOVA VPLIVNA OBMOČJA

Z izdajo zakona o rednih štetjih leta 1869 je bilo točno določeno, v kakšnih razdobjih naj se vrši poleg popisa prebivalstva še popis hiš. V vseh popisih t.j. 1869, leta 1880, 1890 in 1900 ter 1910 smo dobili podatke za število hiš. Popisa 1921 zaradi netočnosti nismo upoštevali.

V prvem obdobju od 1869 do 1880 imata največji napredek v številu hiš kat.občini Trnovlje 28,7% in Rožni vrh 27,6%, za tem imajo porast nad 10% kat.občine Dol 12,4%, Lemberg 16,6%, Sv.Jungert 14,7%, Arclin 10,3%, Spodnja Hudinja 15,3% in Teharje 10,3%. Nasprotno je opaziti precejšnje nazadovanje pri kat.občini Zavrh 29%, Zagrad 20,7%, Podgorje 16,3%, Rupe 18,7%, Lipa 10,5%, enako tudi pri kat.občinah Novake 3,2%, Sv.Miklavž 3,5%, Košnica 1,9%, Tremerje 7,4% in Sv.Lovrenc 5,2%. Pri ostalih kat.občinah opazimo majhen napredek ali pa stagnacijo (Sv.Tomaž, Vojnik-trg, Vojnik-okolica, Šmartno, Lisce, Goričica in Svetina).

Dokaj vidne spremembe so bile v naslednjem obdobju 1880 do 1890. Kat.občina Zavrh ima velik porast 49%, medtem ko je v prejšnjem desetletju nazadovala, enako Homec 22,9% porasta, Rupe 26,5%, Sv.Jungert 101,6%, Celje 22,6% in Košnica 26,4%. Izredno nazaduje Rožni vrh 11,1%, Nova cerkev 27,1%, Kresnike 26,1% in Sv.Lovrenc 45%.

V naslednjem desetletju se izredno dvigne število hiš v kat. občini Kresnike in to kar za 64,2%, v Spodnji Hudinji za 71,7%, Sv.Lovrenc 32,9%. Nazadujejo le tri občine in to le za malenkost: Rupe za 2,5%, Košnica za 9,8%, Trnovlje 3,5%. Pri ostalih kat.občinah to obdobje ni prineslo velikih sprememb.

Od leta 1900 do 1910 spet ni velike spremembe v številu hiš v kat. občini Celje. Nad 20% se zveča število hiš pri kat.občinah Rupe 26,5%, Lisce 26,7%, Zagrad 22,9% in Teharje 20,7%. Stagnirale so v procentu hiš občine Zavrh, Socka, Verpete, Rožni vrh, Lemberg, Bezovica, Šmartno in Tremerje. Svetina je nazadovala za 1%, Sv.Miklavž za 3,5%, Čreškova 5,5%,

Lipa 4,6%, Dol 5,1%, Novake 1,6%, Male Dole 6,4% in Sv.Tomaž za 11%.

Razdobje med 1910 in 1931 je prineslo v večini kat. občin nazadovanje. Najbolj so nazadovale Male Dole 49,3%, Rupe 38,8%. Nad 10% zmanjšanja števila hiš opazimo v občinah Klanec 17,9%, Zavrnh 20%, Novake 17,6%, Lemberg 11,8%, Sv. Jungert 10,8%, Sv.Lovrenc 15,9% in Svetina 10,9%. Na drugi strani nikjer ne opazimo tolikšnega napredka, kot pa nazadovanja. Največji napredek je 60,6% v kat.občini Spod.Hudinja, Zagrad, 32,9%, nato 26,1% v občini Teharje in 25,6% v občini Kresnike. Katastrske občine Bukovžlak, Lisce, Celje, Trnovlje, Škofja vas, Sv.Tomaž imajo nad 10% porasta, ostale kat.občine pa manjši ali neznamenit porast hiš.

Prvo povojno štetje prebivalstva in hiš leta 1948 je pokazalo, da se je občutno znižalo število hiš. Izreden padec števila hiš je v kat.občinah Čreškova 37,5%, Dol 31%, Sv.Tomaž 44,4%, Vojnik-okolica 27,8%, Sv.Jungert 22,8%, Homec 23,3% in Prožin 29%. V tem obdobju je vidno nazadovanje več kot v polovici kat.občin. V ostali polovici, kjer je prišlo do zvišanja števila hiš, ta dvig ni velik. Le v kat.občinah Škofja vas 48,5%, Sv.Miklavž 44,8%, Ostrožno 47% in Medlog 31,7% ter Košnica 33,3% je prišlo do nekoliko večjega napredka, medtem ko je povsod drugod dvig komaj zaznaven.

Takoj za tem obdobjem, to je v letih 1948 do 1953 se zopet opazi nazadovanje. Posebno visoko se dvigne delež hiš v občinah Zagrad 46,1%, Rupe 57,5%, Vojnik-trg 69,8%, Kresnike 43,8%, Škofja vas 35,3%, Dol 37,9%, Lipa 28,1% in Teharje 25%. Nad 10% porasta je opaziti še v kat.občini Vojnik-okol.22%, Arclin 15%, Višnja vas 13,9%, Nova cerkev 13,1%, Dobrna 13,4%, Socka 12,3%, Spod.Hudinja 15,7%, Ostrožno 19,4%, Celje 13,5%, Sv.Lovrenc 11,4%. Padec v % hiš vidimo pri kat.občinah Klanec 2,2%, Verpete 12,8%, Loka 6,7%, Lemberg 4,4%, Bezovica 13,7%, Tremerje 23%, Goričica 6% in Svetina 10%. (Karta 26:Številčno gibanje hiš po neseljih občine Celje v obdobju 1869-1961)

Za zadnje razdobje opazovanja rasti hiš v občini Celje smo izdelali še posebno karto rasti hiš med leti 1953 in 1961 (Karta 27:Občina Celje rast števila hiš med leti 1953-1961 po k.o.). Obe modri barvi označujeta padec rasti hiš, rumena barva prikazuje stagniranje, obe rdeči rast hiš. V 17 katastrskih občinah je indeks rasti nad 110. Večina teh katastrskih občin leži v ravninskem predelu Celja in v njegovi neposredni bližini. Izjemi sta le katastrski občini Zavrhnica in Verpete. Razmeroma močna rast je še v katastrskih občinah Zagrad, Arclin, Nova cerkev. Pri ¹⁴k.o. smo opazili stagnacijo ali le minimalen porast števila hiš. Poleg katastrskih občin, ki leže na hribovitem prehodnem področju, kažeta stagnacijo tudi obe katastrski občini Vojnik in Dobrna, kjer v ostalih-prejšnjih letih nenehno narašča število hiš. Občuten padec hiš pa je zabeležen v devetih katastrskih občinah, predvsem v tistih, ki ležijo na severnem prometno odmaknjenem in hribovitem delu občine Celje, torej tam, kjer je vpliv samega mesta Celja in njegovega naglega razvoja ter živahnega gospodarskega udejstvovanja občutno zmanjšan ter ponekod komajda opazen. Presenetljiv je padec rasti hiš v katastrski občini Medlogu in Ostrožnem, ki sta le malo oddaljeni od Celja, in pri katerih v vseh letih opazujemo nenehno in hitro rast hiš.

Primerjava rasti prebivalstva in rasti hiš

Primerjava rasti prebivalstva in rasti števila hiš je zanimiva predvsem z vidika vpliva rasti prebivalstva na razvoj naselij.

V Celju in njegovem najožjem obrobju (Miklavžev hrib, Zavodna, Čret, Ložnica, Lava, Nova vas, Spodnja in Zgornja Hudinja in Celje) je prebivalstvo v prvem razdobju 1869 do 1880 naraslo za 19,7%, število hiš pa za 6,2%. V ostalem področju občine pa je prebivalstvo padlo za 0,6%, število hiš pa naraslo za 4,1%. V desetletju 1880 do 1890 je porast prebivalstva v Celju 15,7%, porast hiš pa 10,6%, medtem ko je v ostalem predelu prebivalstvo naraslo za 7,8%, število hiš za 5%. Od leta 1890 do 1900 je v Celju za 15,6% naraslo prebivalstvo, število

hiš za 19,8%. V področju izven Celja pa za 6,7%, število hiš za 8,8%. V desetletju 1900 do 1910 je porast prebivalstva v mestu 13,8%, hiš za 13,6%, ostali predeli pa imajo 5,7% porasta v prebivalstvu, število hiš pa poraste za 5,4%. V dolgotrajnem obdobju od 1910 do 1931 je prebivalstvo naraslo v mestu za 13,8%, število hiš pa za 28,2% (1933-1937) na podeželju prebivalstvo naraste za 7,5%, število hiš pa za 0,5%. Od leta 1931 do 1948 se poveča prebivalstvo v Celju za 56,4%, število hiš za 14,9%, v ostalem področju pa 11,4% in število hiš za 1,3%. V obdobju 1948 do 1953 se poveča število prebivalstva v mestu za 14,6%, število hiš za 38,1%, na podeželju pa prebivalstvo naraste za 3,3%, število hiš pa za 10,8%.

In če primerjamo hriboviti in nižinski del podeželja, opazimo naslednje: da je v hribovitem delu število prebivalstva sprva padlo za 1,7%, potem počasi naraščalo, od leta 1948 do 1953 naraslo za 1,5% in v naslednjem obdobju do 1961 leta naraslo za 4,9%. Število hiš je do 1910 naraščalo v vsakem obdobju za povprečno 4,9%, nato pa do 1948 padlo za povprečno 3%, potem zopet naraslo za 5,5% do leta 1953 in kaže med leti 1953 in 1961 ponoven padec. Nasprotno pa je v ravninskem delu podeželja prebivalstvo naraščalo v posameznih obdobjih povprečno za 6,3% do leta 1910, od 1910 do 1931 je naraslo za 12,9%, do 1948 za 18,5%, od 1948 do 1953 pa za 6%. Število hiš je počasi naraščalo, v posameznih obdobjih za povprečno 7%. Od leta 1910 do 1933 je naraslo za 9,7%, od 1933-37 do 1948 za 10,9% in do 1953 za 20,9%. V zadnjem to je obdobju med leti 1953 in 1961 pa je naraščanje števila hiš v ravninskem predelu še močnejše.

Vplivna območja naselij

Naselja s svojimi gospodarskimi in negospodarskimi funkcijami vplivajo na odvijanje življenja v svoji neposredni okolici. V celjski občini je najmočnejši usmerjevalec in gonilec življenja celotne komune mesto Celje. V Celju so zastopane skoraj vse gospodarske in negospodarske panoge, ki posredno ali neposredno vplivajo na razvoj celotne občine. Lahko trdimo, da velik del občine Celje gravitira in je odvisen od samega

razvoja in gospodarskega napredka mesta Celja, kakor je obenem tudi odvisen razvoj samega mesta od razvoja svojega zaledja, svoje bližnje in daljnje okolice. Poleg samega mesta Celja so se v tako obširnem področju kot je občina Celje izoblikovali že prejšnji razvojni dobi manjši gravitacijski centri z večjimi ali manjšimi vplivnimi območji. Centri, ki imajo več ali manj gospodarskih in negospodarskih panog. Okoli teh centrov so se izoblikovala vplivna območja, katerih meje pa so nestalne in se v mnogih primerih medsebojno prepletajo, tako, da jih je težko načrtovati. Poleg gospodarskih faktorjev igrajo pri izoblikovanju vplivnih območij, manjših ali večjih, močnejših ali šibkejših, razmeroma važno vlogo tudi prirodni činitelji. Toda prav ti pomenijo, predvsem z napredkom prometnih sredstev in z vse boljšo in hitrejšo povezanostjo večjih in manjših centrov, tako v vsej Sloveniji kakor tudi na teritoriju same celjske občine, vedno manj.

Tako so se poleg največjega gravitacijskega vplivnega območja Celja izoblikovale v občini Celju še manjše regije takozv. mikroregije in submikroregije. Če zanemarimo vpliv Celja na celotno občino, lahko razdelimo ozemlje komune na štiri mikroregionalne enote: celjsko z mezocentrom Celje, mikroregijo Štor z mikrocentrom Štoremi, vojniško z mikrocentrom Vojnikom in dobrniško mikroregijo z mikrocentrom Dobrno. Površinsko največja in najmočnejša je celjska mikroregija, ki obsega predvsem centralni nižinski del občine. V tej mikroregiji se je izoblikovalo šest manjših submikroregij s svojimi submikrocetri nižje ali srednje stopnje. V mikroregiji Štor imamo dve submikroregiji, v vojniški mikroregiji 5, medtem ko se v dobrniški mikroregiji ni izoblikovalo nobeno posebno manjše vplivno območje. Gravitacijska območja submikrocentrov so površinsko dokaj različna, obenem pa se medsebojno močno prepletajo. Za opredelitev vplivnih območij submikrocentrov smo pri naših raziskavah vzeli le 3 najosnovnejše pokazatelje: kratkoročni nakupi, odhajanje otrok v šolo z do 4 razredi in v šolo z do 8 razredi. Že pri teh treh pokazateljih se izluščijo posamezna vplivna območja, vendar nam obenem že ti trije pokazatelji v mnogih primerih kažejo prepletanost pa tudi

šibkost manjših vplivnih področij (Karta 28: Centralna naselja in vplivna območja v občini Celje leta 1963.- Material za karto je pripravil Urbanistični inštitut.) Posebno močno je prepletanje v ravninskem delu, kjer so meje mikroregij velikokrat le navidezne in kažejo le določeno stopnjo gravitacije, medtem ko je dejansko najmočnejša gravitacija v samo Celje, ki pa je na priloženi karti zabrisana. Tudi jakost posameznih submikrocentrov je različna, saj težko govorimo o vplivnem območju submikrocentra nižje stopnje, ki ima n.pr. samo nepopolno osnovno šolo (naselje Šešnjica). Prav tako so trgovine za kratkoročne nabave, pa čeprav večinoma z mešanim blagom, premajhen pokazatelj dejanske moči posameznih centrov in obsežnosti njihovega vplivnega območja. Posebno ob povečanju števila prometnih sredstev in ob izboljšanju prometnih poti ter s tem skrajšanjem časovne oddaljenosti posameznih naselij od manjših centrov ter le-teh od večjih in samega Celja je težko govoriti o kakih večjih vplivnih področjih manjših submikrocentrov.

Glavne ugotovitve raziskave

V tem zaključnem poglavju naj omenimo le nekaj osnovnih potez, ki so nas vodile pri geografski analizi celotnega ozemlja občine Celja. Težišče raziskav je bilo predvsem posvečeno družbenogeografskim analizam in je bilo usmerjeno tako, da smo iz razpoložljivih in zbranih statističnih materialov vsaj delno prikazali družbene značilnosti teritorija občine Celja na eni strani in razlike med nižinskim in hribovitim področjem na drugi. Ob koncu bi se radi omejili prav na označitev teh zadnjih in ponovno podčrtali nekatere značilnosti enega in drugega področja občine Celje. Pri tem bomo zavestno zanemarili našo prejšnjo razdelitev (na ravninski del, ožjo okolico Celja in področje ob cesti Ljubljana-Maribor, na prehodni pas ter na hribovito ozemlje). Skušali bomo prikazati le razlike med hribovitim področjem in centralnim delom občine

Celje.

Proces industrializacije in z njim povezano napredovanje urbanizacije je v obeh področjih dokaj različen, pravilneje povedano, se kaže v drugačnih oblikah, pa čeprav so njihuni učinki več ali manj podobni. Razmeroma močna koncentracija neagrarnih gospodarskih in negospodarskih panog v ravninskem osrednjem delu občine, je eden izmed glavnih in najmočnejših povzročiteljev razlik med nizkim in hribovitim svetom, razlik med življenjem prebivalcev enega in drugega področja občine Celja. Mesto Celje je tako neposredno kot posredno usmerjevalec celotnega razvoja in življenja občine Celja. Njegov vpliv se ne konča ob prenehanju ravninskega sveta, ampak sega tudi med hribovite predele.

Še pred drugo svetovno vojno je bil ta vpliv razmeroma skromen in v večini primerih omejen na osrednji del vzhodnega dela Celjske kotline. Velik del sedanjih funkcij mesta so upravljala manjša centralna naselja kot Vojnik, Dobrna, itd. Dnevno potovanje delovne sile je bilo v tem času skromno in njen teritorialni obseg skrčen na ožje obrobje samega mesta. Pa ne samo industrija, tudi ostale neagrarne panoge so bile skromno zastopane tako v samem mestu Celju, kakor tudi v ostalih krajih. Razlike med ravninskimi in hribovitimi področji so bile v večini primerov le minimalne ali pa jih skoraj ni bilo. V povojni dobi posebno pa v razdobju med letom 1953-1961 pa so se razlike v načinu življenja in v načinu gospodarjenja ravninskega in izrazito hribovitega področja močno povečale. Možnost zaposlitve v neagrarnih panogah je v marsikaterem ravninskem naselju skoraj popolnoma spremenila način življenja tamkajšnjega prebivalstva, v mnogih primerih pa spremenila tudi njegovo podobo. Mnogo boljša prometna povezanost predvsem pa porast števila prometnih sredstev je približala oddaljenejša naselja. Ker so se obenem povečale zaposlitvene možnosti, je prebivalstvo osrednjega pa tudi ostalega nižinskega sveta občine Celje v veliki meri zapustilo agrarne poklice, obenem pa še obdržalo svoja posestva. Tako stanje je za večino ravninskega dela celjske občine značilno. Mešana struktura nekdanj kmečkih gospodarstev je prav v tem delu najizrazitejša.

V hribovitem svetu predvsem severnega dela celjske občine je ta proces prehajanja prebivalstva iz agrarnih v neagrarne poklice in pri tem ostajanja na zemlji, dokaj manjši. Obenem z zaposlitvijo v neagrarnih poklicih, torej s spremembo poklicne strukture, se je začela spreminjati tudi zunanja podoba naselja. V do nedavnega agrarnih naseljih se zaradi spreminjanja poklicne strukture pojavi tudi za ta naselja nov tip hiše ali pa se z adaptacijami spreminja podoba starega kmečkega doma. Tako spreminjanje je najmočnejše prav v nižinskem svetu, medtem ko je v hribovskih prometno slabo povezanih naseljih ta pojav skoraj neznaten, ponekod pa še popolnoma tuj.

Najoddaljenejša hribovska naselja in področja samotnih kmeti, Paškega Kozjaka in Stenice so v povojnem razdobju le malo spremenila svojo poklicno strukturo, skoraj nič pa zunanjo podobo. Prebivalstvo tega severnega in njemu južnega področja katastrske občine Svetine se ob spremembi poklica odseljuje v bližino zaposlitvenih centrov v veliki meri v bližino ali v samo mesto Celje. To prebivalstvo ne ostaja kakor prebivalstvo ravninskega sveta na svojih prejšnjih domovih. Prav zato je v teh krajih odstotek kmečkega prebivalstva velik, v zadnjih letih pa se ponekod še povečuje, saj ostaja v teh hribovskih naseljih le kmečki živelj.

Analiza dosedanjega razvoja je pokazala precejšnjo stopnjo centralnega usmerjanja gospodarskega razvoja, ki pa v zadnjem času prehaja v bolj decentralizirano gospodarjenje, ki daje večjo samostojnost in pristopnost lokalnim činiteljem. Ne smemo prezreti, da je kmetijstvo na dosedanji stopnji tehničnega razvoja oddalo že dobršen del svojih viškov delovne sile, industrializacija pa prehaja v bolj umerjen razvoj. Lahko računamo, da se bo na hribovitih področjih, kjer zaradi pomanjkanja strojev ali pa zaradi velike strmine ni močna uporaba le-teh, kmetijski prostor še naprej krčil. Zato se bo moralo posvetiti več pozornosti smotrnemu gospodarjenju na ravnih, za kmetijstvo ugodnih zemljiščih, posebno pozornost pa bo treba posvetiti tistim zemljiščem, ki leže neposredno ob samem mestu Celju in ob nekaterih manjših centrih.

Če bomo hoteli proces urbanizacije in razporeditev prebivalstva v prihodnje načrtno usmerjati, bomo morali posvetiti posebno pozornost prostorom za nove lokacije industrije in obenem prostorom za nove gradnje stanovanj. Težko je podrobneje domnevati, ali točneje nakazati tendence populacijskega razvoja ter nadaljnji razvoj urbanizacije, če ne razpolagamo z ustreznimi podatki za celotno Slovenijo, s podatki in analizami tako populacijske in ekonomske narave. Nakazovanje procesov in dogajanj vnaprej otežuje tudi izredna dinamika zadnjih let, ki nosi v sebi nesorazmerja med razporeditvijo prebivalstva, njegovo poklicno strukturo, ekonomiko in obenem oblikovanjem fiziognomije pokrajine. Za uspešno ugotavljanje razvoja in načrtovanje bodo še potrebna zelo podrobna proučevanja posameznih elementov in procesov, kakor tudi proučevanje njihovih medsebojnih prepletanj.

12. Delovna razporeditev delavstva po k.o.v. občini Celje leta 1963
13. Delovna razporeditev delavstva po k.o.v. občini Celje leta 1954
14. Izredni del v k.o.v. Celje za leta 1954 in 1955
15. Izredni del v k.o.v. Celje za leta 1956 in 1957
16. Izredni del v k.o.v. Celje za leta 1958 in 1959
17. Izredni del v k.o.v. Celje za leta 1960 in 1961
18. Izredni del v k.o.v. Celje za leta 1962 in 1963
19. Delovna razporeditev delavstva po načinih dela v k.o.v. občini Celje 1961
20. Delovna razporeditev delavstva (živina) po k.o.v. občini Celje leta 1961
21. Vpliv na razvoj kmetijskih gospodinjstev v občini Celje leta 1961
22. Vpliv na razvoj kmetijskih gospodinjstev v občini Celje leta 1961
23. Opremljenost kmetij v občini Celje leta 1963
24. Vpliv na razvoj Celje in sosednjih industrijskih centrov glede na integracijo industrijske delovne sile leta 1961
25. Vpliv na razvoj Celje in sosednjih industrijskih centrov glede na integracijo industrijske delovne sile leta 1961

SEZNAM KART

1. Število prebivalstva po naseljih za leto 1880
2. Število prebivalstva po naseljih za leto 1890
3. Število prebivalstva po naseljih za leto 1900
4. Število prebivalstva po naseljih za leto 1910
5. Število prebivalstva po naseljih za leto 1931
6. Število prebivalstva po naseljih za leto 1948
7. Število prebivalstva po naseljih za leto 1953
8. Število prebivalstva po naseljih za leto 1960
9. Občina Celje rast števila prebivalstva med leti 1953-1961 po k.o.
10. Aktivno prebivalstvo po panogah gospodarske dejavnosti za leto 1953 v občini Celje
11. Aktivno prebivalstvo po panogah gospodarske dejavnosti za leto 1961 v občini Celje
12. Delež zemljiških kategorij po k.o.v občini Celje leta 1963
13. Delež zemljiških kategorij po k.o.v občini Celje leta 1826
14. Izraba tal v k.o. Sv.Jošt za leti 1826 in 1963
15. Izraba tal v k.o.Svetina za leti 1826 in 1963
16. Izraba tal v k.o.Vojnik za leti 1826 in 1963
17. Izraba tal v k.o.Tremarje za leti 1826 in 1963
18. Izraba tal v k.o. Teharje za leti 1826 in 1963
19. Delež zemljiških kategorij po načinu izrabe v k.o.občine Celje 1.1960
20. Delež GNŽ (glav normalne živine) po k.o.v občini Celje leta 1960.
21. Gospodarska struktura gospodinjstev v občini Celje leta 1963
22. Posestna in gospodarska struktura gospodinjstev z nad lo ari zemljišča v občini Celje po k.o.leta 1961
23. Opremljenost naselij v občini Celje leta 1963
24. Vplivna območja Celja in sosednjih industrijskih centrov glede na migracijo industrijske delovne sile leta 1951
25. Vplivna območja Celja in sosednjih industrijskih centrov glede na migracijo industrijske delovne sile leta 1961

26. Številčno gibanje hiš po naseljih občine Celje v obdobju 1869-1961
27. Občina Celje rast števila hiš med leti 1953 - 1961 po k.o.
28. Centralna naselja in vplivna območja v občini Celje leta 1963.

SEZNAM TABEL

- o. Struktura aktivnega prebivalstva v letih 1953 in 1961 v občini Celje
1. Struktura prebivalstva po panogah dejavnosti za leto 1953 v občini Celje
2. Struktura prebivalstva po panogah dejavnosti za leto 1961 v občini Celje
3. Izraba kmetijskih površin po skupinah kultur v k.o.občine Celja leta 1960
4. Število živine v celjski občini po k.o.za leto 1960
5. Gospodarska struktura gospodinjstev v občini Celje za leto 1961
- 5a Struktura gospodinjstev v občini Celje v letu 1961
6. Posestna struktura posestev po k.o.v občini Celje za leto 1961
7. Obrtne površine v občini Celje leta 1963
8. Trgovske - poslovne površine v občini Celje leta 1963
9. Dnevna migracija delovne sile zaposlene v industriji z vidika kraja zaposlitve in vidika stalnega bivališča za leto 1951
10. Dnevna migracija delovne sile zaposlene v industriji z vidika kraja zaposlitve in vidika stalnega bivališča za leto 1961

Tabele označene s številkami o,1,2,5a,9,10 so priložene v posebni prilogi.

Ni namen na koncu ponavljati vse ugotovitve raziskave, ker so zaključki itak podani več ali manj podrobno pri posameznih poglavjih. Zaključne misli elaborata naj veljajo predvsem nekaterim splošnim ugotovitvam raziskave škofjeloške in celjske komune ter nekaterim smernicam za nadaljnje delo na tej in podobni problematiki.

Izhajajoč iz predpostavke, da je občina osnovna in zaključena gospodarskogeografska enota, je bila zasnovana tudi raziskava na teritoriju komun Škofja Loka in Celje. Potek raziskave je to predpostavko do neke mere potrdil, zlasti na območju občine Škofja Loka in nekaj manj pri občini Celje, a obenem tudi pokazal, da nekaterih pojavov in procesov v pokrajini, tako prirodno kot družbenogeografskih, ni mogoče obravnavati izolirano od istih na sosednjih območjih. Še več, katere družbenogeografske elemente bi bilo potrebno najprej proučiti na širšem prostoru, to je na območju večjih regij ali celotne Slovenije. S takimi raziskavami je inštitut za geografijo že pričel še pred zaključkom te teme. Ko bo na razpolago več takih elementarnih raziskav za območje celotne Slovenije, bo znatno lažje kompleksno obravnavati manjša območja, zlasti pa metodološko pravilno vrednotiti družbenogeografska dogajanja, ne da bi jih izolirali drugo od drugega ter zašli v njihovo precenjevanje ali podcenjevanje. Doslej imamo še vse premalo raziskav, na katere bi lahko oprli proučevanje pokrajine v mejah občine. Nismo še dovolj seznanjeni z vsemi vidiki proučevanja posameznih fizično in družbenogeografskih elementov, kar nam otežkoča predvsem objektivno tolmačenje procesov v pokrajini. Prav zaradi tega je obstojla in še vedno obstoja nevarnost, da ostanejo raziskave občinskih teritorijev do neke mere ekstenzivne. Da bi se temu kolikor mogoče izognili, je bilo nujno dati poudarek nekaterim elementom pred drugimi, oziroma dati prednost sondnim raziskavam, pri katerih je mogoče neposredno in zelo podrobno spremljati vse dejavnike prostora in jih tolmačiti v njihovi medsebojni odvisnosti. Iz tega izhajajo med drugimi tudi en negativen zaključek, namreč, da v obstoječi fazi razvoja geografskih proučevanj v Sloveniji občinski teritoriji niso

najbolj hvaležen objekt geografskega proučevanja in da tema morda ni dala v celoti pričakovanih rezultatov. In če je to res, potem se je to zgodilo prav zaradi ne še dovolj razčiščenih teoretskih in metodoloških izhodišč za take vrste raziskav ter razmeroma slabe proučenosti družbenogeografskih elementov pokrajine za celotno območje Slovenije. Zato je bil velik del naporov v toku raziskave usmerjen prav v tej smeri.

Navedeno istočasno potrjuje utemeljenost nadaljnjih raziskav na območju obeh občin. Razen problematiki, ki je ostala le delno obdelana, bi bilo potrebno vnaprej dati težišče še bolj povezanemu obravnavanju posameznih pojavov. Tako gledanje bi se moralo uveljaviti predvsem pri vrednotenju fizičnogeografskih osnov pomembnih za družbenogeografski razvoj. Ta vidik pri geografskih raziskavah vse premalo izstopa. Deloma je temu krivo včasih preveč poenostavljeno tolmačenje geografskega okolja in podcenjevanje fizičnogeografskih sestavin le-tega. Pokazalo se je, da brez teh ni mogoče zadovoljivo raztolmačiti ne le nekaterih agrarnogeografskih problemov, kjer je povezanost z elementi prirode razmeroma najbolj neposredna, ampak tudi probleme neagrarnih gospodarskih panog, naselij in naselitve ter gospodarskega rajoniranja. Tako je bilo na primer pri raziskavi škofjeloške občine jasno razvidno, da moramo računati z reliefom kot zelo odločujočo postavko pri vsaki rajonizaciji te občine in seveda s tem posredno tudi pri družbenogeografskem razvoju pokrajine. To je seveda samo en vidik v vrsti vplivov "prirodnega" okolja na dejavnost človeka in obratno. Če so bili pri škofjeloški občini vsaj deloma obdelani ti problemi, pa so nujne nadaljnje raziskave v tej smeri pri celjski občini.

V okviru eventuelnih nadaljnjih raziskav občin Škofja Loka in Celje bi bilo smotrno proučiti odnose med posameznimi panogami in skupinami panog gospodarskih in negospodarskih dejavnosti. Tu gre na eni strani predvsem za odnosaj med agrarnimi in neagrarnimi panogami ter na drugi strani med gospodarskimi in negospodarskimi, ali kakor smo jih v zadnjem času navajeni imenovati, kvartarne dejavnosti. Agrarno gospodarstvo, ki je v obeh občinah, lahko rečemo, še vedno izredno

pomemben gospodarski dejavnik in bo najbrž tudi ostalo, bodisi da gre za družbeno, bodisi individualno kmetijsko proizvodnjo. ne moremo in ne smemo obravnavati povsem ločeno od ostalih gospodarskih vej. To narekuje ne samo zahteva po skladnem gospodarskem razvoju vseh vrst dejavnosti, ampak kot je bilo ugotovljeno v raziskavi, tudi izredna razširjenost prebivalstva, ki se ukvarja tako z agrarno kot neagrarno dejavnostjo. Iz tega izhaja vrsta problemov glede nadaljnje gospodarske usmeritve podeželja in s tem zvezanih demogeografskih posledic.

Še bolj aktualno je vprašanje vplivov gospodarskega razvoja na razvoj negospodarskih ali kvartarnih dejavnosti. To je spet problem, ki ga lahko le delno obravnavamo v okviru posameznih občin, saj je organizacija nekaterih javnih funkcij taka, da seže njihov vpliv preko več občinskih meja ali celo na celotno območje Slovenije. Vse premalo se gospodarske in negospodarske dejavnosti obravnavajo v medsebojni povezanosti, čeprav je jasno, da so obstoj, razporeditev, kapacitete idr. pri kvartarnih dejavnostih odvisne vedno bolj od potreb gospodarstva, njegovega potenciala in s tem možnosti vplivanja na razvoj negospodarskih panog. Pri tem pa tudi ne gre prezreti elementov demogeografske strukture, ki jih treba nujno vključevati v analizo posameznih gospodarskih in negospodarskih dejavnosti na območju občin, večjih regij ali na območju celotne Slovenije. Na osnovi rezultatov in izkušenj, pridobljenih v teku raziskav na tej temi, je inštitut že začel z eno tako raziskavo in sicer na področju drugostopenjskega šolstva, to je kvartarne dejavnosti, katero kot je bilo že ugotovljeno, v marsičem odseva vso kompleksnost družbenogeografskih pojavov in procesov.

Nadaljnje raziskave občin Škofja Loka in Celje bi bilo potrebno usmeriti tudi v podrobnejše proučitve naselij in to iz raznih vidikov. Predvsem bi kazalo za vsako naselje posebej proučiti odvisnosti med funkcijsko, demogeografsko in fiziognomsko strukturo in na tako izvedenih opazovanjih zasnovati klasifikacijo naselij po njihovih tipih. Doslej že obstojajo nekatera teoretska izhodišča za tako vrsto tipizacije naselij, vendar doslej še niso bila preizkušena. Delo na taki klasifikaciji naselij bi bilo zelo dolgotrajno, a brez nje bo mogoče iti dalje v smeri tipološke klasifikacije pokrajinskih tipov

oziroma zonalne delitve občin in večjih teritorialnih območij. Taka diferenciacija pokrajinskih tipov pa je spet nujno potrebna, če hočemo v zadovoljivi meri reševati probleme gospodarskogeografske rajonizacije, ki mora biti izvedena čim bolj kompleksno, to se pravi, da upošteva vse tiste činitelje, ki kakorkoli odločajo o strukturi geografskega okolja. V tej temi seveda ni bilo mogoče opraviti tako obsežnih raziskav, čeprav so bile v prvotnem programu predvidene. Več poudarka je bilo na obravnavanju centralnih naselij in nekaterih elementih oblikovanja gravitacijskih območij teh naselij. Kot pri nekaterih drugih poglavjih, so se tudi pri naseljih odprle nove raziskovalne naloge, ki pa pravzaprav niso samo v zvezi z nadaljevanjem raziskav na tej temi, ampak naj bi bil njihov namen pripravljane metodologije in konkretna proučevanja družbenogeografskih elementov na območju širših regij in vse Slovenije, kar je bilo zgoraj že poudarjeno.

Končno naj dodamo še en pozitiven zaključek proučevanja družbenogeografskih elementov občin Škofja Loka in Celje. Inštitutu je uspelo zainteresirati občinski upravi pa tudi nekatere druge javne službe na območju obeh občin za rezultate raziskav. Prizadeti organi namreč nimajo možnosti, predvsem pa ne ustreznega kadra, da bi izvajali proučevanja, ki bi jim lahko pri njihovem delu vsekakor lahko zelo koristila. Medsebojni kontakti so se odvijali največkrat v obliki posvetovanj, ki so koristila tako raziskovalcem kot organom javnih služb, prišlo pa je tudi do nekaj narečil za konkretne analize, ki so bile posebej prirejene za potrebe prizadetih služb. Tako sodelovanje je inštitut kasneje razširil tudi na druge občine, na območju katerih je potekalo znanstveno raziskovalno delo. Pred inštitut so se postavile tudi v tem oziru posebne nove raziskovalne naloge, saj elaborati namenjeni potrebam prakse zahtevajo nekoliko drugačne obdelave in delovne metode. Prav isto velja tudi za naše sodelovanje z nekaterimi republiškiimi upravnimi organi, predvsem s Sekretariatom za urbanizem. Teh sicer niso zanimali rezultati raziskav konkretno na teritoriju občin Škofja Loka in Celje, pač pa smo iz teh raziskav lahko potegnili določene

splošne zaključke, jih primerjali z rezultati in metodološkimi izhodišči podobnih raziskav na drugih teritorijih ter na ta način izluščili določene zakonitosti družbenogeografskih procesov v Sloveniji in jih vključili v razne elaborate. Eden takih, ki ga je inštitut pripravil za Sekretariat za urbanizem z naslovom "Nekateri elementi urbanizacije in regionalnega razvoja Slovenije", ki v marsičem odraža vsebino raziskav na tej temi, je bil tudi publiciran in deležen široke pozornosti in uporabe.